

Nr. 2 (47) 2021 m.

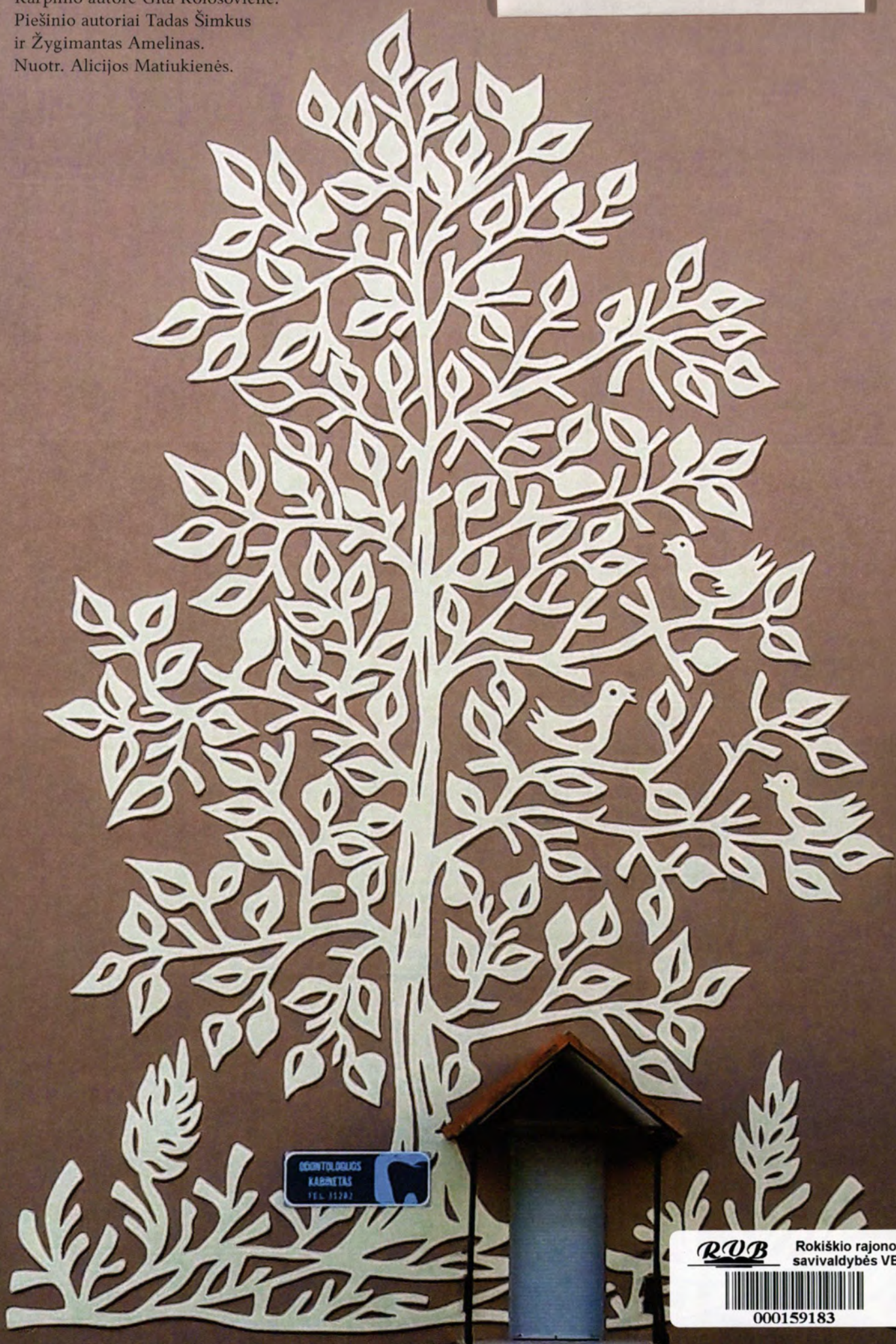
ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

Gyvenamojo namo Rokiškyje (Taikos g. 7) puošyba.
Karpinio autorė Gita Kolosovienė.
Piešinio autoriai Tadas Šimkus
ir Žygimantas Amelinas.
Nuotr. Alicijos Matiukienės.

ODONTOLOGIJOS
KABINETAS
TEL. 35292

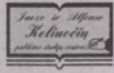
ROB

Rokiškio rajono
savivaldybės VB

000159183

LEIDĖJAS

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

PARTNERIS

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (Parama projektui
„Romuvos kelias“ p. 1–95)

Rokiškio rajono savivaldybė

VISUOMENINĖ

REDAKcinė KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Arūnas Augutis
Rasa Vingelienė
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo
Albinas Kuliešis
prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16
LT-42117 Rokiškis
www.rokiskis.rvb.lt
www.keliuociucentras.rvb.lt
El. p. keliuociucentras@gmail.com
Telefonas 8 458 51502

Pirmajame žurnalo viršelyje –
Salų bažnyčios tvoros ir rekonstruojamo
bažnyčios fasado detalės. Nuotrauka
Albino Kuliešio.

Ketvirtajame žurnalo viršelyje –
Salų bažnyčios interjero detalė – „viškos“.
Nuotrauka Albino Kuliešio.

Išleido leidykla „Margi raštai“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.
ISSN 1822-6221

Žurnalas „Prie Nemunėlio“ –
prenumeruojamas leidinys.
Prenumerata priimama
„Lietuvos pašto“ skyriuose
Leidinio indeksas – 5729
Kaina: 6 mėn. – 7,84 EUR
12 mėn. – 15,68 EUR

475 Eur

K 008(474.5)
Pz 95

Turinys

- 3.... RASA JONĖ RUIBIENĖ. Juozas Zikaras
- 14.... RUGILĖ AUDENIENĖ. Dirbu rašytoja: kasdienis darbas, kad išliktum
- 16.... VIOLETA ALEKNIENĖ. Elena Jackevičaitė: „Su savo pašaukimu turbūt neprasilenkiau“
- 22.... JŪRATĖ SUČYLAITĖ. Melancholija vakarėjančiame mieste
- 25.... Reda Kiselytė: Dalia Poškienė: „Juozas Keliuotis nepaprasto darbštumo, reklamo sau ir kitiems pavyzdys...“
- 31.... Mozaika iš autentiškų brangiųjų akmenėlių
- 37.... AGNĖ ARŽUOLAITĖ. Ar seniai gavai laiškų?
- 42.... IRENA MATELIENĖ. Apie iškritusią iš kosmoso...
- 47.... SIMONA STRUMSKYTĖ. Rokiškio apskrities arešto namai
- 53.... Vis dar keliantis sumaištį šiuolaikinis menas Rokiškyje
- 63.... JŪRATĖ SUČYLAITĖ. Medžiai neauga be šaknų
- 67.... VIOLETA ALEKNIENĖ. Kunigas Kazimieras Vaičionis:
„Mano širdis tik laisvės troško“
- 75.... ALGIMANTAS ŠABLINSKAS. Camino Lituana, arba Carantino nuotykių
- 101.... DOROTĖJA UŽDAVINYTĖ. Kai Rokiškyje dar žydėjo apelsinai...
- 109.... GRAŽINA MATUKIENĖ. Atgimusių paveikslų apsuptyje
- 114.... Elenos Mezginaitės 80-osioms gimimo metinėms
- 118.... IRENA JUODELYTĖ-VARNIENĖ. Rožės dygliai
- 123.... RITA VISKAITIENĖ. 2021 metais rokiškėnų išleisti leidiniai

Rokiškio Juozo Keliuočio
viešosios bibliotekos
informacijos ir kraštotyros skyrius

P: 22/14

Mieli skaitytojai,

žurnalo naujo numerio turinyje pristatomos krašto istorinio paveldo publikacijos, originalioji kūryba, įžymių asmenybių gyvenimo ir darbų apžvalga, gerųjų kūrybinių patirčių pavyzdžiai, kultūros projektų aktualijos. Nacionaliniai Juozo Zikaro metai – reikšminga proga pristatyti šią asmenybę ir mūsų žurnalo skaitytojams. J. Zikaro gyvenimo odisėja – nuo samdinio dalios, nuo netikėtai sau pačiam atrastų medinių ir molinių skulptūrėlių iki profesionaliosios Lietuvos skulptūros meistro. Savo kūryboje įprasmino lietuvių tautos garsiąją „Laisvės“ statulą, įžymiąją „Knygnešio“ skulptūrą. J. Zikaro gyvenimo keliu drauge ėjo rokiškietė – žmona Anelė Tūbelytė: Zikaro kūrybos mūza ir jo darbų modelis. Asmenybių galerijoje spindi kunigo, gimusio Panemunėlio apylinkėse, Kazimiero Vaičionio gimimo 100–metis. Pašaukimo tarnystei nušviestas gyvenimo kelias prasidėjo pagrindiniais Rokiškio gimnazijos ateitininkų literatūriniais skaitymais Rokiškio bažnyčios požemiuose. Didžioji kunigo gyvenimo kelionė į laisvę pilna skaudžių tremties kančių, tarnystės brolių abejingumo ir iki gyvenimo pabaigos išlikusi paguodą teikusi bendrystė su monsinjoru Kazimieru Vasiliausku. Literatūrinuose tekstuose pristatome rašytojos, patriotės, lietuviškosios Žanos d' Ark – Sofijos Tyzenhauzaitės – laisvos ir drąsios asmenybės poziciją ir atsakomybę permainingų istorinių įvykių kontekste. Grožinės jos kūrybiniais sugebėjimais ir vertybėmis, kurias ji puoselėjo ir skelbė istoriniuose romanuose. Alfonso Keliuočio 110–ąjį gimimo rudenį vėtra išvertė gimtosios sodybos šimtametį uosį, kurį pasodino poetas A. Keliutis. Medis nebeatlaikė, o Alfonso eilės tebeskamba pamėgtose dainose. Pasodinome naują uosį, kad saugotų Keliuočių tėviškę dar kitą šimtmetį. Viename interviu prisistato kraštietė, Balio Sruogos kūrybos tyrinėtoja, teigianti, kad Sruogos kūryba susidomėjo dar besimokydama Rokiškio mokykloje, todėl ir toliau ieško atsakymo, kas yra Balys Sruoga kiekvienam iš mūsų. Kultūros projektų veiklos kartais jaukia tradicinę meno sampratą, siūlo maištaujantį, šokiruojantį meną. Straipsnyje aptariami tokių virazų motyvai, apeliuojant į jaunojo žiūrovo poreikį kitokioms meno raiškos formoms. Priimtinas šis menas ne tik jaunimui, tik reikia išpildyti svarbią sąlygą – žiūrovui pateikti profesionalųjį meną, tuomet nebus ir sumaištis. Skaitytojams pristatome įdomią kolekcininko patirtį dalyvaujant pasauliniame atvirlaiškių mainų judėjime. Unikali galimybė pažinti įvairių pasaulio šalių kultūrą, tradicijas, gamtą, bendraminčiams iš kitų šalių pristatyti Lietuvą. Žurnale taip pat publikuojamas piligrimo dienoraštis, vedantis Camino Lituana. Piligrimystė – tai socialinis, kultūrinis, dvasinis potyris kelyje. Kelyje į save, su savimi, dėl savęs. Kam ko reikia.

Nuoširdus ačiū autoriams už aktualius straipsnius, grožinę kūrybą, atvirus ir nuoširdžius pokalbius. Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui dėkoju už galimybę pasinaudoti muziejaus fondų nuotraukomis. Žurnalo fotografui dėkoju už menines iliustracijas ir vizualiąją žurnalo raišką. Šiuo numeriu baigėme 15-uosius žurnalo leidybos metus. Ir toliau auginsime šį regiono kultūros leidinį, kuriame pateiksime aktualų turinio ir meninės kūrybos konceptą.

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

Juozas Zikaras

RASA JONĖ RUIBIENĖ

Juozo Zikaro namų-muziejaus kuratorė

Šaltą vėjuotą lapkričio 18 dieną, prieš 140 metų nors dar jauna, bet gerokai suvargusi Ona Zikarienė laukė gimstant ketvirto ar penkto vaikelio. „Viešpatie brangusis, Juozapai šventasis, Mergele Marija, padėk padėk su šiuo vaikeliu, tegimsta sveikas ir stiprus“, – be kvapo prašė,

meldėsi ir aimanavo moteris, laukdama, kada gi per tuos purvynus jos vyras Viktoras atves pribuvėją. Kiti vaikeliauukai sumigdyti, užkloti viskuo, kas tik buvo surasta, o pati Ona kamaraitėje... Jei kuris ir prabudo, tai iš savo gultelių ni-ni, prie „pečiaus“ taip gera, užkaistas katilas

su vandeniu garavo malonia šiluma, gal tik ta drėgmė... Sesytės gulėjo kosčiodamos, niurzgėdamos, tuo metu nebuvo kam prie jų priėti.

Spėjo pribuvėja, priėmė mažutėlį, silpną, niekaip nenorintį pripažinti pasaulį savo riksmu, o Zikarienė tik šnabždėjo Marijos

Namas, kuriame gimė Juozas Zikaras. Nuotr. A. Baltėno

Juozo Zikaro tėvas Viktoras Zikaras,
1904 m. Nuotr. iš Nacionalinio
M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

Juozo Zikaro motina Ona Zikarienė,
1904 m. Nuotr. iš Nacionalinio
M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

ir Juozapo vardus... Galų gale ties „Juozapai šventasis“ gana tyliai, bet ryžtingai praringavo mažulis, ir vardelis buvo parinktas – tebus šventasis Juozapas jo globėjas, tebus tas berniukėlis Juozukas (ir sakyk, kad šventieji globėjai neturi galios: Juozukas nuo ankstyvos jaunumės palinko į dailidės amatą. Aišku, čia ir tėvo Viktoro nuopelnas, anas gražiai medį apdorodavęs). Visiškai neišlikę nė vieno brolio ar sesytės vardelio. Tik išlikęs Juozo Zikaro prašymas savo vaikams: „Vaikeliukai, nesipeškite šitaip! Teisiau, nerauk sesei plaukų, Alyte, tu gi mergaitė, nespardyk brolių kaip visa arklių kaimenė. Ateikit, ką pasakysiu.“ Uždusę, įsišėlę vaikai apsupdavo tėtį ir žėrinčiom akutėm laukdavo, ką tėtė šįkart pasakys. Ir tėtė vis kitomis variacijomis pasakodavo jau gerai žinomą prisiminimą, kad nieko sunkiau nėra, kai atbudęs pamatai šalia gulinčią mirusią sesytę, kuri dar vakar kleketuodama taip barškino mediniu žaisliuku, kad Juozytis neapsikentęs atėmė tą žaisliuką – kiek galima! Dabar sutiktų visus pasaulio garsiausius barškaliukus duoti, tegul tik pabarškina, kad išgirstų tą užgultos krūtinėlės juoką...

Birželių dvaro daraktorai. J. Zikaras dešinėje, prigulęs, 1900–1904 m.
Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

Kartą Juozukas bekasdamas žemė kieme užtiko riebios minkštos žemės gumulėlį, suspaudė, tada atgniauzė delniuką ir pamatė kažką panašaus į neseniai gimusį aviniuką. Kurį laiką negalėjo atitraukti akių ir tada jo mažytę širdelę apėmė toks susižavėjimas! Štai ką jis norėtų daryti visą laiką: rasti tokią žemę ir žiūrėti, kokius dar gražius žaisliukus ji jam parodys!

Ir statydavo Juozukas tuos darbelius prie kelio, pro kurį dažnokai ponai pravažiudavo, ypač, jei keliaudavo į Birželių dvarą. Dažnai

tekdamo matyti dvarininę Antanavičienę. Kartą ponias šuktelėjo, gal vaikas parduodas savo skulptūrėles? Visas sušilęs sukaitęs pribėgo berniukėlis, vienoje rankoje laikydamas avytę su piemenuku, kitoje – Švč. Marijos skulptūrėlę. Marija buvusi drožta, su dailiais karoliais, kitos dvi skulptūrėlės nedegto molio. Antanavičienė apžiūrėjusi ir išsirikusi Marijos statulėlę, dar paklaususi, gal bernaitis Pajstrio turgun sekmadieniais nešas? Juozukas papurtė galvą ir susimąstė, gera gi mintis! Kur kas geriau nei tas karves ganyti. Parbėgęs tėvams išdėstė mintį, į ką tėvuliai atsakė, kiek liks laiko nuo ganymo – pirmyn!

Ak tas ganymas... Daug smalsiau būdavo, kai motinėle žiemą beverpdama sodindavo vienintelį likusį gyvą vaikelį ir mokindavo iš tėvo parsineštų leidinukų lietuviškai skaityti ir rašyti. Kiekvieną raidelę kaip vabalėlį išnagrindavo. Eidamas ganyti, Juozas visada nešdavosi nuostabią tėčio dovaną – šiek tiek atšipusį peiliuką. Drožinėti – štai kur nuostabumas. Prigalvodavo Juozelis visokių gudryščių: vieną kartą, ankstyvą rytą piemenukams besirenkant ganyti, Juozas pateikia

pasiūlymą. Ne šiaip pasiūlymą, o pasiūlymų pasiūlymą: jei kas nors apsiimsiąs šiai dienai jo karvutes paganyti, tam jis vakare dovanosiąs gyvą Dievo Motiną! Piemenukai persižegnojo ir pasiūlė Juozui ausin už tokią šventvagystę! Juozukas rėkia, šaukia, kad tikrai tikrai gali padaryti vaikstančią Dievo Motinėlą. Jei nevaikščios, tai to, kuris apsiimtų jo karves ganyti, jis ano karves ganyt TRIS dienas! Na... piemenukams tokis verslo planas kaip ir neblogas, bet vis tiek „durniausias“ vietoje nė vienas nenori būti. Tada vienintelė mergaitė, šiek tiek jaunesnė už Zikariuką, sako, kad ji paganyt tas karves, bet, jei bus problemų su Dievo Motinėle, tai tegu Juozas žino, kas jo laukia! Juozukui dukart sakyt nereikėjo, išliugia jis medin greičiau už voverę, o vaikai įninka į karves. Mergytė vos galo negavo belakstydama paskui tuokart šešias karvutes, o Juozas medį sėdi, iškišęs liežuvį labai rimtai kažką „buria“. Galų gale ateina išsvajotas vakaras. Piemenėliai aplink medį sustoja ir šaukia: „Juze, lipk iš medžio, rodyk Dievo Motinytę!“ Juozukas branginasi, tempia laiką. Galų gale išsiriti iš medžio, o rankose tikrai nuostabi iš tošies Motinėle! Akys didelės, lūpos šypsosi. Bet ne dėl to buvo derėtasi. Ir Zikariukas stato skulptūrėlę į neaukštą žolę, visi susmeigia akutes ir... šiek tiek nerangiai, šiek tiek krypuodama Motinytė pradeda eiti! Piemenukai atšoka ne tik nuo skulptūrėlės, bet ir nuo Juzės, žegnojasi. O piemenaitė džiaugsmu ir baime netveria, kad turės gyvą Dievo Motiną. Praėjus pirmam apstulbimui, piemenukai prisitartina prie lėtai judančio stebuklo. Mergytė ištiesia rankas, atsargiai paima medžio tošėlę – besišypsančią Dievo Motinytę ir vos neišmeta: skulptūrėlė smilga pritvirtinta prie karkvabalio! Pone Dieve! Kur tai matyta!? Bet pasitarusi su visais

Juozas Zikaras. Motina, 1916 m. Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

piemenėliais, nusprendžia „užskaičiuoti“ darbelį ir trijų ganymo dienų iš Juozuko nereikalauti.

Ak tos Dievo motinytės... Juozukas vis labiau mėgdavo drožinėti. O pramokęs skaityti tiek, kiek mama, labai užsimanė mokyklon eiti, į ką tėvas griežtai pasakė: „Liks nuo darbų laiko, galėsi ir mokyklon. Vienas mums telikai, pats supranti.“ Pavargęs tėvo veidas sakyte sakydavo, kad vargu, ar to laiko liks. Rūstokas būdavo senasis Zikaras, bet žmonės jį mėgo. Ir namuose, kada geros nuotaikos ką pasakydavo,

tai Juozukas juokdavosi visa gerkle, tėvas pukšėdavo į ūsus, o jo akys spinduliuodavo ypatinga šviesa, kaip dvi mažos saulutės. Motulėgi juokdavosi tyliai, prisidengusi lūpas rankomis, tik jos akys niekada nesijuokdavo, kibirkščiudavo meile ir jauduliu, bet nesijuokdavo. Susidariusios gilesnės raukšlelės aplink apvalias akis išduodavo, kad šypsosi. Tas mamos veidas kartais priblokšdavo sūnų: kaip išdrožtų šventųjų, toks pilnas tarsi medžio žievė rievelių, o tos rankos, raukšlėtos kaip išdžiūvusi save atidavusi

Peterburgo imperatoriškosios dailės akademijos skulptūros studijoje. J. Zikaras tolumoje, kairėje pusėje, 1911–1916 m. Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

žemė... Visame tame toks šventas tikrumas.

Greitai prasidėjo tikrai nelengvas samdinio darbas, su tėvu visur važiuodavo, dviese dirbdavo. Ir Latvijoje teko darbuotis, ten išmoko gerai stogus dengti. Ir dailidės darbus puikiai atlikdavo.

Nežinia, kaip su Juozuko mokslais būtų buvę, jei ne mamos brolis, špitolninkas dėdė Astrauskas nuo Paliukų. Kartą jis į svečius užsuko, tapšnoja šešiolikmečio sūnėno petį, klausia, kiek klasių baigęs? Zikariukas prisipažįsta, kad visiškas savamokslis esąs... Pasipiktina dėdė, kaip taip?! Tegul ir neturtingi, bet vaiką reikia mokslinti! Juk XIX amžiaus pabaiga! Tėvai teisinasi, kad artimiausia Pumpėnų mokykla, bet ten labai rusina vaikus, o ir gyventi ten Juozui nėra kur. „Tai kaip nėra kur?!“ – vėl piktinasi Astrauskas, dėdė jis ar ne dėdė vaikui! Priimsiąs pas save, duonos užteksią, o ir

sriubos. Vaikinas jam prie darbų padėsiąs. Ak, kaip patiko Juozukui mokyti! Pateko iškart į antrą klasę. Dauguma mokinukų 8–10 metų... Visi spokso susižavėję, su „dėde“ sėdėti vienam suole nori. Mokslai Zikariukui sekėsi puikiai, per dvejus metus visą pradinį kursą baigė. Mokytojas buvo pamėgęs „Josifą“, po metų jau prašydavo padėti ištaisyti mokinių darbus, už tai atsimokėdamas duona su sviestu. O kai rašinių ir kontrolinių būdavę daug, tai atsimokėdavo pridėdamas dar du šokoladiniu saldainiu – čia jau Zikariui buvo visiškas pasididžiavimas.

Pabaigė mokyklą, ir ką... Vėl su tėvu į darbus. O mokslas Zikariui kaip gyvybės vanduo: jis nori mokyti dar ir dar, ir dar.

Tėvui leidus, važiuoja į Panevėžį, didelį miestą su tikromis gatvėmis, su parduotuvėmis, su kavinėmis. Gal pavyks įstoti į mokytojų seminariją, nepavykus įsidarbina sargu.

Linksmas buvo, mėgstamas. Jį taip pamėgęs muzikos mokytojas, kad net smuikelį padovanojęs ir groti išmokinęs. Tada geros dienos Juozui prasidėjo: „vakaruškės“, vestuvės, visur jį kviesdavo pasmuikuoti. Net kurį laiką smuikavo Panevėžio miesto orkestrėlyje. Mokytojų seminarijoje leisdavo jam tyliai pamokose pasėdėti, pasiklausyti, pasimokyti. Vieną vakarą šiek tiek apsvaigęs nuo matematikos sudėtingumų, šluoja Zikaras patalpas. Mokytojų kambary pamato prie stalo nukritusį iplėštą žurnalą rusų kalba. Bežiūrint jį pasirodė Zikariukui, kad išgirdo angelų fleitas, pamatė visų nimbų šviesą: tokios gražios nuotraukos tame žurnale! Yra pasaulyje mokykla, kurioje profesoriai mokina daryti tokias skulptūras kaip bažnyčioje! Ir vadinasi ta mokykla Peterburgo dailės akademija. Visą gyvenimą paaukotų, kad galėtų iš tikrųjų savo akimis bent pamatyti dailės profesoriaus barzdą.

Netrukus gauna tėvelio žinią, kad grįžtų namolio, motinėle labai negaluojanči, o ir jis, tėvas, pasilpo. Grįžo Juozas į Paliukus, širdį spaudžia, kad nuo mokslų toli.

Po kurio laiko nuostabus dalykas nutiko. Iš netoliese esančio Birželių dvaro atėjo pasiuntinukas ir klausia, ar čia gyvenęs tas bernelis, kuris kadais poniai Antanavičienei šventosios skulptūrėlę pardavė? Juozas patvirtina, kad tai jis. „Tada, – vėl tikslinasi pasiuntinukas, – ar tamsta esi tas, kuris mokslus baigė ir aplink čia visus kurį laiką mokino?“ Zikaras patvirtina. Tada pasiuntinukas jau visai tykiai klausia, ar tikrai Juozas mokąs lietuviškai skaityti ir rašyti? Zikariukas jau nekantraudamas domisi, o kam jam, pasiuntinukui, reikia tai žinoti, bene kokiam žandarui parsidavė? Bernelis perbalęs sako, kad dvarininkė jį pasiuntusi Zikarą dvaran pakviesti daraktoriauti. Ak tas Birželių dvaras! Čia Juozas patirs du labai svarbius savo gyvenimo įvykius, čia jis supras, kokia nuostabi buvo jo motinėle, išmokinusi skaityti ir rašyti lietuviškai.

Paaikėjo, kad dar daraktoriauja vaikinai ir dvi merginos, viena tamsiaakė, tamsiaplaukė, aukštoka, šiek tiek rytietišku bruožu. Tokia gana maloni. Kita skaitaveidė, šviesiaplaukė, mėlynų nuostabių akių, tikra lietuvaitė, Anelė vardu, Urbonaitė (Urbonavičiūtė). Ji, anot dvarininkės, buvo labai išsilavinusi. O graži, o maloni.

Juozas buvo priimtas į dvaro jaunimo būrelį, atsigavo jo širdis. Gera buvo mokytojauti, o po pamokų – ne mažiau smagu: dažnai žaisdavo visi kartu, net ir dvarininkė krocketą. Juozukas vis šalia šviesiaplaukės Aneliukės, vis šalia jos.

Dvare patiko Zikarui jausti stiprią lietuviškumo dvasią. Rinkdavosi dvarponiai, dailiai pasirėdę, džiugindami Juozą savo susidomėjimu jo darbais. Ypač malonios buvo

neblogai Zikarui žinomos ponija Felicija Bortkevičienė ir panelė rašytoja Gabrielė Petkevičaitė... Jos vis klausdavo, ar patinka Juozukui mokytojauti, o gal labiau patiktų piešti? Vis įsigydavo po kokią jo darbelį, mat plačios dvaro svetainės palangės būdavo nustatytos jo darbeliais.

Vis tik tuo metu Juozo širdyje dailei buvo stipri konkurentė. Ak tas meilus balsas: „Juozukai, mokytojams atnešiau arbatos ir tau atnešiau.“

Jau būdamas žinomas ir gerbiamas, skulptorius dažnai galvodavo, kiek Birželių dvaras jam davė! Pirmąją nuostabią meilę. Ir vėl gi, kada permąstydamas, kuo ypatingas buvo tas laikas, į pirmą vietą Juozas iškeldavo savo susitikimą su Jurgiu Bieliniu. Visiems daraktoriaus labai rūpėjo dažnai į dvarą užsukantys knygnešiai, nes tai visada kvepdavo pavojumi, piktais žandais su braunykais, tamsiais miškų takeliais.

Juozas Zikaras. Knygnešys, 1928 m. Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

Pirmoji Zikaro meilė Anelė Urbonaitė. Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

Žavėdavo tų drąsių žmonių paprastumas ir žinios. Bet iš visų išsiskyrė Bielinis.

Sykį, nesitverdamas smalsumu, Zikaras sustabdo kelin betraukiantį Bielinį ir klausia: „Tamsta, ar galiu pakalbinti?“ Knygnešys stabtelna, pasiremia į lazda, linkteli. „Sakykite, gerbiamasai, ar nebaisu jums su tomis knygomis? Juk už kiekvieno kampo po žandarą? Juk Sibiras, o gal ir mirtis!“ Vyras pasiglosto

ūsus ir ramiai, žiūrėdamas šiek tiek pavargusiu žvilgsniu į smalsumu spirgantį jaunuolį, atsako: „Bijau.“ „Tai ko, tamsta, tai darai?!“ Knygnešys palinksta link Juozo ir sako: „Yra baisenis dalykas už tremtį ir už mirtį...“ „Kas?“ – neatgaudamas kvapo klausia vaikiną, net neįsivaizduodamas, kokia baisybė tai turėtų būti. „Baisiau už mirtį, jei neapsaugosime savo kalbos, prarasime savo raštą. Patikėk, sūnau.“ Kol vaikiną

atsigavo, Bielinis jau tolokai buvo nuėjęs, beveik nebuvo jo matyti. Labiausiai jaunąjį daraktorių pribloškė tai, kaip jis iki šiol nesuprato, kokią brangenybę aštuonerių metukų bebūnant jam įteikė motinė. Jis net nenumanė, kad dūzgiant verpimo rateliui lietuviškai dedami žodžiai iš slapta tėvo parneštų knygelijų yra toks stebuklas, tokia amžinybė!

O ir su meile, ak, Viešpatie, kaip Zikariukas neturėjo patirties! Manė, kad reikia su Aneliuke tiesiai pakalbėti, pasakyti, ką jis mano. Taip bernelis ir padarė – viena gražią dieną prieina prie Anelės, ima ją už rankų, prie širdies jos delnelius glaudžia tardamas: „Aneliuk, imkim mudu ir pabėkime į Peterburgą.“ Mergaitė atidžiai žiūri į Zikarą: „Juozuk, kodėl „bėkime“? Aš nepasiruošusi įsipareigoti, dar tiek Lietuvos labai reikia padaryti.“ „Taigi, – šnabžda jaunikaitis. – Aš ir sakau – nesituokę, laisvi kaip paukščiai!! Bet vienas šalia kito dieną, naktį!“ Staiga įvyko tai, ko ne tik Zikaras, bet greičiausiai ir pati Aneliukė iš savęs nesitikėjo: pasistiebė panaitė, kad geriau pataikytų ir kaip žiebtė bičiuliui ausin, kad tas net atbulas pasitraukė. „Niekad, girdi, daugiau niekada, Juozai, prie manęs neprieik, man jokie žodžio nesakyk. Kuo tu mane laikai? Pragarą man siūlai! Kad tėveliai manęs atsižadėtų?!“ – žaižaruojančiomis iš pykčio ir gėdos akimis negarsiai, bet neatšaukiamai ištarė pirmoji būsimo skulptoriaus, būsimo lietuviškų monetų autoriaus meilė, viena pirmųjų lietuvių kalbos mokytojų nuo 1907 metų.

Kaip gerai, kad tuo metu panelė Petkevičaitė ir ponija Bortkevičienė jau buvo su Jonu Jablonskiu susitarę, kad tas vaikiš turi Vilniuje pasimokyti.

Nelengva kelionė iki Vilniaus, bet Jablonskių šeima taip šiltai, taip maloniai priėmė. Labai jau nedidelė ta „Žiburėlio“ draugijos pašalpa

buvo, tai vėl daugiausia Jablonskio dėka buvo surašytas tvarkaraštis, kas kokiomis dienomis galės Zikariuką pietumis vaišinti. Štai kada Zikaras pirmą kartą susipažįsta su Smetonomis, ketvirtadieniais Juozą maitinusiems. Neliko nuošaly ir Bortkevičių bei Vileišių šeimos. Dar daugiau nei maisto kūnui vaikas gavo peno sielai, širdis iš džiaugsmo šokinėdavo, klausant išsilavinusių žmonių pokalbių apie žmogaus ir pasaulio prigimtį, ką galima ir reikia nuveikti Tėvynės labui ir kas gi tie lietuviai esą...

Argi galėjo užtekti jam vienos mokyklos? Tikrai ne! Dienomis užsiėmimai I. Trutnevo dailės mokykloje, prabangiai „Akademia de Vilna“ vadinamoje, vakarais mokslai bankininko J. Montvilos įsteigtoje privačioje dailės ir braižybos mokykloje, kurioje susipažino su savo pirmuoju skulptūros mokytoju Boleslovu Balzukevičiumi.

Ir vis tik nuostabus nuostabiausias tas Vilnius, su apskurusiomis senamiesčio gatvelėmis, su patamsėjusiais kiemais, atsiknojusiomis langinėmis, sklindančiais neįprastais garsais. kažkas begaliniai gražaus ir artimo tame mieste. Gal kad tiek puošnių pastatų, bažnyčių, gal kad tokia graži Aušros vartų Madona. O jau tas varpų skambėjimas... Apgaubia tarsi Viešpaties delnai. Gausybė krautuvų krautuvėlių gausybėje gatvėlių, kuriose neįmanoma nepasiklysti. Ir, žinoma, žmonės: tarsi įvairiaspalviai karoliukai ta daugybė tautų, su savo šneka, apranga, kvapais.

Bet gana greitai, gal po poros metų, Zikaro širdyje buvęs Peterburgo dailės akademijos studentų darbų vaizdas rastame žurnale mokytojų seminarijoje Panevėžy pradeda sapnuotis, pradeda tiesiog šaukti Juozą. Tai kur jo vieta? Vilnius – puiku, bet tai juk ne Peterburgas! Ten miestų miestas! Į jį vyksta gabiejį lietuvaičiai ir ne tik

Juozas Zikaras, apie 1937 m. Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

svajojantys apie skulptūrą, bet ir būsimieji mokslo vyrai, net būsimieji dvasios tėvai. „Į Peterburgą,“ – mąsto Zikaras, čiupinėdamas marškinių raištelius, esančius vietoje sagų. O dabar pas ponią Antanavičienę, gal ką patars.

Dvarininkė Zikarą priėmė draugiškai, pasidomėjo, kaip sekasi toli nuo namų? Sėdi Juozas, dūsauja. „Na, Juozukai, ar dar tolimesni kraštai traukia?“ Oi, kaip traukia, Peterburgas traukia, tik pinigų nėra. Ponia pamąščiusi siūlo, tegul Juozelis pabandęs jos kaimyno Kazakevičiaus biustą nulipdyti, o ji

garantinį tam dvarininkui parašys. Nuvyko Juozas pas poną, prisistatė. Pašnarpštė ponulis į jaunikaitį žiūrėdamas, pasakė, kad jei nepanašų padarys, vietoj pinigų bizūnų anas gausiąs. Jau Zikariukas ir nedrįso klausti, kiek tų pinigų būsią, jei portretas pavyks... Dirbo Juozas, kūrė! Šeimynykščiai vaikščiojo, biustą gyrė. Pats dvarininkas vis žiūrėdavo į savo portretą, galvą kraipydavo. O Juozas vis mandresnius ūsus lipdydavo (prisiminė savo dėstytojo Balzukevičiaus ūsus) ir garbanų ant nuplikusios dvarininko galvos dau-gindavo. Pagaliau kūrinys baigtas.

Juozas Zikaras. Laisvė, 1921 m. Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

Sukviesti aplinkiniai darbą įvertino: „Oi, ponuli, toks gražus, toks gražus, kad net nelabai panašus.“ Kazakevičius rauda, pyko, sakė, ką mulkiai muzikai gali suprasti apie panašumą! Dailininkui geriau matyti. Ką ir sakyti, dar ilgai žmonės tą biustą dvarininko apylinkėse minavojo, net sovietmety senutėliai sakydavo, kad, kai jie buvę maži vaikeliai, kalbos apie to biusto grožį buvo plačiai paplitusios.

Nepašyktėjo ponas, sumokėjo būsiamam dailininkui net 15 carinių rublių! Ne tik bilietui į Peterburgą

užteks, bet ir tinkamai apsirengti galėsias... Ir pasirėdė jis Panevėžy, tikroje dviaukštėje drabužių parduotuvėje, pats savininkas jį išpuošė patikinęs: „Ui, ponuli, tėsai iš Paryžiaus, prėš trys dėnas kosciumas gautas.“

Tiesa, nuvažiavus į Peterburgą ir pasirodžius Stasiui Bytautui, pas kurį Zikaras apsigyveno, paaiškėjo, kad ne tik prieš tris dienas, bet ir plius prieš dešimt metų drabužis siūtas! Ne bėda, Bytautas paskolina savo madingą kostiumą, batus. Tik kad tie batai, velniai, dviem dydžiais per maži. Nieko, nuėjo

Juozukas į dailės akademiją geišos eiseną. Kvapą užėmė, koks pastato nuostabumas. O dar ant stogo vos matoma Minerva!

Tik nepateko Zikaras nei iš pirmo, nei iš antro karto, mat vos infarkto neįvarė priėmimo komisijai, kai pareiškė, kad jei jiems neužtenka jo Pumpėnų pradinės mokyklos atestato, tai jis vaikščios kiekvienais metais bandydamas patekti, kiekvienais! Kol gyvas bus! O kai numirs, tai dar atkakliau vaikščios! Nuostabu tai, kad Juozas ne tik pateko į Peterburgo imperatoriškąją dailės akademiją, bet po poros metų gavo akademijoje asmeninę dirbtuvėlę, o tuo būdavo apdovanojami tik labai gabūs studentai. Kainavo tai Zikarui ir nemigo naktų, ir nerimo, kad tik tėveliams sutaupius pinigėlių pasiūti. O dar pirmosios lietuvių parodos! Ar galima jose nedalyvauti, kai tu jau Peterburge, kai esi tarp nuostabių lietuvių, kai matai liūdno, bet sunkiai įmenamas Čiurlionio akis. Taip, simbolizmas apgaubia ir Zikarą. Nutapo vieną pirmųjų savo darbų „Nakties ramybė“ („Miestas naktį“). O dar grafikos darbeliai, kai kurie tapę atvirukais. Sugalvoja Zikariukas nulipdyti lietuvių biustą. Tik kad tų mergaičių, turinčių tautinius rūbus, Peterburge nematyti. Ši istorija yra įvairiai pasakojama, Juozas Zikaras Alytei, savo dukrelei, yra sakęs, kad kartą einęs visas susirūpinęs į akademiją ir sutinka linksmutį Balį Sruogą, grįžtantį iš vakarėlio! Eina tas gatve, gintaro karoliais barškėdamas, poilgiais plaukais plevėsuodamas. Na ir pasiguodė jam Zikaras, kad „tautinės“ lietuvių nerandęs. „Ech, Juozai, Juozai, aiškiai nesilankai Česlovo Sasnausko choro koncertuose,“ – krato galvą Balys. Paraudęs Zikaras murma, kad to laiko nesą. Ir tada Sruoga papasakoja draugui, kad ten yra viena pana, jetau! Kasa iki kelių, tautinai rūbai, Dieve šventas!

Juozas užsimerkia ir mato kuni-
gaikščio Kęstučio Birutę, geltonom-
mis kasomis, nuostabaus mėlynumo
akimis, ką jau ir besakyti! Prašo Ba-
lio supažindinti. „Ėė, tu palauk, ji
tokia... iš aukštesnių, atsiklausiu, ar
pozuos. Žinai, „Nadeždos“ institutą
kilmingoms panelėms baigė, dirba
„Raudonajame Kryžiuje.“ Ir skuo-
džia bičiulis pas Anelę Tūbelytę,
minėtą panelę, klausia, ar papozuos
jaunam dailininkui. Tūbelytė užsi-
merkia, mato: italas! Juodom gar-
banom, juodom kaip naktis akim.
Sutinka papozuoti... Suveda juos
Sruoga, pats, šelmis, „nusiplauna“.
Žiūri Zikaras, patikėti negali! Na
taip, kasa iki kelių, bet juoda kaip
varno sparnas, žvilgsnis griežtas
kaip penki rubliai! Žiūri Tūbelytė ir
jau planuoja, kaip duos tam Sruogai
melagiui! Nors anas nieko nesakė,
tik paslaptinai mirksėjo, o visa kita
pati prisifantazavo. Nei garbanų
juodų ir akys tokios švelnios, pavar-
gusios. Bet ūsai neblogi.

Juozas Zikaras. V. Kuzma, 1930 m.
Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio
dailės muziejaus fondų

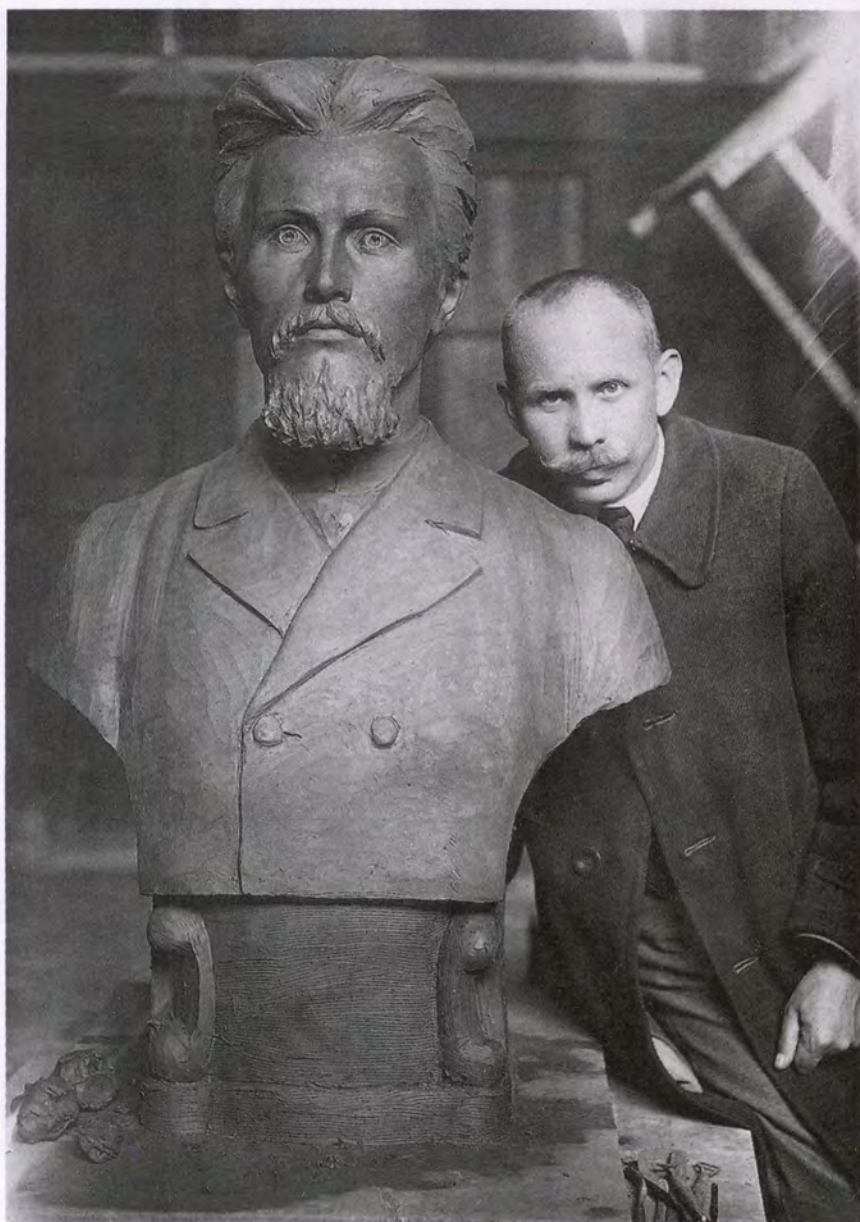
Viena sėda pozuoti, kitas stoja
lipdyti. Pamilo vienas kitą kur kas
vėliau, pradėję kalbėtis, kodėl tu Pe-
terburge, kodėl tu? Pasirodo, abiejų
vienas tikslas, prisisemti šviesos,
žinių ir skleisti Lietuvoje, kažkada
buvusioje didingoje valstybėje.

1914 m. gruodžio 25 d. susituo-
kia Juozas ir Anelė Peterburgo šv.
Kotrynos bažnyčioje, Balys Sruoga
paliudija jų santuoką.

Štai kada jaunoji Zikariene
sužino, kas yra vargas ir pusbadis,
nes Zikaras pageidauja, kad žmona
nedirbtų, o pats sunkiai randa laiko
tinkamam uždarbiui, juk mokslus
reikia baigti. Ir čia drąsiai galima
sakyti, kad tikrai „už didžio vyro
visada stovi didi moteris“. Dabar
galėtume spėlioti, ar tik Juozas su
Petru Rimša kartu nebūtų patraukęs
į Varšuvą, taip ir nebaigęs akade-
mijos. Bet čia jau Anelė pasakė,
kad Rimša, senbernis, gali skuosti,
kur nori, o Juozas vedęs vyras! Turi
ką pradėjęs baigti ir gerus pinigus
šeimai skirti, mat jau laukėsi žmona
pirmo sūnyčio – Jurgučio. Šis vai-
kelis, gimęs 1915 m. – ypatingas: jis
kartu su Anelė Zikariene įamžintas
Juozo Zikaro diplominiame darbe
„Motina“. Darbas kupinas švelnios
meilės ne tik žmonai ir sūnui, bet
ir skulptoriaus mamai, kuri raudo-
te raudėjo Juozukui išvažiuojant į
Peterburgą, kaip nujausdama, kad
paskutinį kartą mato sūnų. Zikaras

Juozas Zikaras. Liūdesys,
1930 m. Nuotr. iš Nacionalinio
M. K. Čiurlionio dailės
muziejaus fondų

Juozas Zikaras prie Vinco Kudirkos biusto, 1924 m. Nuotr. iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų

tik į jos laidotuves suspėjo, glaudė jos šaltas rankas, bučiavo ir atleidimo meldė. Tėvui surado tokią moteriškaitę, apvedino, kad globotų, o pats vėl išvažiavo Peterburgan mokslų baigti. Ir tėvulis numirė sūnui besimokant. Gal todėl tame diplominiame darbe tiek skaidraus, bet ilgesingo jausmo. Už šį darbą Juozas Zikaras gavo Peterburgo dailės akademijos sidabro ženklą.

1918 m., Lietuvai atgavus nepriklausomybę, grįžta visa Zikarų šeima tėvynėn. Nenusakomai sunki kelionė su dviem mažais vaikeliais, juk antra-

sis buvo gal trijų mėnesių. O ką jau kalbėti apie karantiną grįžus į Lietuvą, net tėvelių Tūbelių Zikarienė su vaikiukais negalėjo aplankyti, nors vežė pro Rokiškį, bet tik Šiauliuose karantinui iš traukinio išlaipino.

Taip vargas, po vargo. Jau Paliukuose įsikūrė, Zikaras darbo niekur negauna, nesvarbu, kad jis tuo metu vienintelis profesionalus skulptorius Lietuvoje. Kol įsidarbina Panevėžio vyrų gimnazijoje, miršta abu sūnyčiai. Anelė raudodama meldžia tėvų, kad leistų Rokiškyje su jais likti, mat nemato prasmės su Juozu šeimoje

būti, neturės jie vaikelių, o be vaikelių kokia šeimos prasmė? Alfonsas Tūbelis, tėvas, stipriai suėmė dukrą už pečių, pabučiavo į kaktą ir pasakė, kad net negalvotų taip, juk bažnyčioje Dievui prisiekė „ir skurde, ir turte, ir džiaugsme, ir liūdesy, iki pat mirties“. Išstumia dukrą pro duris grįžti su vyru Panevėžin. Zikaras sakydavo, kad jo gyvenime Dievas neabejotinai yra apsireiškęs kelis kartus, kaip šiuo atveju: netrukus jį susiranda generolas Vladas Nagevičius su labai rimtu užsakymu: sukurti lietuvių tautos laisvės simbolį. Kiek dailininkas sudeda į šį kūrinį savo gyvenimo! Kaip jis svajoja sukurti ne skulptūrą, o monumentą! Nuostabų pjedestalą, kuriame būtų papasakota visa mūsų didingos valstybės kūrimo ir gyvavimo istorija. Ir tik kaip rezultatas ant to postamento stovi gyvybe spinduliuojanti Laisvė. Generolui mintis patiko, tik pinigų nėra tokiam neabejotinai puikiam, bet brangiam projektui... Dūsaudamas Zikaras kuria skulptūrą, bet kuria su meile, su atida. Dirba Panevėžio gimnazijos sporto salėje, nes ji didelė, o ir vienas iš Nagevičiaus prašymų buvo, kad „Laisvė“ būtų kuriama taip, jog eiliniai žmonės galėtų ateiti ir patarti (!) skulptoriui, jei kas ne taip. Oi, kaip žmoneliai patarinėjo! Mat sugalvojo Zikaras sukurti „Laisvę“ atvirą kaip tiesa, kurios nereikia pridengti. Gauna generolas visokių laiškų nuo susižavėjusių iki pasipiktinusių, kad geriausiai matyti tai nuogos kojos! Teko skulptoriui pridengti kojas. Bet nuostabus dalykas – pridengta grakšti angelo figūra dar labiau suskambo ir nušvito. Kartais Zikaras linguodamas galvą sakydavo savo vaikams, kad į *vox populi* verta įsiklausyti... Ir pastatoma ši plevenanti skulptūra ant V. Dubneckio suprojektuoto pjedestalo, ir sklendžia „Laisvė“ tarsi laisvas žmogaus, o gal Tėvynės alsavimas. Kol skulptūra kuriama (ji buvo baigta 1921 m. rugsėjo 25 d.),

Viešpaties palaiminimai nesibaigia: Zikarienė susilaukia sveiko sūnelio Vaidučio, pačio jos mylimiausio iš keturių gimusių vaikelių, gal todėl, kad gimė kaip meilinga paguoda po dviejų pirmųjų iš pasaulio išėjusių per pusmetį. O ir monetų konkursą Zikaras laimi, pasistato puikų mūrinių namą, projektuotą savo bičiulio Aleksandro Gordevičiaus. Gimsta Teisutis, į kurio mielą veidelį žiūrėdamas, Juozas sako, kad šis bus dailininkas. Ir tai visiška tiesa: Teisutis Zikaras – vienas žymiausių pokario Australijos dailininkų. Dar po trejų metų gimsta du šelmiškomis akytėmis, kaip Zikaraitė sakydavo, „it po porą velniukų prariję“ dvynukai – Alytė ir Vainutis.

1928 m. pabaigoje Zikaras išvažiuoja tuometinio švietimo ministro Konstantino Šakenio kvietimu į Kauną, į meno mokyklą, stiprinti skulptūros katedros. Skulptorius spardėsi, nenorėjo, sakė jam Panevėžy labai gerai, bet čia jau tarė žodį žmona Anelė. Taip Zikarai atsiduria Kaune, kuriame, kaip ir Panevėžyje, Zikaras yra mylimas, gerbiamas dėstytojas.

Gyvenimas Kaune! Nuostabus jis visomis prasmėmis. Ir alga didelė, ir darbas mėgstamas. Ne visur, ne visada, ne su visais Juozas sutaria, bet yra čia tokių nuostabių draugų! Vaižgantas, Petras Rimša, Vaičiūnų, Babickų, Kuzmų, Mickevičių šeimos. Visų ir neišvardysi. Zikarų šeima mokėjo priimti svečius, namuose skambėdavo nuostabaus „Kaps“ firmos pianino garsai, šokiai, dainos, eilėraščiai, kortavimai, šachmatai, lota.

Tikrai visi manė, kad gyvenimas toks tęsis ir tęsis, bet atėjo 1940-ieji... Pirmosios tremtys. Zikarienė iškart apibėgo parduotuves, nupirko šešis dekuis ir šešis džiuvėsių maišelius, visiems šeimos nariams. Pasiruošė tremčiai. Zikaras irgi ruošėsi: apsilankė pas savo bičiulį Vladą Kuzmą,

nuostabų gydytoją, ir paprašė, kad duotų ką nors, kas padės mirti jo numylėtoje Tėvynėje, o ne svetimoje žemėje. Vladas niekaip nenorėjo sutikti, bet skulptorius įkalbėjo.

Prasidėjus karui, pamiršo visi tuos morfijaus preparatus, toks sunkus laikotarpis buvo. Kas gali būti sunkiau? 1944 m. besitraukdami vokiečiai paima apie 20 jaunuolių iš Žaliakalnio kasti apkasus, kad vokiečių kariuomenė spėtų pasitraukti. Vainutis ir Teisutis taip pat paimami. Vyriausias Vaidutis keliomis dienomis anksčiau išėjo. Po dviejų savičių į Zikarų duris pasibeldžia du vaikinukai, kurie kartu su Zikariukais buvo išvaryti kasti apkasus ir, duodami kruviną Vaidučio kuprinę, sako, kad visi trys Zikarų berniukai žuvo. Vaidutis 24, Teisutis 22, Vainutis 19 metų. Zikarienė, kuri beveik niekada neverkdavo, rauda ir šaukia visų penkių sūnų vardus, Zikaras kelias dienas netaria nė žodžio. Alytei, vieninteliam likusiam vaikui, atrodo, kad ir ji mirė, nes tėvai nepastebi jos, neapkabina, nenuramina. Viskas! Baisiau jau nebus. Pasirodo, dar ne visi išbandymai. Skulptorių pradeda kviesti į saugumą: „Kur tavo sūnūs banditai? Kuriame miške?! Ką? Žuvę? Baik meluoti. Nebendradariaus, visą jūsų likutį ištremsim. Pagalvok, ką kareiviai gali padaryti su tavo dukra, o tavo žmona atlaikys Sibirą?“ Po trečio tardymo, grįžęs sulaužytais šonkauliais, Juozas prašo dukters pasirūpinti mama, žmonai sako, kad jas abi rytą ištremis. O naktį, surašęs testamentą, kuriuo viską palieka dukrai su sąlyga, kad ji globos ir saugos mamą, išgeria iš Kuzmos gautus morfijaus preparatus. Dar spėja atsiveikinti su žmona, dar spėja spūstelėti dukrelei ranką, dar sušnabžda: „Išeinu pas vaikus“ ir praranda sąmonę. Alytė iškviečia greitąją, „Raudonajame Kryžiuje“ duodama viltis, gal išgelbės profesorius gyvybę, bet kitą dieną,

1944 m. lapkričio 10 d., likus 8 dienom iki 63 Juozo Zikaro gimtadienio, nelieka šio puikaus žmogaus. Nelieka taip mokinių mylėto, visą save jiems dalijusio mokytojo. Jis taip ir nesužino, kad 1952 m. žmona gaus laišką iš Lenkijos, viduje bus laiškas iš JAV nuo visų trijų sūnų, kad jie gyvi, kad jie laimingi, kad mama, tėtis ir sesė irgi gyvi, kad „Raudonasis Kryžius“ nuo 1946 m. vis sakė, jog Zikarų senuoju adresu nėra ir tik 1951 m. pabaigoje parašė, jog duotuoju adresu gyvena Zikarienė. „Tėte, tu ką, po mamos padu – nerašo, kad ir tu gyveni šiuo adresu?“ O taip, sesė viską broliams parašys, kas atsitiko su tėčiu ir su jomis po tėčio mirties. Broliai atsiuntė apraudotus, sunkiai įskaitomus laiškus, kuriuose maldavo mamos, sesės, o labiausiai tėtės atleidimo. Po to šiek tiek aprimę, pradėjo siųsti pinigų, kad Alytė surinktų po Lietuvą išsibarsčiusius tėvo darbus.

Zikaraitė ne tik surinko Juozo Zikaro kūrinius, bet ir 1959 m. lapkričio mėn. buvusioje skulptoriaus namų dirbtuvėje atidarė slaptą, vienintelį sovietų Lietuvoje privatų Juozo Zikaro darbų muziejų. Ji, kaip tas Lietuvos knygnešys, surinko ne tik tėčio darbus, bet ir visą pluoštą jį pažinojusių žmonių prisiminimų.

Šis puikus dailininkas paliko Lietuvai ne tik kūrinius, bet ir savo nuostabius vaikus, kurių dėka galime džiaugtis išsaugotais taip mylėjusio tėvynę žmogaus darbais: „Laisve“, „Nežinomam kariui“ paminklu, žymių žmonių biustais, tarpukario monetomis, puikiai puoštais ne vieno namo ir bažnyčių eksterjeriais bei interjeriais.

Net jei neliktų Zikaro darbų, visada liks jo delnų ir širdies šiluma, sklindanti metai iš metų, per jo mokinių ainius, per jo paties vaikų, vaikaitių, provaikaitių meilę, per mūsų, vis dar esančių, atmintį ir dėkingumą.

Gintaro Varno medžio drožinys. Nuotr. Alicijos Matiukienės

Dirbu rašytoja: kasdienis darbas, kad išliktum

RUGILĖ AUDENIENĖ

Liudo Dovydėno premijos laureatė

Liudo Dovydėno premijos teikimo dieną pasakiau kalbą, kuriai iš anksto nesiruošiau – norėjau, kad žodžiai atsirastų tai akimirksniu, nuoširdūs ir paprasti. Kalbėjau apie rašymą, kuriam toks įvertinimas suteikia prasmę, kūrybos gijų, sujungiančių kelis miestelius, jų tarmes, nusitiesiančių per žemynus, nuvedančių į turtingą L. Dovydėno tekstų palikimą. Noriu pridurti dar kelias mintis apie kasdienį rašymą – vieną iš būdų pereinant pelkes viduje ir audras išorėje.

Gavusi žinią apie premiją, galvoju apie kasdienės rašymo pakalnes ir kalnus, tą paprastą darbą prie paprasto ikėjinio stalo siūbuojančio-

mis kojomis. Apie kasdienes bandžius, atskrendančius lesti langą pusiau padalijusio vijoklio uogų, ir perėjūnus strazdelius, užpuolančius būriais kaip neramos mintys.

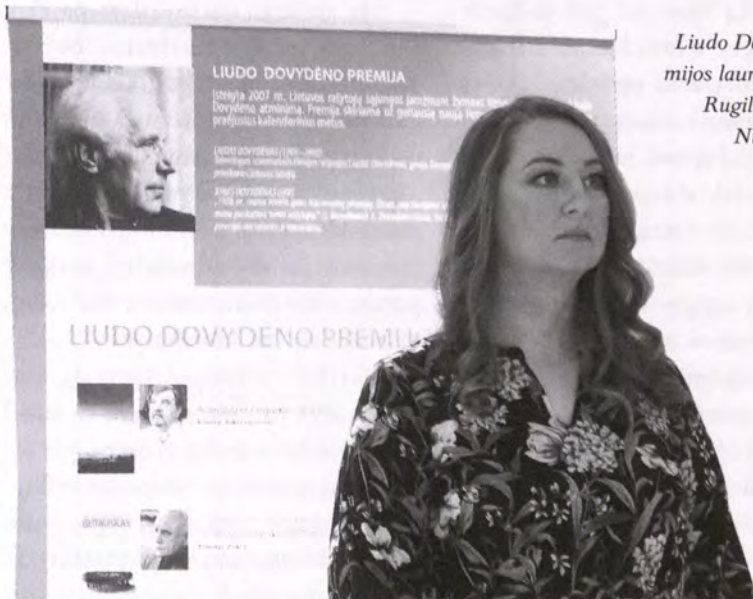
Parašiusi pirmąją knygą ir ją pristatydama, dažnai sakau ar rašau: dirbu rašytoja. Ir nepagražindama pasakoju, kas už to slypi. Idėjos ir žodžiai, graužiantys iš vidaus. Rašymo kelionė fiziškai nekeliaujant, bandant ką nors pasakyti. Vos įžiūrimos žemėlapyje stotelės, kuriose abejojama, nerimaujama, neturima laiko turiningam gyvenimui, laukiama renginio arba teksto remonto. Derinimas su „tikru“ darbu, „tikro“ darbo atsisakymas. Rašymo būdas,

kurį kažkas gali apibūdinti: „seni žmonės verks“, – beveik apsisiverkiu troleibuse. Temos ir laikai, kuriuose negyvenau, netgi nenorėčiau jų apmąstyti viešai, bet turiu užduoti savo kartos klausimus. Viena pastraipa per dieną prie užpilamų makaronų lėkštės – baigiu ją ir tamsa paskandina netvarkytame bute.

Kitą dieną keliuosi ir tvarkausi. *Perkraunu* darbo stalą ne rašytojos darbui.

Sekdama Liudo Dovydėno gyvenimo faktus, svarstau, kad rašytojo darbą jis dirbo puikiai. Savamokslis, baigęs tris pradžios mokyklos skyrius Čedasų pradinėje mokykloje, mokėjęs išsižiūrėti į mažus gyvenimus ir mikrovietas, leidęs knygą po knygos. Tarpukariu – žurnalistas, aktyviai dalyvavęs visuomeninėje veikloje, Lietuvių rašytojų draugijos sekretorius. Per pirmąją sovietinę okupaciją – abejojantis pilietis, 1940 m. priėmęs Liaudies seimo atstovo pareigas, po šios vienerių metų patirties vos nesušaudytas nacių. Karui verdant, pasitraukęs iš Lietuvos arklių pakinkytu vežimu. Išėivis, Pensilvanijos valstijoje sukūręs tėviškę primenančią sodybą, – ir liaudies priešas gimtinėje, kurio kūryba nutylima iki nepriklausomybės *atgrąžinimo*.

Dabar skaitau 1949 m. išėjusią atsiminimų knygą apie gyvenimą

Liudo Dovydėno premijos laureatė rašytoja
Rugilė Audienė.
Nuotr. Alicijos
Matiukienės

karo pabėgėlių stovyklose „Vieškelių žmonės“ ir matau, kad į tą laiką jis žiūri žurnalisto akimi, o kalba visu rašytojo žodžių, tonų diapazonu. Norėčiau lygiuotis į tokią asmenybę, nes man irgi padeda žurnalistinė akis, rašytojos akis. Žurnalistinė akis žvelgia į verdančius įvykius ne tik kaip į dekoraciją tekstui – atidžiau. Rašytojos akis permato istorijose simbolius.

Svaiginamai stiprių laikų dienoraščiai man atrodo reikalingi – nors prieš imantis knygos tai tebuvo nuojauta.

Pradėjusi „Vojažo“ kelionę, pasakojimą apie mergaitę, su mama einančią savo išlikimo ritmu per Antrąjį pasaulinį karą Kupiškio apylinkėse, jos tėtį, išvežtą į Vokietiją priverstinių darbų, o pasibaigus karui – į Kazachstano lagerius, ir esperanto kalbą, iš visuotinio taikos ir bendravimo tinklo tapusią uždraustą, negalėjau savo kailiu patirti atsakymo, kokie ženklai vedė juos į priekį. Kas buvo ta vilties gija, traukusi žengti dar vieną žingsnį draskantis karo žvėrims ir vidiniams baisūnams? Spėjau, kad mano seneliui Juozui Gaidukui, kurio prototipas veikia knygoje, tai buvo slaptai puoselėjama esperanto kalba, idealistinis palinkimas į žurnalistinį norą fiksuoti savo ir pasaulio padėtį, užsispyrimas (išsi)rašyti.

Spėjau, o dabar L. Dovydeno, pragyvenusio ilgą kaip epocha gyvenimą ir dar spėjusio pamatyti laisvą Lietuvą, knygoje skaitau perkeltųjų asmenų stovyklose Vokietijoje įstrigusio karo pabėgėlio žodžius: „Mes norim, nors ir mirdami, ką nors pasakyti“. Jungtinės tautų paramos ir atstatymo organizacijos (UNRRA), besirūpinusios karo pabėgėlių reikalais, personalas ir sąjungininkai – anglai, amerikiečiai, prancūzai, rusai – civilius asmenis, dėl karo palikusius savo kraštus ar išvežtus į Vokietiją darbams, stengėsi grąžinti į tėvynę, nors daugelio tėvynės buvo

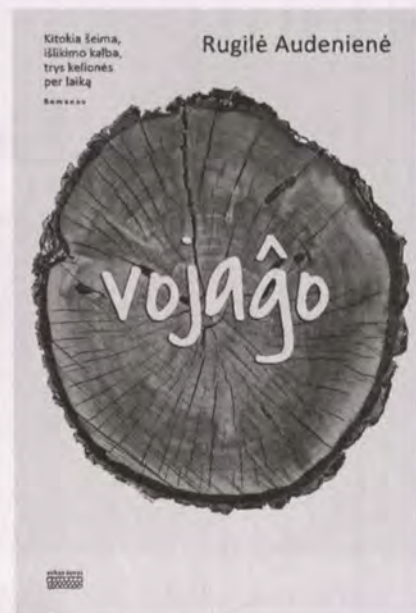
okupuotos. Pasitaikydavo atvejų, kai žmonės tiesiog išmesdavo iš stovyklų, palikdami beteisėje padėtyje. Kai kurie iš jų atkakliai, nenumaldomai rašė.

Rašymas kartais ištinka kaip vientelis likęs darbas. Kasdienis rašymas, kasdienė tyli terapija. Pavojingi žodžiai. Aptakūs žodžiai. Aštrūs žodžiai. Žvėris žodžiuose. Ašaka žodžiuose, kurios nemanei ten esant. „Ši knyga man buvo išlikimo knyga,“ – sakė bent keli skaitytojai, paėmę „Vojažo“ per karantiną. Štai ta ašaka žodžiuose, kurios nesitikėjau: rašydama sprendžiau savo kartos tapatybės klausimus – esame labiau Europos pakraščio sodybiečiai ar pasaulio piliečiai, kuo tampame, kai iš provincijos miestelių suvažiuojame į Vilnių, ir mūsų šaknys ištįsta per visą autostradą. Rašiau klausimą, kaip mes išliktume anais sukrėtimų laikais, ir netyčia nubraižiau planą, kaip išlikti savais.

Turėti idealistinį palinkimą, bet ir daryti tai, kas reikia.

Išlikti – tai ir sekti kūrybos gija, kuri sujungė mano pasakojamą istoriją su L. Dovydeno tekstais. Sujungė biržiečių, kupiškėnų, rokiškėnų tarmių žodžius, pasiūlė panašių išlikimo nuorodų. Sukabino miestelius su miestais, nutiesė tiltus tarp skirtingų žemynų, supynė praeities ir dabarties klausimus. Mažosios vietos tik iš pirmo žvilgsnio atrodo statiškos, jų žmonės ir žodžiai – įstrigę laike. Taip, aišku, kartais nutinka, bet, pasauliui perjunginėjant greitėjimo ir lėtėjimo pavaras, mūsų vaizdas pro langą irgi keičiasi.

Atsiranda lėtas rašymas ir lėtas skaitymas. Aniuolu per širdį man, kai sako: jūsų knyga – lėtojo skaitymo. Dirbau prie jos lėtai, traukiau iš atminties ir šaltinių tarmės žodžius – dabar jie vėl gyvi. Rašytojo darbas įgalina – taip, įamžinsiu ir šį žodį sausuolį, greitojo gyvenimo piktžolę, – sukelti žaidimus žodžiais. Įsijaučiame į šaknis, atrandame dau-

Geriausias 2020 metų lietuviškas romanas

giau spalvų būsenoms, pastebime atsikartojimus. „Okay, Johni, užaugsi šaunus vorkeris,“ – sako iš Amerikos į Lietuvą 1926 m. grįžęs dėdė pypliui sūnėnui „Vieškelių žmonėse“. Ir šaunu, kad *vorkeris* tekste išnyra šalia *aptiekoriaus*, *policajaus* ar šiaip *brolyčio*. Rašytojo darbas galėtų būti priminti – visokių žodžių užklysta į lietuvių kalbą, ir jie randa savo stoteles, užutėkius kalbos tėkmėje. Netgi išplaukia ir grįžta po kelių dešimtmečių, kaip šių dienų aktualijų diskusijose grįžo forma *skiepinti*.

Sekdama kūrybos giją į praeitį, randu žodžių suprasti patirtis, kurios nepasiduoda jokiam įsivaizdavimui. Iš tikrųjų taip ir parašiau savo knygą – sekdama žodžiais iš žmonių prisiminimų. Svarbi kasdienė disciplina, nustumianti norą dailiai sudėjus rankeles laukti pašaukimo. Visai galimas daiktas, kad tas pats kasdienis nerimas, paveiktas disciplinos, paskatins ir jus rašyti dienoraštį. O paskui kažkas pažiūrės į jį rašytojo akimi, ir turėsime dar vieną ilgo kaip epocha gyvenimo apmąstymą. Žvelgiant atidžiai į vietas, jų žmones, verdančias sroves ar nutykusius duburius.

O nerimo strazdeliai vis tiek atskris. Tada labiausiai ir reikia rašyti.

Elena Jackevičaitė: „Su savo pašaukimu turbūt neprasilenkiau“

VIOLETA ALEKNIENĖ

Istorikė

„Aš niekada anksčiau negalvojau apie juridines studijas. Prieš karą labai mažai buvo galimybių pritaikyti moterims tuos mokslus... Nežiūrint į tai, galiu pasakyti, kad su savo pašaukimu turbūt neprasilenkiau. Taip pat manau, kad mano tėvo pamėgimas įdomautis teismo klausimais, yra iš jo paveldėtas,“¹ – apie savo pasirinktą profesiją 1932 m. balandžio mėn. interviu žurnalui „Moteris“ teigė pirmoji Lietuvoje moteris teisėja Elena Jackevičaitė. Tada įžymioji Panemunėlio krašte gimusi ir augusi teisininkė minėjo savo 10 metų darbo jubiliejų. Drąši, savimi pasitikinti, jauna teisininkė prisidėjo prie moterų teisinio išsilavinimo, galėjimo užimti aukštus postus valstybės tarnybose, darbe vadovautis ne jausmais, o įgytomis žiniomis, teisės etikos nuostatomis...

Mažeikiškių palivarkas – būsimos teisininkės gimtinė

Mažeikiškių palivarkas XVIII–XIX a. priklausė Panemunėlio dvarui. Istoriniuose šaltiniuose randama, kad 1856 m. netoli Šetekšnų kaimo minėtam dvarui priklausė

Elena Jackevičaitė. Nuotraukos iš viešosios informacijos šaltinių

678 deš. žemės. Tuo metu dvaro savininkas buvo Justinas Parfinovičius.

Dvare pavakaroti mėgo aplinkinių dvarelių šeimininkai, dievo tarnai ir kiti turtingi asmenys. 1804–1833 m. Panemunėlio parapijos klebonu dirbo Dominykas Jackevičius. Buvusi miestelio dvaro pročka (kambarinė) Eleonora Leišytė-Rudokienė prieš du dešimtmečius yra pasakojusi, kaip gyveno, linksminosi šio krašto žemes valdę dvarininkai. Pasak jos, „dvarininkas Justinas Parfinovičius, žaisdamas kortomis su kun. D. Jacke-

vičiumi, pralošė toliausiai nuo centro nutolusį Mažeikiškių palivarką. Nuo to laiko šiai vietai prilipęs pavadinimas „Dievo dovana“². Po kun. D. Jackevičiaus mirties palivarkas su visu savo inventoriumi perėjo brolio nuosavybėn. Brolio sūnui Josifui Jackevičiui apie 1893 m. vedus kaimyninio Bagvilių dvarelio savininko seserį Prancišką Dambrauskaitę, esančios žemės tarp Šetekšnos upės ir geležinkelio Šiauliai – Daugpilis atiteko jaunai Jackevičių bajorų porai. Dambrauskai ir Jackevičiai save laikė lenkais.

Kaip atrodė Mažeikiškių palivarkas, jau niekas šiandien išsamiai negali atkurti. Plačiau apie šią vietovę savo epizodiniais prisiminimais pasidalijo čia augusi ir tėvų namus prižiūrinti Klaudija Grigaravičiūtė-Vaškevičienė. „Į dvarvietę veda du keliai – vienas nuo Šetekšnos, o kitas nuo Kamajų žvyrkelių. Abu keliai buvo apsodinti medžiais. Nuo Šetekšnų pusės atvykus pirmiausia pamatydavai dvi medines klėtis. Jos stovėjo ant akmenų, sukaltos tik mediniais vinimis. Vienos klėtis sienoje išliko iškalta data – 1822. Klėtys išsiskyrė savo didumu, storais rąstais, grindinių

lentų pločiu. Atvykstantys greičiau pasiekti dvarelį galėdavo pasukus iš Kamajų žvyrkelio į Šetekšnos upės pakraščiu vingiuojantį keliuką. Netoli tos vietos šiandien auga didelės liepos. Mano vaikystėje buvo likusi tik medinė dvaro dalis. Joje gyveno Kutkevičių, Mikalauskų, Rasčinsko šeimos. Šalia medinės namo dalies ilgai buvo išlikusios akmenų ir molio krūvos. Vietiniai kalbėdavo, kad tai buvusi akmeninio dvarelio dalis. Į Šetekšnų kaimo pusę tebestovėjo iš molio drėbtas ūkinis pastatas. Čia mano tėvai žiemą laikydavo šieną. Iš akmeninių pamatų, esančių prie pat Šetekšnos upės, galima teigti, kad čia stovėjo dideli tvartai. Visai netoli jų matydavosi aptvertos versmės vieta. Versmelė buvusi labai gili. Iš jos sėmdavo vandenį gyvuliams girdyti. Netoli pagrindinio namo pūpsojo ilgas, su didelėmis trimis durimis svirnas. Vaikystėje palįsdavome po jo pamatais žaisdami slėpynes. Už pokario metais pastatytų mašinų–traktorių stoties dirbtuvių matydavosi buvusios molinės kalvės griuvėsiai. Nuo Panemunėlio pusės pusiau kvadratu iki šių dienų yra išlikusios septynios trobelės. Dokumentuose nurodoma, kad jos suręstos 1900–1905 m. laiku. Statytos be pamatų, grindys sudėtos ant žemės, maži langeliai, dengtos čerpėmis. Jose gyveno bundininkai (kumečiai). Augo ir didelis sodas. Netoli dvaravietės yra išlikusios kapinaitės. Vietiniai jas vadino Raimuckos kapinaitėmis. Vaikystėje čia visi rinkdavome žemuoges³.

Čia vaikystę praleidęs Albertas Lasinskas parodė, kur pamatiniame tvartų akmenyje yra iškalta 1830 metai. Mažeikiškiuose 1956 m. buvo įsteigtos Panemunėlio tarybinio ūkio mechaninės dirbtuvės. Kumečių trobose apgyvendindavo darbininkų šeimas. Vietiniai šią vietovę iki šiol vadina MTS-ėsu. Netoli mokyklos, kitoje tilto pusėje,

Elena Jackevičaitė

prie Šetekšnos pusės, Jackevičiai turėjo vandens malūną. Šiandien tik išlikusios įdubos, žyminčios malūno vietą. Ant akmeninių pamatų ir klėties sienos išlikusios datos rodo, kad palivarkas kūrėsi sunkiais baudžiavos laikais. P. Rusecko knygoje „Atsiminimai, padavimai, legendos“ yra išlikęs pasakojimas: „Jūžintų valsčiaus Raugų kaimo baudžiaininkas Urbonas dirbęs Mažeikiškių palivarke, Panemunėlio valsčiuje. Žmona nešusi jam pietus: paskutinį kumpelį peleninės duonos ir šotėly pieno šlaką. Benešant ją ištikusi nelaimė: duonos kumpelis iškritęs iš rankų ir sutrupėjęs – peleninė duona greit trupėjusi. Moteriškai labai pagailo vyro, jog duonai sutrupėjus, liks be pietų: iš didelio skausmo greit apsiverkusi.“

Vaikystės nuotrupos prie Šetekšnos upės

E. Jackevičaitė 1932 m. balandžio mėn. interviu „Moters“ žurnalui pasakojo: „Gimiau 1895 m. vasario 18 d. (seno stiliaus) Zarasų (dabar Rokiškio) apskrityje, Mažeikiškių palivarke“⁴⁵. Paskutiniams palivarko šeimnininkams Pransiškai ir Josifui Jackevičiams gimė dukra Helena (Elena), o po dvejų metų –

1897 – sūnus Rainoldas. Labai lauktas ūkio paveldėtojas tapo šeimos džiaugsmu ir nelaime. Rainoldą visą gyvenimą reikėjo prižiūrėti, nes sirgo nepagydoma psichine liga. Brolio liga pakoregavo ir sesers Elenos gyvenimą. Juo Elena rūpinosi visą gyvenimą.

Nieko tėvai negailėjo mažajai Elenai. Su ja siejo savo gyvenimą ir nuosavybės išsaugojimą. Stoti į Rygos gimnaziją būsimą teisininkę ruošė pasamdyta lenkė gubernantė, gal ir kiti mokytojai. Galėjo ji lankyti ir rusišką mokyklą Panemunėlio miestelyje. Jackevičių šeima kiekvieną sekmadienį lankydavo Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčią. Kokie buvo šeimos santykiai su kun. Jonu Katele, mes jau nesužinosime. Nepaneigsime, kad išarti tautos švietimo dirvonai turėjo įtakos pasiturinčių panemunėliečių šeimoms leisti vaikus į mokslus. Panemunėlio parapijos kaimų gyventojų 1909 m. sudarytame sąrašė minimi Mažeikiškių palivarko gyventojai: Josifas Jackevičius, žmona Pranciška Jackevičienė, sūnus Rainoldas Jackevičius, dukra Elena Jackevičaitė, brolis Banifacijus Jackevičius, tarnai Marijona Brekytė, Ursulė Bieliūnaitė, Anėlė Vaitoškaitė,

Uršulė Marcijonaitė, darbininkai Augustinas Bieliūnas, Kazimieras Bitinas, Kazimieras Stakulis, Juozas Kreiza, Ieva Bitinaitė, Petras Rauga. Pagal gyventojų skaičių galima spręsti, kad ūkis buvo pasiturintis. Pajamos iš žemės ūkio smarkia kilo, nes nutiesus geležinkelį buvo lengviau eksportuoti žemės ūkio produkciją. Josifas Jackevičius norėjo, kad dukra studijuotų agronomiją ir grįžtų į gimtinę.

1923 m. Panevėžio apskrities surašymo duomenimis, „čia buvo vienas ūkis, gyveno 23 žmonės. Niekas nežino, ar palivarkas buvo išnuomotas ar parduotas“⁶.

Karo išblaškytas mokslo kelias

„Gimnazijos mokslus ėjau Rygoje ir baigiau Onos Jastržembskaitės gimnaziją su aukso medaliu ir su 8 pedagogine klase. Svajojau studijuoti agronomiją, kad vėliau įgytą mokslą galėčiau pritaikyti tėviškėje, bet į Maskvos Petrovsko–Razumovskio akademiją nebuvau priimta dėl vietos stokos moterims, o kartu padaviau prašymą į Petrapilio Bestužovo Aukštųjų Moterų kursus į matematikos fakultetą. Matematikos mokslas nepatiko man ir stačiai slėgė“...⁷ pasakojo pati E. Jackevičaitė.

Į juridinį fakultetą ji perėjo po pusantro mėnesio sekdama vienos draugės pavyzdžiu. Pirmoji moteris teisėja Lietuvoje pati patvirtina, kad juridinės studijos buvo reikšmingas momentas jos gyvenime, atmintyje išlaikė tos vietos vaizdą, kurioje padavė prašymą. Tam įtakos turėjo ir tėvo pomėgis. J. Jackevičius teismuose užrašinėdavo advokatų kalbas ir paskui pats vienas jas vertindavo.

Norintys turėti aukštąjį mokslą studentai daugiausia vykdavo studijuoti į Rusijos miestus. Lietuva tuo metu buvo carinės Rusijos sudėtyje.

Tuo laikmečiu moterys galėjo naudotis tik nedaugeliu teisių. 1878 m. Sankt Peterburge įsteigus Bestužovo kursus, moterys studijuoti teisę galėjo tik po 1905 m. – Kruvinojo sekmadienio. Be to, moterys, turėdamos teisės diplomą, galėjo teikti tik teisinę pagalbą gyventojams ir dirbti mokytojomis. Bestužovo kursuose Sankt Peterburge studijavo 1913–1914 metais.

E. Jackevičaitė 1914 m. vasarą grįžusi iš Petrapilio su motina išvyko į vokiečių kurortą Bad–Wildungeną. Čia jas užklupo Pirmasis pasaulinis karas. Dortmundo mieste Vestfalijoje teko išbūti iki 1914 m. gruodžio mėn. Iš Vokietijos per Švediją ir Petrapilį grįžo į Lietuvą.

Tėviškėje šeimininkavo vokiečiai. Mažeikiškiuose kartu visa šeima gyveno iki 1915 m. vidurio. Karo metų vasarą Jackevičių šeima paliko gimtąjį kraštą ir išvyko pas giminaitį į Maskvą. Toliau Elena mokėsi B. Poltorackienės aukštuosiuose moterų kursuose. Juos baigė pirmojo laipsnio diplomu. Lietuvoje šeimininkavo bolševikai, todėl tarnybą susirado tuometinėje Turkestano respublikoje. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, E. Jackevičaitė 1919 m. pavasarį grįžo į gimtąjį kraštą.

„Literatūrinės kalbos mokėjimo trūkumas“

Po karo sujudo visas gyvenimas, kuris palietė kiekvieną besikuriančią savivaldą, visuomenines organizacijas. Dirbti teisėja nebuvo galimybių. 1919 m. rudenį E. Jackevičaitė giminaitis Antanas Vienožinskis pakviečia dėstyti vokiečių kalbos ir istorijos į atkurtą Dotnavos žemės ūkio mokyklą. A. Vienožinskis, baigęs Rusijoje agronomiją, tapo šios įstaigos direktoriumi. Į Dotnavą šeima atsikraustė 1919 m. spalio 20 dieną. Mokykla tik kūrėsi buvusio Dotnavos dvaro pastatuose. Savo prisiminimuose J. Stanišauskas rašo:

„Mokyklos personalas nebuvo gausus, be dir. A. Vienožinskio, buvo dar septyni mokytojai, jų tarpe vienintelė moteris p. Jackevičaitė. Mokyklos direktorius pavedė mums gyventi dvaro administracijos name. Pinigų neturėjom, baldų nebuvo, malkas gaudavom šlapias, tik atvežtas iš miško, šalom nežmoniškai. Mokytojai ir kiti darbuotojai laikė kiaules ir kitus gyvulius“⁸. „Tarp mokytojų santykiai buvo itin geri. Kažkaip išsiskirdavo direktorius. Gal ir jis kitoks būtų buvęs, jei ne ta lenkiška šeima. Dar prie tos šeimos reikia pridėti ponią Jackevičienę su juriste dukra, dėsciuisia Lietuvos istoriją ir vos tekalbancia lietuviškai, su sūnum, dar jaunyvū, bet ligoniumi. Žinoma, šeima sau, mokykla sau. Bet ir čia atskiriami šitie dalykai buvo. Gal todėl prieš mokytoją E. Jackevičaitę mokiniai surinko parašus. Didelis bruzdesys mokykloje pasidarė“⁹ – savo prisiminimuose rašė kitas buvęs E. Jackevičaitės kolega Ignas Končius.

Parašų rinkimu prieš mokytoją E. Jackevičaitę buvo kaltinamas mokytojas J. Murka. Mokinių sąrašą su parašais turėjo svarstyti mokytojų tarybos posėdyje. Direktorius A. Vienožinskis šio klausimo neįrašė į dienotvarkę. Pasak J. Končiaus, „čia direktorius Vienožinskis ir įžiūrėjo agitavimą prieš jį“¹⁰.

Dėl sukeltų intrigų pablogėjo tarpusavio santykiai, dirbti tapo sunku. E. Jackevičaitė ieškojo galimybių palikti Dotnavą. Paskatinta draugės Jankos Bondomanskos 1920 m. liepos 8 d. ji parašo lenkiškai laišką kun. Juozui Tumui. Prašo geradario patarti, koku būdu galima greičiau gauti leidimą nuvykti į Vilnių, kokie pinigai ten kursuoja, kaip vykdoma prie sienos kontrolė, ar valdžia leidžia pervežti straipsnių rankraščius, laiškus... Prie laiško pridėjo prašymą generalinio štabo kanceliarijos viršininkui, 2 fotografijas, 10 aus. ženkliukų ir savo užsienio pasą.

Laiške atsiskleidžia svarbiausias į Vilnių vykimo motyvas. „Kas dėl mano planų tęsti mokslines studijas, tikriausiai šiais metais jie neišsipildys ir artimiausiu metu negalėsiu lankyti universiteto, kad ir Vilniaus. O tai reiškia, kad artimiausioje ateityje privalau pasistengti rasti sau labiau tinkamą darbo vietą negu Dotnuvoje. Geriausia būtų, jeigu turėčiau kokią nors tarnybą, žinoma, teisės srityje, provincijoje, pavyz. Panevėžyje. Jeigu ne tas literatūrinės kalbos mokėjimo trūkumas, visi keliai man būtų atviri, o dabar man labai sunku, užsiimti viskuo, tik ne teise. Taigi jeigu atsirastų kokia nors tarnyba, prašau Gerbiamą Kunigą, manęs nepamiršti“¹¹.

Ką būsimai teisėjai parašė ar padėjo kun. J. Tumas, nežinoma. Vienintelis E. Jackevičaitės rašytas laiškas saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos archyve.

„Teisininkės karjera vystėsi palaipsniui“

Į Kauną su broliu ir motina E. Jackevičaitė grįžo 1922 m. pradžioje. Tuo metu, Lietuvai tapus nepriklausoma, labai trūko kvalifikuotų teisininkų. Laikinajame Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatyme nebebuvo draudžiama moterims dirbti teisės institucijose. Teisininkė Dovilė Sagaitienė rašo: „Moteris riboja jau ne teisiniai suvaržymai, bet kur kas sunkiau įveikiamos tarpusavyje glaudžiai susijusios socialinės ir ekonominės kliūtys, kurių nepaisyti galėjo tik labai drąsios ir savimi pasitikinčios asmenybės, tokios, kaip pirmoji Lietuvos teisėja E. Jackevičaitė“¹². Ji, būdama jauna ir humanišku idėjų pilna, pirmoji praskynė kelią savo krašto moterims dirbti teismuose. Dvidešimt septynerių metų aukštuosius teisės mokslus baigusi mergina 1922 m. balandžio mėn. Kauno apygardos teisme pradėjo dirbti II

eilės raštininke, o po dviejų savaitių paskirta į jaunesniąsias teismo kandidates. Po metų, spalio mėn. 11 d., teisingumo ministro įsakymu Nr. 71 jaunoji kandidatė skiriama laikinai eiti Kauno m. ir apygardos IV (dabar Aleksoto – *aut.*) nuovados taikos teisėja. Po trejų metų – 1926 m. sausio mėn. 1 d. – užėmė pagrindines pareigas. Tais pačiais metais laikraštis „Darbininkas“ išspausdintoje žinutėje rašė: „E. Jackevičaitė buvo pirmoji moteris Lietuvoje, kuri ėjo teisėjo pareigas ir todėl jai moralinė atsakomybė ir prieš kitas moteris tenka daug didesnė, nes į pirmąją moterį teisėją daug kas žiūrėjo su ypatingu dėmesiu“¹³. Sąžiningai ir kruopščiai dirbdama jaunoji teisėja kopė darbinės karjeros laiptais.

Norint gauti apylinkės teisėjos vietą, teismo kandidatė reikėjo būti dvejus metus, gauti leidimą laikyti teisėjo egzaminus ir prisiekti Lietuvos Respublikai. E. Jackevičaitė kandidatė išbuvo 4-erius metus, teisme išdirbo 8-erius metus. Įgyvendinusi visus reikalavimus, Lietuvos Respublikos prezidento A. Smetonos aktu Nr. 17 1930 m. sausio 10 d. paskirta Marijampolės apygardos tesimo nare, o 1933 m. – to paties teismo civilinio skyriaus teisėja. Ji prisidėjo prie teismų kūrimo mažesniuose Lietuvos miestuose. Apie tai yra sakiusi: „Mažamečių teismo klausimas jau pribrendęs ir reikalauja įgyvendinimo. Moterys savo instinktyvius ir pedagoginius gabumus šioje srityje galėtų kuo puikiau pritaikyti“¹⁴.

Pirmosios moters teisėjos E. Jackevičaitės nuopelnus teisėsaugai įvertino Lietuvos vyriausybė. 1936 m. prezidento aktu ji buvo apdovanota Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu iškilmingame posėdyje, dalyvaujant teisingumo ministru, advokatams, teisininkams ir gausiai publikai.

Po beveik aštuonerių metų Marijampolėje prezidento aktu E. Jac-

kevičaitė perkeliama dirbti Kauno apygardos Civilinio skyriaus teisėja. Tuo metu Lietuvoje ji buvo išskirtinė šios profesijos atstovė.

1940 m. birželio 15 d. sovietams okupavus Lietuvą, teisingumo ministro įsakymu visi teisėjai buvo atleisti. Tačiau liepos 14 d. teisingumo ministras buvusiems teisėjams pareiškus norą grįžti, įsakė pradėti darbą nuo liepos 14 dienos. Vokiečių okupacijos metais – 1941–1944 – E. Jackevičaitė dirbo Kauno apygardos teismo Civilinio skyriaus vedėja. Kaip toliau klostėsi jos darbinė veikla, duomenų nėra išlikę.

Moterų teisių siekimas realiam gyvenime

Tarpukario Lietuvoje buvo dar daug neišspręstų moterų lygybės aspektų: išsilavinimo, mokslo, intelektualinio požiūrio, socialinių garantijų ir t. t. Praėjus karo negandoms, pradėtos kurti įvairios organizacijos. 1928 m. birželio 11 d. Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinėje, Draugijų registre Nr. 1095, buvo įregistruota „Lietuvos baigusių aukštąjį mokslą moterų sąjunga“. 1930 m. į šios organizacijos tarybą buvo išrinkta ir Elena Jackevičaitė. Teisininkė kartu su draugijos narėmis rašė straipsnius, rengė arbatėles, susitikimus. Jų metu kalbėta, kad reikia kelti kultūrą, savišvietą, skatinti moteris dirbti intelektualinį darbą, remti jų pastangas įvairiose srityse, kovoti už moterų teisių vykdymą, skatinti siekti aukštojo mokslo, įsteigti fondą, skirtą paremti gabesnėms mokslus einančioms moterims. Pirmoji Lietuvoje moteris teisėja gerai išmanė šias moterų problemas, nes pati gyveno ir mokėsi tuo laikmečiu, kai moterys net studijuoti negalėjo aukštosiose mokyklose ar dirbti teisinėje srityje. 1932 m. interviu su E. Jackevičaitė buvo pateiktas klausimas: „Ar Tamsai einant į šią teismo darbo sritį nebuvo daromi sunkumai ir ar nebuvo jaučiama

ignoracija moterų atžvilgiu?“ Jubi-
liatė į šį klausimą nutylėjo¹⁵. Kauno
miesto apskrities raštuose viršininko
yra parašyta, kad nuo 1926 m. iki
1929 m. E. Jackevičaitė buvo Kalinių
globos draugijos valdybos narė. Kartu
su kitomis moterimis ji dalyvavo Lie-
tuvos abolicionistų draugijos veikloje.
Ji drąsiai siekė panaikinti prostituciją.
Šiai draugijai pavyko priimti užribio
moterų padėtį gerinančius įstatymus,
uždrausti viešnamius.

„1940 m. kovo 8 d. Abolicionistų
draugijos atstovės (teisininkė E. Jac-
kevičaitė, gydytoja A. Ragaišienė-
Bieliūnienė, J. Kairytė-Kauneckie-
nė) įteikė vidaus reikalų ministrui
K. Skučui memorandumą, kuriame
buvo reikalaujama imtis priemonių
prieš prostituciją ir ištvirtinimą“¹⁶.

Dirbdama Marijampolėje, ji
suspėdavo pasirūpinti vargingai
gyvenančiais žmonėmis, rinko
jiems lėšas. E. Jackevičaitės huma-
niškumą patvirtina žurnale „Salti-
nis“ 1933 m. (Nr. 9) išspausdinta
žinutė „Ketvirtadienį įvyko gausus
„Žiburio“ draugijos, Marijampolės
skyriaus visuotinis susirinkimas.
Susirinkimas pritardamas atkreipė
dėmesį į teisėjos panelės Jackevi-
čaitės pasiūlymą pedagogišku būdu
šelpiti neturtingus vaikus. Būtent,
kad turtingesnės šeimos apsiimtų
pavalgidinti savo namuose regula-
riškai ateinančius pietų ar vakarienes
vaikus iš neturtingų šeimų“¹⁷.

1929 m. įkurtoje Lietuvos mote-
rų taryboje teisininkės patirtis buvo
labai reikalinga. Visuotiniame susi-
rinkime buvo išrinkta šios organiza-
cijos valdybos narė. E. Jackevičaitė,
be darbo visuomeninėse organizaci-
jose, atrasdavo laiko įvairia tematika
rašyti straipsnius ir juos publikuoti
Lietuvos ir užsienio spaudoje. Juose
ypač pabrėžė moterų diskriminaciją,
būtinybę didinti moterų sąmonin-
gumą, užtikrinti visas dailiosios
lyties atstovių teises. Laisvalaikiu
nuošalyje neliko ir istorija. Laisvai

kalbėjo lenkų, vokiečių, rusų, vėliau
lietuvių kalbomis.

E. Jackevičaitė įsitraukė į visuo-
meninių teismų veiklą. Indrė Užuku-
kytė savo straipsnyje rašo: „1936 m.
spaudoje minimas Kaune vykęs inte-
ligentės moters motinos teismas, ku-
riame E. Jackevičaitė teisėjavo kartu
su Sofija Smetoniene ir Vincenta
Lozoraitiene. Šiame teisme inteli-
gentė moteris motina buvo kaltina-
ma nutolimu nuo kaimo papročių
ir išponėjimu, restoranų, prabangos
vaikymusi ir šeimos reikalų apleidi-
mu. E. Jackevičaitės pirmininkau-
jamas teismas inteligentę moterį
motiną išteisino ir pažymėjo, kad ji
turi dirbti nepalankiomis sąlygomis,
nes visuomenės ydos ir nesantvarka
daro jai neigiamą įtaką, o nepaisant
nepalankių sąlygų, inteligentės
motinos nuopelnai lieka nematomi
ir dažniausiai būna neįvertinti“¹⁸.
Pasak šių minčių autorės, istorikas
Dangirdas Mačiulis teigė, „jog šis
visuomeninis teismas buvo vienas
iš nedaugelio tokių teismų, kuriuose
dominavo moterys“¹⁹. Modernė-
jančioje tarpukario Lietuvoje dar
nepavyko visiškai įteisinti vyrų ir
moterų lygybės teisių politinėse,
ekonominėse, socialinėse srityse.

„Šeimos ir profesijos suderinimas yra gan opus klausimas“

Smalsi, charizmatiška, santūri,
patraukli, keliomis kalbomis kal-
banti jaunoji teisininkė turėjo savo
asmeninį gyvenimą. Finansiškai
pasiturinti panelė turbūt turėjo
atsisakyti to, ko trokšta kiekviena
moteris? Ji nesukūrė šeimos. Pasak
jos pačios, „šeimos ir profesijos su-
derinimas yra gan opus klausimas.
Jo tinkamas išsprendimas ateities
dalykas. Bet varžyti moterį nėra
pagrindo nei teisėtumo, nei teisin-
gumo atžvilgiu. Teisme maža vietos
sentimentalizmui, bet širdies jautru-
mą labai galima pritaikyti. Teismo

darbas yra sudaužytų teisių atsa-
kymas, kuris auklėja protą ir valią
visuomenės narių santykiuose“²⁰.

Gal savo laiko ir širdies nenorėjo
skirti kitam žmogui, nes daug rū-
pesčių turėjo šeimoje: senstanti sun-
koko charakterio motina Pranciška,
nesveikas brolis Rainoldas.

Alfредas Vilbikas savo straipsnyje
„Tarpukario Lietuvos teisėjos mote-
rys“ rašo: „Tarpukario visuomenės
požiūris į Lietuvos teisėjas ir jų
veiklą buvo labai teigiamas, teisėjo
įvaizdis buvo siek tiek idealizuotas...
1937 m. apylinkės teisėjas gaudavo
750 litų atlyginimą, o apygardos
teismo teisėjas – 1150 litų, taip pat
šventines išmokas, butpinigius“²¹.
Teisingumo ministerijos išlikusiuose
algų lapuose Kauno Aleksoto nuo-
vados taikos teisėja E. Jackevičaitė
1925–1928 m. nurodo, kad gaudavo
990 litų algą. Vokiečių okupacijos
metais alga buvo tik 320 litų²².

Sugrįžusi iš Dotnuvos su moti-
na nusipirko dviejų aukštų medinį
namą Višinskio g. 20. Medinuke
buvo du butai su visais patogumais.
Laiške prof. Biržiškai rašo: „Noriu
pranešti, kad Žal. Kalne mano mo-
tina išnuomoja namą (2 butai), nes
girdėjau, kad tamsta, ponas profeso-
riau, norėjote keltis į Kauną. Butai
yra gražūs, su visais patogumais. Gal
kas iš tamstos bendradarbių ieško
butų Žaliakalnyje“²³.

Pasak tolimos giminaitės Kris-
tinos Vienožinskaitės-Šatienės, Vi-
šinskio gatvėje Nr. 20 su seneliu A.
Vienožinskiu ateidavo jos aplankyti.
„Mano, paauglės, atmintyje išliko
ramios, protingos, inteligentiškos
moters portretas. Esu girdėjusi, kad
senelio giminaitė labai rūpinosi savo
mama ir nesveiku broliu. Bijodama,
kad gali anksčiau numirti už savo
brolių, globą patikėjo vienuolėms.
Šie faktai nėra patvirtinti“²⁴.

Pirmoji į anapilį 1957 m. iške-
liavo motina Pranciška Jackevičienė,
1976 m. prie motinos Kauno Petra-

šiūnų kapinėse atgulė ir E. Jackevičaitė. Brolis Rainoldas Jackevičius šalia motinos ir sesers palaidotas 1982 metais. Vienoje kapavietėje su minėta šeima ilsisi Valė Svilponytė. Kas ji buvo, niekas nežino. Užrašas ant kapo „Kryžiaus šviesa, globok mus“ – tarsi buvusio gyvenimo žemėje įamžinimas ir atmintis. Pasirašo „Globėjos“. Kada mirė ir kur palaidotas tėvas, nepavyko sužinoti. Turbūt bajorų Jackevičių palikuonys yra palaidoti Mažeikiškių palivarko kapinaitėse.

Panemunėlio geležinkelio stoties Liepų gatvėje tarp namų išlikusį kapinaičių kauburėlį tvarko Panemunėlio seniūnija.

Lietuvos teismuose moterys – pavyzdys kitoms valstybėms

Lietuvos moterų, baigusią aukštąjį mokslą, sąjungos steigiamajame susirinkime, kuriame E. Jackevičaitė buvo vicepirmininke, garsioji rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė kalbėjo: „Moteris turi turėti tiesioginę įtaką

gyvenimui, įtaką, kuri pareina iš jos darbo, iš jos asmenybės, iš jos nusistatymo. Tam reikia mokslo, nes reikia žinoti, ką sakyti, tam reikia teisių, nes reikia, kad leistų prabilti“²⁵. Nelengvoje moters teisių gynimo kovoje visa esybe atsiskleidė ir pirmoji Lietuvoje moteris teisėja Elena Jackevičaitė. Jos gyvenimas ir veikla įvertinta net tarptautiniu mastu. Moteris teisėja – retas atvejis ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Vyravo nuomonė, kad „negali būti moteriškė geru advokatu, rimtu teisėju, nes ji vadovaujasi jausmais ir neišlaikys bešališkumo.“ A. Vilbikas rašo, kad tarpukario Lietuvoje iki 1940 m. buvo tik 6 moterys, kurios Lietuvos prezidento aktu buvo paskirtos teisėjomis. Savo interviu po dešimt darbo metų E. Jackevičaitė pati apibendrina esamą situaciją: „Pabaltijo valstybėse moterų teismuose nėra. Estijoje visai nepriima moterų, net teismų kandidatėmis. Berlyne yra viena moteris mažamečių teismuose. Anglijoje Londone vienasmeniniame

teisme yra viena moteris. Skandinavijos valstybėse yra viena moteris kolegialiniame teisme“²⁶.

Apie 1930 m. pradžioje E. Jackevičaitės paskyrimą Marijampolės apygardos teismo nare plačiai rašė Europos ir net Naujosios Zelandijos žiniasklaida. Pasak pačios teisėjos E. Jackevičaitės, „Lietuva šiuo atžvilgiu yra pažangumo pavyzdys kitoms valstybėms“²⁷.

Pirmoji Lietuvoje moteris teisėja E. Jackevičaitė pildė įžymių Rokiškio krašto žmonių sąrašą. Jos asmenybe iki Lietuvos 1000-mečio mažai kas domėjosi. Pasak I. Užukukytės, minint Lietuvos valstybės 100-metį E. Jackevičaitė buvo įtraukta į šimto Lietuvą kūrusių moterų sąrašą. Jos atvaizdas papuošė ir Lietuvos modernių institucijų jubiliejui skirtą proginį pašto ženklą.

Mažeikiškių palivarke turėtų būti įamžinta pirmosios Lietuvoje moters teisėjos atmintis, o Petrašiūnų kapinėse ant šeimos kapo žydėti gelės.

Nuorodos

¹ Pasikalbėjimas su teisėja Elena Jackevičaitė, Moteris, 1932, Nr. 6, p. 88.

² Leišytės-Rudokienės E. prisiminimai apie Panemunėlį, 2005. Iš asm. V. Aleknienės archyvo.

³ Grigoravičiūtė-Vaškevičienė K. Prisiminimai apie Mažeikiškių palivarką, 2021. Iš asm. V. Aleknienės archyvo.

⁴ Ruseckas P. *Atsiminimai, padavimai, legendos apie baudžiovą*, 1936, p. 194.

⁵ Pasikalbėjimas su teisėja E. Jackevičaitė, Moteris, 1932, Nr. 6, p. 88.

⁶ Rokiškio apsk. Panemunėlio vals. Gyventojų surašymo duomenys, 1923, p. 249.

⁷ Pasikalbėjimas su E. Jackevičaitė, Moteris, 1932, Nr. 6, p. 88.

⁸ Stanišauskas J. *Gražiausias mano gyvenimo laikotarpis*, almanachas „Dotnuva 1919–1927“, 1937, p. 11.

⁹ Končius I. *Mano eitis kelias*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, p. 88.

¹⁰ Ten pat, p. 91.

¹¹ Jackevičaitė E. *Laiškas Juozui Tumui*, 1920 m. liepos 8 d. Vilniaus universiteto bibliotekos archyvas.

¹² Sagaitienė D. *Unikalų: išskirtinis interviu su pirmąja Lietuvos teisėja*. <https://www.delfi.lt/news/daily/law/unikalai-isskirtinis-interviu-su-pirmaja-lietuvos-teiseja.d?id=71204538> 2016 m. gegužės 7d.

¹³ Žinutė „Pirmoji moteris teisėja“, Darbininkas, 1926, Nr. 13, p. 2.

¹⁴ Pasikalbėjimas su teisėja E. Jackevičaitė, Moteris, 1932, Nr. 6, p. 89.

¹⁵ Ten pat, p. 89.

¹⁶ Jurėnienė V. *Lietuvių moterų judėjimas XIX a. pab. – XX a. pirmoji pusė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 194.

¹⁸ Žinutė, Šaltinis, 1933, Nr. 7, p. 99.

¹⁹ Užukukytė I. *Pirmoji Lietuvos moteris teisėja: išskirtinis atvejis net tarptautiniu mastu*. <https://www.grokiskis.lt/sugrizimai/pirmoji-lietuvos-teiseja-moteris-isskirtinis-atvejis-net-tarptautiniu-mastu> 2020-03-08

²⁰ Ten pat.

²¹ Pasikalbėjimas su teisėja E. Jackevičaitė, Moteris, 1932, Nr. 6, p. 89.

²² Teisingumo ministerija „Algų lapas“ 1925 m. Nr. 1666. LVCA 7 385, ap. 2, b. 31, p. 1.

²³ Teisingumo ministerija „Algų lapas“ 1947 m. Nr. 3545. LVCA, f. R-624, ap. 1, b. 122, p. 162.

²⁴ Jackevičaitės E. Laiškas prof. Vaclovui Biržiškai, 1931 m. birželio 21 d., LMA biblioteka, F-163-385, p. 1.

²⁵ Vienožinskaitės-Šateikienės K. atsiminimai apie senelį, 2021 m. kovo mėn. Iš V. Aleknienės asm. archyvo.

²⁶ Paškevičiūtė-Kundrotienė E. *Lietuvos baigusią aukštąjį mokslą moterų sąjunga (1928–1940): moterų skatinimas intelektualiam darbui, kultūrinės šviečiamosios veiklos organizavimas*, Tarptautiniai kultūros tyrinėjimai, 2018, Nr. 2, p. 70.

²⁷ Pasikalbėjimas su teisėja E. Jackevičaitė, Moteris, 1932, Nr. 6, p. 89.

²⁸ Ten pat.

Melancholija vakarėjančiame mieste

JURATĖ SUČYLAITĖ

Vakaras. Saulėlydžio liepsnos šliaužia pažemiu, namai palengva praranda ryškumą. Suklūstu apimta nežemiško ilgesio ir gaudulio. Kaip greitai mes tampame praėjusiojo laiko rašmenimis, išblukusiomis nuotraukomis, ir niekam nebeįdomios mūsų aistros, atskirties, pažeminimų ir vienišumo valandos. Saulėlydžio liepsnos vis labiau smelkiasi į akis. Pro ugninius gaisus į mane pažvelgia Sofijos Tyzenhauzaitės akys – mėšlios, liudijančios ją esant nutolusią nuo triukšmingo ir tuščio gyvenimo. Tokias Sofijos akis mačiau J. B. Lampio nutapytame paveiksle.

„Melancholiją mėgau labiau nei linksmybes,“ – rašė Sofija. Jos melancholijoje slypi drąsa klausytis sielos, susitikti su sunkiomis nuojautomis, jas išgyventi nepalūžtant, jaučiant atsakomybę už gimtąjį kraštą ir savo vaidmenį. „Atsisėsdavau prie upės ir žiūrėdavau į raibuliuojančias bangeles, skubančias viena paskui kitą. Tokiomis minutėmis atsipūsdavau nuo to pašėlusio, svetimo mano svajotojos prigimčiai ritmo, kurio jau daug dienų negalėjau išvengti,“ – tai Sofijos žodžiai. Jai reikėjo pasivaikščiojimų, įsižiūrėjimų į gamtos vaizdus, kad matytų ne tik rūpesčius keliančius gyvenimo fragmentus, bet ir aprėptų

būties visumą, jai reikėjo pamiršti „politinius įvykius, vejančius vienas kitą taip pat greitai kaip bangelės po kojomis.“ Tai, ką ji vadino svajotojos prigimtimi ir melancholija, yra gilus susimąstymo būsenos, atveriančios nevienadienį reiškinių suvokimą.

Sofija Tyzenhauzaitė rašė: „Jei būčiau pamokslininkas, daugiausia kalbėčiau apie garbę, kad įkvėptčiau parapijiečiams tikėjimą, aiškinčiau, kad abejingumas religijai pažemina žmogų iki vabzdžių, atomų, erkių lygio, kurie, vedami instinkto, šliaužioja, gyvena ir miršta ant šio į begalybės erdves paleisto žemės ir vandens rutulio, kurį mes išdidžiai vadiname mūsų pasauliu.“

Atradę, kad esame valdomi ne tik instinktų, pajutę arti esant vieną ar kitą dvasios slėpinį, mes keičiamės ir keičiame aplinką: aiškiau suvokiame, kas esame ir koks mūsų ryšys su jau gyvenusiomis kartomis, ką turime daryti.

Sofija yra prisipažinusi: „Nuo pat jaunumės buvau didelė patriotė ir norėjau būti savo šalies Žana d'Ark“. Apie savąją Žaną d'Ark – Sofiją Tyzenhauzaitę – mažai ką žinome, nors ji rašė gerus romanus apie istorinius asmenis. Ji rašė prancūzų kalba, tęsė prancūziškos kultūros tradiciją, kurią jai perdavė

prancūzų abato auklėta įmotė. Kuo turtingesnė gyvenamoji aplinka, tuo ji patrauklesnė, tuo lengviau joje gyventi. Knygų vertimai turina mūsų, lietuvių, kalbos namus, ypač svarbu, kad jų duris atvertų ir sugrįžtų nelietuviškai rašiusiųjų Lietuvos gyventojų vardai, kad į mūsų dvasinį lauką įsiliėtų jų patirtys.

Dabar, kai žemėn nugulė saulėlydžio liepsnos, bet dangus dar dega raudona pašvaiste, galvoju, kaip dažnai vengiame arba neįstengiame giliau pažinti, suvokti, išjausti šalia mūsų gyvenančių ar jau išėjusių žmonių minčių, poelgių, sprendimų. Lengvai klijuojame etiketes. Interneto portaluose rašoma, kad Sofija Tyzenhauzaitė šoko su imperatoriumi Aleksandru I ir imperatoriumi Napoleonu I, buvo akiplėšiškai drąsi, su Aleksandru susitikinėjo net būdama ištekėjusi, kalbėjosi su juo net vyro akivaizdoje, o sūnui davė Aleksandro vardą, vaiko krikštaviu pasirinko imperatorių Aleksandrą I. Ak, kaip drąsu, kaip visa tai neįprasta ano laiko elgesio normoms! Prabėgus šimtmečiams nuo Sofijos Tyzenhauzaitės gyvenimo, noras jame ieškoti tik lengvabūdiško elgesio, tik sprendimus valdančios meilės aistros ir pikantiškų nuotykių

atspindi mūsų negebėjimą aprėpti visumos, o visumos nematant dažnai suklystama.

Sofija Tyzenhauzaitė nemėgo lengvabūdiškumo, dykaduoniavimo, tuštybės, traukėsi nuo šių gyvenimo reiškinių į mąšliąją melancholiją. Jos gyvenime buvo ne tik jodinėjimas, pokyliai, šokiai, buvo gyvenimo stebėjimo ir analizavimo reikalaujanti kūryba, susimąstymų valandos ir pokalbiai su galingaisiais. Prabėgus šimtmečiams sunku pasakyti, kiek gili ir reikšminga tų pokalbių įtaka ano laiko istoriniams veikėjams, galime tik dar kartą atkreipti dėmesį į Sofijos vertybes.

Sofijai svarbus moralinis instinktas, ji tiki Ruso, sakiusiu, kad „moralinis instinktas išstumia iš širdies karą“.

O žmonėmis, kurių gerumą patyrėme, tikėti reikia visą laiką, net ir tada, kai visuomenės akyse jie yra nuvainikuoti, praradę galias. Prieš išeidama į prisistatymą imperatoriui Napoleonui, Sofija prisisega imperatoriaus Aleksandro dovanotą monogramą, nors tai net pavojinga.

Filosofija paprasta: matyti kiekvieną dieną, ją paliudyti, būti nuskriaustojo pusėje. Sofija priglaudžia vargšą prancūzą, kurio galva susisukusi iš nevilties ir nori žmonių ašarose paskandinti Napoleoną. „Žmonių gyvybių ir kraujo kaina pirka šlovė, kad patenkintų karines ambicijas ir siektų to, kas neįmanoma, man buvo atstumiantis dalykas,“ – tvirtino ji.

Ir Sofija drąsiai liudijo visus gyvenimo baisumus: „Nelaimė vargšų belaisvių galvose atbukino net savisaugos instinktą: apimti nenugalimos apatijos jie užkurdavo laužą viduryje kambario, susėsdavo aplink ir žūdavo liepsnose. Taip supleškėjo Zakreto ir daug kitų ligoninių.“

Ji nesirinko, ką naudinga paliudyti ir kas nenaudinga. Viską valdė moralinis instinktas. Ji rašė apie kazokus, „pardavinėjančius Vilniuje prancūzų, su kariuomene pasitraukusių iš Maskvos, vaikus“, apie kazokų plėšikavimą, papiktinusių net feldmaršalą Kutuzovą, rašė apie gražią šypseną Napoleono veide vakarėliuose, jo gebėjimą išgirsti menkiausias paskalas. Puikiai išvengė schematiškumo, pagundos vienus veikėjus vaizduoti tik gražiomis, kitus tik tamsiomis spalvomis.

Atsakomybė už savo gyvenimą, elgesį – štai kas svarbiausia. Nebūti žmogumi, dėl kurio tikslų kenčia kiti, puoselėti ir stiprinti religinį ir moralinį jausmą – štai kas buvo svarbiausia Sofijai.

Saulė jau nusileido. Žvaigždės žiūri į žemę. Tai vienur, tai kitur ant šaligatvio žybteli raidės ir liejasi į sakinį: SOFIJA TYZENHAUZAITĖ – LIETUVIŠKOJI ŽANA D'ARK.

Šviečiančios raidės gęsta. Tolsta pasimatymo su Sofija Tyzenhauzaitė valanda. Einu namo apimta ramybės, lyg ir iš naujo atradusi atsakomybę už savo gyvenamąjį laiką, Tėvynę, save. Reikėjo labai nedaug, kad pajusčiau, jog yra tai, kas nesibaigia su fizine žmogaus mirtimi, reikėjo tik pakartoti Sofijos parašytus, jos gyvenimo patirtimi patvirtintus žodžius.

Literatūra

Sofija Tyzenhauzaitė,
Reminiscencijos, Vilnius: Žemaičių
kultūros draugijos informacinis
kultūros centras, 2004, p. 9–67.

Dalia Poškienė: „Juozas Keliuotis nepaprasto darbštumo, reiklumo sau ir kitiems pavyzdys...“

REDA KISELYTĖ

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos bibliotekos vedėja

Prasmingos sąsajos. Knygos ir žmonės... Atrodo, kad visa tai susipynę, susiraizgę lyg medžių šakos. 1996 m. teko dalyvauti Kauno kultūros rūmų knygyno salono organizuotame renginyje, kuris vyko per Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną. Dar ir dabar tebeturiu šios šventės parodos katalogą „Autografai ne tik knygoje...“ Leidinį parengė Janina Baltaduonienė, redagavo

Dalia Poškienė, katalogo viršelius iliustravo dailininkas Gediminas Pempė.

Parodos kataloge kultūros veikėjo, bibliofilo, kolekcininko Vidmanto Steniulio autografas ir įrašas šildo ir šiandien. Skaudu, kad šiais metais gerbiamas V. Steniulis iškeliavo į amžinybę.

Nuo to renginio Kaune ir teko pažinti aktyvią kultūrininkę ir visuomenininkę Dalią Poškienę. Toje

šventėje iš gerbiamos Dalios sklido nepaprasta šviesa, intelektualios mintys ir beprotiškas tikėjimas tuo, ką ji daro.

Taip jau susidėliojo gyvenimo kubeliai, kad bendrauti su gerbiama Dalia teko po 25-erių metų. 2021-aisiais Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje jai buvo įteikta penkio-liktoji Juozo Keliuočio literatūrinė premija.

Juozo Keliuočio literatūrinės premijos įteikimo renginio svečiai. Iš kairės: rašytojas Laimonas Inis, žurnalo „Naujoji Romuva“ redaktorė Audronė Daugnorienė, Kauno Europe Direct informacijos centro vadovė Diana Lukoševičiūtė-Burneikienė, 2021 metų Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatė, kultūros veikėja Dalia Poškienė ir renginio organizatorė Alicija Matiukienė. Nuotr. Albino Kuliešio

Laikraščio „Draugas“ redakcijoje. Iš kairės: redaktorė Ramunė Lapas, Aušra Sakalaitė ir Dalia Poškienė. Nuotr. iš D. Poškienės asm. albumo

D. Poškienė nominuota už plačią ir reikšmingą kūrybinę, kultūrinę, visuomeninę veiklą, už meilę ir pagarbą knygai bei reikšmingą indėlį į Lietuvos knygos istoriją, už XXVII knygos mėgėjų draugijos idėjų ir veiklų tęstinumą, draugijos metraščių leidybinius projektus, ilgametį respublikinių renginių ir knygų švenčių organizavimą, už mokymosi visą gyvenimą skatinančias iniciatyvas, gėrio ir grožio pajautą kūryboje.

J. Keliuočio premijos laureatė D. Poškienė sutiko pasidalyti savo mintimis. Ji visomis šaknimis įaugusi į knygų karalystę...

R. K.: *Papasakokite apie save. Svarbiausi Jūsų biografijos akcentai.*

D. P.: Esu dėkinga savo Mamai, kuriai jau 91-eri. Niekad nepailsinti, kantri, darbšti, išmokė meilės, kantrybės, Tėvui, kurio neturime jau daugiau kaip 40 metų. Tai jis mums, vaikams, sumigus, per naktis sėdėdavo prie knygų. Mokslo metai Dotnuvos akademijos miestelyje, ten supantys žmonės – buvo tuomet tikras kultūros centras ir mano

pirmoji aktyvios veiklos pradžios mokykla. Studijos Vilniuje, Kaune, pasirinktas bibliotekininko kelias leido pažinti žmones, pasaulį, knygų kūrėjus.

Su pagyrimu baigtos studijos ir „laisvas diplomatas“ atvedė į Kauną. Nors turėjau išskirtinių pasiūlymų: tęsti studijas tuometiniame Leningrade, likti Vilniuje, bet – pasirinkau bibliotekas. Nuo pat jaunumės teko vadovauti Girstupio bibliotekai, vėliau Centrinei Kauno miesto ir zonos profsąjungų bibliotekai, turėjusiai 42 filialus.

Tai čia ir prasidėjo tikroji branda, atverti vartai į pasaulį – pažintis su egzodo rašytojais, išėivijos lietuviais,

Tautodailininko Vidmanto Zakarkos medžio drožinys. Nuotr. Albino Kuliešio

išskirtiniai susitikimai. Ne vienerius metus teko būti Lietuvos bibliotekininkų draugijos tarybos nare, dalyvauti tarptautinėse konferencijose. Tuomet Kaune, vadinamuosiuose profsąjungų rūmuose, veikė Kolekcininkų klubas – pažintis su bibliofilais, bukinistais, filatelistais, išskirtinės parodos. Prie bibliotekos atkuriamą XXVII knygos mėgėjų draugiją, nuo 1993 metų iki dabar esu susijusi su jos istorija, žmonėmis, jų darbais. Daug buvusių narių jau nebėra su mumis, tačiau bendrystė su šviesios atminties žmonėmis – kunigu Ričardu Mikutavičiumi, Justinu Marcinkevičiumi, Romualdu Ozolu, Vidmantu Staniuliu, jų – mano mokytojų pamokos – tarsi dar vieno universiteto diplomas...

Įsimintini 1988–1989 metai: nebuvo lengva susitaikyti su neaktimis šeimoje, 1991–1993 – su „tarybinių profsąjungų“ griūtimi, bibliotekų uždarymais.

Tačiau tie metai buvo ir reikšmingi, palikę pėdsakus ne tik mano

Trys XXVII knygos mėgėjų draugijos pirmininkės. Iš kairės: Dalia Poškienė, Beatričė Kleizaitė-Vasaris ir Birutė Butkevičienė. Nuotr. iš D. Poškienės asm. albumo

gyvenime, bet ir knygų kūrėjų, skleidėjų gyvenimuose. Gimusios knygų šventės iki šiol kasmet vyksta gegužės mėnesį. Ryšys su LR viešosiomis bibliotekomis glaudus iki dabar. Nors jau nedirbu bibliotekų sistemoje, tačiau kartais sau (ir ki-

tiems) sakau – neišėjau iš bibliotekų sistemos, kaip pagarbą ir padėką jų darbams stengiuosi perteikti (atspindėti) XXVII knygos mėgėjų metraščių tomuose. Baigiamas jau septintasis, esu IV ir VII tomų sudarytoja.

R. K.: *Plati Jūsų veiklų skalė. Apžvelkite ją.*

D. P.: Reikšmingiausias gyvenimo laikotarpis, ko gero, ir bus tuometinė veikla profsąjungų bibliotekoje. Ten, jau minėjau, atkurta XXVII knygos mėgėjų draugija. Prie bibliotekos įsikuria ir klubas „Moterų seklyčia“. Buvau jo įkūrėja, o vėliau, bendraujant su NVO, įsijungėme į Baigusią aukštąjį mokslą moterų sąjungos (BAMMS) atkūrimą. 1991 m. gruodžio 7 d. įkuriamą Lietuvos universitetų moterų asociaciją (LUMA). Nuo pirmųjų jos veiklos dienų esu narė, nuo 2008 m. – prezidentė, Tarptautinės *Graduate Women International* ir UWE – Europos akademiųjų

Dalia Poškienė – 2021 m. Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatė. Nuotr. Albino Kuliešio

Dalia Poškienė (pirma iš kairės) konferencijoje Ženevoje su Rima Kašubaite-Binder (JAV), Vida Jasaityte (Lietuva) ir Jūrate Caspersen (Šveicarija). Nuotr. iš D. Poškienės asm. albumo

moterų asociacijos narė. Įkuriami 5 skyriai Lietuvoje ir vienas Vakarų Amerikoje – Čikagoje. Mūsų motto „Kokia moteris – tokia ir tauta“ (Vydnūnas). Šios organizacijos šviesuolės prof. Dalios Brazauskienės pamokos taip pat paliko neišdildomą palikimą ir lyg priesaką, kad mums reikia „Šviestis ir šviesti“.

Kita visuomeninė organizacija – „Norden-Lietuva“ asociacija: pažintis su Šiaurės ir Baltijos šalimis, žmonėmis. Šios asociacijos veikla šiuo metu nebėra tokia aktyvi, pasikeitė žmonės, bet ryšiai su Danijos, Švedijos žmonėmis išliko.

Šiais metais Lietuvai pagražinti draugija mini įkūrimo 100-metį. Esu joje nuo pat atkūrimo. Per 25 LPD veiklos metus teko pažinti ir mūsų Lietuvą, jos žmones, sutikti

tokius šviesuolius kaip Birutę Verkelytę-Federavičienę, aktorių Tomą Vaisietą ir kitus. Esu šios draugijos pirmininko pavaduotoja.

Dar viena veikla – trečiojo amžiaus universitetas. Bendraujant su Medardo Čobuto universitetu, jo rektore dr. Zita Žebrauskiene, Turizmo fakulteto dekanė Teodora Dilkiene, su kuria surengta ne viena konferencija ir aplankyta Šveicarija, Karaliaučiaus sritis, Peterburgas. Įsijungus į Kauno trečiojo amžiaus universiteto veiklą, kilo mintis įkurti Kultūros ir švietimo istorijos fakultetą (esu jo dekanė). Matau, kaip svarbu nepamiršti mūsų švietimo ir kultūros istorijos, nepamiršti asmenybių, palikusių mums neįkainojamus darbus. O apie tai besikeičiančių vertybių kontekste kalbama vis mažiau...

Esu Lietuvos žurnalistų sąjungos narė. Rengiu nemažai straipsnių, rūpi pasidalyti kultūros naujienomis, apžvelgti įvykius. Pastaraisiais metais talkinu savaitraščio „Tremtinys“ redakcijai.

R. K.: *Per gyvenimą einate su knyga. Lengva nešti šviesą?*

D. P.: Knyga ir jos skleidžiama šviesa – nėra našta, o ir svoris – jokiais matais neišmatuojamas. Sakyčiau, tie skleidžiami šviesos ir šilumos spinduliai neša mane, šildo...

R. K.: *Romėnų politikas, filosofas ir rašytojas Markas Tulijus Ciceronas yra pasakęs populiariąją mintį: „Namai, kuriuose nėra knygų, panašūs į kūną be sielos“. Ką Jūs manote apie tai?*

D. P.: Labai teisinga didžiojo M. T. Cicerono mintis. Manau, kad namai be knygų – ne tik „kūnas be sielos“, bet ir šalti, tušti. Namai, kuriuose gyvena knygos, visada pilni gyvasties. Mano namuose didžioji dalis knygų – autografuotos. Jos gyvos, byloja apie autorius, primena susitikimus. Puoselėju mintį, kad dar suskubsiu susisteminti savo archyvus su daugybe laiškų, nuotraukų, knygų, pasidalyti mintimis apie žmones, tiek davusius Lietuvai, gyvenusius išeivijoje: gyvi atminty ir laiškuose susitikimai su Julija Švabaite-Gyliene, Alfonsu Šešplaukiu-Tyruoliu, Anatolijumi Kairiu, dailininku Vytautu Ignu, Magdalena Stankūniene, Leonardu Andriekumi ir kitais.

R. K.: *Ką Jums reiškia iškilios asmenybės ir žurnalisto, redaktoriaus, rašytojo, vertėjo Juozo Keliučio darbai?*

D. P.: Pirmoji platesnė pažintis su Juozu Keliučiu – rengiant metraščio penktąjį tomą, kur skyriuje

„Šviesuolių vardais pavadintos“ straipsnis apie Rokiškio J. Keliuočio biblioteką. Apie Rokiškio kraštą ir jo žmones, ne kartą ten apsilankiusi, žinojau ir nepaprastai vertinau bibliotekos vadovių, kolektyvo darbus. Dar „senojoje“ bibliotekoje buvusios ekspozicijos, parodos pasakojo apie išskilią asmenybę – J. Keliuotį. Nepaprasto darbštumo, reiklumo sau ir kitiems pavyzdys, o jo darbai – gyvi iki šiol. Daug ko pasimokyti šiandien galėtų ir mūsų literatai, ir spaudos atstovai.

R. K.: *Šiandien mes esame labai atviri viso pasaulio įtakoms. Gal Jūsų kitokia nuomonė?*

D. P.: Mus supantis platusis pasaulis – ir pažinimų erdvė, ir įvairiausių įtakų „platintojas“ (skleidėjas). Naujos technologijos atveria didžiules pažinimo galimybes, tačiau neapsaugo ir nuo informacijos pertekliaus. Svarbu pasirinkti, suprasti, kad ne visos skleidžiamos tiesos ir (ne)tiesos – vertybės.

Dalia Poškienė (antra iš dešinės) A. Puškino muziejuje Sankt Peterburge su Rusijos bibliofilais. Nuotr. iš D. Poškienės asm. albumo

R. K.: *Ar lietuviai kantrūs? Kas slypi jų dvasinių vertybių krepšelyje?*

D. P.: Teigčiau – kantrūs. Mūsų tauta per amžius mokėjo ir mokė siekti mokslo, saugoti gimtąją kalbą, žodį. Knygnešių gadynės laikai, knygnešystė pasaulyje neturi analogų. O nuolatinę kovą už savo laisvę,

už nepriklausomybę per okupacijas, tremtis, lydėjo tikėjimas, viltis. Lietuvių dvasinių vertybių krepšelyje – meilė gimtajam kraštui, žmonėms.

R. K.: *Sukatės beprotiškame laiko ritme. Laikas ir patirtis Jums išaugino sparnus?*

Lietuvos ambasadoje Sankt Peterburge. Dalia Poškienė – sėdi trečia iš kairės. Nuotr. iš D. Poškienės asm. albumo

S. Balzeko muziejuje. Rima Kašubaitė-Binder (pirma iš kairėje), S. ir S. Balzekai ir Dalia Poškienė. Nuotr. iš D. Poškienės asm. albumo

D. P.: Laikas, sutikti žmonės suteikė daug: ilgametė patirtis, nepasakyčiau, kad suteikė sparnus, neskrajoju, neplazdenu, tiesiog „vaikščioju žeme“, dalijuosi tikėdama, kad ir kitiems svarbu neužsidaryti, neužsiklęsti, įveikti negandas, kliūtis...

R. K.: *Ar galite šiandien pasakyti: „Esu laiminga, kad gyvenimo aplinkybės susiklostė būtent taip?“*

D. P.: Niekada nesvarsčiau apie kitokias gyvenimo aplinkybes – ar būčiau į ką kitą iškeitusi. Nors ir buvo kitokių pasiūlymų keisti darbą, tačiau likau... Žinoma, neabejinga aplinkai, nesu tik stebėtoja. Labai jaudina, kad ne tik jaunesnieji, bet ir vyresnieji tampa nepakantūs, kad daug pykčio, nesveikos konkurencijos, kad tolsta prigimtinės moralinės vertybės.

Esu laiminga, kad gyvenimo aplinkybės leido sutikti tiek žmonių, kad suformavo mane tokią – nerimstančią, ieškančią, kuriančią...

R. K.: *Ir tradicinis klausimas. Jį užduodu visiems Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatams. Ko palinkėsite Rokiškio krašto kultūros žurnalo „Prie Nemunėlio“ žurnalo informacijos vartotojams?*

D. P.: Visų pirma – dėkinga Keliuočių studijų centro, bibliotekos direktorei Alicijai Matiukienei už tokius prasmingus ir kilnius darbus, už tikrai išskirtinio kultūros žurnalo leidybą. Redakcinė kolegija, jos nariai puikiai parenka autorius, straipsniai – išsamūs, reikšmingi.

Skleiskite savo krašto ir jo žmonių darbus, puoselėkite atminimą, ir tegu ta nerimstanti tėkmė teikia pripažinimą. Jūs to verti. Ačiū už bendrystę.

R. K.: Su ponia Dalia bendrauti buvo labai gera. Ji kalbėjo širdies balsu. Žaviuosi šios moters kilniais darbais. Jos veiklą brydė turi gilią išliekamąją vertę. Baigėme pašnekesį, bet šios moters bendrystė su Rokiškium, manau, ir toliau išliks gyva.

Gerbiama Dalia, tegu stiprybė Jūsų neaplenkia, tegu pačiomis įspūdingiausiomis spalvomis spindi Jūsų darbų pynė. Tegu Jus lydi entuziazmas, moteriškas žavesys ir vis nauji ir nauji kultūros lauko deimančiukai. Dėkoju Jums už nuoširdų pokalbį.

Mozaika iš autentiškų brangiųjų akmenėlių

Indra Drevinskaitė, Biržų r. savivaldybės Jurgio Bielinio viešosios bibliotekos vyr. bibliotekininkė, projekto „Teigiantis gyvenimą“ idėjos autorė, kalbina Neringą Lašaitę-Markevičienę

Biržų r. savivaldybės Jurgio Bielinio viešoji biblioteka nuo 2016 m. puoselėja gražią tradiciją kas penkeri metai Baibokuose (Biržų r.) rengti Baliui Sruogai, kuris yra kilęs iš minimo kaimo, jubiliejinius renginius.

2016 m. ir 2021 m., minint 120-ąsias ir 125-ąsias rašytojo gimimo metines, įvyko du renginiai

tokiu pat pavadinimu „Teigiantis gyvenimą“.

2016 m. viena iš pranešėjų B. Sruogos kūrybos tema buvo Neringa Lašaitė-Markevičienė, dirbanti Lietuvių literatūros ir tautosakos institute Vilniuje.

Šios tyrinėtojos pranešimas ir nuoširdus bendravimas bei domėjimasis

rašytojo asmenybe paskatino pokalbiui su gerbiama Neringa, juolab, kad ji yra kilusi iš Rokiškio.

Neringa, kokios Jūsų sąsajos su Rokiškio kraštu?

Esu kilusi iš Rokiškio: čia gyvena mano tėvai, čia užaugau, mokiausi, o dabar grįžtu trumpam jau tik kaip

Neringa Lašaitė-Markevičienė. Nuotr. iš asm. albumo

viešnia, nes, baigusi studijas, apsigyvenau Vilniuje.

Šviesiausi ir šilčiausi atsiminimai susiję su mokykla. Pradėjau mokytis Rokiškio 4-ojoje vidurinėje mokykloje, kuri vėliau pavadinta Juozo Tūbelio gimnazija (dabar progimnazija), mokyklai tuo metu vadovavo istorikas Antanas Matukas. Priklausau pirmajai šios mokyklos gimnazistų laidai. Baigiau ketvirtą humanitarinę klasę, kurioje sustiprintai dėstyta lietuvių ir pasaulio literatūra, užsienio kalbos, meno disciplinos. Didžiausią įtaką paliko dvi lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos – Vida Papaurėlienė ir klasės auklėtoja Irena Stasikėlienė. Jos buvo ne tik labai geros dėstymo dalyko žinovės, bet ir didelės entuziastės. Jų paskatinta pradėjau domėtis ne tik vadovėliuose dėstyta privaloma programine literatūra, bet ir Rokiškio krašto poetų kūryba, dalyvavau literatūro klubo „Vaivorykštė“ renginiuose, kur buvo pristatinėjamos naujos kraštiečių išleistos knygos, lankydavosi rašytojai. Susitikimai su poetais rengti ir mokykloje. Labiausiai įsiminė mokytojos Vidos Papaurėlienės surengtas susitikimas su poetu Vytautu Šaveliu, kuris man padovanojo anksčiau išleistą savo poezijos knygėlę „Čiobrelių kietas“. Visi susitikimo dalyviai gavo ir po ypatingą dovaną – eilėraščio rankraštį. Iš rankraščių pluošto išsitraukiau Vytauto Šavelio eilėraščio „Sarta kumelė“ autografą. Tai buvo pirmoji pažintis su rankraščiu, kuris atrodė ne toks švarus, su rašalo dėmelėmis, pirštų atspaudais, keliais taisymų sluoksniais, rodžiusiais, kad kūrybos procesas – ne vien įkvėpimas, bet ir sunkus darbas. Rankraštis atvėrė duris ir į kitokį kūrybos suvokimą: supratau, kad tai paslaptingas, bet gyvas pasaulis, kur kas įdomesnis, mįslingesnis nei visiems matomas ir pasiekiamas jau išleistas tekstas. Gavusi šią dovaną, negalėjau

net pagalvoti, kad būtent tada, tą akimirką, ir prasidėjo mano, kaip tekstologės, kelias. Daugiau niekada tokių brangių dovanų negavau. Vėliau, būdama jau paskutinėje klasėje, prieš pat egzaminus, parašiau darbelį apie įkvėpusią poetą Vytautą Šavelio poeziją. Rašinį iliustravau Vytauto Šavelio poezijoje paminėtų daugiau nei šimto augalų rinkinėliu. Tuomet supratau, kad man patiktų rašyti apie literatūrą.

Mokytoja Irena Stasikėlienė skatino rinkti autentišką medžiagą apie kraštiečius poetus. Ji buvo surengusi man įsimintiną išvyką pas Pauliaus Širvio mylimąją Alfonsą Žegliūnaitę-Lioliene, kuri dalijosi prisiminimais apie poetą, jo asmenybę, rodė jai rašytus laiškus, skaitė jų fragmentus. Laiškai atskleidė poeto asmenybę, parodė istorinį laiką daug įdomiau, nei tuomet rašyta vadovėliuose. Po daugelio metų ant mano darbo stalo atsirado Balio Sruogos laišakai. Tebeinu mokytojos parodytu keliu: iš įvairių pasaulio archyvų, rankraštytų renku rašytojo laiškus, rengiu, rašau apie juos, publikuoju. Laiškuose – įtaigus rašytojo balsas, kuris mane turbūt žavi labiausiai, leidžia pajusti praeitį tikriau, gyviau.

Prisimenu dar vieną lemtingą mokytojos Irenos Stasikėlienės užduotį. Mums reikėjo savarankiškai perskaityti knygą apie vieną senosios literatūros autorių. Pasirinkau tuomet mokyklos bibliotekoje ką tik gautą ir parodėlėje eksponuotą kraštiečio mokslininko Vytauto Vanago studiją apie Dionizą Pošką. Skaičiau tą knygą neatsitraukdama, konspektuodama. Mane žavėjo toks tyrimo būdas, kai nagrinėjant objektą aprėpiama rašytojo kūrybos visuma, platūs kontekstai, lyginami įvairūs šaltiniai, daug dėmesio skiriama autografams. Supratau, kad man patiktų tyrinėtojos kelias. Daug vėliau susipažinau ir su knygos au-

toriumi – habil. dr. Vytautu Vanagu, kilusiu iš Gudiškio.

Sekdama Vidos Papaurėlienės ir Irenos Stasikėlienės pavyzdžiu, nusprendžiau pati tapti mokytoja, todėl baigiau Vilniaus pedagoginį universitetą. Šešiolika metų mokiau Vilniaus Santariškių vaikų ligoninėje gydomus vaikus. Man patiko mokiniams pasakoti apie literatūrą daugiau ir plačiau, nei parašyta vadovėliuose, mokyti tekstus skaityti įdėmiau, kreipiant dėmesį į detales. Tokiam „lėtam“, netgi terapiniam pokalbiui su knygomis laiko netrūko.

Juozo Tūbelio gimnazijoje dirbo ir daugiau puikių mokytojų, kurie dėstė ne tik savo dalyką, bet ragino žvelgti plačiau, o svarbiausia – atrasti asmeninį santykį su dalyku. Įsimintinos istorikės Teresės Gailiūnienės, skatinusios domėtis krašto istorija ir keliauti po ją, pamokos. Negaliu pamiršti ir dviejų rusų literatūros mokytojų – Irinos Kuznecovos ir Raisos Tuskenienės, kurios svetimoms kalboms mokė skatindamos skaityti rusų rašytojų kūriniai. Jų dėka atsivėrė įspūdingas rusų literatūros klasikos pasaulis. Jokie moderniausi kalbų kursai vėliau nesuteikė tokios prabangos – mokytis kalbą studijuojant literatūrą. Chemikė Laima Kvedaravičienė kontrolinių darbų metu leisdavo rašyti eilėraščius, pagrįstus išmokta teorija. Fizikė Stasė Gaškienė, pasakodavusi apie unikalią visatą, sužadino aistringą pomėgį – skaityti mokslinę fantastiką. Nors mokykloje man prasčiau sekėsi realiniai dalykai, bet vėliau, ėmus gilintis į skaitmeninę filologiją, prie jų vis tiek teko grįžti.

Baigusi studijas, labai norėjau sugrįžti į savo mokyklą, dirbti kartu su savo mokytojais, gyventi Rokiškyje. Tačiau tuo metu nebuvo laisvų darbo vietų, todėl pabandžiau tęsti studijas. Įstojau į jungtinę Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros

ir tautosakos instituto doktorantūrą. Mielai paviešėčiau mokykloje, kurią tebelaikiau savo namais, nors ji jau kitokia. Džiaugiuosi mokyklos svetainėje teberandanti pažįstamų vardų: dailės istorijos mokytojos Marinos Kubilienės, muzikos mokytojo Rimanto Tamošiūno, lituanistės Birutės Vėtienės, informatiko Almanto Keliučio. Kokie jie visi brangūs!

Kaip Jūsų gyvenime atsirado Balys Sruoga? Esate sruogistė, tai yra tyrinėjate Balio Sruogos gyvenimą ir kūrybą. Kas yra Balys Sruoga lietuvių literatūroje, kultūroje?

Balys Sruoga mano akiratyje atsirado dar mokykloje, kur reikėjo skaityti šio rašytojo knygą „Dievų miškas“. Prisimenu, kad skaičiau ne kūrinio ištraukas, pateiktas vadovėlyje, bet iš bibliotekos pasiėmiau dar 1957 m. Valstybinės grožinės literatūros leidyklos išleistą „Raštų“ penktąjį tomą. Tai buvo pirmieji „Raštai“, patekę į rankas. Tuomet man didesnį įspūdį paliko net ne kūrinio tekstas, ne vadovėlyje pateikta literatūrologinė analizė, o redaktorių komentarai. Buvo mįslinga, kodėl parodytas ne visas kūrinio tekstas, kodėl vieni fragmentai atkurti, o kiti dar ne, kur yra kūrinio rankraštis? Jaučiau, kad man būtų smalsu į jį žvilgtelėti. Nauja kūrinio redakcija pasirodė tik 1997 m., man baigus mokyklą. Tuomet maniau, kad į visus neaiškius klausimus jau atsakyta.

Prie Balio Sruogos kūrinio „Dievų miškas“ redagavimų netikėtai grįžau doktorantūroje, labai vėlai – tik trečiame studijų kurse. Tinkamą temą pasirinkti pavyko ne iš karto, teko nemažai paklaidžioti. Lankydamas prof. Pauliaus Subačiaus tekstologijos dalyko seminarus, supratau, kad turiu keisti ankstesnę temą, vadovą ir studijų kryptį. Patekau į Lietuvių literatūros ir tautosakos

instituto Tekstologijos skyrių. Su jo vadovu dr. Miku Vaicekausku sutarėme, kad jo padedama bandysiu imtis „Dievų miško“ tekstologinės analizės, nes tema sudėtinga, problemiška, todėl rizikinga, bet kartu ir intriguojanti. Smalsiai įsitraukiau į teksto istorijos detektyvą, kurio mįslės narplioju ir dabar. Šiame skyriuje dirbo ir kraštiečiai literatūros istorikas, tekstologas Vytautas Vanagas, ne kartą konsultavęs, kaip geriau spręsti vieną ar kitą problemą. Buvau paskutinė Tekstologijos skyriaus doktorantė, kurios disertaciją dar lydėjo Vytauto Vanago pastabos ir patarimai. Šiame skyriuje susipažinau ir su kitu mokslininku iš Rokiškio krašto – literatūrologu, Vaižganto „Raštų“ rengėju, o dabar Rokiškio liaudies teatro režisieriumi Eligijumi Daugnora. Su juo ne kartą daliausi disertacijos rašymo, o vėliau ir raštų rengimo sunkumais, visada sulaukdavau dėmesio vertų patarimų. Atrodo, kad, išvykusi iš gimtojo miesto, niekur toli nenukeliavau. Vilniuje studijų metu ir vėliau buvau globojama Rokiškio krašto šviesuolių.

Nors jau ilgai tyrinėju lietuvių rašytojo klasiko Balio Sruogos autografus, rengiu juos spaudai, tačiau savęs sruogistė vis dėlto nelaikau. Manychiau, kad sruogistu galėtume vadinti vieną mokslininką – habilit. dr. Algį Samulionį, kuris visą gyvenimą paskyrė Balio Sruogos gyvenimo ir kūrybos tyrimams. Šiomet, lapkričio 24 d., minėsime 85-ąsias jo gimimo metines. Man ši data ypač svarbi, nes esu tekstologė, ugdyta Vytauto Vanago ir jo mokinių, bet einanti Algio Samulionio keliu: aš tiri tuos dalykus, kurių jis dėl mirties nespėjo pabaigti.

Literatūros istorijos darbuose, mokyklos vadovėliuose daug rašyta apie Balio Sruogos reikšmę lietuvių literatūros ir kultūros raidai. Dabar, manau, svarbiausia susidaryti asme-

ninį santykį – atsakyti, kas yra Balys Sruoga kiekvienam iš mūsų. Man Balys Sruoga yra pirmiausia renesansinio tipo žmogus: universalus, įvairiapusis, nebijantis provokuoti, maištauti, drąsiai ir aistringai kelti naujas idėjas, ieškoti modernių kūrybos kelių, o svarbiausia – laisvos dvasios, tvirtų įsitikinimų asmenybė. Rašydamas laiškus iš Štuthofo koncentracijos stovyklos ir grįžęs iš jos, palaužtas fiziškai, laiškuose bičiuliams Balys Sruoga nuolat kartoto cenzoriams nieko nesakančią, bet kitus įkvėpusią lotynišką frazę, skatinusią išlikti tvirtiems, nepasiduoti – didžiausiose negandose pakelti aukštyn širdį: „Sursum Corda!“ 1946 m. spalio mėn. vykusiame tarybinių rašytojų visuotiniame susirinkime siekta sunaikinti Balį Sruogą – kūrėją: ideologai nusprendė, kad „Dievų miškas“ netinkamas tarybinei santvarkai. Vis dėlto rašytojas nepasidavė sužlugdomas: po kelių dienų valdžios atstovui Justui Paleckiui laiške atvirai teigė, kad parašė pasaulinio lygio šedevrą, kurio toliaregiai ideologai nesugebėjo tinkamai įvertinti. Genialių, atvirų ir tikrų žmonių dabar trūksta, todėl tokių ilgimasi.

2021-aisiais m. minime Balio Sruogos 125-ąsias gimimo metines. Kokie svarbūs nauji darbai jau atlikti sruogistikos srityje pasitinkant šią sukaktį?

Džiugu, kad šiemet Balio Sruogos gimimo metinės gražiai ir simboliškai paminėtos per Žolinę, rugpjūčio 14 d., autentiškoje aplinkoje, rašytojo giminėje Baibokuose, dalyvaujant svečiams ir rašytojo giminaičiams. Biržų rajono savivaldybės Jurgio Bielinio viešosios bibliotekos darbuotojai kvietė prisiminti rašytoją renginyje „Teigiantis gyvenimą“. Deja, neteko pabūti Baibokuose, kur šiemet susibūrė teatrologai ir aktoriai, kurie stengėsi atkurti unikalų

fenomeną – Balio Sruogos Teatro seminarą.

Sruogistikos srityje akademiniai darbai atliekami dažniausiai nesi-orientuojant į sukaktis. Tačiau šie metai ypatingi, nes baigiami darbai, kurie pradėti prieš keletą metų. Gruodžio mėnesį turėtų pasirodyti naujas septynioliktas „Raštų“ tomas, kuriame publikuojama daugiau nei 170 Balio Sruogos laiškų, rašytų 1919–1924 m. ir adresuotų mylimajai ir žmonai istorikei Vandai Daugirdaitei-Sruogienei.

Vanda Sruogienė, gyvendama Čikagoje, galvojo apie šio rinkinio publikavimą, aktualino jo svarbą. Ji teigė, kad, jį išleidus, visi „susipažins su meilės istorija, kurios laiškuose atsispindi tikras Balys Sruoga, toks, koks jis buvo šeimoj, su pačiais artimiausiais.“ Vanda Sruogienė pabrėžė, kad šiuos Balio Sruogos laiškus „ištaisai paskaičius susidaro retas pasaulinė literatūroj romanai laiškais, nors ir vieno asmens rašytais. Iš jų išskyla Sruoga toks visai kitoks, negu apie jį eina fama, – šeimos žmogus, atviras, nuoširdus, su besikeičiančiomis nuotaikomis, bet visad giliai jautrus saviems...“ Vanda Sruogienė liudijo, kad „tai pati autentiškiausia medžiaga, rodanti ir patį autorių, jo būdą, svyruojančias nuotaikas ir pažiūras.“ Ji laiškus vertino kaip dokumentus, atspindėjusius to meto tikrovę, leidusius rašytojo asmenybę pamatyti iš arčiau, o praeitį patirti tikriau, gyviau. Vanda Sruogienė buvo ne tik laiškų gavėja, bet ir pirmoji jų rengėja, atlikusi laiškų perrašus, datavusi laiškus, pateikusi asmeninių atsiminimų ir pastabų apie laiškuose minimus įvykius. Įdomu, kad Algis Samulionis Lietuvoje taip pat rinko Balio Sruogos laiškus, darė jų nuorašus, pateikė laiškų metaduomenis. Tačiau neturėjome laiškų visumos. Iki šiol šis autentiškas laiškų rinkinys

nebuvo iširtas, susietas su Vandos Daugirdaitės-Sruogienės archyvinu palikimu JAV, todėl neišleistas. Šiomet baigiama šio laiškų rinkinio rekonstrukcija, pradėta dar praeito amžiaus aštuntajame dešimtmetyje. Laiškų rinkinio rekonstrukcija unikali – ją atliko trijų kartų, skirtingų kryptų mokslininkai: istorikė, literatūrologas ir tekstologė. Vandos Sruogienės ir Algio Samulionio dėka laiškus buvo galima datuoti, nustatyti jų chronologinę seką. Man teko atlikti nelengvą medžiagos, saugomos dviejuose žemynuose, susiejimo darbą.

Balio Sruogos laišakai Vandai Daugirdaitei papildė atsiminimų medžiagą naujais faktais apie rašytojo gyvenimą tarpukario Lietuvoje (1919–1924), studijuojant užsienyje (1921–1924), po studijų grįžus į Lietuvą.

Laiškuose atsiskleidžia rašytojo nuotaikos, interesai, literatūrinės pažiūros. Juose, be intymių smulkmenų, yra daug informacijos apie literatūrinį darbą, rašomus ar verčiamus kūrinius, straipsnius, matytus spektaklius, perskaitytas knygas, pomėgius, laisvalaikį. Iš laiškų galima atsekti rašytojo estetinių pažiūrų kaitą, suprasti jo interesų platumą, asmenybės sudėtingumą. Laiškai panašūs į dienoraštį, nes atskleidžia impulsyvią, jautrią aplinkai, poetišką Sruogos prigimtį.

Balio Sruogos laišakai Vandai Daugirdaitei literatūriški. Jie išsiskiria ir stiliumi (menine aktualizacija), ir žanrų įvairumu (į tradicinį pasakojimą įterpiami eilėraščiai, eilėraščiai proza, impresijos, miniatiūros, vertimai). Laiškams būdinga jausmų raiškos ir poetinės kūrybos sintezė. Daugelis laiškų panašūs į lyrinius etiudus, parašytus laisva improvizacine maniera, kupini betarpiškos šilumos ir poetinio temperamento. Tik laiškuose atsispindi Balio Sruogos kūrybos laboratorija: kūrinių

ankstyvieji variantai, jų taisymai, konsultacijos dėl turinio ir formos, jų vienovės ieškojimai.

Šis tradicinis laiškų leidimas ypatingas, nes pirmą kartą pasirodys kartu su skaitmeniniu variantu. Rašytojo laišakai Vandai Daugirdaitei-Sruogienei ir kitiems adresatams elektroniniu būdu publikuojami *Balio Sruogos archyve* – <http://www.sruoga.flf.vu.lt>. Užsienyje, leidžiant rašytojų klasikų kūrinius, egodokumentus, dažnai tradicinis ir skaitmeninis leidimai pasirodo kartu. Lietuvoje tokių hibridinių leidimų reta. Tokiam leidimui rengtasi ne vienus metus. Idėją parėmė Lietuvos mokslo taryba ir Lietuvos kultūros taryba. Rengiant publikavimui tokį dvigubą leidimą, teko nemažai pastudijuoti teorinių skaitmeninės filologijos veikalų, išmokti dirbti su skaitmeniniais įrankiais, koduoti tekstus, išvykti pažiūrėti, kaip kitose šalyse (Dublino, Čikagoje, Niujorke, Pensilvanijoje) dirbama su egodokumentais, kaip kuriami skaitmeniniai archyvai. Bet iš pradžių reikėjo surinkti rašytojo laiškus iš įvairių Lietuvos ir JAV archyvų, juos susieti tarpusavyje – atkurti rinkinio visumą. Toliau laišakai buvo šifruojami, komentuojami.

Didžiausias darbas akademinėje sruogistikos srityje – šiomet baigtas rekonstruoti visas Balio Sruogos epistoliumas, todėl jau kasmet skaitytojais galėtų sulaukti naujo „Raštų“ tomo (tokia buvo didžiausia Algio Samulionio svajonė). Tik dabar, iš Lietuvos ir pasaulio archyvų surinkus rašytojo laiškus, galima tiksliai pasakyti, kiek jų išliko (1094 vienetai), kokie rinkiniai didžiausi – rašytojas daugiausia laiškų parašė studijų laikų Rusijoje bičiulei Valerijai Čiurlionytei, mylimajai ir žmonai Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, broliui diplomatui Juozapui Sruogai, šei-

mos draugams Juozui Nemeikšai ir Marijai Nemeikšaitei, sovietinės valdžios pareigūnams – Petruui Cvirkaui, Mečislovui Gedvilui, Justui Paleckiui, Antanui Sniečkui ir kt. Kiekvienas rašytojo laiškų rinkinys išanalizuotas įvairiais aspektais – ne tik tekstologinių problemų sprendimo, bet ir kalbos, tematikos, sąsajų su kitais laiškų rinkiniais, kitų rūšių ir žanrų tekstais.

Balys Sruoga, kaip žurnalistas, paprašytas apibūdinti laikraštiniško darbo amatą ir meną, pasitelkdavo mozaikos metaforą: iš kasdienybės smulkmenų išrankioti brangiausias akmenėlius, juos suklasifikuoti ir iš jų, pasitelkus intuiciją ir išmanymą, sukurti vieną gyvą vaizdą. Manau, kad būtent toks darbo principas universalus, man jis labai artimas.

Atrodo, Balio Sruogos tyrinėjimai yra gausūs, medžiagos pakanka, bet kas dar Jums, rašytojo kūrybos tyrinėtojams, yra „terra incognita“?

Manyčiau, kad objektas, su kuriuo susiduri pirmą kartą, ir yra *terra incognita*, kurią turi „atrasti“ – pažinti, kad geriau suprastum. Kiekvienas tyrinėtojas, dirbantis sruogistikos srityje, turi savų planų ir siekių, todėl galiu atsakyti tik asmeniškai, ką pati dar norėčiau nuveikti.

Dar labai mažai tirti rašytojo publicistiniai tekstai. Nors Balys Sruoga buvo talentingas žurnalistas, kuris dirbo svarbiuose tarpukario dienraščiuose, bendradarbiavo užsienio spaudoje, ši sritis kol kas nesulaukė didesnio tyrėjų dėmesio. Algis Samulionis buvo pradėjęs rinkti Balio Sruogos publicistinius tekstus, tačiau šis darbas liko nebaigtas. Archyvuose radau nemažai publicistinių tekstų autografų. Juos įdomu palyginti su jau išleistais tekstais. Pastebėjau, kad autografai skiriasi nuo publikuotų tekstų. Redaktoriai taisė ne tik

autorinio varianto gramatiką – dar glaudindami atsisakydavo dalies teksto, stilistinių niuansų, dažnai kategoriškos autoriaus nuomonės ir ekspresyvios kalbos. Todėl būtina publikuoti ne tik galutinį redakcijos, bet ir autentišką variantą, nes jie skiriasi. Balio Sruogos kelias į lietuvišką spaudą buvo sunkus, jo tekstai dažnai nespausdinti, grąžinti autoriui. Išliko redakcijų atsakymai, kodėl rašytojo tekstai neįtiko. Daugelis publicistinių tekstų rašyti kaip laiškai, siekiant dialogo su redakcijų atstovais. Neatsitiktinai domiuosi Balio Sruogos laiškų ir publicistikos sąsajomis. Rašytojas straipsniuose savotiškai išplėsdavo laiškuose išdėstytas mintis, paaiškindavo daugelį realiųjų. Todėl publicistika pasitarnauja ir kaip laiškų kontekstas. Be to, publicistika papildytų jau surinktus amžininkų atsiminimus paties rašytojo memuarais. Balys Sruoga straipsniuose mėgo nuklysti nuo temos, atmintis jį impulsyviai sugrąžindavo į tas vietas, kurios jam buvo brangios, rašytojas prisimindavo tėvus, brolius, bičiulius. Tokie memuariniai intarpai dar neištirti, todėl dabar ir dėliojau mozaiką iš šių autentiškų brangiųjų akmenėlių. Ateityje Balio Sruogos publicistinius tekstus taip pat ketinama publikuoti rašytojo archyve.

Didžiausia svajonė ir iššūkis – surasti Balio Sruogos straipsnių, publikuotų Amerikos dienraštyje „Naujėnos“, autografus. Atradus juos, nebeliktų tuščios ertmės rašytojo archyve, galėtume palyginti Lietuvos ir Amerikos redaktorių indėlių. Amerikos dienraščio „Naujėnos“, kuriam siųsti Sruogos laiškų-straipsnių rankraščiai, archyvas neišliko ar iki šiol yra nerastas. Todėl nežinoma, kaip atrodė autentiška medžiaga, negalima palyginti, kokie buvo autoriaus variantai, kokius sprendimus pasiūlė redakcija, kiek

redakciniai sprendimai buvo derinami su autoriumi. Pastebima ir tai, kad tos pačios tematikos Sruogos straipsniai-laiškai, siųsti Amerikos ir Lietuvos redakcijoms, nėra visai tapatūs – jiems būdingas variantiškumas.

Esate nemažai nagrinėjusi „Dievų mišką“. Ar planuojate dar grįžti prie šio kūrinio, kokie aspektai dabar būtų aktualūs?

Praėjo jau beveik dešimt metų nuo to laiko, kai ėmiausi Balio Sruogos kūrinio „Dievų miškas“ teksto istorijos tyrimų. Jų metu buvo palyginti visi išlikę kūrinio autografai ir išleisti tekstai. Lyginimų metu nustatytas autentiškas tekstas, kokį parašė autorius. Tačiau iki šiol neturime naujo, tyrimu paremto, kūrinio leidimo. Monografijoje nemažai rašiau ne tik apie naujo tradicinio kūrinio leidimo poreikį, tačiau ir apie skaitmeninio leidimo perspektyvą. Ėmusi kurti Balio Sruogos archyvą, kuriame dabar publikuojami rašytojo laiškai, iš tiesų rengiausi ir šiam didžiajam tikslui. Bendradarbiauju su amerikiečių rašytojo klasiko Hermano Melville'o elektroninės bibliotekos-kritinio archyvo kūrėjais. Profesorius Johnas Bryantas, šio archyvo iniciatorius, buvo vienas iš mano podoktorantūros stažuotės vadovų. Jo padedama išmokau dirbti moderniais skaitmeniniais įrankiais, kuriais rengiami prozos tekstai. Tai gi dabar jau galima tęsti ankstesnius darbus.

Kita vertus, galvoju ir apie naują knygą, kuri būtų skirta ypač reikalingiems lyginamiesiems „Dievų miško“ tyrimams, vertimų recepcijos studijoms. Nors monografijoje iškėliau gaires, į kurias būtų galima orientuotis, vis dėlto neatsirado naujų tyrimų. Todėl tebėra svarbu išsamiai aprašyti „Dievų miško“ sąlytį su kitais tremties tematika parašytais lietuvių literatūros kūriniais: Rapolo

Mackonio („Mes dar gyvi žmonės“, 1948), Antano Kučinsko-Gervydo („Už spygliuotų vielų“, 1950), Stasio Ylos („Žmonės ir žvėrys“, 1951), Leono Puskunigio („Štuthofio žardienos“, 1962), Vladislavo Telksnio („Kamino šešėlyje“, 1990).

Egzistencialistiniu ir fenomenologijos aspektais įdomu patyrinėti „Dievų miško“ sąsajas su pasaulio lagerinės literatūros šedevrais, kurie parašyti ir išspausdinti vėliau, nei Sruogos kūrinys: Tadeuszo Borrowskio („Mes buvome Aušvice“, 1946; „Atsisveikinimas su Marija“, „Akmeninis pasaulis“, 1948), Martino Nielseno („Raportas iš Štuthofio“, 1947), Anne'ės Frank („Galinis namas“, 1947), Elie'o Wieselo („Naktis“, 1954), Aleksan-

dro Solženicyno („Viena Ivano Denisovičiaus diena“, 1961), Varlamo Šalamovo („Kolymos pasakojimai“, 1954–1973).

Pastaruoju metu randasi dar daugiau gretinimo galimybių: „Dievų mišką“ rašymo būdo (grotesko) aspektu ypač įdomu palyginti su italų rašytojo Curzio Malaparte'ės romanais „Oda“ (Tomos Gudelytės vertimas iš italų kalbos, 2021) ir „Kapot“ (Tomo Venclovos vertimas iš lenkų kalbos, 1967, atnaujintas vertimas 2021). Ne mažiau aktualu „Dievų mišką“, kurį Balys Sruoga rašė kaip bestselerį, psichologiniu, ypač logoterapijos, trauminės patirties įveikimo aspektais palyginti su vengrų kilmės rašytojos Editos Evos Eger knyga „Pasirinkimas“

(Ritos Kaminskaitės vertimas iš anglų kalbos, 2020). Balio Sruogos laiškus, 1943–1945 m. rašytus iš Štuthofio koncentracijos stovyklos, galima skaityti, egzistencialistiniu aspektu juos gretinant su jaunos Olandijos žydės Etty Hillesum laiškais, 1943 m. rašytais iš Vestenborko lagerio, publikuotais knygoje „Mąstanti barako širdis“ (Aušros Gudavičiūtės vertimas iš olandų kalbos, 2021).

Norėčiau, kad ateityje atsirastų daugiau Balio Sruogos kūrybos tyrinėtojų, ieškančių naujų kūrinių publikavimo ir interpretavimo galimybių. Todėl pokalbį pabaigčiau palinkėjimu, išartu Balio Sruogos: „Tegu tikrai mūsų širdys sutūks-tantėja!“

Ar seniai gavote laiškų?

AGNĖ ARŽUOLAITĖ

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos parodų kuratorė

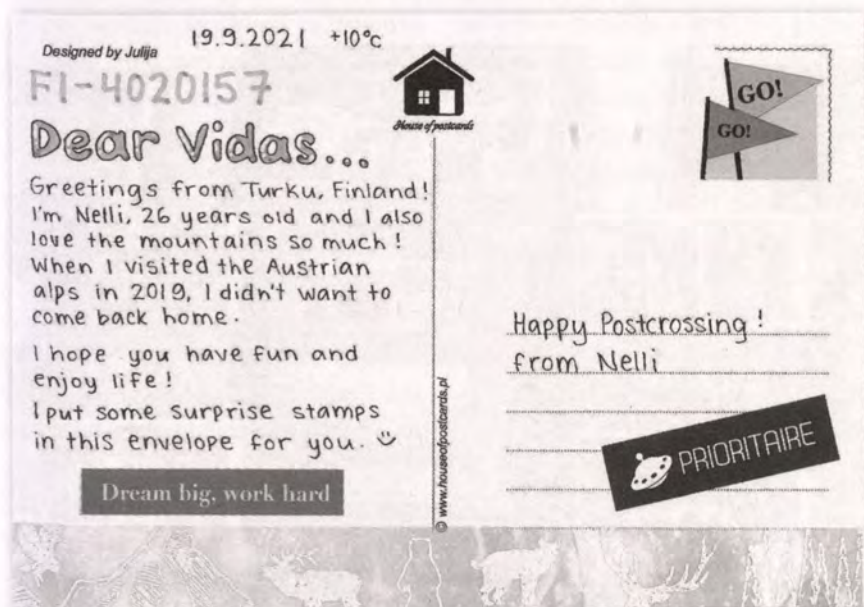
Turbūt daugeliui tikras džiaugsmas pašto dėžutėje rasti įdomų atvirlaiškį su kruopščiai ranka užrašyta žinute. Spalvoti paveikslukai, meninės fotografijos ar grafika apipavidalinti atvirlaiškiai – tarsi maži siurprizai, kurie suteikia džiaugsmo, įkvepia ir įtraukia. Tai tarsi mažos dovanėlės sau, praskaidrinančios dieną su asmeniškai skirtu tekstu iš nepažįstamo žmogaus, gyvenančio toli nuo Lietuvos ir pasakojančio apie save, savo pomėgius ir šalį.

Kasmet spalio 1 d. minima pasaulinė atvirlaiškių diena (angl. *World Postcard Day*), kurią žino kiekvienas į atvirlaiškių rinkimą įsitraukęs kolekcininkas. Šios dienos minėjimas atsirado iš tarptautinio atvirukų keitimosi judėjimo pava-

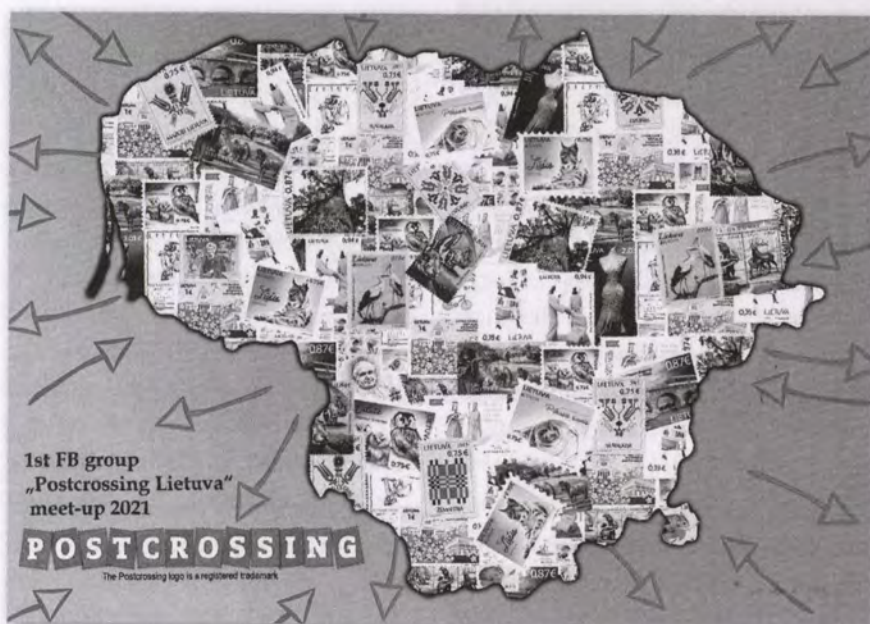
dinimu „Postcrossing“. Atvirlaiškių mainai vienija žmones iš atokiausių pasaulio kampelių. Postcrossingas / atvirukų kolekcionavimas vienija daugiau kaip 805 035 žmonių iš 209 šalių.

Postcrossingo judėjimo istorija prasidėjo 2005 m., kuomet studentas iš Portugalijos Paulo Magalhães, besizavintis atvirukais ir laiškais, kuriuos ypač mėgo siųsti savo draugams ir šeimos nariams, sukūrė idėją. Paulo pažinojo ir daugiau žmonių, kurie domisi šiuo užsiėmimu, tačiau nebuvo būdo, kaip visus sujungti. Taip kilo mintis sukurti internetinę platformą, kurią pavadino „Postcrossing“. Jis sukūrė ir įgyvendino idėją, apskriejusią visą pasaulį. Šio projekto tikslas –

sujungti žmones visame pasaulyje per atvirukus nepriklausomai nuo jų šalies, amžiaus, lyties, rasės ar įsitikinimų. Ši laisvalaikio su draugais įgyvendinta platformos sukūrimo idėja greitai peraugo į didelį ir labai populiarų projektą. Netrukus juo susidomėjo ir didžiausias pasaulyje žinių transliuotojas „BBC News“; žinia apskriejo ir nugulė įvairių šalių leidiniuose, žurnaluose, laikraščiuose ir tinklaraščiuose. Atvirukų mainai patraukė ir subūrė viso pasaulio žmones į didžiulę bendruomenę, padėjo vienas kitą pasiekti, pažinti ir tarpusavyje dalytis šiuo pomėgiu. „Happy mailbox day“ – taip postcrossingo bendruomenės apibūdinama diena, kai gaunamas atvirlaiškis. Tarptautinis atvirukų

Atvirlaiškis anglų kalba

Atvirlaiškis sukurtas konkrečiam „Postcrossing“ Lietuva feisbuko grupės narių susitikimui ir pasirašytas visų dalyvavusiųjų

keitimosi judėjimas kasmet įtraukia vis platesnę bendruomenę: šiuo metu tinklalapyje užsiregistravę 805 005 nariai, o Lietuvoje 8090 asmenų.

Šis judėjimas įtraukė ir mūsų kraštiečių rokiškėną Vidą Seibutį. Aistringas atvirukų kolekcininkas skaičiuoja juos tūkstančiais. Šiuo metu Vidas Seibutis yra net 5-oje kolekcininkų pozicijoje „Postcrossing“ Lietuva tinklalapyje. Kokius

atradimus, emocijas ir patirtis suteikia šis pomėgis, sužinosite toliau straipsnyje. Galbūt šis straipsnis sudomins ne vieną, galvojantį apie kitokį laisvalaikį, kuris suteikia galimybę pusiau virtualiai pakeliauti po pasaulį ir pažinti jį iš arčiau postcrosserio akimis.

Kolekcionavimas

O viskas prasidėjo prieš aštuonerius metus nuo straipsnio antraštės

„Per pasaulį su atvirukais“ žurnale „Kelionės ir pramogos“. Vidą straipsnis labai sužavėjo, tad pasitaręs su dukromis nutarė užsiregistruoti „Postcrossing“ – atvirukų mainų tinklalapyje: sukūręs savo paskyrą, išsiuntė pirmuosius 5 lietuviškus atvirukus į 5 skirtingas šalis.

Tapus postcrosseriu, kolekcininką sužavėjo galimybių gausa, ką galima gauti iš šio užsiėmimo: pažinti skirtingas šalis, bendrauti su tarptautine postcrosserių bendruomene, kuri yra labai įdomi ir skirtinga, išmokti kalbų, tyrinėti įvairias kultūras ir, žinoma, įtraukia nesibaigiantis smalsumas, kuris lydi kasdieną, koks gi šiandien atkeliaus atvirlaiškis...

Vidas jau vaikystėje mėgo kaupti asmenines kolekcijas, rinko įsegamus ženkliukus, pašto ženklus, degtukų etiketes. Ši patirtis nebuvo nauja, tad greitai įsiliejo į kolekcininkų gretas.

Atvirlaiškių yra sukaukęs labai daug, kurių priskaičiuoja apytikriai 6500 iš 90 šalių ir jų eksponentiškai daugėja, ne veltui Vidas yra 5-tas Lietuvoje pagal sukauptos kolekcijos dydį. Lietuva aktyviausiųjų sąrašė

Vido Seibučio atvirukų kolekcijų rinkiniai. Nuotr. Agnės Aržuolaitės

Paroda „Kolekcinių Vido Seibučio atvirlaiškiai“ Rokiškio Juozo Keliučio bibliotekoje, 2020 m.

užima 18-tą vietą. V. Seibutis yra labai aktyvus narys, per dieną turintis galimybę išsiųsti net 100 atvirlaiškių. Asmeninis rekordas – 36 išsiųsti ir 34 gauti atvirukai per vieną dieną, o vidutiniškai kasdieną išsiunčia po 10–12 atvirlaiškių, tad, akivaizdu, pašto skyriuje yra gerai pažįstamas klientas. Šiai mylimai veiklai Vidas kasdien skiria po 3 valandas savo asmeninio laiko.

Kiekvieną gautą atviruką V. Seibutis registruoja savo paskyroje, „Postcrossing“ platformos sistemoje. Tai atlikus, vėliau daug paprasčiau analizuoti visą statistiką, juk kitaip gali ir pasimesti tarp galybės atvirlaiškių. „Postcrossing“ tinklalapis labai patogus, viskas apgalvota.

Kaip tai veikia?

Užsiregistravus „Postcrossing“ tinklalapio sistemoje, programa sugeneruoja atsitiktinio (iš bet kurio

pasaulio kampelio) nario adresą ir atviruko ID (pvz., LT-12345). Užėjus į adresato profilį, gaunama pakankamai išsami informacija, kurioje nurodoma žmogaus veikla gyvenime, pomėgiai, pageidavimai (pvz., ką norėtų sužinoti iš siuntėjo ar kokios tematikos atvirukų pageidauja). Tuomet galima peržiūrėti adresato išsamią aktyvumo statistiką, nario jau gautus ir suregistruotus atvirukus sistemoje ir pasidomėti, kokių jau yra gavęs iš Lietuvos, kad neišsiųstų dubliuoto su pasikartojančiu vaizdu atviruko. Tuomet pasirinkti atviruką (kurių galima įsigyti turizmo centruose ir kt.) gavėjui. Jei siuntimo diena sutampa ar yra panašiu laiku su gavėjo gimimo diena, dar galima įrašyti sveikinimą. Svarbiausias momentas – užrašyti atviruką, į kurį galima sudėti viską, ką tik padiktuoja duotasis momentas: nugula žodžiai ir eilėraščių posmai

ir vaizdžiai nupasakoti pusryčiai tos dienos lėkštėje, aprašomas vyraujantis oras ar klimato zona, patinkančio patiekalo receptas, savo šalies ar miesto reprezentatyvus aprašymas ir pristatymas, dabartinė nuotaika, turimos problemos, džiaugsmas ir rūpesčiai, įvairūs pomėgiai, laisvalaikis, šeima, anūkai, profesinė sritis ir netgi asmeninės paslaptys... Atvirlaiškis užbaigiamas puošniais lipdukais ir belieka keliauti į paštą. O kuo daugiau atvirukų siunčiate, tuo daugiau jų ir gaunate, taip plačiau pažįstate pasaulį, galite atvirukais apkeliauti daugiau šalių, plėsti geografines žinias, patirti kultūrų skirtumus, žmonių kitoniškumą, stiprinti kalbų žodyną, žodžiu, įvairiapusiškai patobulėti.

Užsimezga ir draugystės, kurios perauga į nuolatinį ar periodinį susirašinėjimą. Tokių susirašinėjimo draugų Vidas turi Ukrainoje,

Paroda „Pasaulis tavo delne“. Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje, 2021 m.

Rusijoje, Prancūzijoje, Japonijoje. Iš bendruomenės narių sulaukia ir kvietimų apsilankyti svečiuose su tos šalies miesto pažintiniu turu.

Vido kolekcijoje yra atvirukų, kurie yra emociškai svarbūs. Tai labai nuoširdūs, atviri, išsamūs atvirukai, į kuriuos, rodos, žmogus sudėjo kone visą savo širdį. Sutiko ir žmogų, kurį susirašinėjimas, bendravimas atvirukais išgelbėjo nuo depresijos gniaužtų. Atvirukas tarsi raktas, atveriantis įdomias ir labai skirtingas žmonių istorijas, tarsi filmo siužeto linijas.

Labiausiai Vidas laukia atvirukų iš tolimųjų egzotiškų kraštų, tokių kaip Fidžis, Prancūzijos Gviana, Martinika, Reunjonas, Peru. Paties toliausiai nukeliavęs atvirlaiškis į Naująją Zelandiją, o gautas – iš Čilės, Namibijos.

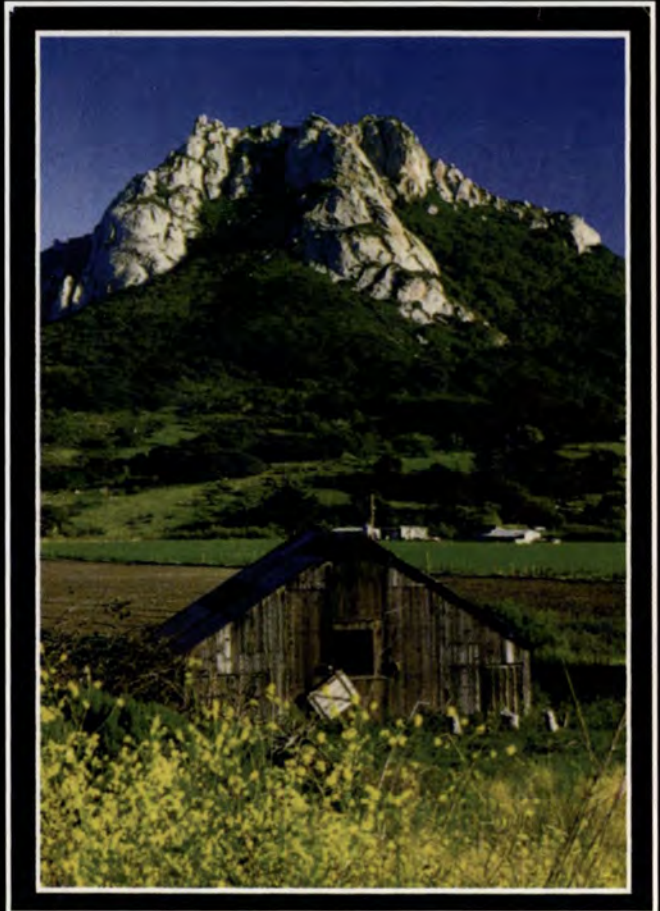
Savo paskyroje Vidas yra pažymėjęs, kad jo labiausiai pageidaujami atvirukai, kuriuose vaizduojami viduramžių istoriniai laikai, gotikinės architektūros statiniai, gamtos, o ypač nacionalinių parkų vaizdai, vilkų ir kitų plėšriųjų gyvūnų fotografijos ir piešiniai, karinės technikos motyvai. Siuntėjai dažniausiai į tai atsižvelgia ir nepatingi paieškoti jį

dominančios tematikos. Juos gavęs, Vidas kruopščiai pagal temas rūšiuoja ir deda į albumus. Besikartojančius ar mažiau įdomius atvirlaiškius archyvuoja dėžėse – pufuose.

Atvirukų paieškos irgi yra Vido kasdienybė: jų ieško sendaikčių turguose, miestų informaciniuose ir turizmo centruose, muziejuose, internetinėse užsienio ir Lietuvos parduotuvėse. Taip pat pradžiugina draugai ir artimieji, keliaudami pagalvoja apie Vido pomėgį, lauktuvėms visada atveža atvirukų.

V. Seibutis taip pat stengiasi dalyvauti „Postcrossing“ Lietuva bendruomenės organizuojamuose susitikimuose, kurių visada laukia.

13 Jan. 2014
13 ม.ค. 255

Hello = Sawasdee = สวัสดี

Thank you = KOP KUN ขอขอบคุณ

Hello!!! วิดีอาส (<your name in Thai>)

My name is 'kung'. I lived in Chonburi Eastern of Thailand. I like to send and receive postcard, especially postcard with many beautiful stampsss on it. My hobby is carving a rubber stamp. I'm interior designer.

Hello my name is Vidqs = สวัสดี นาม วิดีอาส
hello my name = SAWASDEE POM SHUE VIDAS... nice to meet you.

"KUNG" 47/54 MOO 1 SUKPRAYOONPARK VILLAGE

Vidas Seibatis
Taikos 19-310
LT-42141 Rokiškis
LITHUANIA ลิทัวเนีย

AIRMAIL

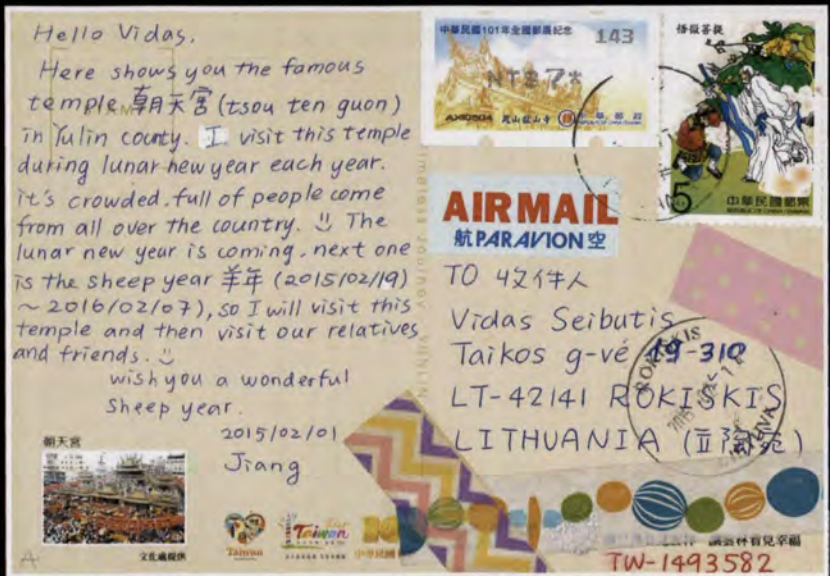
Atvirlaiškiai iš kolekcininko Vido Seibučio kolekcijos

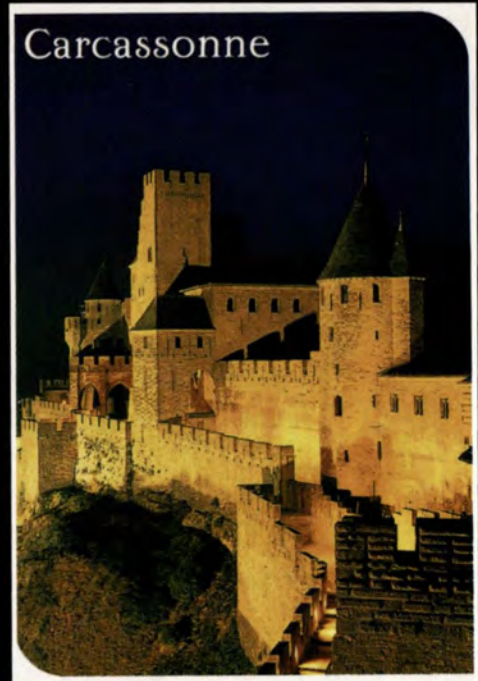
Hello Vidas,
 Here shows you the famous temple 朝天宮 (tsou ten guon) in sulin county. I visit this temple during lunar new year each year. it's crowded, full of people come from all over the country. The lunar new year is coming, next one is the sheep year 羊年 (2015/02/19 ~ 2016/02/07), so I will visit this temple and then visit our relatives and friends. I wish you a wonderful sheep year.

2015/02/01
 Jiang

中華民國101年全國郵展紀念 143
 郵票 5
 中華郵政特准掛號
 AIRMAIL
 航空 PARAVION 空
 TO 42141
 Vidas Seibatis
 Taikos g-vė 19-310
 LT-42141 RŪKISKIS
 LITHUANIA (立陶宛)

TW-1493582

Village Children playing with their roosters

INDONESIA

සුරේ ආලේ කෙරෙහි 29.06.15
 Kandy Perahara 28°C
 Traditional Annual Religious Pageant
 SRI LANKA - (CEYLON)
 www.srilanka-photos.com

Sri Lanka
 5.00
 5.00
 15.00

Dear Vidas,
 Hi, How're you ? I hope you're fine. Thank you so very much for your birthday greetings from Lithuania. I was so excited. Last week I celebrated my birthday with my cousins and friends. It was a great day. One of the happiest days in my life. Whole week was wonderful. I hope you'll like this postcard. Best regards,
 Vidas Seibutis
 Taikos 19-310
 LT-42141 Rokiskis
 LITHUANIA
 Grandi

Pastarasis, kuriame dalyvavo, vyko 2021 m. spalio 2 d. Vilniuje. Susitikimuose susipažįstama gyvai, pasivaišinama ir, svarbiausia, apsi-keičiama konkrečiam susitikimui išleista, tik ką spaustuvėje „iškeptais“ atvirukais, kuriuos patys bendruomenės nariai kuria, maketuoja, atrankos būdu išrenka vieną laimėtoją. Susitikimo metu ant atviruko pasirašo kiekvienas į jį atėjęs narys. Pastarojo susitikimo metu išleistų specialių atvirukų Vidas įsigijo net 50 vnt., kuriuos išsiuntinės po platumą pasaulį.

V. Seibučiui lapkričio 2 d. kasmet prisideda dar vieni kolekcionavimo metai ir 2023 m. minės kolekcionavimo dešimtmetį, apie kurį kartais pagalvoja. Tuo metu tikėtina sulauks „Postcrossing“ Lietuva administratoriaus ir bendraminčių sveikinimų, galbūt feisbuke „Postcrossing“ bendruomenės draugams suorganizuos loteriją... O iki to laiko Vido dar laukia smagi kelionė atvirlaiškiais.

Tikėtina, dalis šį straipsnį skaitančių žmonių norėtų gauti tikrus laiškus. Pasiteiravus, ką patartų pradedančiam kolekcininkui, Vidas buvo atviras, kad prireiks kantrybės palūkti atkeliaujančio atvirlaiškio: pasaulis didelis – tai užtrunka. Būti supratingam, žmonės labai skirtingi, o juk į kiekvieną atvirlaiškį yra įdėta dalelė savęs. Dar prireiks savo laiko ir dalies skiriamo biudžeto. O svarbiausia, atsipalaiduoti ir atsiduoti šiam pomėgiui, kuris įvairiapusėškai praturtina.

Apie kolekcionavimo baigtį Vidas dar tikrai negalvoja, jo akys nuolat krypta į atvirukus...

Parodos

Vido atvirukų kolekciją Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos lankytojai galėjo patyrinėti 2020 ir 2021 metais. Parodos buvo

Kolekcininkas Vidas Seibutis.

Nuotr. Agnės Aržuolaitės

surengtos meno ir muzikos erdvėje. 2021 m. rugpjūčio 3-ąją kvietėme lankytojus į pašnekėsį ir susitikimą su kolekcininku Vidu Seibučiu. Jaukus pašnekėsijų vasaros vakaras subūrė būrelį susidomėjusių žmonių į kamerinę meno ir muzikos erdvę, kurioje išgirdome įdomius Vido pasakojimus, skambų juoką, kolekcininkas sulaukė ir intriguojančių klausimų. Lankytojai sklaidė atvirlaiškių albumų puslapius, susižavėjimo kupinomis akimis skaitė kruopščiai ranka užrašytus tekstus, dalijosi mintimis ir įspūdžiais.

Vidas savo paskyroje nuolat sulaukia daug malonių atsiliepimų iš įvairių šalių...

Vienu atsiliepimu Vidas mieliai pasidalijo. Šis Vido siųstas atvirlaiškis vieną gražią birželio dieną nukeliavo į Kanadą, Ontarijo valstijos Kingstono miestą.

Štai mergina rašo:

„Labas, Vidai!

Labai ačiū už šį nuostabų atviruką!

Kai paštininkas man jį atnešė, aš tiesiog sėdėjau ir skutau bulves (daug šypsenų)

Žinai, bet ši mergina labai panaši į mane, ji taip pat šviesiaplaukė, myli perlus, skuta bulves ir dėvi karūną... O aš taip mėgstu karališkas istorijas!

Kaip apsidžiaugiau gavusi atviruką iš Lietuvos, nes prisiminimais sugrįžo akimirkos, kai lankiausi ten.

Linkėjimai, Diana.“

Apie iškritusią iš kosmoso... ir įkritusią į Rokiškio kultūros lauko ražienas

IRENA MATELIENĖ

Rokiškio rajono savivaldybės Komunikacijos ir kultūros skyriaus vedėja

Reda Milaknienė yra laikraščio „Gimtas Rokiškis“ žurnalistė, rašanti apie kultūrą ir apie visa kita. Įsimylėjusi Academia Silensis, Vienožinskį ir Gailiūną. Neužgožia pašnekovo ilgais klausimais. Jos pasiteiravimai gali atrodyti buitiski: ką valgote, ką žiūrite, ką mėgstate? Keisčiausia, kad atsakymai būna ilgi ir įdomūs. Redos mylimus pašnekovus atpažįstu iš teksto. Su jais žurnalistė atsipalaiduoja, ir pokalbis vyksta spiralės principu: atsakymai gimdo klausimus tol, kol ji pajaučia, kad gali užduoti TĄ klausimą, sudėtingą ir reikalaujantį daugiausia atvirumo.

Kai karštą liepos popietę paklausiau: „Ar kas nors kada nors iš TAVĖS ėmė interviu“, ji atsakė: „Niekas niekada. Tu paimsi... Prieš mirtį.“ Atsakiau, kad pirma paimsiu, o tada jau spręsk – mirti ar dar gyventi.

Pažinties su Reda fakto nuoširdžiai neprisimenu. Kartais atrodo, kad susidūrėme kitu laiku, kitoje erdvėje ir šnekėjomės dar iki susitinkant. Vienaip ar kitaip į gyvą dialogą mus neišvengiamai atvedė kultūra ir gimtasis miestas.

Ji – spontaniška ir jausminga kaip vaikas. Štai per karantiną tupi namų barikadose ir ugningai smerkia taisyklių nesilaikančius. Bet už geros savaitės pati gali be asmens

dokumentų praslysti į Rygą, nors tik minutei užsukti pas ten išsiruosusį bičiulį.

Su Reda nebūna truputį šilta ar truputį šalta. Ji išgyvena straipsnį visa savo srove. Su ja prasidėjęs, nežinai, kaip baigsis – džiaugsiesi ar gailėsies. Iš pradžių gali pasirodyti – teka ramus upelis. O tada pradeda kapstyti ir kaltink save įsikišus – nusitemps kartu. Tada su nerimu lauki laikraščio pasirodymo, kai užkais raudoni ausys.

Ji visada parašo, kai esi labiausiai užimtas. Ir visada su šauktuku – „reikia greitai“. Nežinia, kas tai lemia – spaudžiantys darbai ar žinojimas, kad skubėdamas pašnekovas pasakys tai, apie ką ramiai užkalbintas nebūtų užsiminęs. Gyvosios Redos pinklės dar baisesnės. Kai baltame redakcijos puodelyje užplikoma kava, o rankos laukia ant klaviatūros, atremti tas skvarbias akis reikia titaniškų pastangų.

Apie gyvenimą, darbą ir kultūrą kalbuosi su ja pačia – viena ryškiausių Rokiškio žurnalistė.

Irena: Ar seniai su tavimi raudonas lūpdažis ir veidrodiniai akiniai?

Reda: Nuo tada, kai pajutau, kad juoda arba tamsiai mėlyna apranga, pasidazių raudonai, įgauna

papildomą gyvybę. Net jei tai bus mylimas juodas dešimt metų nešiojimas golfas. Akiniams irgi tiek pat kiek lūpdažiui. Jie tiesiog vienas kitą traukia kaip išraiškos atributai. O aš kaip tarpininkas.

Irena: Mamos ar tėtės vaikas esi? Ko tavyje daugiau – bernioko ar mergaitės? Kokius prisiminimus iš vaikystės ir paauglystės brangini?

Reda: Aš – tėvo vaikas. Tyliu. Kenčiu viduj. Berniokiškumo gal daugiau, nors nežinau. Galbūt klystu. Esu švelni, bet nemoku vaikščioti su aukštakulniais. Bet... Irute, jei nori sugadint pokalbį, interviu pradėk vaikystės prisiminimais. Toliau niekas neskaitys.

Irena: Judi lėtai, flegmatiškai. Neįsivaizduoju tavęs bėgiojančios stadione, gainiojančios kamuolį. Ar taip buvo visada? Ką manai apie savo kūną? Ar jam gera su tavimi gyventi?

Reda: Esu ne kartą stovėjusi vartuose per ledo ritulį arba futbolą. Vis būdavau vartininkė. Dar dabar kaktoj randas. Pačiūžos vaikystėj – taip skubėdavau greičiau grįžt iš nekenčiamos „muzikalkės“, kad spėčiau dar pačiaūžyt – mūsų namas Vilniaus gatvėje turėjo savo ledo aikštelę, kurią išliedavo „kiemo karalius“ Robertas Petronis. O visada svajoju gyventi name su baseinu

Prie nuotraukos socialiniame tinkle Reda parašė: „Kai vakar Sigis (fotografas Sigitas Daščioras – aut.) atsiuntė nuotrauką, supratau, kam tie veidrodiniai akiniai... kartais būna taip...“ (akinių atspindyje matyti Rokiškio liaudies teatro režisieriaus Jono Korenka veidas juodviejų paskutiniame susitikime 2019 m. aut.)

arba ant ežero kranto, kad tik galėčiau plaukioti. Mano flegmiškumas kitus dažnai erzina. Atrodau tikra „mimra“. Kol pradėsiu kalbėt su žmogum, man reikia pauzės, reik pro akinių viršų patikrinti atmosferą, reik pamaišyt šaukštelį puodelyje. Iki pajausiu arba nepajausiu, kad žmogus nekabins čia teorijų iš tuščio į kiaurą, iki pajausiu tikrumą. Dėl akimirkos gylio galiu nusiskusti plikai, pereit per gatvę nuoga, susipjaustyt rankas.

Irena: Kartą užsiminei, kad įsimylėti tau lengva. Jei jausmus palyginčiau su bėgimu, tai jų būna skirtingų distancijų. Sprintas suteikia adrenalino, bet greitai baigiasi. Krosas – paprastas ir įveikiamas. Na, o maratoną bėga ne visi. Jam reikia ištvėrmės. Kokias jausmų distancijas esi bėgusi? Koks gražiausias tavo jausmų medalis?

Reda: Nekalbėsiu, lyg tai būtų jau aišku. Lyg žinočiau, kas gražiausia, nes gražiausia yra dabar. Ir tai ne sprintas ir ne krosas. Neišskaičiuoju – apsimoka ar ne, atiduodu save. Apskritai neskaičiuoju. Nesuprantama man ta meilė sau, dovanos sau, vynas vienuoj, nors patinka būt vienai.

Irena: Ar buvai sutikusi mąstymu, pasaulėžiūra, dvasios stiprybe, drąsa sau lygių *homo sapiens*? Ar turi stiprybės pripažinti kažkuo už tavę didesnę? Kas tavo didieji mokytojai: žurnalistikos ir gyvenimo?

Reda: Kas per klausimas žmogui, kuris savyje mato milijoną minusų, silpnumo, baimių? „Tu neįstosi į lietuvių kalbą,“ – sakė man mylima mokytoja, dabar Amerikoje gyvenanti Birutė Švelnytė. Mylėjau ją, todėl ir stojau į lietuvių kalbą. O rašyti išmokė geriausia vaikystės ir

jaunystės draugė Diana Suvaizdytė. Tada, kai tapo „Gimtojo...“ redaktore. Grąžindavo kokį nevykusį tekstą ir sakydavo: „Išsitaisyk, ką čia š primalei...“

Irena: Rokiškis – tavo gimtasis miestas. Ar kada nors norėjai išvažiuoti? Gal išduotum savo mėgstamiausias vietas? Kaip jos tokios tapo? Ar dažnai ten nueini?

Reda: Norėjau negrįžti. Bet grįžau. Kartais gailiuosi, nes man čia per daug viską užgožia prekybos centrai ir sportui skirtos erdvės, trūksta bohemiškos dvasios. Pasiguodžiu tuo, kad miestas yra žmonės, kuriuos myliu. Ir visi jie – išskyrus dukrą, gyvena čia. Ir su geriausia savo drauge Dalia Varnaite mes galim apeiti penkis kartus apie dvarą – ir ten mylimiausia vieta. Po parodų dvare, iš redakcijos pailsėt nueit arti. Kitaip net neįmanoma,

Redos draugė, menininkė Vaida Matiukaitė kuria vardinius daiktus ir pristato juos meninėse fotografijose. Kompozicija derinama kruopščiai apgalvojant daikto savininko asmenybę, todėl tarakonai lėkštėje – neatsitiktiniai. Vaida paaiškina: „Ji turi „sukramtyti“ daug vabalų, nes rašymas yra jos pašaukimas, kuris ne visiems ir ne visada patinka.

ten „siurbiam grožį“. Bažnyčion nevaikštau, o dvare tiek visko būta. Šampanas ant tvoros parke, parūkymai po parodų ar koncertų, pusryčiai ar vakarienė prie klėties ar šiaip ant žolės parke.

Irena: Kuris yra tavo draugystės stilius: pririšantis ar bekontaktis? Ar tavo draugai gali turėti kitonišką pasaulėžiūrą ir neprarasti tavęs? Ar mėgsti įrodinėti savo tiesas?

Reda: Užknisu su „tiesų“ įrodinėjimais. Bet čia pagal nuotaiką. Pliurpimą atperku tylėjimu. Tačiau draugai manęs nepraras, nors ir eis iš kavinės namo kita gatvės puse arba apskritai į kitą pusę. Nepraras, nors neišlips iš automobilio prie ežero, kai aš maudysiuos, o jie sakys: „Greičiau, čia pilna uodų“. Labai, aišku, pykstu tokiais momentais.

Irena: Kaip prasidėjo tavo profesinė karjera: baigei žurnalistikos studijas ir tiesiai į redakciją? Gal buvo kelių, kurie tave viliojo labiau? Papasakok, kaip pradėjai tai, kuo esi dabar.

Reda: Baigiau VU lietuvių kalbą ir literatūrą, grįžau į Rokiškį ir pradėjau dirbti mokytoja Juozo Tūbelio gimnazijoje. Nesijaučiau savo vietoje, buvau per jauna ir kvaila, kad kažką duočiau auklėtiniams. Paskui pagimdžiau dukrą ir... vieną vakarą paskambino Raimonda Stankevičiūtė: „Ar nori dirbt redakcijoje korektore?“ Turiu apsispręsti per naktį. Apsisprendžiau ir kitą dieną jau nuėjau. Ir prasidėjo... Rašyti kaip žurnalistė pradėjau jau po kelerių metų, tada baigiau ir Žurnalistikos institutą. Kaip tik tada spauda buvo „ant bangos“. Kaifavau rašydama apie Rokiškio istoriją „Tūkstantmečio“

puslapiuose. Ko tik su Onute Mackevičiene mes nesam tyrinėjusios. Juokdavaus, kad nė vienas Tyzenhauzas iš karsto neatsikels ir nepaskambins redakcijon, nepaduos į teismą, jei kažką ir būsiu „nugrybavusi“. Tada buvo pirma kelionė pas Veneciją Jočį į Degenius, tada visas tas Liongino Šepkos parodų klestėjimas, tada „Vaidiname žemdirbiams“ pradžia. Nenoriu išsiplėsti. Pati trumpinu pašnekovų įsijautimus iš serijos „Kaip nuostabu buvo kadais“.

Irena: Atrodo, kad mėgsti interviu. Po savo straipsniais pasirašai: „Geri pašnekovai nebūtinai daug kalba. Deimantai slepiasi pauzėse. Jūs atkasti sunku. Bet verta...“ Ar patyręs žurnalistas jaudinasi prieš pokalbį?

Reda: Dabar nebe, nes pokalbiai su protingesniais žmonėmis – malonumas ir galimybė, kurios šiaip jau neturėčiau. Tie deimantai irgi trapūs ir jautrūs. Ir nereikia jiems sudėtingų klausimų. Pamenu, kaip bijojau kažko paklausti Andželikos Cholinės, Antano Trumpos. „Nebūtum išsidažiusi lūpų, tai pabučiuočiau. Nekenčiu išdažytų lūpų,“ – išlydėjo A. Trumpa, prisipažinęs, kad iš pradžių nenorėjo su manim kalbėtis. Ir Jono Vaitkaus bijojau. Su Vaitkum buvo gal trys interviu. Tiesa, antrąjį jis uždraudė spausdinti, nors aš, grįžusi po spektaklio vidurnaktį, kruopščiausiai viską išsišifravau, kad tik nedingtų tas brangus vienkartinis diktofone sugaudytas srautas. Gaila, kad neišsaugojau. Šiaulių aktoriams tik draugas išsiuntė. Gal jie turi.

Irena: Ar tau pasitaiko interviu, po kurių nenori jų spausdinti? Ar turėjai nebaigtų pokalbių? O nepradėtų? Ar pokalbis su žmogumi yra pakeitęs tavo nuomonę apie jį?

Reda: Oi, visada graužiuos, kad reikėjo kitaip, reikėjo geriau. Ne knygą juk rašom, laikraštį, beveik vi-

sus galima padaryti geriau. Nespėjau padaryti interviu su operos primadona Irena Jasiūnaite, kuriai, žinau, patiko mano straipsniai. Noriu kalbėti su Šarūnu Sauka, Sigitu Parulskiu, noriu dar kartą kalbėtis su Alvydu Stausku. Galėčiau vardyti ir vardyti svajonių pašnekovus. Apskritai mane tu, kas bebūčiau, padarė žmonės, apie kuriuos rašau. Turiu įsimylėtą, apie kurį rašau. Tegu dienos, tegu savaitė. Darbas padovanojo pačius artimiausius draugus. Su kai kuo ir išskyrė. Yra buvę, prašė pinigų už tai, kad atsakė į klausimus.

Irena: Kai aptariame tavo straipsnius, išsprūsta apibūdinimas *drama queen* (angl. dramos karalienė), taip kalbama apie pernelyg dramatinizuojantį asmenį. Nejaugi tau iš tikrųjų „skauda“? Ar ne paprasčiau būtų tiesiog eiti viduriu, aprašyti faktus jų nekomentuojant?

Reda: Tai nebūtų ėjimas viduriu. Aprašyti neprikisiant savo požiūrio – profesionalumas. Stengiuosi, kad būtų būtent taip, bet ne visuomet išeina. O drama arba muilo opera gaunasi tada, kai žinai, bet neparasai visko iki galo: „Ai, juk Rokiškis, reikės gyventi“. Ir daug kartų prisižadėjau: „Rašyk, jei rašai, iki galo, nenutylėk“. Vis tiek jau supyks, tai ar verta švelninti?

Irena: Yra toks posakis „Ižeisti neįmanoma. Įmanoma tik įsižeisti“. Kada įsižeidi? Kokią jautrią stygą tavyje reikia paliesti?

Reda: Po vieno straipsnio purvais vyras sumaišė už nuomonę. „Žurnalistė“, „ekspertė“, „moterė“ ar kažkaip panašiai, kai labai nori kitą pažeminti. Ilgiausią tekstą surašė, kam galėjo, išsiuntinėjo, kiek neapykantos ir pykčio išliejo. Nors yra civilizuotas ir tiesus kelias: jei žurnalistas, laikraštis rašo netiesą, prašau, kreipkitės į teisininkus. Prisimenu, nes tai buvo niekuo ne-

Prie šios nuotraukos socialiniame tinkle pati Reda įrašė: „Labai myliu žmones, apie kuriuos rašau. Tiksliau įsimyliu, kartais dienos, kartais ilgam, jie visi ypatingi. Tik ne visus jų požemius išlukšteni, nes nuolat bėgi...“

pagrįstas pykčio, „nuodų“ koncentratas. Net mano seniai miręs vyras „prikeltas“. Tas pyktis labai aiškiai davė suprasti, kad, rašydama tuomet apie kultūros sostinės pinigus, buvau teisi, o žmogus, pratęs būti giriamas (mano pačios taipogi), negali priimti net menko kritikos grūdėlio. Kaip apvemtą jaučiausi gal porą dienų. Po to tas drumzles išspjoviau. Ne dėl įsižeidimo, dėl paties gyvenimo.

Irena: Kultūra yra tik viena iš tavo sričių ar pagrindinė iš tavo sričių? Kodėl rašai būtent apie ją? Jei galėtum, nerašytum? Ar rašytum, netgi jei draustų ar trukdytų?

Reda: Kiek kartų redakcijoj keitėmės temas, niekas nebandė atimti kultūros. Nors rašau ir apie švietimą. Jei reikia, apie medelių genėjimą. Yra buvę, kad apie tą genėjimą rašiau žiemą, nors kalbintas miškininkas juokėsi – „dabar ne laikas“. Yra buvę,

kad rašiau, kur yra pasaulio kraštas, nes skaitytojai klausia, yra buvę, kad rašėm, „kodėl vyras atšalo“ (suprask nebemyli), yra buvę – seksualiausius Rokiškio vyrus klausinėjom, kokios spalvos apatinis trikotažas jiems patinka. Redakcija – spalvų koncentratas, klausykla, kur suplaukia nuodėmės ir nuodėmingiesiems nereikia eiti keliais, kad gautų išrišimą.

Irena: Rokiškio kultūros lauko žmonės tau artimai pažįstami. Tarkim, atvažiuoja gyventi į Rokiškį menininkas ir nori įsilieti į jų ratą. Papasakok jam, kokios čia grupuotės ir kaip teritoriją „dalijasi“?

Reda: Tegul ateina į redakciją. Pamenu, dar kai pradėjau dirbti, atėjo trys menininkai: Rimvydas Pupelis, Virginijus Valskis ir berods Sigita Klemkaitė. Tada prasidėjo: „Įkurkim Rokiškyje galeriją.“ Atrodė tokia *fix* idėja. Ir svarbiausia,

kad galerija buvo įkurta, tik ar daug kas apie tai žino?

Irena: Rašai apie visą ir visokią kultūrą. Ar turi mėgstamų žanrų? Apie kokius renginius rašai tik „iš reikalo“? Ką myli ir kas tave erzina šiandieniniame Rokiškio kultūros lauke?

Reda: Mylimiausias žanras yra literatūra, bet ją reikia skaityti. Tada kinas, bet Rokiškyje apie kiną ne ką parašysi, todėl, kai rašau apie Kriščiūno filmus, jaučiu malonumą vien nuo žodžio „kamera“. Teatras, nes jaunystėje dirbau pas Gintarą Varną, kai jis dar nebuvo žinomas, ir užsikabinau. Tie momentai, kai interviu ateina Justina ir Simona Zajančauskaitės. Nemoku apsaityti, kiek iš jų išmokau. Kaip pirmą kartą kalbėjomės, jaučiausi tokia nieko nesuprantanti muzikoj – gėda buvo, bet nevaadinu daug žinančios ir mes susidraugavome. Dar viešosios bibliotekos dabar organizuojamos parodos, kurias gali pamatyti net per langą, premijų teikiama. Galimybė pasiklausyti ryškiausių Lietuvos literatū, ko esu alkana nuo studijų baigimo. Dar viskas, kas susiję su Šepka. Nors ši tema su muziejaus pagalba taip iščiupinėta, kad iki kaulų, bet vis tiek dar joje yra kažko mistiško. O erzina? Šieno kupetos, kurios per šventę deginamos prie dvaro tam, kad būtų galima paimti biudžetinius pinigus. Erzina, kai kūrėjai yra kontroliuojami, cenzūruojami, nusodinami, nesuprantami, nevertinami, specialiai ignoruojami kvailėsių ar mažiau išsilavinusių, bet aukščiau sėdinčių. Taip, pavyzdžiui, buvo su Rimvydu Pupeliu. Nors mes seniai net nesisveikiname, ir visai jo ginti nenoriu, bet... Visa jo istorija Rokiškyje – tarsi pavyzdys, kaip negalima elgtis su menininku. Vietoje jų siūloma saviveikla prasčiausia šio žodžio prasme. Erzina, kai yra renginių, kurie niekuo nesiskiria nuo prieš dešimt metų vykusių. Erzina,

kai patys leidžiasi knygas ir rengia jų pristatymus. Kai reketuoja rajono vadovus vertinti tas knygas, nors žiūrovai akivaizdžiai žiovauja. Erzina, kai po prasto spektaklio stojasi ir ploja, nepatinka man tas saulėtas pozityvumas – „kad ir kas, plokim ir džiau kimės.“ Aš nesidžiaugiu.

Irena: Prisimink renginį, kuriame jauteisi puikiai. Ką ten matei, girdėjai, jautei?

Reda: Spektaklis „Durys“ per „Vaidiname žemdirbiams“. Rytis Saladžius vaidino. Gal de Paz iš Izraelio koncertas dvare, kuomet ji grojo fortepijonu basa. Gaila tik, kad sėdėjau pirmoje eilėje. Nepatinka pirmos eilės. Mėgstu stebėti iš šalies, pasislėpti. Simonos Zajančauskaitės, nepamenu kada, skambinamas valsas. Tai buvo senokai. Valsas, berods, buvo Šumano. Išsipildymo momentas kaip kokiam filme, kai herojus žiūri į dangų. Retai taip būna, nes ir koncertan vis eini į darbą, o ne sau.

Irena: Nuo kokių renginių norėtum pasislėpti, nežinoti apie juos, negirdėti?

Reda: Tie, apie kuriuos rašau tik iš reikalo. Nuo jų ir pasislepiu. Nebekankinu savęs, nepildau jais savo laiko. Visais tais, kurie daromi norint susirinkti projektinius pinigus, nes dėl pluso jau nebedaromi. Nevardysiu konkrečiai, nes vėl susipyksiu, bet yra vidinė labai tiksli nuojauta: „Čia nieko gero nebus“. Ypač jei pamatau sėdmaišius. Jie nupirkti už projektinius pinigus ir skirti sėdėti tiems, kurie tuščiomis diskusijomis graužia mūsų laiką, apkabindami makaronais apie prasmes, dvasias, sielas ir gerąsias patirtis. Tokių renginių vis daugiau. Juos vadinu sėdmaišių kultūra. Nesuprantu kartais, ir kai atidarant parodą vyksta koncertas. Supraskit, kad paroda nieko verta, todėl reikia pajvairinti muzika? Nesuvokiama, ir kai rajono vadovai ateina ir stovi

su kiškio ausimis atidengiant žemo lygio kiškučio skulptūrą. Tuo tarpu, kai geriausi Lietuvos drožėjai pristato plenero darbus, niekas neateina, kaip neatvažiuoja ir į Justino Vienožinskio privatų muziejų.

Irena: Ar tu menininkė? Ar buvo kilęs noras kurti? Gal turėjai kūrybinių bandymų? Ir kodėl kūrybinis troškimas praėjo?

Reda: Esu parašiusi kokius dešimt puslapio ilgumo tekstų. Tada mane nešė tokia banga, kuomet rašydama nejausdavau žemės po kojomis. Vėliau niekad nebuvo tokio nešimo. Todėl mečiau kūrybinius reikalus. Ne man tai, nes esu spontaniška, nenoriu ilgam susikoncentruot ir visas jėgas atiduot kažkokiam tikslui, kad pamatyčiau savo vardą ant knygos viršelio. Labai soti, kai parašau gerą straipsnį. Kai sau žinau, kad gerai parašiau, kai įdomu, kai visas jėgas atiduodu, išdrįstu, peržengiu savo ribas. Ribas paklausti, atsiduoti nuojautai, ko galima klausti, ribas išklaudyti, išgirsti... Rūpi, kas už tų ribų kituose. Mes visi žmonės. Jei kitame yra, manyje irgi – kiekvienam gyvenimui duota viskas. Redakcijoje niekad „nespraudė į rėmus“: nerąšyk šito ar ano, šita įžanga pernelyg jausminga, turėtų būt kažkoks standartas. Už tai esu dėkinga.

Irena: Ką veiksi, kai nebūsi žurnalistė?

Reda: Tą patį. Bet vėl būtinai turėsiu katiną.

Irena: Laisvas klausimas. Rašyk, ką nori, bet atsimink, kad viskas, ką parašysi, bus panaudota prieš...

Reda: Nekenčiu teisuoliškumo. Nesistengiu pataikaut miniai. Neturiu daug gerbėjų. Esu laiminga.

Autorės P. S. Po kurio laiko, užbaigus šį interviu, su Reda iš tiesų apsigyveno katinas Sigutis.

Rokiškio apskrities arešto namai

SIMONA STRUMSKYTĖ

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkė

Dažnai manoma, kad tarpukario Lietuvoje gyventi buvo labai saugu, tačiau iš tiesų nusikaltimų lygis buvo gana aukštas. Vien Rokiškio apskrityje nuo 1921 m. sausio 1 d. iki liepos 1 d. pagauta 10 arkliavagių, 34 degtindariai, 4 kišenvagiai, iš viso per pusmetį suimtas 361 nusikaltėlis¹. Tačiau, skirtingai nei dabar, tarpukariu vyravo daugiau kaimiško tipo visuomenei būdingas nusikalstamumas, nusižengimai

nebuvo sudėtingi ir žiaurūs, tačiau jie buvo labai įvairūs. 1922 m. informaciniame laikraštyje „Milicijos žinios“ išskirta net 40 nusikaltėlių kategorijų. Vienos jų, kaip kišenvagiai, „vagys, kurie krato kišenių“, įprastos ir šiandien, tačiau kiti nusikaltėliai, tokie kaip užmigdytojai – vagys gastrolininkai, apvagiantieji keliauninkus juos apsvaigindami, šuleriai – asmenys, besiverčiantys apgaulingu kortu lošimu, ar rosto-

vščikai, lupantieji didelius nuošimčius², dabar aptinkami retai.

Suimtiems nusikaltėliams laikyti tarpukariu veikė trijų rūšių įkalinimo įstaigos – sunkiųjų darbų kalėjimas, skirtas sunkiausiems nusikaltėliams, paprastas kalėjimas ir arešto namai, į kuriuos sodinta už nesunkius nusižengimus. 1919 m. liepą apskrities arešto namai savo darbą pradėjo ir Rokiškyje, jie veikė šalia Nepriklausomybės aikštės, dabar 19 numeriu

Rokiškio arešto namų prižiūrėtojai su uniformomis. RKM-43691

pažymėtame name. 3-iojo deš. pabaigoje patalpas arešto namams nusprendė išnuomoti dvaro administracija. Pagal sutartį Teisingumo ministerija grafui kasmet turėjo mokėti 1320 Lt nuomos mokesį ir įsipareigojo savo lėšomis atlikti remontą, tačiau susitarimas turėjo galioti tik 3 metus³. Vėliau arešto namai įsikūrė Pandėlio gatvėje, kur veikė 9 numeriu pažymėtame pastate. Pagal 1919 m. gegužės 22 d. paskelbtą „Laikiną įstatymą apie namus suimtiesiems“, kuris nustatė arešto namų steigimo ir veiklos tvarką, nurodyta, kad apskričių arešto namuose turi būti laikomi siunčiamieji (suimtieji, kurie bausmę atlikti siunčiami į kitą įkalinimo įstaigą. Rokiškio arešto namų kaliniai dažniausiai siūsti į Panevėžio kalėjimą, Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą ar Kauno įgulą), tardomieji ir priteisti ne ilgesniam kaip 6 mėnesių areštui⁴.

Į arešto namus tarpukariu buvo galima patekti už menkiausių nusižengimus, pagal tuometę baudžiamąją teisę baudžiamųjų veiklų ribos buvo daug platesnės bei iš dalies apėmė ir dabartinius administracinius nusikaltimus, ir veiklas, kurios dabar apskritai nebėra baudžiamos. Pagal tarpukario Baudžiamąjį statutą, kas nusižengė laikęs parduoti, pardavinėjęs, rodęs viešai ar kitaip platinęs „begėdiškus“ rašinius ar paveikslus, kas palaidojo krikščionių be krikščioniškų apeigų, kas pagamino, laikė parduoti ar pardavinėjo maisto gaminius ar gėrimus, kurių sudėtyje yra dirbtinių saldėsių, buvo baudžiamas net iki 3 mėnesių arešto. O jei pardavinėjami margarinas, dirbtinis sviestas, aliejus ar kiti riebalai būdavo sumaišomi su karvės pienu, tokių mišinių pardavėjas buvo baudžiamas iki mėnesio arešto⁵.

Apie nusikaltimų ir bausmių įvairovę Rokiškio krašte galima spręsti iš Rokiškio apskrities arešto namų raštų ir žinių apie ieškomus asmenis

leidinyje „Kriminalinės policijos žinios“. Juozas M. iš Panemunėlio į arešto namus atsiųstas dėl drabužių vogimo, rokiškėnas Juozas P. suimtas už tai, kad apšmeižė valdininką šiam vykdant tarnybą ir darė „betvarkę“ I-os nuovados viršininko raštinėje būdamas girtas, o į arešto namus atsiųstas Lioginas L. kaltinamas užpuolęs policininkus. Tačiau, kaip matyti iš pranešimų, už nusižengimus paskirtos bausmės nebuvo maksimalios ir prasižengėliai gana greitai vėl išeidavo į laisvę. Juozas V. iš Obelių apylinkių už laikomus degtinės vavyimo įrankius gavo 2 savaites arešto⁶, Antanašės kaimo gyventojas Ignas J. už triukšmo kėlimą girtam stovy gavo 7 paras, obelietis Vincas Š. už svetimo miško kirtimą nubaustas tik 3 dienoms arešto. Įdomu ir tai, kad už nusižengimus Rokiškio rajone kitų apskričių gyventojai buvo baudžiami vietoje ir čia pat turėjo atlikti paskirtą bausmę. Kaunietis Bencelis G. už slaptai pereitą valstybės sieną Rokiškio arešto namuose turėjo atsėdėti 7 paras⁷.

Neilgos bausmės ir nemažas smulkių nusižengimų skaičius lėmė didelį suimtųjų judėjimą Rokiškio arešto namuose, areštantų skaičius keitėsi kiekvieną dieną. Arešto namuose laikomi kaliniai buvo fiksuojami Rokiškio apskrities arešto namų žinių apie kalinius žurnale. Iš šių žinių matyti, kad kaliniai buvo skirstomi į dvi kategorijas. Pirmieji – tardomieji, į kurių skaičių įeidavo tiek civilių, tiek karinių įstaigų teisiamieji, t. y. tie, kurie dar tik laukė bausmės paskyrimo. 1921 m. gruodį tardomųjų vyrų pažymėta net 1003. Toks kalinių skaičius arešto namuose gali pasirodyti labai didelis, tačiau, kaip matyti, skaičiuojami buvo ne atskiri suimtieji ar naujai priimti kaliniai, o bendras jų skaičius mėnesio pabaigoje, todėl ilgiau nei dieną namuose praleidę

suimtieji buvo skaičiuojami kiekvieną dieną. Realesnį vaizdą atskleidžia vienos dienos kalinių skaičius: gruodžio 1 d. arešto namuose kalėjo 42, 2 d. – 33, 3 d. – 27 areštantai, mėnesio pabaigoje jų buvo tik 24, o visą mėnesį tardomųjų skaičius retai peržengdavo 40. Tardomųjų moterų gruodį priskaičiuota tik 69, o vienos dienos jų skaičius neperžengė trijų suimtųjų. Antroji areštantų kategorija – nuteistieji. Nuteistaisiais laikomi tie, kurie jau atlieka teismo paskirtą bausmę ir nebeturi kitų bylų, kuriose yra tardomi. Nuteistųjų vyrų skaičius buvo mažesnis nei tardomųjų, tik 495, o vienos dienos jų skaičius svyravo nuo 15 iki 20 nuteistųjų. Nuteistųjų moterų, priešingai nei vyrų, buvo daugiau nei tardomųjų, bausmę arešto namuose atliko 123 moterys, atskiromis dienomis čia kalėjo nuo 3 iki 5 nuteistųjų. Tą patį mėnesį kalinių ligonių iš viso pažymėta net 13, tačiau atskirų dienų skiltyje matyti, kad nuo mėnesio pradžios iki gruodžio 13 d. pažymėtas tik vienas ligonis per dieną⁸, tad galima manyti, kad sirgo vienas ir tas pats kalinys.

Realesnis kalinamų asmenų kiekis atsispindi raštuose apie kalinių skaičių pagal paskirtas bausmes. 1929 m. liepą bendras kalinių skaičius 38, visi suimtieji įvardyti kaip kriminaliniai nusikaltėliai. 2 iš jų nuteisti bausmę atlikti nuo 1 iki 3 metų sunkiųjų darbų kalėjime, 1 kalinys išsiųstas į paprastą kalėjimą atlikti bausmę nuo 6 mėn. iki 1 metų, 6 kaliniams paskirta iki 6 mėn. laisvės atėmimo bausmė, 2 kaliniams paskirtas areštas iki 1 mėn., o 27 suimtieji vis dar buvo tardomi⁹.

„Laikinas įstatymas apie namus suimtiesiems“ numatė, kad apskrities arešto namams vadovauja apskrities savivaldybės paskirtas viršininkas arba užvaizdas. Jis ne tik rūpinosi kalinių apsauga, vidine

Balandžio mėnesio 1919 m.

Pav. III.

L a i k a s	Tardomieji kaliniai								Nuteistieji kaliniai								Visų kalinių buvo vakare.
	Vyrai				Moterys				Vyrai				Moterys				
	Bevo	Priimta	Išleista	Bevo ve-karo	Bevo	Priimta	Išleista	Bevo ve-karo	Bevo	Priimta	Išleista	Bevo ve-karo	Bevo	Priimta	Išleista	Bevo ve-karo	
	Iš viso buvo vakare								Iš viso buvo vakare								

Kalinių knygos pavyzdys. Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 7

tvarka ir arešto namų priežiūra, bet ir priėmė bei išleido areštantus, paskirstė juos po kameras, skyrė bausmes ne tik suimtiesiems, bet ir jam pavaldiems tarnautojams. Rokiškio arešto namams vadovavo keli viršininkai: Nakulis, Staniu-lis ir ilgametis namų viršininkas Juozas Krasauskas. Jis vadovavo 6 darbuotojams: raštininkei Onai Kopustinskienei ir 5 prižiūrėtojams. Pastarieji ne tik saugojo suimtuosius, bet ir rūpinosi areštantų skalbinių ir drabužių švara, prižiūrėjo apsirusius kalinius. Rokiškio arešto namų prižiūrėtojai sargybą eidavo po 2, vienas jų budėdavo prie vartų ir pirmame kieme, antrasis – prie kamerų ir antrame kieme. Prižiū-rėtojai budėdavo po 8 valandas, po jų darbuotojams buvo suteikiamos 8 valandos poilsio, po kurio vėl tekda-vo eiti sargybą¹⁰, todėl prižiūrėtojų darbas buvo labai intensyvus. Arešto namų prižiūrėtojai tvarkai palaikyti turėjo nešiotis ginklą, tačiau Rokiš-kyje darbuotojams trūko būtinojo inventoriaus, nes 5 prižiūrėtojai turėjo tik 4 ginklus. Vis dėlto, kaip matyti iš viršininko ir Teisingumo ministerijos susirašinėjimo, siekiant užtikrinti tinkamą kalinių apsaugą,

problemos buvo sprendžiamos labai operatyviai. 1927 m. spalio 29 d. namų viršininkui pranešus apie šau-tuvų ir šovinių stoką, jau lapkričio 3 d. gautas atsakymas, kad iš Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo bus atsiųsti

2 revolveriai su šoviniais, o Šiaulių sunkiųjų darbų kalėjimas atsiųs dau-giau kaip 200 šovinių¹¹. Matyti, jog į saugumo klausimus arešto namuose buvo žiūrima labai rimtai, todėl siekiant jį užtikrinti, darbuotojus stengtasi kuo geriau aprūpinti viso-mis būtinomis priemonėmis.

„Laikinas įstatymas apie namus suimtiesiems“ nustatė, kad arešto namai steigiami ir išlaikomi pačių apskričių savivaldybių lėšomis. Iš kasos knygų matyti, kad Rokiš-čio apskrities komitetas kiekvieną mėnesį arešto namams suteikdavo avansą, skirtą papildomoms išlai-doms padengti. Pavyzdžiui, 1920 m. sausį iš apskrities komiteto gauta 200 auksinių avanso. 142 auksinius arešto

Liudijimas, kuriuo prezidentas Antanas Smetona apdovanoja Rokiškio arešto namų viršininką Juozą Krasauską Lietuvos nepriklausomybės jubiliejiniu medaliu, 1928 m. RKM-42759

Rokiškio apskrities policijos ir saugumo darbuotojai arešto namų kieme. RKM-7768

namai sumokėjo pardavėjui Čatiškiui už žibalą ir žvakes, areštuotiems, važiuojantiems į mišką, vietoj riebalų išleisti 59 auksiniai, vartotojų bendrovei už raštinės popierių, druską ir žibalą sumokėti 25 auksiniai, pardavėjui Buikai už elektros lemputę ir šapirografo rašalą – 26 auksiniai, o paštui už telegramą ir pašto ženklą – 2 auksiniai ir 20 skatikų¹².

Atskirai buvo asignuojamos tos sritys, kurios turėjo užtikrinti sėkmingą arešto namų darbą ir vei-

klos tęstinumą. 1925 m. už kurą asignuota 2800 Lt (per metus išleista tik 1546,80 Lt), elektros išlaidoms suteikta 250 Lt (išleista 245,65 Lt), suimtųjų išlaikymui skirta 16 942 Lt (išleista tik 9865,50 Lt), ūkinėms išlaidoms skirta 200 Lt (metų pabaigoje išleistos lėšos 16 Lt viršijo asignuotą sumą), namų įrengimui suteikta 1645 Lt (išleista 55,15 Lt), sveikatos ir švaros palaikymui skirta 800 Lt (išleista 646,57 Lt)¹³. Atskirai asignuojamos buvo ir tarnautojų

algos, tačiau šiuos pinigus arešto namams suteikdavo ne apskrities savivaldybė, o Teisingumo ministerija.

Kaip matyti iš arešto namų tarnautojų algų lapo, 1928 m. Rokiškio apskrities arešto namų viršininkas uždirbdavo 280 litų. Be pagrindinės algos, tarpukario valstybės tarnautojai gaudavo priedus. Valstybės tarnautojai, ištarnavę toje pačioje tarnautojų kategorijoje 3 m., gaudavo 10 proc. priedą prie pagrindinės algos, todėl viršininkas J. Krasauskas prie uždarbio gaudavo 28 Lt priedą. Raštininkė O. Kopustinskienė už savo darbą gaudavo 200 Lt. Prižiūrėtojų algos buvo kiek mažesnės, jie uždirbdavo 180 Lt, tačiau jų darbo užmokestį papildydavo įvairūs priedai. Prižiūrėtojas Petras Dagys gaudavo 18 Lt tarnybinį priedą bei 80 Lt „vaikų priedą“. Šis priedas buvo mokamas kas mėnesį už kiekvieną vaiką iki 14 m. amžiaus. Tokia P. Dagio alga su priedais tik šiek tiek nusileido paties viršininko darbo užmokesčiui. Prižiūrėtojo Antano Dručiūno algą papildydavo 18 Lt tarnybinis priedas, Dominykas Dudonis ir Juozas Baltušis šalia algos ir tarnybinio priedo gavo ir „vaikų priedą“, atitinkamai po 20 ir 18 Lt. Mažiausiai uždirbdavo prižiūrėtojas Benediktas Raišys, gavęs tik numatytą 180 Lt užmokestį. Toks darbo užmokestis Rokiškio arešto namuose daugmaž atitiko valstybės vidurkį, nes vidutinė kvalifikuoto darbuotojo alga tarpukariu siekė apie 230 litų. Arešto namų tarnautojų alga kito ir švenčių proga: tarpukario Lietuvos teisės aktuose buvo įtvirtinta nuostata, kad valstybės tarnautojai du kartus per metus, t. y. prieš Kalėdas ir Velykas, galėjo gauti pusės jų pagrindinės algos dydžio priedą. Prieš 1928 m. Kalėdas namų viršininkas gavo 154 Lt priedą, raštininkė 110 Lt, prižiūrėtojai D. Dudonis ir J. Baltušis po 99 Lt, B. Raišys 90 Lt, o A. Dručiūnas ir P. Dagys – po 108 Lt¹⁴ šventinį priedą.

Kalinių priėmimo į arešto namus tvarka buvo griežtai reglamentuota. Priimti areštantą į namus buvo galima tik gavus teismo ar kitos valdžios įstaigos nutarimą. Priimant kiekvieną areštuotąjį, į specialią kalinių knygą turėjo būti įrašyti jo vardas, pavardė, kieno atsiųstas ir už kokį prasikaltimą, taip pat užfiksuotos nusikaltėlio žymės. Iš naujų areštantų buvo atimami visi nereikalingi daiktai – pinigai, dokumentai, laikrodžiai, peiliai ir t. t. Visi šie daiktai sužymimi specialioje knygoje ir gražinami tik atlikus bausmę. Naują kalinį turėjo apžiūrėti ir gydytojas, o iki jo apžiūros, saugant nuo įvairių ligų plitimo, suimtis turėjo būti laikomas atskirai nuo kitų¹⁵.

Visi kaliniai, kaip ir visose įkalinimo įstaigose, buvo laikomi kamerose, moterys ir vyrai turėjo kalėti atskirai. Rokiškio apskrities arešto namuose buvo 6 kameros, tačiau jos buvo nedidelės, pavyzdžiui, kameroje Nr. 4 tilpo 5 žmonės, o kameroje Nr. 2 ir Nr. 3 vietos užteko tik 3 kaliniams. Kameros Nr. 3 ir Nr. 2 buvo skirtos moterims (nors iš pradžių pastarojoje kalinti vyrai), likusiose 4 kameroje buvo laikomi suimtieji vyrai¹⁶. Kameroje knygos buvo vedamos labai skrupulingai – buvo pažymima ne tik kiekvienoje kameroje kalinčiųjų vardai ir pavardės, bet ir jų pasodinimo bei paleidimo laikas, taip pat pastabos, kuriose pažymima informacija apie kalinių perkėlimą į kitas kameras ar kalėjimus. Įdomu tai, kad prie 2 kalinių vyrų buvo pažymėta, jog jie iš arešto namų pabėgo, tačiau apie jų radimą ir gražinimą į arešto namus duomenų nerasta. Galima manyti, kad tokie pabėgimai nebuvo labai reti, nes leidinyje „Milicijos žinios“ pažymėta, kad per pirmąjį 1921 m. pusmetį Rokiškio apskrityje iš įkalinimo vietos pabėgo net 2 kaliniai¹⁷.

Suimtieji arešto namuose turėjo būti aprūpinti visomis būtinausiomis priemonėmis, taip pat ir maistu. „Laikinas įstatymas apie namus suimtiesiems“ numatė, kad „valgis turi būti prastas, bet užtenkamai maistingas. Normas kiekvienam areštantui dienai nustato vietos savivaldybės, kurios tuom rūpinasi“¹⁸. Kaip suimtieji buvo maitinami Rokiškio apskrities arešto namuose, galima matyti iš 1926 m. kiekvienos dienos maisto išdavimo apyskaitos lapų. Rokiškio arešto namuose suimtieji gaudavo pusryčius ir pietus. Pusryčiai buvo labai paprasti ir nesikeitė visus metus, jų metu areštantai gaudavo ruginės duonos, kavos ir cukraus. Pietų meniu taip pat buvo paprastas ir retai keitėsi, dažniausiai kaliniams patiekiamos kruopos, bulvės, duona, svogūnai, burokai, žirniai, kartais kaliniai gaudavo ir mėsos. Tačiau porcijos nebuvo gausios – balandžio 1 d. 32 suimtieji pietums gavo 19,8 kg bulvių, 0,132 kg svogūnų, 0,990 kg taukų, 0,528 kg druskos, 0,132 kg pipirų ir 0,013 kg lauro lapų. Tačiau įdomu tai, kad net ir būdami arešto namuose suimtieji turėdavo galimybę atšvęsti didžiąsias šventes, jų metu keitėsi ir pietų meniu. Balandžio 4-ąją, Velykų dieną, 34 areštantai gavo beveik 16 kg jautienos, 2 kg kruopų, 8 kg bulvių, šventei paskirti ir 68 kiaušiniai. Svarbu ir tai, kad tų pačių metų gruodį suimtųjų maitinimas dar pagerėjo, jiems imta tiekti ir vakarienę, kurios meniu mažai skyrėsi nuo tiekiamo pietums, o šiuo metu, šalia anksčiau gamintų patiekalų, vis dažniau imta tiekti ir mėsa¹⁹.

Suimtųjų maitinimui reikalingi produktai į Rokiškio arešto namus patekdavo keliais būdais. Dalį produktų įsigydavo patys namai. 1925 m. maisto knygoje pažymėta, kad sausį pirka rugių produktų, jautienos, taukų, miežinių kruopų, bulvių, žirnių, druskos, cukraus, kavos,

svogūnų, lauro lapelių ir pipirų²⁰. Kadangi įstatyme apie namus suimtiesiems numatyta, jog juos turi išlaikyti apskričių savivaldybės, šios turėjo pasirūpinti ne tik finansiniais reikalais, bet ir maisto suteikimu. Yra duomenų, kad 1920 m. sausį apskrities komitetas arešto namams suteikė ruginių miltų, bulvių, žirnių ir druskos²¹, tačiau tokie produktų teikimai vyko tik tam tikromis dienomis, o ir suteikiamų produktų įvairovė buvo labai nedidelė. Tam tikrus produktus užsiaugindavo ir patys areštantai. Yra duomenų, kad 3-iojo deš. II pusėje arešto namų žemės sklypas buvo apšėtas 1,15 ha miežių, 1,06 ha avižų, 1,5 ha bulvių ir 0,789 ha burokų²². Užauginti produktai taip pat keliaudavo į arešto namų virtuvę.

Arešto namų viršininkas ir prižiūrėtojai turėjo pasirūpinti ne tik suimtųjų maitinimu, bet ir švaros palaikymu. Įstatyme numatyta, kad kaliniai turi būti siunčiami ne mažiau kaip kartą į 2 savaites maudytis, o plaukai ant galvos turi būti apkerpami. Apie kasdienę švarą ir tvarkos palaikymą Rokiškio apskrities arešto namuose daug duomenų nėra, tačiau žinoma, kad, esant ypatingoms aplinkybėms, nurodymai laikytis papildomų higienos reikalavimų ateidavo „iš viršaus“. Pavyzdžiui, 1927 m. Lietuvoje siaučiant gripo epidemijai, Teisingumo ministerija, siekdama sustabdyti ligos plitimą, arešto namams nurodė ne tik sustabdyti kalinių siuntinėjimą iš vieno kalėjimo į kitą, bet ir suteikti galimybę suimtiesiems bent kartą į 2 savaites pasikeisti baltinius, tiems, kurie jų neturi, išduoti valdiškus, o jei arešto namai jų pristigs, kuo greičiau pranešti ministerijai. Iš šio rašto sužinome, kad nors Rokiškio arešto namai dirbo sėkmingai ir tvarkingai, tačiau net 1927 m. jiems vis dar trūko net būtinausių priemonių – viršininkas J. Krasauskas ministerijai

pranešė, kad arešto namai valdiškų baltinių visai neturi, taip pat namus reikėtų aprūpinti 120 paklodžių, 120 čiužinių, 60 antklodžių²³.

Tie arešto namų suimtieji, kurie buvo pasodinti ilgiau nei 7 dienoms, turėjo pasirinkti darbą, kurį galėjo dirbti ne tik areštinėje, bet ir už arešto namų sienų. Iš kalinių darbo knygos matyti, kad suimtųjų darbą galima skirstyti į dvi kategorijas. Pirmoji – darbai, atlikti valdžios institucijų ar jų atstovų užsakymu. Pavyzdžiui, 1927 m. kalinių darbo knygoje pažymėta, kad areštantai Pandėlio nuovados taikos teisėjui supjovė malkas, taip pat įrišo 2 knygas, I-ojo žvalgų pulko viršininkui ir Rokiškio apskrities valdybai supjovė ir sukapojo malkas, o Rokiškio miesto valdyba kalinius pasisamdė turgavietei valyti. Suimtuosius tam tikriems darbams atlikti samdėsi ir privatūs asmenys, tačiau šie darbai dažniausiai buvo paprastesni ir vienkartiniai. Rokiškėnai areštantus samdėsi malkoms sukapti, kiemui išvalyti, drabužiams pasiūti, pievai nupjauti, kubilui ar baldams pataisyti²⁴.

Areštantai dirbo ne veltui, už atliktus darbus pagal tam tikras taisykles jiems buvo skiriamas užmokestis. Tačiau iš 1921 m. kasos knygos matyti, kad Rokiškio arešto namų veiklos pradžioje uždirbti pinigai buvo dalijami į 3 dalis: suma į valstybės išdą, kalėjimo reikalams (šie pinigai turėjo būti skirti tik ūkinėms reikmėms, nes įstatyme apie namus suimtiesiems numatyta, kad uždarbis negali būti skiriamas areštantams maitinti) ir kalinių naudai. Pastaroji ir buvo sumokama areštantams, tačiau paprastai buvo pati mažiausia. Pavyzdžiui, už malkų sukapojimą arešto namai gavo 60 auksinių, į valstybės išdą pervesta 15, kalėjimo reikalams 30, o kaliniams liko tik 15 auksinių. Vis dėlto tų pačių metų birželį užmokesčio išmokėjimo tvarka šiek tiek pakito ir dalis sumos nebebuvo skiriama kalėjimo reikalams, o nelygiomis dalimis paskirstoma į valstybės išdą ir kaliniams. Pavyzdžiui, 1921 m. rugpjūtį iš viso uždirbta 478 auksiniai, į valstybės išdą paskirta 358 auksiniai 50 skatikų, o areštantams atiteko net 3 kartus mažesnė suma – tik 119 auksinių 50 skatikų²⁵. 3-iojo deš.

II pusėje užmokesčio apmokėjimo tvarka vėl keitėsi. Uždirbti pinigai skirstyti į dvi dalis: kaliniams ir „visokioms sumoms“ (galimai skirtos kalėjimui išlaikyti ir ūkiniams reikalams). Pavyzdžiui, 1927 m. už malkų supjovimą gauta 75 Lt, „visokioms sumoms“ skirta 57 Lt, areštantams – daugiau nei 3 kartus mažiau, tik 18 litų. Tam tikra dalis uždarbio ir toliau buvo atiduodama valstybei, tik jau kita tvarka – kiekvieno mėnesio pabaigoje į Lietuvos banką buvo įnešama ir valstybės dalis nuo per mėnesį uždirbtų kalinių pinigų, 1927 m. balandį ši suma siekė beveik 226 litus²⁶. Užmokesčio atidavimo suimtiesiems tvarka taip pat buvo griežtai reglamentuota, uždirbti pinigai galėjo būti išsiųsti į jų namus, o pageidaujant kaliniui – atiduodama jam tiesiai į rankas, tačiau tik tuomet, kada jis buvo išleidžiamas iš arešto namų.

Rokiškio apskrities arešto namai veikė šiek tiek ilgiau nei 18 metų. 1937 m. gruodžio mėn. teisingumo ministro įsakymu Nr. 390 arešto namai nuo 1938 m. sausio 1 d. turėjo būti uždaryti, o visi suimtieji perkelti į Panevėžio kalėjimą.

Nuorodos

¹ *Nusikaltimų statistika*, Milicijos žinios, 1922, Nr. 3, p. 8–9.

² *Nusikaltėlių kategorijos*, Milicijos žinios, 1922, Nr. 2, p. 29–32.

³ Byla apie kalinių aprūpinimą rūbais bei jų prisiuntimą į teismą, ir kitais klausimais. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 28.

⁴ *Laikinas įstatymas apie namus suimtiesiems*, Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 7, p. 1.

⁵ *Baudžiamasis statutas*, 1930, Kaunas, p. 34–100.

⁶ Susirašinėjimas su apygardos teismu apie kalinių prisiuntimą ir išleidimą. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 1.

⁷ *Ieškomi asmenys*, Kriminalinės žinios policijai, 1928, Nr. 2 (24), p. 1; Kriminalinės policijos žinios, 1935, Nr. 29 (230), p. 5; Kriminalinės policijos žinios, 1935, Nr. 12 (213), p. 1.

⁸ Žinios apie suimtųjų judėjimą. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 87.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Byla apie kalinių aprūpinimą rūbais bei jų prisiuntimą į teismą, ir kitais klausimais. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 28.

¹¹ Ten pat.

¹² Kasos knyga. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 3.

¹³ Arešto namų išlaidų knyga. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 15.

¹⁴ Tarnautojų algų lapai. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 92.

¹⁵ *Laikinas įstatymas apie namus suimtiesiems*. Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 7, p. 2–3.

¹⁶ Kamerų knyga. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 6.

¹⁷ *Nusikaltimų statistika*. Milicijos žinios, 1922, Nr. 3, p. 8–9.

¹⁸ *Laikinas įstatymas apie namus suimtiesiems*, Laikinosios Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 7, p. 4.

¹⁹ Kiekvienos dienos maisto produktų išdavimo apyskaitos. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 23.

²⁰ Kalinių maisto knyga. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 19.

²¹ Sandėlio knyga. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 7.

²² Patikrinimo aktai. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 88.

²³ Byla apie kalinių aprūpinimą rūbais bei jų prisiuntimą į teismą, ir kitais klausimais. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 28.

²⁴ Bendras pinigų žurnalas. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 34.

²⁵ Kalinių darbo knyga. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 10.

²⁶ Bendras pinigų žurnalas. LCVA, f. 1463, ap. 1, b. 34.

Vis dar keliantis sumaištį šiuolaikinis menas Rokiškyje

Šiuolaikinio meno įvairovė, globalizacijos procesai kultūroje, naujų technologijų panaudojimas meno sklaidai, naujos dialogo su publika formos – tai iššūkiai, su kuriais šiandien susiduria ne tik patys menininkai, menotyrininkai, meno kritikai, bet ir kultūros projektų autoriai.

Šiandien, kai menas peržengia savo apibrėžimų ribas, pažintis su juo vis dar kelia daug klausimų: kas yra šiuolaikinis menas? Dauguma mūsų sutinka, kad menas gali ir turi būti drąsus, paveikus ir sukrečiantis. Tereikia pabandyti atsakyti sau, ką menininkas norėjo tuo pasakyti, ką tai reiškia, kodėl pasirinko būtent tokias išraiškos priemones. Juk šiuolaikinio meno sąvoka yra susijusi su dabarties epocha – bet koku istoriniu laikotarpiu kuriamas menas visada bus šiuolaikiškas jo amžininkams, tik galbūt mums

reikia didesnės laiko ir erdvės distancijos. Būtent šiuolaikinis menas gali kelti ir kelia apmąstymus apie globalias šiuolaikines problemas, aplinkos krizę, migraciją, skurdą. Jis kalba metaforomis, kurios skatina nepaviršutinišką diskusiją, iracionalias ir logiškas mintis. Jis suteikia laimingo atsitiktinumo arba atradimo pojūtį.

Šiuolaikinis menas gali sukelti sumaištį. Tai tarsi slenkstinė būsena, kai žmogus turi perlipti save, transformuoti įsisenėjusį suvokimą, jausminius klodus. Svarbu nepražiopsoti momento ir būti atviram. Jei žiūrovui per stipru, tai nereiškia, kad buvo blogai. Tai tiesiog reakcija. Kiekvienas žmogus gali iš viso to kažką pasiimti sau.

Festivalio „Startas“ dalyvė, meno įvykių, plenerų, parodų organizatorė, menininkė
Židrija Janušaitė

Šokio spektaklis „Perdegimas“, šokio trupė „Nepiko“, 2021 m. Nuotr. #mobilephotography Sigito Daščioro

Terpė atradimams...

BIRUTĖ BAGDONIENĖ

*Rokiškio kultūros centro kultūros projektų vadovė,
projekto „Tarptautinis šiuolaikinio meno festivalis „Startas“ projekto autorė*

Tarptautinis šiuolaikinio meno festivalis „Startas“ organizuojamas jau penktus metus. Kas yra šiuolaikinio meno festivalis provincijoje? Juolab ne Vilniuje ar Kaune, ne kokiuose Šiauliuose ar Klaipėdoje, o visiškame Lietuvos pakraštyje, Rokiškyje. Tikrai ne dėsningumas, ne būtinybė ir ne neišvengiamybė. Greičiau jau netikėtumas, atsitiktinumas ir net savotiška idealistinė beprotybė.

2016 m. rudenį buvo pateikta projekto paraiška Lietuvos kultūros tarybai ir gautas finansavimas. Bet kol finansavimas buvo gautas, ne tik pasikeitė Kultūros centro vadovybė, bet ir projekto autorių Rokiškyje nebeliko. Tad projekto įgyvendinimas buvo perduotas renginių organizatorei – vadybininkei Birutei Bagdonienei ir tuomet Kultūros centro choreografu dirbusiam Pauliui Prievoliui. Tada iš naujo pradėta kalbėtis, koks tas festivalis turi būti ir kas jame turi dalyvauti. Paskelbėme atvirą kvietimą dalyvių menininkų paraiškoms. Sulaukta daugiau kaip

200 paraiškų ne tik iš Lietuvos, bet ir kitų Europos šalių bei JAV. Viena paraiška atkeliavo net iš Afrikos. Visų priimti negalėjome, tad teko kruopščiai atsirinkti menininkus ir jų darbus, kurie būtų įdomūs ir vietos gyventojui, ir svečiui, ir patiems atlikėjams. Rinkomės kūrėjus, kurie nagrinėjo aktualias socialines, kultūrinės, politines temas. Ir pirmasis festivalis pajudėjo...

2017 m.
Judėkime ir keiskimės

Buvo demonstruojami eksperimentiniai animaciniai kūrėjos Olgos

Performansas „Vienatvės atsivėrimai“, idėja ir atlikimas Židrijos Janušaitės, 2018 m. Nuotr. Dariaus Baltakio

Guse (RU/DE) filmai. Vizualiųjų menų mėgėjai buvo kviečiami į barą-pubą „Gnomas“ pasiklausyti ir išvysti elektroninės ir techno muzikos performansą „Lichtronik“ (Zoey Vero ir garso menininkės, prodiuserės Lyron JAV/Vokietija). Judesio ir performanso meno mėgėjus Velykainio bendruomenės parke džiuginano šiuolaikinio cirko profesionalai iš Australijos – Casey Wood (AU/FR) ir Lietuvos – Monika Neverauskaitė (LT/FR). Rokiškio krašto muziejuje vyko netradicinė paroda-spektaklis „Metamorfozė“ (šiuolaikinio šokio kritikė ir šokėja Justina Kiuršinitė). Antroje festivalio dalyje aikštėje prie Rokiškio rajono savivaldybės žiūrovai išvydo Italijos ir Didžiosios Britanijos menininkų bendrą darbą – fizinio teatro spektaklį „Picnic“. Bene įspūdingiausias festivalio pasirodymas – šokio spektaklis „(G) round zero“, idėjos autorius Marius Pinigis.

„Startas“ buvo labai margas ir įvairus – dalyviai iš Lietuvos, Australijos, Prancūzijos, Nyderlandų, Italijos, Didžiosios Britanijos, Belgijos, Čekijos, meno sritys nuo šiuolaikinio cirko, šokio, muzikos iki teatro, animacijos, dailės ir fotografijos, miesto erdvės nuo barų ir kavinių, miesto aikščių iki Kultūros rūmų scenos. Tiesą pasakius, scena buvo pati keisčiausia festivalio erdvė, nes oficialiausia, o oficialumas, konvencionalumas šiuolaikiniam menui dažniausiai svetimas.

Pirmasis „Starto“ festivalis ne tik aukštai iškėlė reikalavimų kartelę, bet ir nustatė pagrindinius festivalio bruožus: vyksmas miesto erdvėse, įvairialypis šiuolaikinio meno atstovavimas ir geografine, ir žanrine meno šakų įvairovės prasme, įtraukiant ir tarpdisciplininio meno projektus (paroda-spektaklis, socialinė skulptūra ir pan.), neapsiribojimas meno kūrinii demonstravimu,

Šiuolaikinio cirko projektas „Sofa project“, idėja ir atlikimas Marijos Baranauskaitės, 2018 m. Nuotr. Dariaus Baltakio

siekis šviesti jaunimą ir ne tik jį, bendradarbiaujant su choreografijos, dailės, muzikos mokytojais bei mokyklomis, rengiant edukacijas ir kūrybines dirbtuves. Šių užsibrėžtų tikslų laikomasi nuo pirmojo iki pastarojo festivalio.

2018 m.

Esi pakviestas

Antrasis „Starto“ festivalis, nors sulaukė mažiau dalyvių paraiškų (visgi 100 nėra taip jau mažai), buvo toks pat spalvingas ir įvairus. Žiūrovai išvydo 16 įvairaus stiliaus pasirodymų, spektaklių, judesio ir audiovizualinių performansų, koncertų. Jis išsiskyrė dar labiau sustiprėjusia edukacine festivalio kryptimi: surengti net 3 seminarai kultūros ir švietimo darbuotojams. Prasipletė ir renginių geografija: į festivalio žemėlapi įtrauktos Rokiškio krašto muziejaus erdvės. Festivalyje svečiavėsis Šeiko šokio teatras (anksčiau – Klaipėdos šokio teatras Padi Dapi Fish) su savo magiškuoju šokio spektakliu „Šachas Prūsijai. Luizė Mėmelyje“ (rež. Agnija Šeiko) pristatytas muziejaus lauko erdvėje. Daugiau dėmesio skirta šiuolaikinių vizualiųjų menų (fotografijos, dailės, šviesų meno)

pasirodymams. Labai džiaugėmės Zuzannos Czajkowskos (PL/DE) surengta edukacine paroda, skirta atkreipti visuomenės dėmesį į seksualinį smurtą prieš moteris. Gyvenamojo namo bute pristatytas režisieriaus Gildo Aleksos spektaklis „Otelas“ daugelį žiūrovų sukrėtė, nustebino, netgi šokiravo. Visai netikėtas svečias festivalyje, bet labai laukiamas – Aleksis Aktrovatakis, pristatęs šiuolaikinio cirko pasirodymą. Trumpai apie savo pasirodymą pats atlikėjas kalbėjo: „Mano pasirodymai pagrįsti impulsais, kuriuos gaunu iš aplinkos ir žiūrovų. Nors mano darbai laikomi gana abstraktūs, juose aš ieškau ir eksperimentuoju su kūno galimybėmis kaskart jas pastumiant vis toliau, kartu dirbant su įvairiomis emocinėmis ir psichologinėmis būsenomis. Fizinis pasirengimas yra kaip raktas ir įrankis kurti įtampą ir pasirodymo kryptis.“ Žiūrovams pristatytas audiovizualinis performansas „Tvenkti“ – lietuvių ir meksikiečių darbas, kalbantis apie laiko tėkmę. Ypatingą darbą pristatė kūrybinėje rezidencijoje dirbę Arma Agharta (LT) ir audiovizualinis duetas Kopffarben (DE) bei Zuzanna Czajkowska (PL/DE).

Šokio spektaklis „Kelio darbai“; Etta Ermini šokio teatras (UK), 2018 m. Nuotr. Dariaus Baltakio

2019 m. Tolerancija. Monologai ir dialogai

2019 m. programa labai skyrėsi nuo vykusią festivalių. Į programą įtraukti trys labai įdomūs, skirtingi šiuolaikinio šokio spektakliai. Jie vienas nuo kito skyrėsi kaip diena ir naktis. Vienas labiau šou pobūdžio ir galbūt šypsena keliantis spektaklis – Etta Ermini šokio spektaklis „Kelio darbai“. Kitas labiau priverčiantis mąstyti apie žmogaus būtį ir mūsų visų vienokią ar kitokią turimą našą – Lauros ir Janos, latvių merginų, atliekamas spektaklis „Tūk metų matau“ (chor. Alise Bokaldere). Visiška priešprieša anksčiau minėtiems spektakliams, parodytas šokio spektaklis „Somaholidays“ (We Company, FR/LT) – tarsi būties, kasdienio mūsų gyvenimo ritmo mišinys. Šio spektaklio atlikėjai buvo nominuoti „Auksiniam scenos kryžiui“. 2019 m. „Starto“ reziden-

cijoje abstraktaus meno ir filmų kūrėjas Ilija Shatokhin iš Rusijos sukūrė ir festivalyje pristatė trumpametražius filmus apie Rokiškio gyventojus ir miestą, kuriame jie pateikti iš keturių skirtingų požiūrio taškų. Kūrybinėse dirbtuvėse šokio performansą kartu kūrė Austrijoje gyvenanti multimedijų bei judesio menininkė Bitia Bell ir vietos menininkė, šokėja ir mokytoja Ieva Lapelytė; Rokiškio miesto garsų ir kultūros performansą pristatė menininkė Daina Dieva. Jos kuriamas garso performansas (pasirodymas) buvo pagrįstas surinktais įvairiausiais Rokiškio miesto garsais: nuo juoko, mašinų gaudesio iki bažnyčios rimties ir varpų skambesio. Festivalis baigėsi gana audringai – šiuolaikinio elektroninio roko grupės ROYCE koncertu. Festivalyje pateiktos šešios edukacinės veiklos – meistrų pamokos, paskaitos ir užsiėmimai, skirti plačiajai auditorijai, nuo šokančio ir judančio jau-

nimo, pedagogų ir tiesiog norinčių susipažinti su šokio judesio praktika, garso dizainu ar tikslinei grupei – BMX bendruomenei. Programoje pristatytos ir dvi parodos – animuotų tapybos filmų bei fotografijos paroda „Cikorija“, kurioje autorius Klausas Leo Richteris užfiksavo vieno Vengrijos kaimo romų bendruomenės gyvenimą.

2020 m. Rožinis arklys?! O kodėl ne?

Pagal pirminį sumanymą 2020 m. festivalis turėjo įvykti gegužę, bet dėl pasaulinės pandemijos nuspręsta visą programą perkelti į vasarą. Atsisakyti teko ne vieno atlikėjo ir menininko. Nors programa pakeista iš esmės, tie pokyčiai įnešė ir teigiamų dalykų, tokių kaip artimesnis bendravimas su Latvijos ir Estijos kūrėjais, į programą įtraukti ir Lietuvos jaunųjų menininkų darbai. 2020 m. festivalis pirmą kartą žengė į virtualiąją erdvę –

buvo kuriamos ir transliuojamos laidos apie festivalio kūrėjus bei jų darbus – podkastas „Starto Limoncello“, kuriose pasikalbėti susitiko žiūrovai ir menininkai. Diskusijoje „Kūrėjas ir žiūrovai: santykių diagnozė“ mėginta atskleisti, ką gi menininkai nori pasakyti ir kaip kūriniai atspindi jų pačių ir visuomenės vertybes. „Startas'20“ publiką kvietė dialogui. Norėta skatinti žiūrovus plėsti savo akiratį ir nuplėšti stereotipų uždangas. Juk menas gali ir turi būti drąsus, paveikus ir sukrečiantis, jis gali būti destruktivus, skatinantis įžvelgti problemas ir jų esmę. Jis kelia klausimus, o atsakymų kviesta ieškoti kartu. Išskirtinis pasirodymas – performansų grupės „Archeologai“ akcija-performansas „Pandemija“. Tai puikiai Lietuvai žinomų performerų Redos ir Arūno Uogintų darbas, gimęs karantino laikotarpiu. Jaunajai auditorijai buvo pristatytas Agnietės Lisičkinaitės šokio spektaklis Z+ (Produkcija – šokio teatras AIROS), kalbantis apie skirtingų kartų ryšį, bendravimą. Menininkai Simonas Nekrošius, Ieva Lapelytė, Daina Dieva, Airida Gudaitė ir Laurynas Žakevičius pristatė kūrybinės rezidencijos bendrą darbą – tarpdisciplininio šokio tyrimo „Mėlyna Mėlyna“ eskizą.

2021 m.

Daug daugiau meno: teatro, video, šokio, garso, muzikos

Su pandemijos problemomis susidurta ir rengiant 2021 m. „Startą“, ir švenčiant penkerių metų jubiliejų. Tai turėjo įtakos renkantis festivalio temą – DAUG DAUGIAU MENO – tarytum nuoroda į kultūros lauko ir visuomenės išgyventą būseną pandemijos metu, kuomet ir menininkui, ir žiūrovui trūko vienas kito: nenutrūkstamo ryšio ir pastovaus dialogo bei bendravimo. Žiūrovai kviesti patirti skirtingas meno for-

Kūrybinių dirbtuvių pristatymas, Julia Schaefer ir Johannees Schmidt (DE), Antanas Dombrowskij ir Armantas Gečiauskas (LT), Zuzana Czajkowska (PL/DE), 2018 m. Nuotr. Dariaus Baltakio

mas per teatrą, muziką, šokį, garso ir video meną ir jų sintezes. Kiekviena festivalio diena orientavosi į vis kitą meno žanrą. Šiuolaikinio teatro, videomeno, šokio, garso, muzikos pasirodymai dar kartą įrodė, kad šiuolaikinio meno sklaidai negali sutrukdyti nei valstybių sienos, nei pasaulinės pandemijos. Festivalyje kraštietis režisierius Darius Rabašauskas ir Kauno miesto kamerinis teatras „surengė vakarėlį“ su mirtimi. Parodytas spektaklis-performansas „4 Mortos“, jungiantis ritualinį folklorą su šiandienine kasdienybe, šiuolaikinį humorą su tautosakiniu humoru. Rokiškio krašto muziejaus menėje pristatyti keturi trumpametražiai filmai, kurie tyrinėjo kūno, objektų ir žmogaus emocines ribas. Tai lietuvių menininkės Erikos Vizbaraitės filmai MA 108 ir APNEA bei latvių menininkų Kristapso Opincāns trumpametražis dokumentinis filmas „Shambhala“ ir veiksmo, juodojo humoro komedija „Hunting Day“, režisierius Ivo Skanstiņš. Žiūrovai ypač susidomėję stebėjo naujausią šokio trupės „Nuepiko“ spektaklį „Perdegimas“. Rokiškio aerodomo angare muzikos mylėtojų ausims buvo pristatyti pa-

saulinio pripažinimo sulaukę garso menininkai Gintautas Rožė ir Gediminas Jakubka, eksperimentinės elektroninės muzikos performansą „Menotyra“ pristatė prodiusavimo grupė „Alchemikai“. Edukacinė programa buvo skirta įvairioms amžiaus grupėms, nuo kūdikių, jaunimo iki suaugusiųjų.

Stebint festivalio renginius ir ne visada itin gausius jų žiūrovus, dažnam kyla klausimas: ar pasiteisina šiuolaikinio meno festivalis Rokiškyje? Ar jis reikalingas? Kuo jis ypatingas? Galima atsakyti: savo gebėjimu atsinaujinti, jungti meno aktualijas, atverti šiuolaikinio meno pasaulį, stebinti tarptautiškumu. Šokio spektaklio „Tai, ką matau“ atlikėja, Latvijos šokio apdovanojimuose nominuota Laura Kuške atkreipia dėmesį į gerai nuteikiančią tendenciją visame Baltijos regione – didmiesčiai jau nebėra išskirtiniai šiuolaikinio meno lopšiai. „Šiuolaikiniam menui svarbu „išeiti“ iš tankiai apgyvendintų miestų ir pasiekti mažesnių bendruomenių žmones. Tik tada šalyje stiprėja kultūrinis švietimas, plėtėja žmonių pasaulėžiūra, kuriasi ir stiprėja mąstanti, atvirų pažiūrų visuomenė,“ – pabrėžė L. Kuške.

Pirmoji meno rezidencija Rokiškyje, arba svetimas/savas miestas: tarp kopijos ir originalo

AUDRONĖ VAINAUSKAITĖ

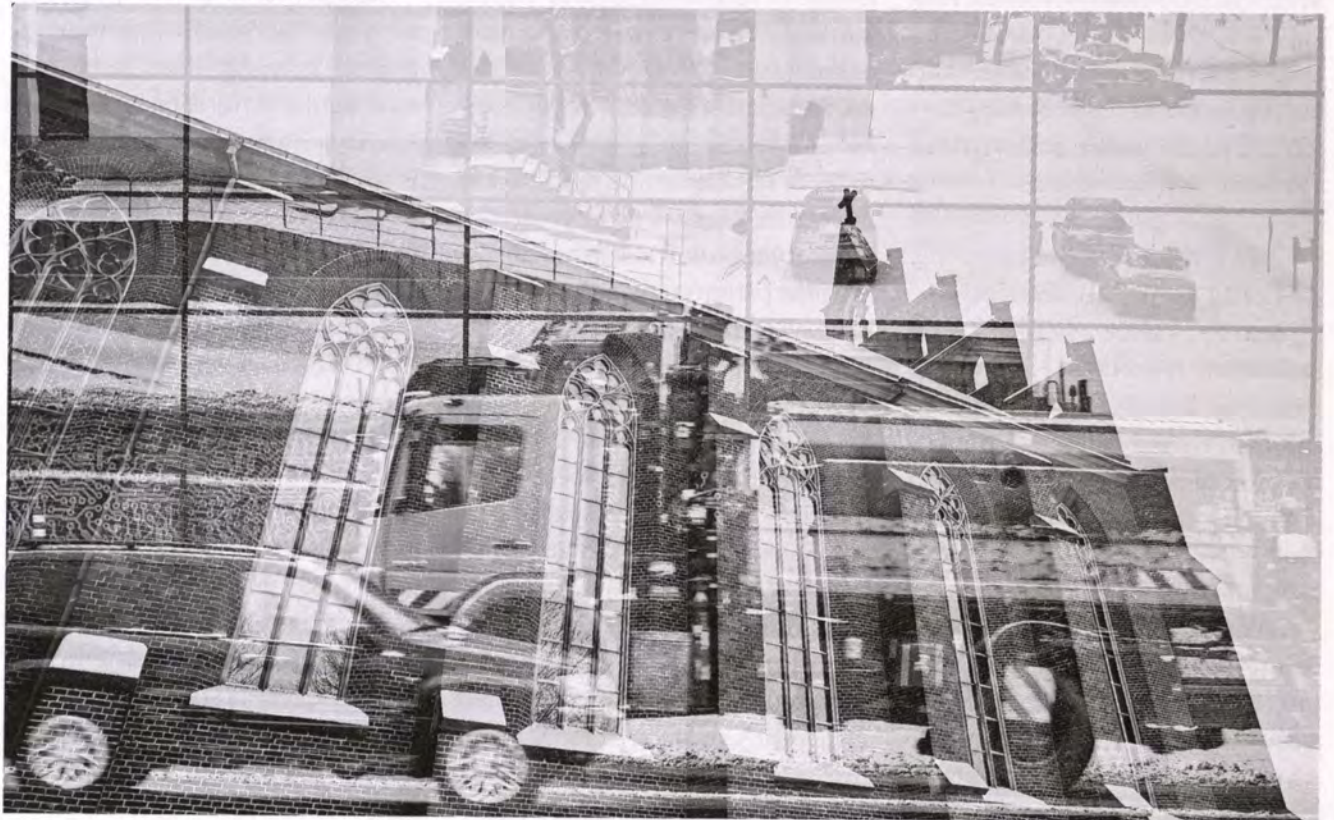
*Rokiškio kultūros centro kultūrinės veiklos ir komunikacijos vadybininkė,
projekto „Tarptautinė fotografijos meno rezidencija „Focus“ projekto autorė*

Menininkų kūrybinės rezidencijos – įprastas reiškinys šiuolaikinio meno pasaulyje. Rezidentas, apsisojęs visai kitokioje, nei jam įprasta, erdvėje, gali susikoncentruoti kūrybai, apmąstyti tai, kas sukurta, rinkti savo darbų archyvą, aplanką, užmegzti naujus ryšius su meno ir vietos bendruomenės atstovais, susipažinti su kito miesto meno platforma. Kūrybinės rezidencijos yra labai svarbi patirtis menininko profesinėje karjeroje, ši patirtis įrašoma į menininko CV.

2019 m. įgyvendinus fotografijos plenerą „Miesto metraštininkas“, gimė kūrybinės ambicijos teikti paraišką meno rezidencijai. Pirmieji bandymai nebuvo sėkmingi, tačiau išanalizavus pasaulines tendencijas šioje srityje, remiantis skandinavų menininkų rezidencijų modeliais, kuriuose pabrėžiama rezidentų ir vietos kūrėjų sankirta, pateikta paraiška buvo finansuota. Projekto organizatorius – Rokiškio kultūros centras, projektą finansavo Lietuvos kultūros taryba ir Rokiškio rajono savivaldybė.

Į „Focus“ rezidenciją projekto komanda kvietė profesionalius šalies ir užsienio kūrėjus, fotografiją naudojant kaip mediją. Konkurso tema rezidentų atrankai „Svetimas/savas miestas: tarp kopijos ir originalo“ susiformavo iš jausmo, kuomet būdamas kitame pasaulio mieste pasijunti lyg čia amžinai gyvenantis, o savame mieste kartais pasijunti visiškai svetimas. Būtent šį jausmą perteikti nuotraukomis kartu įamžinant miesto erdves, išryškinant urbanistikos išskirtinumus, kartu

Ainė Daščioraitė „Paraleliniai pasauliai“

pabrėžiant socialinius skirtumus bei dokumentinės fotografijos braižą ir pasiūlyta konkurso dalyviams. Fotomenininkų rezidencijos metu kūrybiniame procese dalyvavo skirtingų patirčių menininkai. Tokį mano, kaip projekto vadovės, pasirinkimą lėmė noras pristatyti ne tik žinomų menininkų pozicijas, bet ir tų, kurie dar nėra iki galo suformavę savo kūrybinių nuostatų. Skirtingos menininkų nuomonės, nuostatos ir požiūriai ir nusako šio projekto aktualumą – autoriaus santykį/sankirtą su kūryba: kai miesto dokumentika pakeičiama asmenine akimirka – šiuo atveju – fotografijos patirtimi.

2021 m. rugpjūčio mėn. Rokiškyje įvyko tarptautinė fotografijos meno rezidencija „Focus“, kurios dalyvių kūrybinei veiklai vadovavo prof. dr. Remigijus Venckus – medijų meno ir kultūros tyrinėtojas, medijų menininkas. 2014 m. Vilniaus dailės akademijoje ir Lietuvos kultūros tyrimų institute apgynė humanitarinių mokslų daktaro disertaciją. Šiuo metu R. Venckus yra Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VILNIUS TECH) Fundamentinių mokslų fakulteto Grafinių sistemų katedros profesorius. Anksčiau dėstė Vytauto Didžiojo, Vilniaus, Kazimiero Simonavičiaus, Šiaulių universitetuose ir Vilniaus dailės akademijoje. Yra 18 mokslo straipsnių, 5 mokslo pranešimų, skaitytų tarptautinėse ir 20 – respublikinėse mokslo konferencijose autorius. Surengė 50 autorinių parodų Lietuvoje ir 4 užsienyje. Lietuvoje R. Venckus yra žinomas kaip medijų kultūros ir meno kritikas, recenzuojantis šiuolaikinio meno parodas ir rašantis apie tapybą, fotografiją ir medijas. Jo recenzijose pristatomos parodos, vykstančios ne tik Lietuvoje, bet ir Danijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Latvijoje, JAV ir kitose šalyse. R.

Zoran Dordević „Rokiškio dėja vu“

Venckus yra 358 kritinių straipsnių apie meną ir kultūrą autorius.

Profesorius rezidentams suformavo kūrybinę užduotį, kurios rezultatai pristatyti virtualioje parodoje. Pagrindinis rezidencijos tikslas – iš skirtingų menininkų kūrybinių sukurti bendrą istoriją ir leisti žiūrovams kūrėjų darbuose atrasti svetimą/savą Rokiškį.

„Rezidencijos eiga, gausybė veiklų ir siekiamas bendras kūrybinis rezultatas man atrodo kažkuo panašus ir į kolektyvinį mokslininkų darbą, nes mokslininkai siekia pažinti ir racionaliai paaiškinti pasaulį, o menininkai siekia patirti aplinką ir ją dekonstruoti, taikant meninės raiškos priemones, atverti įvairias pažinimo

ir pasaulio aiškinimo perspektyvas; visi kalbame apie tą patį, tik meninėje kalboje visada siekiama, kad žvilgsnio kryptis būtų vis kitokia ir vis labiau mus stebinanti,“ – teigia Prof. dr. Remigijus Venckus.

„Parodykite įprastas, kiekvieną dieną lankomas savo miesto erdves, tapkite fotografu ir fotografuojamu objektu“, – kvietė Rokiškyje reziduojantis menininkas iš Berlyno Klausas W. Eisenlohras. Vokietijoje apsigynęs menų magistro laipsnį, Čikagos (JAV) menų institute studijavo eksperimentinių filmų, videomeno ir naujųjų medijų meno srityje. Menininkas yra surengęs nemažai parodų, filmų peržiūrų, viešų meno projektų Vokietijoje,

Dainius Dirgėla „Dvigubi regėjimai. Rokiškio dėją vu“

Prancūzijoje ir JAV. 2006 m. apdovanotas HIAP prizų, yra dalyvavęs prestižinėje Helsinkio tarptautinėje meno rezidencijos programoje. 2004 m. menininkui suteiktas „Cast & Cut“ apdovanojimas. Fotografijos disciplinų dėstytojas JAV, Čikagoje (SAIC), Škotijoje (*Duncan of Jordanstone College of Art, Dundee*). Nuo 2008 m. Klausas W. Eisenlohras dėsto fotografijos discipliną Berlyne.

Menininkas kuria fotografiją ir eksperimentinį kiną, medijų projektus. Jį domina žmogaus ir erdvės santykis, architektūra ir urbanistika fotografijoje, tad atrankos į rezidenciją tema jam ypač artima. Pažintis su avangardinio meno pradininku Jonu Meku, šio menininko gyvenimas, kūryba ir veikla padarė didelę įtaką Klausui W. Eisenlohrui. Kūrėjas savo kalbos maniera, išvaizda, juoda skrybėle primena visam pasauliui žinomą

šviesios atminties menininką iš Lietuvos.

Klausas W. Eisenlohro kuriami filmai – tai lyg vizualinės esė kūriniai, kurių pagrindas – kino avangardo tradicija. Čia susikerta žiūrovo ir erdvės ikonografija. Kurdamas fotografiją architektūros tema, Eisenlohras domisi architektūros ir viešosios erdvės sankirta, tad šio menininko nuotraukas galima suvokti kaip urbanistinės erdvės parašą. Meninių praktikų viešuose projektuose metu jis siekia tiesioginio bendravimo ir bendradarbiavimo su auditorija. Būtent to menininkas ir siekė reziduodamas Rokiškyje: sužinojęs, kad projektą rengia Rokiškio kultūros centras, menininkas domėjosi ir ieškojo ryšių su Rokiškio jaunaisiais gyventojais, kurie savo laisvalaikį leidžia kūrybiškai. Taip užsimezgė Klausas W. Eisenlohro bendrystė su vaikų ir jaunimo teatru „Grįžulo Ratai“ – rezidencijos metu vyko vizualinės raiškos užsiėmimai „Sava teritorija“. Rokiškyje surastų

vaizdų ir garsų sintezę menininkas Klausas W. Eisenlohras pateikė vizualinės esė forma „Rokiškis – Familiar Spaces, 2021 / Rokiškis – giminingos vietos, 2021“.

Į rezidenciją pakviestas Zoran Đorđević iš Serbijos – tarptautinės kino kritikų federacijos FIPRESCI narys, vienas iš tarptautinio dokumentinio kino festivalio Belgrade įkūrėjų. Z. Đorđević fotografo karjerą pradėjo XX a. 9-ojo dešimtmčio viduryje. Šiuo metu jis yra Lumière's Beam fotografijos agentūros vadovas. Z. Đorđević pelnė prestižinius fotografijos apdovanojimus buvusioje Jugoslavijoje, tarp jų – Anasto Jovanovičiaus diplomą, daugiau kaip šimtą tarptautinių ir šalies meninės fotografijos apdovanojimų. Serbijos fotografijos asociacijos ir EFIAP (*Excellence FIAP*) fotografijos magistras. Serbijos taikomios dailės menininkų ir dizainerių asociacijos ULUPUDS narys, Zagrebo, Kroatijos, analogi-

nės fotografijos skatinimo asociacijos „Cadre 36“ garbės narys. Nuo 2018 m. jo darbai kaupiami Serbijos nacionaliniame muziejuje.

Dėl susiklosčiusios situacijos į rezidenciją Zoran Đorđević atvykti negalėjo. Virtualiai susipažinęs su reziduojančiais Rokiškyje menininkais, Zoran tokiu pat būdu susipažino ir su Rokiškio miestu. Rezultatas – jo atsiųstos nuotraukos, kuriose bundantis rūke paskendęs miestas, praeivis, mergina, besiruošianti asmenukei taip atpažįstamai nuspėjamoje gatvėje – toks Rokiškis, atrastas Serbijoje...

Būti kartu – taip lakoniškai rezidencijos privalumą įvardija menininkė Marija Šileikaitė-Čičirkienė, Lietuvos fotografijos klasikė, kuri nuo 1990 m. yra Lietuvos fotomenininkų sąjungos ir nuo 1999 m. tarptautinės meninės fotografijos federacijos FIAP narė. Parodų kuratorė, galerininkė, kuri savo meninę veiklą plėtoja jau nuo 1986 metų. 1992–2015 m. M. Šileikaitė-Čičirkienė vadovavo Panevėžio fotografijos galerijai. Daugiau kaip 100 grupinių meno parodų dalyvė, surengė daugiau kaip 50 personalinių parodų Lietuvoje ir užsienyje. Įvertinta apdovanojimais už kūrybą, svarbiausi: AFIAP (1998–2000 m.), 2013 m. Lietuvos fotomenininkų sąjungos premija už nuopelnus fotografijos menui, 2020 m. Panevėžio miesto savivaldybės kultūros ir meno premija, 2021 m. Lietuvos kultūros tarybos stipendija. Menininkės kūryba reprezentuojama dviejuose fotografijų albumuose, o 2005 m. jai suteiktas Lietuvos meno kūrėjo statusas.

Marijos Šileikaitės-Čičirkienės kūryba išskirtinė, puikiai atpažįstama Lietuvoje ir pasaulyje. Autorė meistriškai valdo kompoziciją ir atidžiai komponuoja kadrą, tačiau visuomet lieka erdvės emociniam užtaisui. Menininkės kūryboje

vyrauja nespalsvota fotografija, kuri šiandien Lietuvoje ir pasaulyje išgyvena renesansą.

„Marijos kūryboje stebina poetiškai atskleistas realybės nuogumas. Jos fotografijose paprasti buitiški daiktai sušvyti nekasdienišku grožiu. Erdvė tarsi pati medžioja fotografės žvilgsnį. Nereikia būti menotyrininku, kad pajustum, kaip iš paprastų buities detalių ji sukuria poeziją. Grožis slypi paprastume. Laikinumas tą grožį daro trapų, efemerišką. Šviesos ir tamsos žaismėje paprastos geometrinės formos skleidžia nenusakomą magiją. Negali atitraukti akių,“ teigia prof. dr. Remigijus Venckus.

Sigitas Daščioras, „Rokiškio inkliuzai“

M. Šileikaitė-Čičirkienė nuolat keliauja po įvairias Lietuvos vietas ir užfiksuotais vaizdais pasakoja apie tą pasaulį, kurio greitai nebus.

„Tai greitai išnyks, „gražėja“ mūsų miesteliai. Žmonėms reikia šilumos ir patogumo. Fiksuoju detales, kur dar prisiminimus kelia praeities likučiai. Pamažu dėlioju naują ciklą „Odė Lietuvos miesteliams“, su šia paroda ir atvykau į rezidenciją, čia ją pristaciau. Man miesteliai – ir Panevėžys, ir Vilnius, ir Ramygala, ir Rokiškis. Fotografija turi kalbėti ne tik tai, ką pati jaučiu, tai ir nesibaigiantis pokalbis su žiūrovu, – sako fotomenininkė M. Šileikaitė-Čičirkienė. – Tai yra

Marija Šileikaitė-Čičirkienė „Rokiškio rūkas“

ieškojimas, tai yra kūryba, tai yra įdomu. Kartais tenka gero kadro ilgai paieškoti, o kartais ir to per maža – reikia jo sulaukti. Taip nutiko ir Rokiškyje. Labai mėgstu darganotą orą – rūką, lietų. Kai visi tuomet skuba, paskęstu tame rūke ir man labai gera melancholijoje, dulksnoje. Rokiškis anksti ryte man padovanojo ypatingą rūką...”

„Aš visoje Lietuvoje jaučiuosi kaip vietinis. Rokiškis: jei miesto centre norėtum nufotografuoti įdomesnę gatvės fotografiją, kurioje būtų praeivio figūra, reikėtų apsišarvuoti kantrybe arba tikėtis sėkmės. Ir kantrybė, ir sėkmė turi būti labai didelė. 6 dalyviai ir mažiau nei 6 žiūrovai tarptautinės fotografijos meno rezidencijos „Focus“ prisistatyme kultūros centre – irgi Rokiškis. Kiek fotografų, tiek skirtingų fotografinių Rokiškių – toks didelis tas Rokiškis...” – sako Rokiškyje rezidavęs Dainius Dirgėla, poetas, dramaturgas, fotografas, Lietuvos rašytojų sąjungos ir Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys, save poetiškai įvardijantis vertėju iš buities į būties kalbą. Eilėraščių kūrimas yra nuolatinė šio menininko būseną: gyvenant gaudyti impulsus ir juos pajutus užfiksuoti

arba užrašyti. Dainius Dirgėla poezijos skaitytojų atmintyje pirmiausia išskyla kaip autorius iš poetų sambūrio „Svetimi“, XX a. paskutiniajame dešimtmetyje smarkiai drumstusio literatūros vandenys.

Menininkas jaučia ypač glaudų poezijos ir fotografijos ryšį: „Tiek tekstas, tiek fotografija reikalauja išsikadavimo, geros kompozicijos ir netikėtumo momento, kad paveiktų skaitytoją ir žiūrovą. Abiem būtina sava dramaturgija. Tuo šios dvi, atrodytų, skirtingos medijos man panašios ir viena kitai neprieštarauja, viename kūrybiniame sprendime nesipyksta, jei pavyksta rasti abiejų dėmenų pusiausvyrą...” – sako menininkas, fotografijos srityje plėtojantis fotohaigų žanrą, kuriantis portretus, fiksuojantis renginius ir gatvės gyvenimą, eksperimentuojantis su kompiuteriniais dvigubais kadrais. Rokiškyje rezidencijos metu sukūręs fotoserijas „Rokiškio fotohaigos“, „Rokiškio Marija“, „Rokiškio kultūra apkasuose“, „Dvigubi regėjimai – Rokiškio dejavu“.

Jungiamoji grandis tarp reziduojančių kūrėjų ir Rokiškio menininkų – dailininko, scenografo, fotografo Sigito Daščioro ir jo dukros Atėnės

Daščioraitės darnus tandemas. Atėnė nuotraukas kuria daugiau nei šešeri metai, šiuo metu studijuoja fotografiją Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijoje. Rezidencijos metu Atėnė Daščioraitė kvietė į parodą „Paralelinių tiltų susikirtimai“. Reabilituodama nuobodžią rutiną ir joje esančius, vietiniams niekuo neypatingus objektus, parodos autorė daugiasluoksniuose darbuose Rokiškį pavertė megapoliu.

Sigito Daščioro fotografijose mūsų miestą identifikuojantys ženklai tapo inkliuzais ant daugiabučių namų sienų. Šiuo atveju svarbus ne tiesioginis objekto atvaizdavimas, bet įžvalgus menininko žvilgsnis į miestą, į žmogų ir jo santykius su supančia aplinka. Įžvalga, atspindinti šiuolaikinę realiją: kai mes balsuojame už labiausiai patinkantį karpinį ant daugiabučio sienos, turime pagalvoti, kas yra tas tikrasis ženklas, identifikuojantis mus ir mūsų miestą.

Asmeniškai man, kaip šio projekto autorei, ne kartą teko išgirsti pastabą, klausimą, repliką: kodėl atvykę menininkai fiksuoja tokias vietas, kurios mūsų akiai nepriimtinos, nepastebimos arba mūsų pačių ignoruojamos – juk turime tiek grožio aplinkui... Galiau atsakyti: rezidencijoje dalyvavę menininkai mus ir mūsų miestą atpažįsta būtent per tą tikrąjį miesto kasdienybės veidą – tai tikrasis mūsų atspindys. Kaip matome fotografiją, priklauso nuo mūsų vidinio pasaulio, nuo gebėjimų interpretuoti vaizdą. Galbūt pamatytas vaizdas prieš akis iškils po kelerių metų ir susijungs su vėlesnėmis patirtimis. Fotografija, kaip ir žodis, nepriklauso nuo daiktų ir būtybių tikrovės. Tai metafora. Tai nuoroda. Mums visiems. Tik, pakartosisiu, galbūt mums reikia didesnės laiko ir erdvės distancijos.

Medžiai neauga be šaknų

JURATĖ SUČYLAITĖ

Vasara. Atlėgo kaitra, kuri šiemet tęsėsi neįprastai ilgai. Ramus vakaras. Parką užtvindė pučiamųjų muzikos garsai. Besibaigiančių atostogų laikas spinduliuoja visomis spalvomis ir skamba skirtingomis, viena į kitą persiliejančiomis melodijomis. Kur tik nebuvau šią vasarą! Dalijomės eilėmis ir mintimis apie gyvenimą Drevernos tvenkiniuose kurkiant varlėms, Velžyje lietui niušniokštus ir nuprausus liepas. Gėsaluose liucernų kvapas įkvėpė klausytis iš gyvenimo jau išėjusio Stasio Jonausko ir dabar gyvenančių poetų eilių. Įvairūs kūrybos festivaliai jau rengiami ne tik Vilniuje, ne tik didžiuosiuose miestuose, bet ir atokiau nuo sostinės esančiuose rajonuose, kaimeliuose ir net vienkiniuose.

Mane domina ir įkvepia toji meninė kūryba, kuri atspindi santykį su motina žeme, namais, sudėtingas žmogaus vidines būsenas, išgyvenamas mirties ar nužmoginimo akivaizdoje. Kiekviena upė, kiekvienas miškas, laukas kalba tik jiems būdingais žodžiais, o kai juos išgirstame ir nuspalviname savosios sielos atšvaitu, suskamba poezija. Ne taip jau lengva atrasti žodžius saviesiems dvasiniams išgyvenimams reikšti, ne taip jau lengva išgirsti save patį didžiuliame informacijos sraute.

Dauguma menininkų yra įsitikinę, kad visos tiesos apie žmogaus gy-

venimą jau yra žinomos, o ir psichologijos mokslas pateikė daug žinių, kaip, kada ir kodėl mes palūžtame, kokius žingsnius reikia žengti norint atsitiesti, tad kūrėjui labai svarbu rasti visų dėmesį patraukiančią savitą raiškos formą, niekieno dar nenaudotą ar labai naują, daugumai žmonių dar nepažįstamą. Ne tik mūsų dienų, bet ir ankstesnių kartų poetai ieškojo naujos, savitos raiškos formos: keitėsi meninės kūrybos stilius, susiformavo atskiros literatūros srovės, tačiau laiko egzaminą išlaiko tik toji kūryba, kurioje atsiveria egzistencijos gėlmės ir atsispindi poeto sielos išskirtinumas: tik šiai sielai būdingas meilės, draugystės, išdavystės, netekties, akistatos su mirtimi išgyvenimo būdas ir tobula jo raiška. Sostinėje gyvenant lengviau atitrūkstama nuo tradicijos, pasiduodama įvairioms madoms, toliau nuo centro kuriantys žmonės tebėra jautresni žmogaus ir žemės ryšiui, dažniau tiki, kad grožis gali išgelbėti pasaulį, ir brangina nuoširdumą. Meninės kūrybos profesionalumas – atskira tema. Šį kartą mano dėmesys krypta į kūrėjo pasirinkimus, vertybes, dialogo poreikį. Kuo daugiau aprėpiame gyvenamojo laiko, kuo dažniau artėjame kito žmogaus patirties ir išgyvenimų suvokimo link, tuo esame turtingesni, išmintingesni. Lietuvoje yra ne tik Vilnius – džiugu, kai galime tai pamatyti, pajauti, suprasti.

Brangiausias lietuvių tautos meno lobis yra dainos, ypač senosios, iš amžių glūdumos ir žilos senovės paveldėtos. Jomis kadaise žavėjosi Gėtė, Herderis, jomis ir dabar gėrėsi visas kultūringasis pasaulis, – rašė Alfonsas Keliuotis. Būdamas jautrus kultūros paveldui, jis atsargiau žiūrėjo į jo gyvenamuoju metu kuriamas dainas: Tiesa, dainos kuriamos dar ir dabar, bet kuriamos dažniausiai pagal rašytinę poeziją ir nebeturi didelės vertės. Bet, žinoma, ir į jas nereikia numoti ranka. Pasitaiko ir tarp jų deimančiukų.

Dainų ir eilėraščių vertę tikrina laikas. Kuo geriau žmonių vidinio pasaulio virpesius išreiškia žodžiai ir melodija, tuo ilgiau daina gyvena. Pamėgtieji eilėraščiai dažnai virsta dainomis, ilgainiui pamirštami žodžius ir muziką kūrusių autorių vardai. Kas eina iš lūpų į lūpas, yra viena mūsų kultūros dalis, o kas skamba radijo ar televizijos eteryje – kita. Viešojoje erdvėje, viešųjų koncertų metu reikėtų pranešti kompozitorių ir tekstų autorių vardus. Populiarios dainos „Buvo naktys švento Jono“ autorius yra Alfonsas Keliuotis, tačiau retas tai žino.

Poeziją, perteikiančią žmogaus išgyvenimų ir gamtos vaizdų vienvovę, galima skaityti psichologinio, dvasinio gydymo tikslais, siekiant sumažinti nerimą ar padėti vaduotis iš vidinės tuštumos jausmo, bet ar

gamtos vaizdiniai nepraras gydančios galios, jei gamtojautą vadinsime kaimiška prigimtimi, jos gėdysimės ir stengsimės nuo jos tolti, jei nebeliudysime ir į kalbą nebeperkelsime gražių potyrių, patirtų savo žemėje įvairiais metų laikais, ypač pavasarį?

Pavasaris Alfonsui Keliuočiui – ne tik svaiginanti, maloni būseną, bet ir naujo gyvenimo, naujų savųjų jėgų pajauta:

*Ašei kambario raktą rūdyan
sviedžiu –
Nebegrįšiu namo niekada!*

Vargu ar surastume šiuolaikinių poetų kūryboje tokį intymų meilės Žemei prisipažinimą, kokį Alfonsas Keliuotis yra išsakęs eilėraštyje „Pavasaris veikia“:

*Aš parpuolu pavasario žemėn
jaunon –
Visu kūnu jos kvapą geriu.*

Apie pavasarį rašė daug poetų, ypač stipri pavasario energija jaučiama Henriko Radausko „Kaštanas pradeda žydėti“, Kazio Binkio „Galvon suaugę baras profesoriai“. Išgyvendamas pavasarį Maironis nori: „Apimti pasaulį, priglaust prie širdies, su meile saldžiai pabučiuoti!“, o Alfonsas Keliuotis meilę jausdamas puola į pasaulio glėbį:

*Švyst – metu aš apsukęs kepurę
aukštyn, –
Pilnas oras baltų spindulių!*

*Tau, pasauli, šypsodamas puolu
glėbin,*

Nes be galo, be krašto myliu!

Pavasario svaigulį dažnai lydi kitas svaiginantis išgyvenimas: meilė merginai. Eilėraštyje „Gegužio sodai“ Alfonsas Keliuotis rašo:

*Ir bučiuoju netikėtai
Tave baikščią po vėšnia,
Kad atmintum, kad minėtum
Ir gegužį, ir mane!*

Populiariame eilėraštyje, kurį žinome kaip dainą „Buvo naktys švento Jono“, Alfonsas Keliuotis prisipažįsta:

*Buvo naktys švento Jono,
Laužai degė paupy,
Buvo linksma ir malonu
Pirmą meilę prisimint.*

Lėtesnis gyvenimo tempas ir gamtos aplinka įkvepia išgyventi ne deklaratyvią, o individualią, nuoširdžią ir gana gilią meilę Žemei, vėliau pajuntama meilė merginai, moteriai – taip mūsų sielose įsitvirtina pajauta, kad Žemė yra kaip motina, kaip mylimoji: žydi, svaigina kvapu, augina, brandina, sotina. Žemės kaip motinos suvokimą dauguma žmonių yra giliai įsisąmoninę, o kartais šis suvokimas slypi ikisąmoniniame lygmenyje ir yra atrandamas, įsisąmoninamas poezijos ar dainos dėka.

Cementinėje miesto aplinkoje augančiam žmogui, didžiąją laiko dalį praleidžiančiam išmaniųjų įrenginių aplinkoje, sunkiau atrasti gyvosios gamtos grožį ir Žemę motiną. Vyresniosios kartos poetų ir liaudies kūryboje gamtojautos daug, bet nevienodi mūsų gebėjimai atrasti poezijos žavesį ir išmintį. Ne viskas atrandama savaime, reikia nuoširdaus, savo patirtimi besidalijančio mokytojo. Neneigdama nei kūrėjo talento reikšmės, nei poezijos meninio lygio, daug dėmesio skiriu edukacinėms aplinkoms. Gebėjimą suprasti ir išgyventi poeziją galima pažadinti. Slėpiniai atsiveria būnant kartu, kalbantis, jei nesame įsiklausę tik į save.

Kai Žemę jaučiame kaip motiną, mes niekada nebūname vieniši. Ji mums kalba vėjo gūsiomis, sprogs-tančiais pumpurais, atželiančia žole, rudens nurengtais medžiais ir jų kantrybe. Ji nesmerkia mūsų suklydusių, visada tiki mūsų vidiniu atsinaujinimu kaip pavasariu, kaip po žiemos sužaliuojančia žole.

Alfonsas Keliuotis didžiuojasi savo krašto kultūra ir jaučiasi už ją atsakingas. Jis ragina rinkti liaudies

dainas ir nesibaidyt rinkti pasakų, padavimų, patarlių, priežodžių, anekdotų, kviečia: *Jei kuriam mūsų atsitiks proga pamatyti kur dar išlikusių senųjų pastatų, būtinai juos nufotografuokime.* Jis rašo, kad kiekviename Lietuvos kampe galėjai rasti dievadirbių, medžio drožėjų ir kitų galų meistrų. *Tai jie ir buvo pristatę kapines, šventorius ir pakeles kryžių, rūpintojėlių koplustulpių.*

Alfonsas Keliuotis prašo paieškoti palėpėse, pašaliuose išlikusių liaudies meistrų sukurtų vertybių, sąmoningai naikintų stalinizmo metais, atnešti jas į muziejų. Jis siekia liaudies mene atrasti grožį, o sukurtas menines formas brangina kaip gyvenimų liudijimus ir išmintį. Alfonsui Keliuočiui būtų nesuprantamas kai kurių mūsų laiko piliečių noras nukirsti saitus su praeitimi, atsiskirti nuo agrarinės kultūros su jos gamtojauta ir kurti šiuolaikinį, miesto kultūros meną. Medžiai neauga be šaknų.

Pas mus ne visose apylinkėse sistemingai buvo rinkti vietovardžiai. Reikia rūpintis ir juos rinkti, nes po kolektyvizacijos išnaikintų kaimų ir vietovardžių vardai jau nyksta ir pradedami užmiršti. Beje, nevykę, nedailūs ir nebūdingi vietovėms kolūkių ir jų gatvių pavadinimai, reikia būtinai pakeisti gražiais išnaikintų kaimų ir vienkienų vardais, – rašė Alfonsas Keliuotis. Šias mintis vieni išgirdo, kiti į jas nekreipė dėmesio, bet idėja liko gyva. Žmonės tebesiekia sugrąžinti į gyvenimą išnykusių kaimų vardus. Prarasdami vietovardžius, tolstame nuo su jais susijusių istorijų, mūsų tautinė patirtis praranda dalį spalvų ir žmogiškosios šilumos. Buvo Anglininkai, Antaniškis, Aukštakalnis, Bijutiškis, Blizgė, Dūdiškiai, Gaidiškis, Klevynė, Margavonė... Buvo. Nebėra.

Ilgesys yra būseną būdinga daugeliui poetų, o Aukštaitijoje, galvoju, mes labiau negu kitų re-

gionų gyventojai jaučiame laiko tėkmę: keitimąsi kartų ir epochų, saulėlydžių ir saulėteklių. Ilgimės šventumo, ilgimės sielos dvynio, kuris suprastų sudėtingus mūsų jausmus, ilgimės valandų, kada galima nusiimti giliuosius išgyvenimus slepiančią kaukę ir pradėti naują gyvenimą. Ilgesį liudija ir Alfonso Keliuočio lyrinis subjektas:

*Tavim persunkta žemė kiaurai,
Tu visų kraštų ore esi!*

*Tu mane nelaimingą darai. –
Kaip išbėgti nuo tavęs, ilgesy?*

Artimos sielos ilgesys valdo, kai skauda, kai kyla daug klausimų, į kuriuos nėra atsakymų, kai trūksta meilės, pritarimo, padrąsinimo. Suprantančios esybės ilgesys užlieja dienas, kai jautrus žmogus nori dalintis įmintomis paslaptimis, bet nėra su kuo. Sunku žmogui, kai jis visas yra persmelktas ilgesio. Tai trūkumo būseną, didėjanti, gilėjanti, atitraukianti nuo visų patirčių. Ilgesy, tu mane nelaimingą darai.

Kai ilgesio nuvargintoje sieloje įsivyrąja tuštuma, nebelieka vienišumo jausmo, tik pajuntamas ritmas, kuriuo į klausimus, į sielos virpesius atsiliepia Kitas – tas, kurio taip labai ilgėtasi. Nėra žodžių, tik ritmas, vėliau kažkoks garsas, vaizdinys, nuostaba. Tai išgyvendamas žmogus negali nepasiduoti sukilusioms kūrybinėms jėgoms. Jis joms atsiduoda ir sveiksta, svaigsta nuo atsiveriančio horizonto grožio.

Poeto gyvenimas prasideda anksatyvojoje jaunystėje, kai atsiveria kažkas iki tol nepatirta, didinga, nekasdieniška. Kartais tai būna misijos, kurią reikės atlikti, suvokimas, kartais – būsimų nelengvų įvykių nuojauta. Nežinau, ką išgyveno Alfonso Keliuočio eilėraščio lyrinis subjektas išardamas:

Alfonso Keliuočio eilėraščio „Joninės“ rankraštis iš Rokiškio J. Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

Alfonso Keliuočio
Joninės

Dk, neklauskit, kam nėra
Sėdės svarko atlepa
Kieno vardas ai išjoriam
Ant žilvicio ties upe.

Nakti buvo šventi Jono
Lyg ū parakus seny.
Zarog šrieti visos šonuos
Laušai dege ant kalny.

Užė jaunus vasarąjus,
Užė lupė plaukdama
Jr armonika raudoje
Stiprių rankų tampona.

Jr bernai nerūpestingi,
Su kepurėmis ant šalies
Va į būri būrimiko-
Saudsių dainų tuoj užplū

Jr pulkai mergų vilčių
Sklede klydo prietemy
Barkičiai žvalgi, skardai juskis,
Miti bernus gelėmis.

Viena jų sukandus laike
Smulgy tarp dantų dailis
Selsnis plaukus vejis draiki
Jr užmiršt ai negalim

Dk, neklauskit, kam nėra
Sėdės svarko atlepa,
Kieno vardas ai išjoriam
Ant žilvicio, ties upe

*Visi turėjom mėlynas akis,
Visi ant šono plaukus kerpamus,
Bet ko, dėl ko aš vienas tik
Sverdėt ėmiau it medis kertamas.*

Nežinau, kokią autoriaus būseną perteikė mano pacituoti žodžiai, bet man atrodo, kad Alfonsas Keliuotis anksti pajuto ir suvokė, kad jis yra pašauktas būti kūrėju, kultūros puoselėtoju – išgyventi ir aprėpti daugiau, negu įstengia kiti, savaisiais žodžiais paveikti kitų jausmus ir protus taip, kad jų gyvenimas būtų įdomesnis, skaidresnis, lengviau suvokiamas ir gražesnis.

Skaitau Alfonso Keliuočio atsiminimus. Sužinau, kad buvo mokytojas, pedagoginio kabineto vedėjas. Skaitydama pagalvoju, kad noriu platesnio pasakojimo apie pedagoginio darbo kasdienybę ir santykius su broliu Juozu Keliuočiu, noriu gilesnių refleksijų, jaučiu, kad autorius yra vidinio cenzoriaus stabdomas. Daug įdomių dalykų liko nepasakyta.

Nebuvo pasirinkimo. Reikėjo išgyventi okupaciją: reikėjo apsėti laukus ir kulti javus, reikėjo valgyti kasdienę duoną, auginti ir mokyti vaikus išsaugant kuo daugiau tautinės savasties. Rūpinimasis temomis išmokome kalbėti Ezopo kalba, išmokome klausyti tylos pauzių, žiūrėti į veidus ir suprasti, ką nutylėjimais sako priešais esantis žmogus. Mes išgyvenome okupaciją, puoselėjome švietimą ir meną, nors du trečdalius kūrybinės energijos valdė vidinis cenzorius, saugodamas, kad nepasakytume kažko, kas leistų suabejoti viešpataujančios ideologijos galia. Laisva mintis visą laiką buvo medžiojama, o ji veržėsi ir veržėsi sakyti tiesą.

Alfonso Keliuočio poezijoje daug skaudžių prisipažinimų:

*Užkrito sunki našta ant pečių,
Kurios aš kap kryžiaus nepakeliu.*
Arba:

*Jau visa, kas brangu, suminta
purvan,*

Ir dainos pavirto elegijom.

Arba:

*Sode purtina obelis vėjas uždusęs,
Apglėbęs gosliai žalią kraują jų
čiulpia.*

*Sudužo gyvenimas – kaip
autobusas
Velniškai lėkdamas, trenkęs į
stulpą.*

Kryžiai, koplytstulpiai, rūpintojėliai, šv. Marijos, šv. Jurgio ir kitų šventųjų statulėlės, į kurias daug kartų pagarbiai pažiūri žmonės, be žodžių perteikia ankstesniųjų kartų papročius ir paveikia gera energija. Tradicinė kultūra tautai reikalinga kaip medžiui reikalingos šaknys. Šaknyse slypi stiebimosi į dangų ir ataugimo, atžėlimo galia. Priešas visada nori pakirsti ir net visiškai nukirsti tautos šaknis. Stalinizmo metais buvo griunami kryžiai, koplytstulpiai, niekinamos ir deginamos šventųjų skulptūrėlės. Rūpinimasis tautinės kultūros paveldo išsaugojimu sovietmečiu reiškė tyliąją rezistenciją. Alfonsas Keliuotis brangino liaudies meną, stengėsi jį pastebėti, ragino suprasti liaudies menininkus ir jiems padėti, paskaitykime atsiminimus:

*Medžio drožėjai, dievadirbiai
neišnyko ir pokario metais. Kaip tik
šiuo laikotarpiu pandėlietis Lioginas
Šepka išdrožė nuostabius paminklus
savo artimiesiems: mylimam broliui
Petru ir tėvams. Šiais savo droži-*

*niais jis išgarsėjo visoje Lietuvoje ir vėl
grįžo į laisvę. O buvo jau išvežtas į
senelių namus merdėti ir mirti. Tie-
sa, grįžęs laisvėn, nebeilgai gyveno,
nes buvo jau išvangintas sunkumų.
Taigi būkim draugiški, atleidūs
liaudies menininkams. Nesijuokim iš
jų keistumų, o užjauškime ir padėkim
jiems.*

Visą laiką tikėjau ir tebetikiu, kad gera mintis be pėdsako neišnyksta. Ji mikrovirpesiais įsirašo į medžių skulptūras, nutapytus paveikslus, stalus, už kurių susėdame, puodelius, iš kurių geriame. Vietos, kuriose apsilanko daug žmonių, akimis išspinduliuojančių gerumą ir viltį, tampa ypatingos: įkvepiančios, gydančios, net šventos. Gera ateiti į bažnyčią, biblioteką, muziejų. Nors įžengėme į skaitmeninę erą ir galime suskaitmeninti tekstus ir vaizdinę medžiagą, vis dėlto mums reikia muziejų, rankraštytų, reikia susitikti ir kartu prisiminti krašto šviesiąsias asmenybes, jų nuveiktus darbus, reikia kartu klausytis muzikos ir poezijos, kad pakiltume savo dvasia, o grįžę į namus ir darbo vietas mintis lengviau nukreiptume gerumo, grožio link, kad nuo mūsų buvimo šviesėtų aplinka, skaidrėtų žmogaus būtis. Šios idėjos yra Vyduo filosofijoje, visoje lietuviškoje kultūroje, tik jas reikia iš naujo atrasti. Atrasti dabar, kai miestų gatvėse angliškieji parduotuvių, restoranų, viešbučių pavadinimai gožia lietuviškuosius, kai lituanistika praranda prestižą visuomenės akyse. Dvasinė galia slypi jungtyse: žmogaus ir gamtos, kaimo ir miesto, intelektualo ir žemdirbio, Vilniaus ir likusios Lietuvos.

Šaltinis

Kūrybos rinktinė / Alfonsas Keliuotis;
[sudarė Rita Viskaitienė, Audronė
Tupalskienė]. – Vilnius: Margi raštai,
2015. – 521, [7] p.

Kunigas Kazimieras Vaičionis: „Mano širdis tik laisvės troško“

VIOLETA ALEKNIENĖ

Istorikė

Neatsitiktinai prieš du dešimtmečius apsilankiau Ignalinos rajone, Ceikinių miestelyje. Čia tada gyveno mano kraštietis kunigas Kazimieras Vaičionis. Pasitiko neaukšto ūgio, baltais plaukais, labai malonaus žvilgsnio žmogus.

Susitikimas nebuvo planuotas. Jaukiame klebonijos kambaryje šnekėjomės apie praeitį, vartėme

albumus, prisiminėme panemunėliečius, mintimis klaidžiojome gimtosios parapijos kaimų takais, vartėme parašytus pamokslus, eilėraščius, išverstus iš lotynų kalbos „Psalmių“, kalbėjomės apie praejusio gyvenimo metus. Atsisveikinant jis ištarė: „Brangioji, mano širdis tik laisvės, laisvės troško, jai atiduotas visas gyvenimas...“ Išgir-

dęs jo prisiminimus ir perskaitęs išlikusią medžiagą, supranti, koks yra stiprus žmogus, siekiantis savo tikslo.

Kur vieversiai čiulbėjo

Siauras žvyruotas kelias iš Panemunėlio palei tekantį Nemunėlį nuveda į Vieversynės kaimą. Niekas

Anelės ir Jono Vaičionių gyvenamasis namas, apie 1950 m. Nuotraukos iš asm. Virginijos Pekšytės-Mikalauskienės albumo

KETURIŲ SUTARTINĖ

es pažvelgiame viens kitam į akis ir atsiveikindami ištiesame rankas. Durys atviro, ir mums jau reikia išeiti iš Almos sėklyčių į naują gyvenimo vieškelį. Mūsų keturių gyvenimas susimezgė keturių kelių Kryžiuje prieš išsiskirdami ir pmdėdami kiekvienas savo Jutrobo, dar kartą sukryžiuojame keturias rankas ir keturis žolgsnius ir visi Broliai Kristaus Aukos Kryžiuje pasisakome savo keturis žodžius:

Duodame žodi: ~ kas penkeri metai Kristaus Valdovo ir mūsų šventėje susitikti Kunigaikščių Mieste duoti apyskaita iš savo žygio, o Aušros Vartuose duoti apyskaitą iš savo mellės viens kitam.

Duodame žodi, kad visi savo rankomis, kurias sukryžiuome, kelsime tą, kuris parpuls savo kelyje, užsi-gavęs į medžiaginio skurdo uotas ar susižeidęs į dvasinių križių skeveldras.

Duodame žodi, kad nesnausime mamonos ir supalogėjimo vergijoje.

Duodame žodi, kad tą, kuris baigs savo žygi šitoje mūsų keturių žemės kelionėje, likusieji atlykę palycėsime į Naujo gyvenimo ryšą su Mūsų Auka už jį ir prašymu į jį, kad išmestų Amžinybės Valdova leisti mums visiems keturiems vėl sugrįžti į tą patį Meilės Kryžių, kuriame susimezgė mūsų keliai, ir vėl sukryžiuoti keturias rankas amžinajam pasisveikinimui.

Valdove Kristau, laimink savo keturių riterių žygi Kunigaikščių Krašte!

Mūsų Motina, iš Aušros Vartų laimink keturių Brolių kelionę, kurion mus išleidi!

Min. relig. Jutavskas
Kun. J. Vaičionis
Kylovskas
Kun. K. Vaičionis

Vilnius, 1945.10.28

Keturių draugų priesaika, baigus seminariją, 1945 m.

nežino, kodėl taip jis pavadintas. Gal šio kaimo beržynėliuose nuolatos čiulbėjo vieversiai? „Kai bėgiojau vaikystėje aprėdytas ilgais drobiniais marškinėliais, aš dar nežinojau, kokį man gyvenimą pranašavo vieversiai,“ – ramiai kalbėjo K. Vaičionis.

Kazimieras buvo Adelės Levonaitės ir Jono Vaičionio sūnus. Jis gimė 1921 m. rugpjūčio 19 d. Rokiškio apsk. Panemunėlio vlsč. Turdvario kumetyne. Iš viso pasaulį šeimoje išvydo dvylika vaikų. K. Vaičionis teigė: „Tėveliai augino tik, kiek Dievas davė.“

Užaugo šeši vaikai: Bronė, Genutė, Elena, Jonas, Kazimieras ir Juozas. Tėvelis į mokslus leido mus, jauniausius brolius: Kazimierą ir Juoza. Seserys, išmokusios amato, sukūrė šeimas. Kai iš Turdvario dvaro buvo atrėžta trys desincinos (3 ha) pelkėtos žemės A. Vaičionienės tėvui Juozui Levonui, šeima persikėlė į šalia esantį Vieversynės kaimą.

Šeima vertėsi sunkiai. Tėveliai dirbo Neniškių dvare, vaikai ėjo ganyti, o ūgtelėję dirbo samdiniams. Ilgiausiai piemenavo ir pusberniu dirbo brolis Jonas.

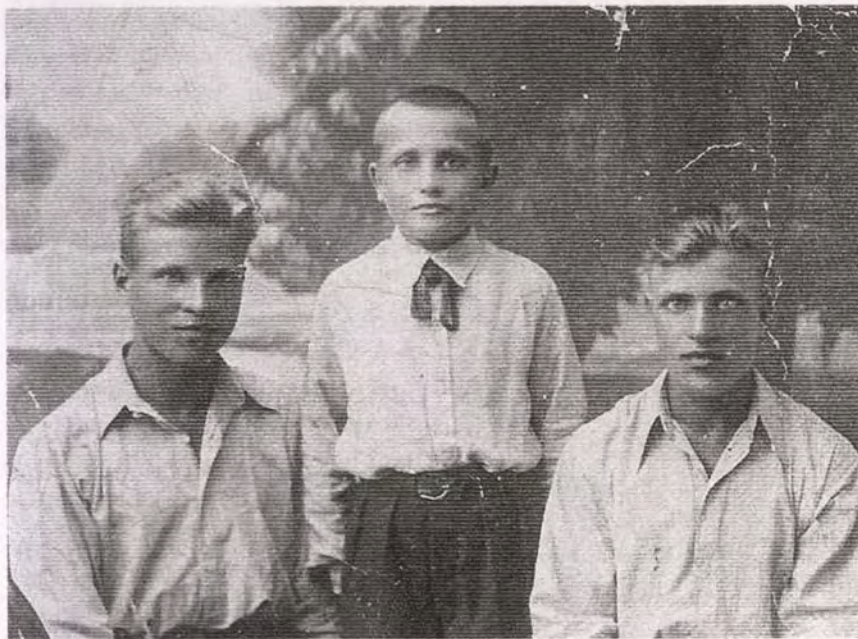
„Vaikystė mano praėjo nedidelėje trobelėje, kurią mama vadino „škiutele“. Viename medinės gryčiutės gale riogsojo didelė duonkepė krosnis, kitoje pusėje vargano žmogaus buities paveikslas – lova, stalas, suolai, spintelė – viralinė. Berniukai miegodavo ant krosnies, o mergaitėms reikėjo kiurksoti šaltoje kamaroje,“ – susitikimo metu apie savo vaikystę vaizdžiai pasakojo kun. J. Vaičionis.

Tėvus skaityti ir rašyti išmokė kun. Jonas Katelė. Kazimiero tėvas puikiai grojo vargonais ir giedojo bažnyčios chore. „Tėvas raides rašyti mokėsi ant iškratyto mėšlo ir visada mums primindavo, ant kurio gyvenimo vežimo užsėdai, tai ir jok,“ – yra sakiusi jo sesuo Genovaitė Vaičionytė-Kreizienė.

Pradžios mokyklą pradėjo lankyti Panemunėlio gel. stotyje, nes tėvas Kavolių kaime nuomojo žemę ir laikinai su šeima ten gyveno. Po metų, šeimai grįžus į Vieversynę, Kazimieras pradėjo lankyti Panemunėlio pradžios mokyklą. Būsimo kunigo gabumus pastebėjo mokyklos vedėjas Jonas Kalvelis. Toliau leisti Kaziuką į mokslus tėvus ragino ne tik mokytojas, tam pritarė ir kun. Juozapas Matelionis. Prieš studamas į gimnaziją papildomai jis mokėsi pas studentą Kazimierą Neniškį.

Suėmė dainuojantį Lietuvos himną

Kelias nuo Vieversynės kaimo iki Rokiškio buvo netolimas, vos apie 8 kilometrai. Tačiau kiekvieną dieną jaunam gimnazistui buvo neįveikiamas. 1933 m. pradėjęs mokytis Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijoje, gyveno Rokiškyje, pas seserį Aneliją Vaičionytę-Kavaliauskienę. Nuo religijos jis nenutolo. Gavėnioje sausas pasninkas, o vakarais Kristaus kančio prisiminimas „gegužinės pamaldos“, nuostabus

Broliai: pirmas iš kairės Kazimieras, Juozas Jonas Vaičionis Vievėsynėje, apie 1938 m.

šv. Velykų rytas jį lydėjo tėvų ir tetos namuose.

Kazimieras pateisino visus tėvų lūkesčius. Už mokslą mokėti nereikėjo, nes dienoraštyje puikavosi vien penketai. Mokytojas Juozas Tarvydas ugdė jo literatūrinius, o Jovaiša muzikinius gabumus. Kazimieras pradėjo rašyti prozos kūrinius, rašė ir rengė moksleivių leidžiamą laikraštį, pūtė miško ragą, dainavo moksleivių chore.

Pagal charakterį ir gabumus jam labiausiai tiko ateitininkų organizacijos veikla. „Tautininkų diktatūros laikais gimnazijoje buvo proteguojama tikta skautų organizacija. Ateitininkai veikė pogrindyje. Jie beveik kiekvieną savaitę rinkdavosi Rokiškio bažnyčios požemiuose tarp Tyzenhauzų karstų. Jie buvo labai aktyvūs: sakydavo kalbas, deklamuodavo savo kūrybą, giedodavo religines giesmes. Vasarą dalyvaudavome ateitininkų ekskursijose. Paskutinis ateitininkų suvažiavimas, organizuotas Utenoje, neįvyko. Prasidėjo kryžiaus kelias visai Lietuvai ...“ savo prisiminimuose apie gimnazijoje praleistus mokslo metus yra rašęs K. Vaičionis.

Už laikraštukų „Ateitis“ ir „Ateitininkų spinduliai“ 1941 m. vasario 16 d. Kazimierą Vaičionį suėmė. Jį sučiupo naktį, kai kartu su K. Neniškiu, pasiėmę kasti ližę sniegui ir švilpaudami Lietuvos himną išėjo iš tetos Anelės namų. „Rokiškio kalėjime artimiesiems jo aplankyti neleido. Laikė jį uždarytą, kaip didžiausią nusikaltėlį. Kartą tardytojai pašaukė tėvelį ir liepė atsižadėti sūnaus kontros. „Kaip aš galiu atsižadėti sūnaus?“ – niekaip

Kunigai: K. Vaičionis, P. Račiūnas ir K. Vasiliauskas Vorkutoje, apie 1951 m.

jam galvoje netilpo tokia nesąmonė. Ir nepasirašė. Tada Zaicevas su kėde trenkė per galvą Kaziukui ir tas be sąmonės nuvirto,“ – savo prisiminimuose rašo brolis Juozas Vaičionis. Iš kalėjimo išleido prašant komjaunuoliui Kalveliui ir mokytojui K. Jovaišai. Pasak jų, be Kazimiero neįvyks gegužės pirmosios šventė. Vėliau buvo sužinota, kad prasidėjus karui ruošėsi jį sušaudyti.

1941 m. pavasarį K. Vaičionis baigė gimnaziją, bet atestato negavo.

Baigęs gimnaziją, jis dvejojo: mokytis Vilniaus universitete ar Kauno kunigų seminarijoje. Į seminariją būsimas kunigas nuvyko su Panevėžio mokytojų kursų dėstytoju. „Seminarijos rektorius kun. Petraitis, sušėręs per ausį, Kaziuką pabučiavo ir nusivedė,“ – rašo Mindaugas Bloznelis.

Mirtis cukrinių runkelių lauke

Turdvario kaimo laukuose 1944 m. vasarą su broliu Jonu ravėjo cukrinius runkelius. Pro šalį važiavo skapiškėnų komjaunuoliai čekistai. Pamatę pradėjo šaudyti. Jonas

Kun. K. Vaičionis Jekabpilyje su buto šeimininke ir dukterėčia V. Pekšyte, apie 1967 m.

pasileido bėgti per Baugliškių kaimo lauką ir pasuko link Nemunėlio. „Klausiausi kaip per sapną apie tai, kaip Joniuką vijosi įsiutusi žudikų gauja šaudydami automatais, o Joniukas vis bėgo ir bėgo. Grįžę žudikai įsiveržė į mūsų trobą, grasino mamą ir seserį Elenutę bei Genutę nušauti. Staiga jie nuskubėjo prie savo sunkvežimių ir nuvažiavo. Kalbėjo, kad ne tą svolačių nušovė. Tėvelis grįždamas iš Rokiškio juos sutiko, bet net neįtarė, kad tai sūnaus žudikai,“ – savo prisiminimuose rašo brolis J. Vaičionis.

Sesuo Genovaitė Kreizienė teigė, kad Jonas labai norėjo būti kunigu. Kazimieras išpildė žuvusio brolio norą, tapo kunigu.

„Žinojau, kad tremties neišvengsiu“

1945 m. spalio 28 d. K. Vaičionis pašventintas arkivyskupo M. Reinio pradėjo dirbti vikaru Varėnoje. Po metų perkeliamas į Šalčininkus. Jauną, švelnų, labai gražiai giedantį ir nuostabius pamokslus sakantį kunigą pamilo šio krašto tikintieji, ypač jaunimas. Jis pamokslus sakydavo visose Šal-

Tremtyje Jekabpilyje su giminėmis. Pirmas iš kairės kun. K. Vaičionis, apie 1967 m.

čininkų dekanato bažnyčiose. Su būsimu monsinjoru Kazimieru Vasiliausku jis susipažino Kalesnykų parapijoje. Čia didžiąją gyventojų daugumą sudarė lenkai. Kunigui K. Vasiliauskui neturint muzikinio išsilavinimo, buvo sunku lenkuojančiame krašte organizuoti chorą ir laikyti pamaldas.

K. Vaičionis pasiūlė pasikeisti darbo vietomis. Švenčionyse daugiau gyveno lietuviškai kalbančių žmonių. Su šiuo pasiūlymu sutiko Vilniaus bažnytinė vadovybė ir nuo 1947 m. rugpjūčio K. Vaičionis buvo paskirtas vikaru į Kalesny-

kus. Jaunasis vikaras čia pritaikė gimtojoje Panemunėlio parapijoje dirbusio kun. Jono Katelės lietuviškos išsaugojimo priemones. Kiekvieną vakarą važinėjo į kaimus pas žmones, kūrė chorą, rengė lietuviškas pamaldas. Tačiau daugumos pritarimo negavo. Vėl nauja darbo vieta. Į Eišiškes išėjo pėsčias nešinas dviem lagaminais. Po pusmečio atkeltas į Vilnių ir paskirtas tarnauti šv. Jokūbo bažnyčioje. Jam buvo pavesta vadovauti Vytenio gatvėje statomai Jėzaus širdies bažnyčiai.

Pokaris. Sumaištis Vilniaus mieste. Sostinė buvo lyg geležinio vilko nasruose.

1948 m. vasarą uždarius Aušros vartų kolegiją ir keturias bažnyčias Vilniuje, studentai ateitininkai organizavo grupę, kurią pavadino „Švč. Aušros vartų Mergelės“ kolegija. Dvasios vadu tapo būsimasis monsinjoras K. Vasiliauskas. „Mano brolis Kazimieras jaunystėje buvo tarsis šviesi žvaigždė tarp Vilniaus studentų. Kun. K. Garuckas, kun. K. Vasiliauskas ir mano brolis ieškojo įvairiausių būdų, kaip išsaugoti tikėjimą Vilniaus krašte,“ – savo

Kun. K. Vaičionis Vieversynėje su sesers Elenos šeima, apie 1969 m.

prisiminimuose yra rašęs J. Vaičionis. Šios religinės kolegijos nariai „organizuodavo mistines Lietuvos kankinių laidotuves. Po kruopelę žemės nuo žuvusių partizanų, kalinių ir tremtinių kapų dėdavo į relikvijorių.

Jaunimas rinkdavosi Vilniaus universiteto bibliotekoje. Visiems buvo sakoma, kad vyksta komjaunimo susirinkimas. K. Vaičionis susitikimo metu pabrėžė, kad tai buvo ne politinė organizacija. Apie šią veiklą žinojo ir V. Mykolaitis-Putinas. Nors atrodė saugu, bet K. Vasiliauskas ne kartą perspėjo savo bendramintį.

Vieną dieną iš jaunojo kunigėlio buvo atimti bažnyčios raktai. Kunigui K. Vaičioniui buvo įsakyta išvykti į Šalčininkų rajone esančią Dieveniškų parapiją. Ten niekas nežinojo apie jauno kunigo atvykimą. Negalėdamas prisiregistruoti, vėl grįžo į Vilnių. „Vilniuje viskas apvirto aukštyn kojom. Bendražygiai patarė išvažiuoti ir grįžti į Dieveniškės. Pradėjau dirbti. Tai tęsėsi labai neilgai. 1949 m. birželio 29 d. po šv. Petro ir Povilo atlaidų mane suėmė. Apkaltino tuo, kad be leidimo tuokiu lenkus ir krikštijū vaikus. Aš žinojau, kad tremties neišvengsiu ir buvau tam pasiruošęs,“ – viešėdamas Ceikiniuose pasakojo mano kraštietis.

Kalbantis su K. Vaičioniu apie tremtį, jis atsidusęs tarė: „Šiandieną kančios, kurią patyriau, jau nebeišsverčiau. Man tardytojas pateikė labai paprastą klausimą. Kuo aš jaučiuosi nusikaltęs tarybų valdžiai. Atsakaiu, kad dar mažai kovojau prieš bolševikus.“

Po ilgų tardymų, be jokio teismo kunigą nuteisė 10 metų lagerio. 1949 m. spalio mėn buvo išvežtas į Karagandos lagerius. „Po metų,

Kun. K. Vaičionis, apie 1970 m.

1950 m., vėl buvau parvežtas tardymui į Vilnių, nes sovietams pavyko atskleisti „Aušros vartų“ kolegijos veiklą, surasti priesaikos aktus. Tardymo metu aš tylėjau.“ Už grupinę antisovietinę agitaciją buvo nuteistas 25 metams lagerio.

Daugiausia apie savo draugą žinojo monsinjoras K. Vasiliauskas. Susitikę su juo kalbėjomės Vilniaus šv. Mikalojaus bažnytelėje. „Lageryje Kazimieras išliko tvirtas. Kartu kalėjusiam tėvui Stanislovui Dobrovolskiui ir man atrodė, kad

privalome nugaras lenkti anglies kasyklose. Kazimieras atvirksčiai, atsisakė dirbti. Rankų sudėjęs ar poteriaudamas laiko neleido. Pasiplikęs barake triūsė už senelius, paliigusius ligonius. Jis valė barakus ir rinko kiekvieną popieriaus skiautę. Jie tiko rašyti eilėraščiams. Slapta aukojo šv. Mišias, klausė išpažinčių. Gautus geresnius maisto kasnelius atiduodavo ligoniams vaikams.“

Po sunkių darbų vakarais ir trumpo poilsio valandomis kun. K. Vaičionis savo mintis rikiavo ant surinktų popieriaus skiaučių: rašė poetas, eilėraščius, giesmes, skaitė rusų klasiką. Išmoko net japonų kalbą.

Kaliniai po Stalino mirties lageryje surengė streiką. Už žiaurų sukilėlių susidorojimą K. Vaičionis atsisakė dirbti. Jis žinojo, kad už tai jo laukia karceris. Kartu kalėjęs V. Petkus prisimena: „Vieno konflikto metu su kalėjimo viršininku Kazimieras griebė ilgą medinę pliauską ir užsimojo. Ginčas baigėsi.“ Sykį karceryje nusilpusiam nuo šalčio ir bado pakišo dubenėlį putros. Dubenėlį Kazimieras sviedė į prižiūrėtoją. Įsiutęs kalėjimo tarnautojas norėjo jį paskandinti „parašėje“ (tuaile), tačiau pamatęs, kad šis vos gyvas, iškvietė medikus.

Kun. K. Vaičionis Panemunėlio Šv. Juozapo Globos bažnyčioje, apie 1971 m.

„Dirbdami anglių kasyklose, sėdėdami karceriuose, gulėdami ir mąstydami ant gultų mes vienas kitą gerai supratome. Ten žodžių nereikėjo. Juo tikėjo kiekvienas tikintis kalinys. Trumpas pasišnekėjimas per išpažintis palengvindavo kiekvieno kančią. Mano gerasis draugas net ir karcerijoje neapleisdavo šv. Mišių aukos. Lageryje žodžių nereikėjo. Kazimieras mūsų būryje buvo kantriausias ir tvirtiausias. Tokio žmogaus ir draugo aš per visą savo gyvenimą nebuvau sutikęs. Mano archyve yra išlikę „Aušros vartų Šv. Marijos“ kolegijos dokumentai,“ – susitikimo

metu yra pasakęs Vorkutos lagerio draugas.

Teko jam ne kartą pusnuogiam išbūti karcerijoje, netekti sąmonės. Visur ir visada elgdavosi krikščioniškai. Už tai, kad pakrikštijo japonišką, buvo įmurkdytas į sрутų duobę. „Visas kūnas sustingo, pašiurpo. Kentėjau, meldžiausi ir kalenau dantimis. Ištraukę nuvilko į baraką... Atsigavau,“ – toliau nuosekliai apie savo kančias pasakojo mano pašnekovas.

Po šių įvykių prasidėjo Kazimiero kelionės iš lagerio į lagerį. Trejus metus kalėjo „Kresty“ Altajaus aukštumose. Po to perkeliamas į

Intą, o po pusmečio keliauja į Vladimiro kalėjimą. Po metų bausmė sumažinta iki 10 metų. Iš Vladimiro kalėjimo vėl atsidūrė Vorkutoje. Čia vėl susitiko du Kazimierai – Vaičionis ir Vasiliauskas.

„Mūsų stiprybės ir tikėjimo nepalaužė nei karcerio sienos, nei ateizmo klausimais skaitomos paskaitos, nei pasityčiojimai, nei keičiamos katorgos vietos,“ – teigė K. Vasiliauskas.

Iš tremties kunigas K. Vaičionis grįžo 1959 m. birželio 29 dieną. Maištaujantį kunigą į laisvę paleido be teisės penkerius metus grįžti į Lietuvą. Pavyko prisiregistruoti Abrenėje ir po keleto mėnesių pradėjo dirbti kūriku Rėzeknėje. Persikėlęs į Jekabpilį, dirbo cukraus ir plytų fabrikuose statybininku. Dirbti kunigu neleido. „Ir vėl mes kartu 10 metų gyvenome Latvijoje. Aš dirbau elektrikui, o jis, gavęs motociklininko pažymėjimą, išvežiodavo klientams gėles. Šeštadieniais dažnai susitikdavome. Savo kukliame kambarėlyje turėjo vargonėlius ir sėsdavo prie jų savo raudų raudoti. Giedodavo ir verkėdavo. Tos raudos buvo parašytos širdimi ir ašaromis,“ – prisimena K. Vasiliauskas.

Tik po dešimties metų K. Vaičionis grįžo į Lietuvą. 1970 m. bažnytinė vadovybė jį sugrąžino į Švenčionis. Išmokęs gerai kalbėti lenkiškai, dirbo Pabradėje, Paberžėje, Turgeliuose. Visur jam padėjo ir talkino brolis Juozas. „Pabradėje dekoravau bažnytėlę, nupiešiau paveikslą „Marijos į dangų paėmimas“. Paberžėj altoriaus mensoje pagal Leonardo da Vinči nupiešiau „Paskutinę vakarienę“. Turgeliuose taip pat nutapiau keletą religinių paveikslų,“ – savo atsiminimų knygoje rašo J. Vaičionis.

Kunigas K. Vaičionis niekada neskyrė tikinčiųjų lenkų nuo lietuvių. Jis pirmasis įvedė ne loty-

niškas, o Vatikano II susirinkimo nustatytas apeigas. Ypač jo asmenybė traukė tikinčių šeimų vaikus. Šv. mišiose gausiai dalyvaudavo vaikai: jie skaitydavo skaitinius, giedodavo atliepiančias psalmes, sukurdavo maldų prašymus, atnešdavo atnašas.

Iš Turgelių K. Vaičionį vyskupas ketino paskirti Vilniaus Šv. Rapolo bažnyčios klebonu. Jis šios vietos atsisakė ir išvyko į Ignalinos rajoną, Ceikinių parapiją. Papildomų, su tikėjimu susijusių pareigų neatsisakė, kol leido sveikata. Kunigas J. Vaičionis priklausė liturginei komisijai, buvo Vilniaus kurijos patarėju, važinėjo po Lenkiją ir domėjosi pastoracija.

Gyvenantį nuošaliame Ceikinių miestelyje varganai atrodančioje klebonijoje aplankydavo artimieji, tremties draugai. Dažniausias svečias klebonijoje būdavo brolis J. Vaičionis. „Kartu pagiedodavom jo harmonizuotų giesmių, patarnaudavau per šv. Mišias. Rytais jis mane pažadindavo mėgdžiodamas gaidžio giedojimą, visada buvo linksmas ir geros nuotaikos. Iš lagerio prisiminimų daugiausia pasakodavo anekdotiškus, linksmus nuotykius,“ – yra prisiminęs brolis Juozas.

Senatvė pakeitė ir šio žmogaus gyvenimą. Į šv. Mišias iš nedidelės klebonijos kunigas palengva pasiramstydamas lazdele pasiekdavo bažnyčią. Atlaikydavo pamaldas, sukalbėdavo poterius prie kun. Garucko kapo. Visus jis laikė Dievo kūriniams. Gyvenimas jį išmokė atskirti grūdus nuo pelų. Jo geraširdiškumas ir atjauta kartais atsisukdavo prieš jį patį. Kunigas buvo toks geraširdis, pinigus skolindavo visiems, kas tik prašė. Paskutiniaus kunigavimo Ceikiniuose metais jis vaikščiodavo su apdriskusia sutana kaip jo žemietis Strazdelis.

Paskutinius gyvenimo metus kunigas praleido Mielagėnų parapijos

Kun. K. Vaičionis Vatikane su popiežiumi Jonu Pauliumi II, 1987 m.

senelių namuose. Būdamas altarista, padėdavo aukoti šv. Mišias, klausyti išpažinčių. Prieš mirtį dar suspėjo aplankyti Panemunėlyje gyvenančią seserį Genovaitę Kreizienę ir dukterėčią Virginiją Mikalauskiene (Pekšytę).

Praėjus savaitei po viešnagės Panemunėlyje, klausydamas senelių namuose išpažinčių pasijuto blogai. Nuėjo į zakristiją ir atsisdėjęs į fotelį amžinai užsimerkė. 2002 m. lapkričio 9 d. su velioniu buvo atsisveikinama Mielagėnų senelių namuose. Šv. Mišias Ceikinių bažnytelėje aukėjo kordinolas A. Bačkis. Laidotuvėse dalyvavo velionio kraštietis vyskupas A. Tunaitis. Amžino poilsio vietą rado Ceikinių bažnyčios šventoriuje.

„Savo skausmą sutalpinau žodžiuose“

Kun. K. Vaičionis literatūriniu ir muzikiniu talentu iš bendraamžių išsiskyrė ankstyvoje vaikystėje. Tremtis pažadino turimą talentą. „Savo skausmą sutalpinau žodžiuose“, – taip yra išsireiškęs kunigas.

Ant surinktų įvairių popieriaus skiaučių „tremtyje rašė lietuvių tau-

tos kančią „Jeremiadą“, „Žolynėlių kontatą“, poemas apie kankinius ir t. t.

Dešimt metų gyvendamas Latvijoje, išmoko šios šalies kalbą. Iš latvių išvertė klasikų Janio Rainio, Aspazijos, Frino, Bardo eilėraščių. Jie savo skambesiu buvo labai panašūs į originalus. Išvertė Aleksandro Tolstojaus „Joną Damaskietį“, rašė poemą apie Gorfti. Buvo pradėtas rašyti ir romanas „Altorių šviesoje“, bet liko nebaigtas. Didžiausias kūrybos kraittis – apie 50 giesmių. Pamokslų rašymas buvo kasdienis kunigo K. Vaičionio darbas. Per savo tarnystės laiką jis nėra sakęs to paties pamokslu. „Daug prirašiau ir eilėraščių, bet viešai savo kūrybos nesu skaitęs,“ – išgirdau iš jo lūpų bendraujant su kraštiečiu.

Patiko jam kurti giesmes, kuriose slypi filosofinis pasaulio ir žmogaus santykis, Dievo prasmės suvokimas žemėje. Kunigas K. Vaičionis parengė 124 puslapių psalmyną „Giedokime Viešpačiui“. Tai yra tarsi tautos dialogas su kūrėju.

Kraštiečio sukauptas literatūros lobynas saugomas Ceikinių kaimo

bibliotekoje, dalis monsinjoro K. Vasiliausko archyve. Jo palikimo sutvarkymu rūpinosi Jolanta Griškevičienė ir prof. Rimvydas Laužikas. 1990 m. „Vagos“ leidykloje išleistoje knygoje „Tremtinio Lietuva“ yra publikuoti du poeto kūriniai. Keletas jo eilėraščių išspausdinta laikraščiuose „Nauja vaga“, „Mūsų Ignalina“, „Gimtas Rokiškis“. Iki šios dienos liko neišspausdintas psalmynas ir latvių poezijos vertimai. Tačiau bendraminčiai parengė ir išleido leidinį „Lietuvos Jeremiada“.

Kunigas J. Vaičionis savo kūrybą skyrė gimtajai žemei, tikėjimui, žmogaus patirtai kančiai, bendraminčiams. „Mano širdis pradėjo ramiai plakti, kai Vilniuje prie Aušros vartų pamačiau didžiulę laisvų žmonių minią, keliančią akis į Šv. Marijos paveikslą. Ilgai, ilgai aš laukiau, kada už rankų galėju susikibti

tikėjimas ir laisvė. Liko istorijoje, kas buvo didu ir galinga,“ – rašė K. Vaičionis.

„Aukščiausių bažnyčios tarnų kepurės būtų nenukritusios“

Dviejų Kazimierių draugystė buvo tvirta ir neiškiriama. Kuklus panemunėlietis liko ilgai nepastebėtas ir neįvertintas. Tačiau 1987 m. buvo įtrauktas į Lietuvos kunigų delegaciją, kuri vyko į Romą susitikti su popiežiumi Jonu Pauliu II.

2001 m. Ceikiniuose kukliai, bet labai šiltai paminėtas K. Vaičionio 80-ties metų jubiliejus. Brangiausiai šventės svečiai – buvę lagerio bendražygiai monsinjoras K. Vasiliauskas ir K. Petkus. Sveikindamas jubiliatą, K. Petkus apibūdino du kunigus Kazimierus: „Jūs esate laimingi savo bažnyčioje stovėdami

vienas šalia kito, esate tautos dvasios milžinai.“

Du Kazimierai buvo apdovanoti Lietuvos prezidento Valdo Adamkaus Nepriklausomybės ordinais. Sveikinimą atsiuntė Algirdas Brazauskas.

Laiko nesurado ar nenorėjo atvykti Vilniaus vyskupijos atstovai, net tuo metu Ceikiniuose dirbęs kunigas. Monsinjoras K. Vasiliauskas šią situaciją apibūdino: „Taigi spalvingos vykupų, arkivyskupo ir kardinolo kepurės tikrai nebūtų nukritusios, na, jeigu bent vienas jų būtų savo dalyvavimu pagerbęs jubiliatą, šitą Lietuvos katalikų bažnyčios šviesuolį, kardinolo kryžiaus brangakmenį, pačių paslėptą atokioje kaimo bažnytelėje. Aš niekada iš savo atminties ir širdies neišmesiu brangiausių prisiminimų apie geriausią draugą, kančių gyvenimo bandražygi.“

Camino Lituano, arba Carantino nuotyčiai

ALGIMANTAS ŠABLINSKAS

Pirmas etapas. Žagarė–Buivydžiai

Kiekvienas mes turim savo In ir Jan – tarpusavyje prieštaraujančius ir vienas kitą papildančius pradus. Piligrimai juos vadina Kelio Demonu ir Kelio Sargu. Eiti ar neiti piligrimų keliu Camino Lituano, sprendi pats, tačiau aktyviai šiame procese dalyvauja ir Demonas su Sargu. Demonas šį kartą kategoriškas: nesąmonė – ko tu ten nematęs? Dulkinų vieškelių Šiaurės Lietuvos lygumose? Dar gi karantinas – su nakvynėmis problemos. Ateisi į

nakvynės vietą vakare kaip šuva nusikalęs, o ten vietoj šiltos lovos didelė spyna kabo? Vis tiek viso kelio nenuėisi – Šimonytė nuo ketvirtadienio paleidžia lauko kavines... Ne pensininkas dar – dirbti reikia! Kelio Sargo argumentai paprasti: panosėje, vos už šimto kilometrų vingiuoja naujas Camino; pavasaris pagaliau įsibėgėjo – stojo puikus oras; saulytė maloniai šildo, gamta bunda, paukšteliai čiulba, tiesiog ideali proga; sako, kai kojos vargsta, galva ilsisi – šeimos verslui praverstų naujos idėjos – Kelias tam puikiai tinka. Kodėl

neišbandžius? Tūkstantis ir viena priežastis už! Paskutinis argumentas ant mano abejonių svarstyklių buvo brangiausios gyvenimo bendražygės žodžiai: baik dvejoti, varom tiktai... Buen Camino!

Camino Lituano pradžia – vyšnių sostinėje Žagarėje. Mus ne darbo metu pasitiko linksma mergina Modesta, kuri, įteikusi piligrimų pasus, aprodė Žagarės dvaro rūmuose eksponuojamą įspūdingą medžioklės trofėjų kolekciją. Jau vien dėl šios unikalios kolekcijos verta trenktis į Žagarę. Nenoriu

Nuotraukos Kęstučio Songailos

nieko įžeisti, tačiau nustebino Lietuvos užkampyje tūnanti turtinga ir neregėtai puikios kokybės Lietuvos medžiotojų trofėjų kolekcija, kurios gali pavydėti Tado Ivanausko zoologijos muziejus. Įdomiausias ekskursijos po Žagarės dvarą momentas – faktas, kad taurių elnių populiacija Lietuvoje buvo visiškai išnaikinta, kaip kadaise taurių, kurie apie save primena tik Kauno herbe. Po visą Lietuvą jie vėl pasklido tik pabėgę (paleisti?) iš aptvaro. Pirmojo pasaulinio karo metu, kur buvo laikomi čia Žagarės dvaro savininko rusų kunigaikščio Naryškino valia kaip dvaro parko puošmena. Toliau užknisantis, dulkinas žvyrkelis ir ilgos tiesiosios, tiesiog varančios į nevilgtį. Viena iš jų iki pat horizonto nusidriekusi keturis su trupučiu kilometro negyvai pribagė. Aplinkui nieko daugiau, tik neseniai suarti laukai, kažkur horizonte burzgiantis traktorius, stiprus šoninis rytinis vėjas, pūstantis į akis šviežiai pakeltas dulkes, ir „piktas“ akmenuotas žvyrkelis po kojomis.

Tikra atgaiva tik pietūs Skaistgirio miestelyje, o toliau „užkliuvo už varčios ir vėl iš pradžios“ – už horizonto užlinkstančios, atrodo, be galo, be krašto vėjo pustomos lygumos, sakytum ne Lietuvoj, o kažkur Amerikos prerijose ar Kazachstano stepėse atsidūrei. Vaizdelis nekoks. Vis galvodavau, kodėl piligrimai nekomentuoja pirmųjų etapų? Kaip aš juos dabar suprantu... Kai priėjom kaimo sodybą „Namukas“, tai buvo laimingiausia ir šviesiausia dienos akimirka. Šeimnininkė Daiva mūsų jau laukė ir visą emociją išskaičiusi iš akių tik skėstelėjo rankomis: nieko nepadarysi, toks mūsų kraštovaizdis. Puikių sodybą vienai nakčiai užvaldėm dviese.

Pirmas etapas: Žagarė–Skaistgirys–Buivydžiai. Nupėdinta apie 30 kilometrų.

Antras etapas.

Buivydžiai–Gataučiai

Ką čia gero paporinus apie Lietuvos lygumų sostinę Joniškį? Rokiškis tikrai gali didžiulotis, kad turi Aleksandravėlės kraštą – lietuviškąją Šveicariją. Ar šitas faktas ir bus pagrindinis mano gimtojo Rokiškio koziris prieš Joniškį? Gyventojų ir pas mus, ir pas juos panašiai belikę – plus minus dešimt tūkstančių. Tos pačios ir vietovardžių priesagos, jeigu Rokiškis medžiotojo Roko iškis, tai Joniškis vyskupo Jono iškis. Ką pirmiausia išvysta svečias atvykęs į Rokiškį? Tikrai ne įspūdingosios mūsų bažnyčios bokštą, o sovietinės architektūros conceptualaus meno šedevrą – kombinuotųjų pašarų elevatoriaus kuorus. Lygiai tas pats ir Joniškį – „kombikormo“ mūrai pasimatė iš kažin kur ir lydėjo mus gerą pusdienį. Bažnyčia pas juos aukšta, vienabokštė, barokinė, gal ir ne vienos „svorio kategorijos“ su mūsų, bet iš išorės graži. Jie turi netgi mūsų Ilzenbergo dvaro analogą – Jakiškių dvarą. Abu dvarai prikelti iš numirusiųjų dėka privačių iniciatyvų ir abu atlieka svarbią funkciją kultūriniame rajono gyvenime. Rokiškio dvaras, aišku, kozirinis tūzas vertinimų žaidime, bet Joniškis turi net dvi puikiai restauruotas sinagogas – baltąją ir raudonąją, gaila, kad nematėm, kas viduj – karantinas. Joniškietiečiai pirmieji pasitiko, kepures nukėlė ir gėlėmis apmėtė traukiniu iš Rygos grįžtančius Europos čempionus, Lietuvos krepšininkus 1939-aisiais metais. Čia įsteigtas Lietuvos krepšinio šlovės muziejus, kur surinkti visi įspūdingiausi eksponatai. Joniškio krepšinio komanda „Delikatesas“ dalyvauja Lietuvos NKL lygoje. Kokių argumentų šiuo klausimu turi Rokiškis? Jokiu! Krepšinis pas mus seniai numarintas, bet mes turim senas ledo ritulio tradicijas ir mūsų „chokeistai“ joniškietiečiams

tikrai „užmestų“. Senamiestis žiauriai sudarkytas sovietmečio architektūros reliktais. Sakytum, „prie ruso“ joniškietiečiai neturėjo vyr. architekto, todėl visokius blokinius statinius statė kas kur norėjo ir kas kur laisvos vietos rado. Dabar jau sunku ką bepakeisti, bet miestas stengiasi iš paskutiniųjų: nusižiūrėjo nuo Šiaulių ir pasidarė savo Brodvėjų – pėsčiųjų gatvę ir joje įkomponuotą (puikus sprendimas) mini amfiteatrą – vasaros estradą. Ten nuolat skamba muzika ir būriuojasi jaunimėlis. Aišku, joniškietiečiai neturi Tyzenhauzų paveldo, neturi tapytų langinių gatvės, neturi primityvisto Liongino Šepkos unikalios medžio drožybos, dar buvau kažką prisiminęs, ko jie neturi... bet užtai kokį „Virtienių“ restoranėlį turi! Tai Kelio Sargas pasistengė, kai mus alkanus nukreipė eiti tuo keliu, kur verdami šitie skanėstai. Dėl visiems suprantamų priežasčių valgėm gatvėj ant suoliuko, bet tai nė kiek netrukdytė mėgautis išskirtinio skonio delikatesais. Sau paėmiau pusantros porcijos, pati restoranėlio šeimnininkė Neringa patarė sumaišyti (ragauti bent su trimis įdariais iš dešimties galimų), ir kaip virtinių valgymo specialistas galiu atsakingai pareikšti: kada tik keliu važiuosit pro Joniškį, būtinai užsukit virtienių pas Neringą ir nemundravokit – jeigu nesat gurmanas, ragaukit Joniškio firminių su varškės ir spirgių įdaru. Dėl šitų virtienių dabar prie Baltijos jūros važiuosiu pro Joniškį – tiek dar skonių liko neišragauta. Net parašyti žmoniškai negaliu, vos apie juos pagalvoju, seilės, patikėkit, kaip buldogui teka...

Puiki diena jau ėjo į pabaigą, kai atsidūrėm prie Jakiškių dvaro. Visos durys ir langai atlapoti – baisiai keista, sakau, užėsiu vidun. Užėinu, o ten lentelė: „Norint apžiūrėti dvarą skambinti tel. Nr...“. Nespėjau surinkti numerio, kai tarpdury pasi-

rodė simpatiška balzakiško amžiaus moteris žemėtom rankom: „Prašom užeiokit, vaikščiokit, ieškokit senojo dvaro slėpinių, žodžiu, jauskitės, kaip namie. Atleiskit, negaliu prisijungti, gėles sodinu.“ Kai užėjau vidun, taip lūpa ir atvipo! Aš jau seniai šitą dvarą norėjau apžiūrėti „gyvai“ – daug esu matęs puikių nuotraukų su ypatingu dvaro interjeru ir dažnai pagalvodavau, kur tas dvaras, kaip norėčiau ten nuvažiuoti ir pašniukštinėti. Ir šė tau, kad nori – nei ieškoti, nei važiuoti, kojos pačios atvedė. Interjeras ypatingas tuo, kad prabanga žiauriai kontrastuoja su netvarka. Tiesa, ta netvarka pateikta su skoniu, jaučiama tvirta talentingo menininko ranka – ne architekto, ne interjero dizainerio, o būtent dailininko ranka. Visos dvaro menės, visi kambariai, net užkaboriai kaip atvirukai, kaip paveikslai. O visas dvaras kaip interjero žurnalas, ką ten žurnalas, kaip nuostabių paveikslų albumas. Užtrukau aš ten, kol visur išlandžiojau: antram aukšte miegamieji išlikę, nuostabios senoviškos koklinės krosnys. Kai nulipau žemyn, mane pakvietė arbatos. „Meilė,“ – prisistatė moteris. „Labai dvariškas vardas, jums labai tinka,“ – leptelėjau komplimentą. Arbatą gėriau vienas, Meilė šalia prie stalo sodino gėles, o vyras Jordanas sukosi gretimose patalpoje. Prisiplėpėjom iki soties: pasirodo, šiomet aš pirmas piligrimas aplankęs jų dvarą, pabėdavojom dėl „coronos“, kuri stabdo mūsų verslus, Meilė paatviravo apie sunkumus atstatant apleistą dvarą, pasmalsavo apie mūsų krašto dvarus. Kaip dažnai būna, paieškojom bendrų pažįstamų ir išsiskyrėm kaip geriausi draugai...

Iki nakvynės vietos, kempingo „Saulėtos naktys“, buvo likę visai nedaug. Niekada nepagalvojau, kad Lietuvoje yra tokių „hipišku“ vietų. Žmonės čia tokie atsipalaidavę, pradėdant šeimininku Sauliumi ir baigiant administratore Karolina.

Šaldytuvas prikimštas visokio gėrio – imk, valgyk, jau nekalbu apie arbatą, kavą, kakavą. Šaldytuvas prikrautas visokių nealkoholinių gėrimų, netgi dėžė alaus sausakimšai pripildyta. Virtuvėlėje rūgsta kelios talpos naminio vyno, po teritoriją ganosi tuntas laimingų kačių... Pinigus Karolinai už nakvynę vos įsiūliau, tai kvito neturėjo, tai rašiklį buvo pametusi. Kai paklausiau apie tą alų, kur dėžėj, tai ji pasiūlė nesikuklinti: „Jeigu čia stovi, vadinasi, galima vartoti“. Po kurio laiko, kai atsinešė kvitą, pranešė gerą žinią: „Alus už auką į tą dėžutę, kur prie sienos ant stalo stovi“...

Antras etapas: Buivydžiai–Joniškis–Jakiškių dvaras–Gataučiai. Pritrepsėta apie 30 kilometrų.

Trečias etapas. Gataučiai–Rusliai

Papusryčiauom ir maisto likučiais pašėrę kates iškeliavom. Nežinau, gal kam asfaltas ir atgaiva kojoms – man tai ne. Dar iš vakaro nagrinėdamas žemėlapi, nužiūrėjau geležinkelio bėgius, kurie įžambine gražiai uždaro trikampį: Gataučiai–Stupurai–Mekiai. Čia informacija piligrimams: jeigu nemėgstate asfalto ir norite nukirsti du kilometrus kelio, galite drąsiai keliauti šalia bėgių einančiu keliuku. Praėję geležinkelio tiltą per Mūšos upę, turėtumėte pradėti žvalgytis piligrimams skirtų nuorodų posūkiui į kairę. Išeisite ant kelio tiesiai prie Mekų vėjo malūno. Trečios dienos antroji pusė

mus aplankė nauja patirtis, kuri leido naujai atrasti Jonišio rajoną: pasirodo, čia ne vien neapėriami lygūs laukai ir pievos, esama čia ir gūdaus miško. Tuoj atsirado naujų garsų, dar nematytų bundančios gamtos spalvų. „Camino kelias tai daugiau nei tik gražūs vaizdeliai,“ – taip komentaruose parašė vienas skaitytojas, jis, be abejonės, teisuus. Kelias nėra vaizdelių podiumas, kur surinktos ir išrikiuotos viena už kitą gražesnės vietos. Bet Keliui reikalinga įvairovė. Negali visą dieną žingsniuoti taip paskendęs savo apmąstymuose, kad net nesidairytum į šalis. Turi džiaugtis tavo akys ir ausys, ne vien tik protas, Kelyje turi vyrtauti harmonija.

Vėl informacija asfalto mylėto-
jams: užlipę ant Pamūšis–Naisiai
asfaltuoto kelio, nepralėkite pro
Beinoraičius. Eikite tiksliai taip,
kaip nurodyta Kelio plane, ir sutik-
site savo Kelio Sargą. Jis nekantrau-
damas laukia jūsų. Mane irgi buvo
apėmusi pagunda apeiti Beinorai-
čius patogiu asfaltu, bet vidinis bal-
sas patarė: „Eik pro ulyčią, gal kokį
pakelės kryžių rasi į savo kolekciją“
(mat aš fotografuoju Kelio kryžius
ir kelionės pabaigoje juos visus su-
kelsiu). Aš klusnus, paklausiau savo
vidinio balso ir pasukau į kairę (čia
ne tai, apie ką jūs pagalvojot). Tik
įsukęs į gatvinį kaimą, prie pirmos
sodybos pamačiau nuorodą „Santia-
go 4205 km“, o į priešingą „Camino

Lituanos STOP“. Nespėjau nė dorai
apsidairyti, kai į mane net pasišo-
kinėdamas iš gretimo namo atlėkė
vietinis vyrukas. „Aš Paulius, – pa-
sakė tiesdamas ranką. – Kaip gerai,
kad užsukai, tuoj uždėsiu tau mūsų
antspaudą.“ Uždėjo ir dar rodyklę
savo ranka geltonai nuspalvino.
Užėjom į klėtelę, o ten tarsi kokia
Camino Lituano štabo būstinė –
sienos nukabinėtos Santjago Kelio
žemėlapiais, visokiais, matyt, jam
brangiais daiktais, pardavimui skir-
tais suvenyrais, o garbingiausioje
vietoje kabo Camino Portugues
pasas. Pamatęs, kur užkliuvo mano
žvilgsnis, Paulius tarė: „Čia mano
brolio Jono, jis patyręs piligrimas,
praėjo Portugaliją, aš dar tik ruo-

šiuosi.“ „O tu buvai kur toliau?“ – dar paklausė. Jis man žiauriai priminė Santjago prancūziškame kelyje matytus keistuolius Kelio Sargus: Manjarino kalnų kaimelio „Paskutinį „tamplierių“ ar „Tarzaną“, sutiktą kažkur laukuose netoli Burgo miesto. Jie visi tokie (?) na sakytum, pamišę dėl Kelio, jie Kelio deimantai, Kelio talismanai, jie visada tave kalbins, užims, vaišins kava, arbata, ledinukais. Jų paprastumas ir naivumas pribloškia, be tokių keistuolių piligrimų Kelias prarastų paslaptį. Vieną jau sutikau, o kiek jų dar laukia? Reikia klausyti savo vidinio balso...

Ruslių kaimo sodyba lygiai kilometras iš kelio. Šeiminkas Virginijus rimtas vyras, mėgsta išankstinę registraciją ir punktualumą. Vos įsiprašiau pas jį paskambinęs iš vakaro, bet verta buvo: sodyba iščiustyta, prižiūrėta, nuo senų senovės jo protėvių giminė. Šeima buvo ištremta į Sibirą, prieš trisdešimt metų atgavęs protėvių namus Virginijus juose įrengė, kaip pats sakė, „populiarią vietą baliukams“. „Užsakymų netrūksta, net reklamos niekur nededu, bet piligrimus visada priimu. Šitas svirnas jums ir skirtas, todėl visada prašau iš anksto rezervuoti, kad baliuninkams neužleisčiau.“ Puiku, kad atsiranda tokių piligrimams draugiškų žmonių...

Trečias etapas: Gataučiai–Mekiai–Beinoraičiai–Sereikiai–Rusliai. Vėl apie 30 kilometrų.

Ketvirtas etapas.

Rusliai–Pakruojis

Lygumai mus pasitiko nelygumais. Toks kalambūras išsina, kai prie miestelio prieini iš pietų pusės. Tris dienas nematę net mažiausio nelygumo, čia turėjom įveikti tikrą „Everestą“. Miestelis tvarkingas, jaukus, kažkaip per sovietmetį sugebėjęs išsaugoti cen-

trinėje aikštėje paminklą Vytautui Didžiajam. Labai įspūdinga geltonų plytų bažnyčia, prieš pat Pirmąjį pasaulinį pastatyta klebono rūpėčiu ir parapijiečių lėšomis. Retai taip būdavo Lietuvoj, kad žmonės patys statytųsi bažnyčią, matyt, labai derlingos šitos lygumos, turtingi valstiečiai gyveno. Sugaišome čia valandą, kol vietos bibliotekoje apsiforminau dokumentus skaitytojo bilietui gauti, kad galėčiau prisėdęs prie kompiuterio išsiųsti jums laiškėlį...

Pakruojo rajone lygumos nesitraukia, bet Kelias įvairesnis, posūkiuotas, išvagotas lėtų upeliūkščių, atsirado krūmynų, miškelių, net porą ažuolynų užtikom. Jau galvojom, kad eilinė „darbo diena“ taip ir baigsis ramiai, be didesnių įspūdžių ir sukrėtimų, kai baigiantis Paliečių kaimui mus pašaukė. Pašaukė vardu, tai buvo dar labiau keista, o atsukę pamatėm į mus atskubančią jauną moterį. Prie vartelių susipažinom: „aš Kristina – piligrimė“, – pasakė ir, mostelėjusi ranka, pakvietė iš gryčios savo vyrą Igorį. „Mes sekame jūsų žygį fb ir šiandien laukėme jūsų, labai prašom, užeikit pas mus arbatos,“ – svetingai su entuziazmu sučiauskėjo Kristina. Neįtikėtiną istoriją išgirdome prisėdę ant sėdmaišių, gerdami arbatą ir kimšdami meduolius. Kristina ir Igoris piligrimai, tik prieš kelias savaites įveikę Camino Lituaną nupirko šią sodybą Paliečių kaime ir jau baigia čia įrengti namų kitiems piligrimams. Pasirodo, eidami pro šalį ir pamatę užrašą „Parduodama“, nieko vienas kitam nesakė, bet visą dieną abu audė tą pačią mintį. Vakare Kristina Igorio paklausė: „Kaip tau ta gryčia“? „Tu galvoji tą patį, ką ir aš?“ – nusustūrėjo nenusijuokęs Igoris. Taip spontaniškai gimusi idėja greitai įgavo pagreitį: tik prieš dvi savaites nupirkta troba jau pa-

sikeitusi negrįžtamai: išbetonuotos grindys, paruošta vieta terasai, įrengta vietinė kanalizacija, dar bent mėnuo ir pirmieji piligrimai drąsiai galės glaustis naujajame alberge. Tik Kelyje gali įvykti tokie stebuklai, tik puikiems žmonėms darant tokius nuostabius darbus gali taip sektis. Sėkmės ir sveikatos belieka palinkėti Kristinai ir Igoriui, o mes visi palaikykime juos mintimis. Ir teišsipildo jų svajonė dar šį rudenį įveikti Camino de Santjago prancūziškąjį kelią! Buen camino!

Tačiau tuo šios dienos siurprizai dar nesibaigė. Linksmi besišnekučiuojant su naujaisiais draugais, suskambo mano telefonas. Skambino bičiulis Marius širdyje irgi piligrimas, tik niekaip nežengiantis pirmojo žingsnio ir nepradedantis savojo Kelio. „Alio! Kur esat? Iki septynių turite būti Pakruojo dvare! Ten jums užsakytas kambarys ir vakarienė.“ Nespėjau net padėkoti, ką ten padėkoti, nespėjau net išsižioti, kai Marius padėjo ragelį. Marius tikras „artistas“, tik jis vienas sugeba daryti tokius siurprizus. Pamenu, kai mes su kompanija baiginėjom dviejų savaičių žygį dviračiais aplink Lietuvą, panašiai buvo. Visą dieną „pompinė“ prieš vėją, baisiai nusikalę, kažkur ties Biržais sulaukėm Mariaus skambučio: „Paskubėkit, pirtis šąla, o alus šyla! Visiems užsakyta sodyba prie karstinio ežeriuko, pailsėsit, atsigausit ir su energija rytoj baigsit savo „Tūkstantmečio žygį aplink Lietuvą“. Va, toks tas Marius. Ačiū, pavalgėm bajoriškai ir pagyvenom dvariškai. Taigi atsidėkodami vieną etapą dedikuojam Tau, Mariau, ir linkim nuo minčių pereiti prie darbų ir svajones paversti realybe. Būk vyras, Mariau, ženk tą savo pirmąjį žingsnį...

Ketvirtas etapas: Rusliai–Lygumai–Paliečiai–Pakruojo dvaras. Lygiai 25 kilometrai.

Penktas etapas.

Pakruojis–Birjagala

Dvaro gyvenimas piligrimui netinka – išmuša iš vėžių. Kol atsikėlėm, kol papusryčiavom, kol dvaro liokajus šampą atrado (nakvynę į piligrimo pasą reikėjo pažymėti), kol su aplinka susipažinom ir su dvaro papūga „pabazarinom“, dargi aprašymą į feisbuką sukelti reikėjo, jau ir pietūs atėjo. Gerai, kad šandien maršrutas trumpas. Būtų dar trumpesnis, bet Rozalimas nakvynės nepriima. Kaip toj Visockio dainoj (vyresni gal prisimins) – visi aplinkui priima, bet man tenai nereikia, į Rozalimą reikia, bet nieks tenai nepriima...

Kelio atkarpa nuo Pakruojo žiedo link Rozalimo miestelio labai vaizdinga. Pagaliau galima drąsiai sakyti: siela atsigauja – ir kojos pačios kilnojasi, ir akys džiaugiasi, ir ausims yra ką veikti. Laukų monotoniją pakeitė miško harmonija, takas visą laiką vingiavo šalia upių ir vandens telkinių. Ar žinojot, kad Pakruojo rajone nėra nė vieno natūralaus ežero, o vandens trūkumą kompensuoja net 27 dirbtiniai tvenkiniai? Šalia vieno iš didžiausių, Laičių tvenkinio, prasidėjo viena įspūdingiausių turbūt ne tik šios dienos, bet ir viso Camino Lituano kelio atkarpų. Tai Rozalimo šilo parko takas. Mums labai pasisekė, kad parko takeliais žingsniauom tokiu laikotarpiu, kai gamta bunda ir akis glosto nematyti smaragdiniai atspalviai, kurie saulės šviesoj kaskart mainosi, raibuliuoja, hipnotizuoja. Eini mišku, tai kairėj, tai dešinėj mėlynuoja žibučių jūra, dar paėjęjus baltuoja plukių salos, staiga iš už kalvelės pasimato žaliais lapeliais pasipuošę ievų krūmai. Ausys džiaugiasi paukštelių koncertais. Kad čia tik gamtos parko lopinėlis, įkyriai primena kažkur netoliese dirbančio traktoriaus burzgimas. Štai ir nuoroda prie stebuklingo akmens su „Marijos pėda“. Nesu patiklus tokių

akmenų garbintojas, bet šitas išskirtinis. Stovėdamas šalia jauti stiprią energetiką, galbūt čia buvo senovės baltų alkas ar pagonių šventykla, akmenys juk turi atmintį. Gal yra pagrindo tose kalbose, neva akmuo keršija, jeigu jam kas trikdo ramybę, net užtraukia nelaimės. Tikėti tuo ar netikėti, kiekvieno asmeninis reikalas, bet jausti tylią pagarbą mitais apipintoms pagonių šventykloms juk niekas nedraudžia? Rozalimas. Jei ne Camino Lituano, atvirai prisipažinkit, kuris gi specialiai čia važiuotų pasigrožėti medine miestelio architektūra, veržtūsi pamatyti dvibokštę bažnyčią miestelio centre ar Nepriklausomybės Angelą skvere? Retas! O mums, keliaujantiems Keliu, pasisekė – mes visa tai matom ir apžiūrim už dyka, nekainuoja degalai ir laiko visada randam. Vieno gaila, kad niekur miestuose ir miesteliuose negali užėiti į bažnyčią – visur užrakinta. Gal vis tik reikia pagaliau pradėti pasitikėti žmonėmis, patikėti jų sąmoningumu, jų geranoriškumu ir laikyti tokius objektus atrakintus? Aišku, labai netikęs palyginimas, bet anksčiau ir tualetinį popierių vogdavo, ir ant klozeto kraštų prikakodavo. Dabar nebeviagia ir kraštus šepečiu nuvalo. Mes augam, galima sakyti, jau išaugom iš sovietinių tramdomųjų marškinų, liko tik slogus prisiminimas apie draudimus ir visur kabančias spynas. Tai gal palikim bažnyčias ir pakelės koplyčias nors jau dienos metu atrakintas?

Zarasuose buvo užfiksuota net 37,5°C temperatūra, o Utenoje kartą nukrito iki –43°C, tačiau ilgalaikė vidutinė metinė temperatūra Lietuvoje sukasi apie 7°C. Taip ir gyvenime, taip ir piligrimų Kelyje būna pakilimų, būna ir nuopolių. Jeigu praeitą naktį praleidom Pakruojo dvare kaip ponai, tai anksčiau ar vėliau lauk nepatogumų. Ilgai laukti nereikėjo, jau ant rytojaus

Birjagalos dvare naktį praleidom kaip baudžiauninkai. Mūsų kamara buvo kaip dekoracija iš filmo „Tadas Blinda“, o kad nesam XIX a. vidurio baudžiauninkai, priminė tik elektrinė antklodė, kurią šiaip taip išsiprašėm iš dvaro ekonomės. Birjagalos dvarą pasiekėm pavakary, temperatūrai drastiškai artėjant prie nulio. Susirūpinti savo tolesniu buvimu Kelyje privertė vaizdelis, kurį mums aprodė dvaro ponias: vanduo praustis iš čiaupo lauke, prie pirties sienos, lauko tualetas dar už šimto metrų, miegui skirta „bernų kamara“ buvo dvaro fligelyje, negyvenamo antro aukšto pastogėje. Užlipi stačiais laiptais į antrą aukštą, pereini kiaurai vėjo kedenamą pastogę ir patamsy randi „bernų kamaros“ duris. Už jų sukežusi sofa, pristatoma „Iljičiaus“ lempa pasišviesti, o šalia guli ilgas išvyniojamas prailgintuvas, iš kurio jau gali siurbti elektrą savo reikmėms. Kamaros pasieniais lentynos pridėliotos visokio senovinio gėrio: namų apyvokos daiktų, nežinomoms paskirties buities reikmenų, senų žurnalų, puodų, dubenų, žibalinų lempų ir kt. Kad išgyvenom iki ryto, dėkingi elektrinei antklodei ir Kelio Sargui, kuris paprotino Rozalime nusipirkti „Vana Tallin“. Arbatinį radom pirty ir, pasidarę grogą, su visais rūbais sulindom į lovą po priplėkusiom antklodėm. O ką darytum, skaitytojau? Išdidžiai lauktum, kol kraujas venose užšals? Tiki tu ar netiki piligrimų Kelio idėja, čia jau asmeninis reikalas, bet yra kažkokios padorumo ribos. Jeigu tu dedi į piligrimo pasą dvaro herbą ir didžiuojiesi savo šeimos bajoriška kilme, tai ir elgtis, manau, reiktų atitinkamai. Vietos dvare daugiau, negu reikia, bent jau minimaliai įrengti kambarėlį, pastatyti ten lovą, nupirkti elektrinį šildytuvą, kad sulytas, šlapias piligrimas turėtų kur sušilti ir pradžiūti, daug nekainuoja. Negalima atmestina visiems kartoti,

neva mūsų paprašė išskirti kampa, tai ir išskyrėm kampa palėpėj, o čia sutempėm viską, ko patys seniai nenaudojam. O kur elementarus svetingumas, kur bajoriška garbė? Juk ne už dyka, gi pinigus imat? Imkit daugiau ir padarykit žmoniškai arba neįsileiskit visai – neterškite savo bajoriško vardo...

Penktas etapas: Pakruojo dvaras–Rozalimas–Birjagalos dvaras. Šiandien tik 20 kilometrų.

Šeštasis etapas. Birjagala–Sidabravas

Bajorų gūžtą palikome anksti. Visą kelio atkarpą iki Burbiškio teko kovoti su gūsingu vėju, kuris kėlė didžiulį chaosą danguje: tai pasirodydavo saulė, tai vėl užsitraukdavo migla, o snaiges keitė stambūs lietaus lašai ir taip kelis kartus per valandą. Drastiškai atšalo, jeigu penkias pirmąsias dienas lepino saulytė ir bent penkiolikos laipsnių šiluma, tai šįryt telefonas rodė nulį, o ant žolės kur ne kur bolavo gruodas. Patikėjom Nagliu Šulija, kuris dar prieš savaitę visai Lietuvai girdint per televizorių melavo, kad pagaliau ateina tikrasis pavasaris ir ilgalaikė šiluma. Na, gal ir nemelavo, tik apsiriko – permainingi lietuviški orai eilinį kartą įrodė, kad negalima pasitikėti sinoptikais, kurie, nors ir turėdami galingus kompiuterius bei palydovines nuotraukas, orus prognozuoja kaip ir prieš šimtą metų, burdami iš kavos tirščių. Reikėjo turėti galvą ant pečių, reikėjo pasiimti šiltesnių rūbų, būtume taip nesušalę. Gerai, kad atsisveikinant šeiminiškė, pamačiusi dantimis kalenančią Audronę, padovanojo jai liemenę, nors ir penkiais dydžiais didesnę. Ta liemenė, kaip rokiškėnai sako: mačijo – dantų kalenimas dingo, kartu su kūno šiluma sugrįžo ir nuotaika. Ir nesvarbu, kad gūsingas vėjas guldė ant menčių, bet pasigalynėti su juo buvo tikras malonumas.

Į Burbiškio dvarą atėjom iš kermo pusės, tokia keistai apkarpytų žilvyčių alėja. Kažkurio prancūzų dailininko impresionisto paveiksle teko matyti tokį kirpimo būdą: jau „pagyvenusiems“ medžiams nukertama visa laja, paliekamas metro – pusanthro metro aukščio kotas ir iš ūglių suformuojamas bumbulas. Gaunama kaip nužydėjusi pienė trumpu kotu. Jaučiu, gražu, kai sulapoja, reiks ateiti čia už poros savaičių arba atvažiuoti per tulpių žydėjimą, jeigu karantinas leis. Pernai turėjęs vykti grandiozinis, jubiliejinis „Tulpių žydėjimas“ taip ir neįvyko dėl visiems žinomų priežasčių. Jaunatviškas ir mielas Burbiškio dvaro kolektyvas myli ir gerbia piligrimus, negana to, kad kava pavaišino iš naujo, ką tik pastatyto kavos automato (taip taip, dvaras jau turi kavos automatą), bet ir pakvietė užėiti į vidų apšilti. Leido pasinaudoti internetu, pasivaikščioti po dvaro rūmus, užlipti į bokštą, bet gal čia ne spaudai?

Toliau Rokoniai. Baisiai knietėjo išvysti bažnyčią, kurią vietinis stambus ūkininkas Kazimieras savo kieme pasistatė. Na, taip, Rokoniuose „kiečiau“ nei Rokišky, kur, būdavo, vietos grafi Tyzenhauzai, vėliau Pšezdzieckiai, iš Rokiškio dvaro važiuodami bažnyčion, į karietą sėsdavo tik tada, kai zakristijonas žvakes ant altoriaus jau degdavo. Dvaro ir bažnyčios ašis lygiai aštuoni šimtai metrų, tai liokajus, būdavo, įsitaiso ant rūmų balkono ir akylu žvilgsniu stebi (gal ir su žiūronais, kas ten žino?), kas vyksta bažnyčioj, o bažnyčios paradinės durys iki galo atlapotos, viskas kaip ant delno. Kai tik pamato zakristijoną su švediškais degtukais žvakes degiojantį, tuoj ragina ponus važiuoti „ant mišių“. Kaip sakiau, Rokoniuose dar „kiečiau“ – ten vietinio pono rūmus ir bažnyčią teskiria kokie du šimtai metrų, tai jis „ant mišių“ suspėja su

pirmaisiais „pazvanais“. Po mišių čia galima tiesiai į pirtelę, stovinčią ant kūdros krašto, kuri tiesiai ant šventoriaus išrausta. Tikra atgaiva sielai ir kūnui. Turi ūkininkas Kazimieras ne tik savo didžiulę šimto vietų bažnyčią, bet šalia namų turi ir aerodromą, kur tupia laineriai net iš pačio Vilniaus. Prieš gerą dešimtį metų čia buvo atskridęs, o gal ir atvažiavęs prezidentas Valdas su žmona Alma. Myli ponas Kazimieras ir piligrimus, didelis ir nuoširdus AČIŪ jam už tai!!! Netoli posūkio link Sidabravo stovi piligrimų stotelė, kurios vos nepraėjom, ačiū, išlindo kažkokia moteriškė iš gretimo namuko ir pasitikslinusi, ar mes piligrimai, primygtinai pareikalavo grįžti. O ten, Dievas mato, karališkos vaišės ant stalo guli: du kepalai duonos, paltis lašinių, trilitrinis marinuotų agurkų, du kilogramai kavos (vienas *Jacobs*, kitas *Merrild*, gali rinktis pagal skonį), sausainių ir saldainių, 20 litrų vandens bakas ir arbatinis vandeniui užsikaisti. Visas servisas, o ant sienos matomoje vietoje paties Kazimiero telefono numeris parašytas, jeigu prireiktų kokios pagalbos. Gal tik reklamos pasigedau ant pačios stotelės ir viduj, nes jeigu būni neskaitęs tos dienos Camino Lituanos aprašymo, kaip nutiko mums, tai praeiti vienas juokas. Eidami pro šalį tik nusistebėjom, kam skirtas toks dailus namelis? Va taip va, daugiau tokių dūšios žmonių rastūsi kely...

Sidabravą priėjom jau pavakary, dideliais žingsniais, smarkiam vėjui kaip slibinui devyngalviui alsuojant tiesiai į nugarą. Mums labai pasisekė, kad vieno garbaus rokiškėno pusbrolis Alvydas gyvena Sidabrave, o tas pusbrolis Alvydas dirba bendrovėje, o ta bendrovė turi svečių namuką 3 km nuo miestelio ir kaip tyčia šiuo metu neturi kitų svečių, tik mus. Mes pasinaudojom proga pasisvečiuoti bendrovės svečių namuose, nes pramogų centras „Gyvas Sidabras“,

kuris anksčiau priimdavo, dabar jokių svečių dar nelaukia. Prisišildėm namelį kaip pirtį, net kaulai sušilo, o už lango dangus su žeme maišėsi: snigo, pustė, vėjas iki žemės medžius lenkė. Kaip gera, kai tinkamu laiku atsirandi tinkamoj vietoj...

Šeštas etapas: Birjagalos dvaras–Burbiškis–Rokoniai–Sidabravas. Jau eiliniai 30 kilometrų.

Septintas etapas. Sidabravas–Paberžė

Iki Sidabravo pavėžėjo Alvydas – kojas reikia tausoti, jų dar gali prireikti, dar nė pusės kelio nenuėjom... Reikia piligrimų pase antspaudą užsidėti, bet kelio aprašyme nurodytu telefonu niekas neatsiliepia. „Eisiu pas kleboną,“ – pasakiau Audronei ir nupėdinau link bažnyčios. Kai klebonijos duris atidarė jaunas vyrukas, negalvodamas leptelėjau: „Gal klebonas namie“? „Aš klebonas Saulius,“ – atsakė nusijuokęs. Net nuraudau visas, taip gėda pasidarė. Susipažinom, Saulius išsiklausinėjo kas, kaip, kur, kada? Paklausė, ar kokios pagalbos nereikia, uždėjo į pasus ne tik Sidabravo, bet ir Vadaktų parapijos antspaudus, mat dirba abiejose parapijose. Ir dar kartą perklausęs, ar tikrai niekuo negali pasitarnauti, atsiveikino. „Savas“ ir nuoširdus žmogus man pasirodė, manau, tikrai galima kreiptis į jį dėl nakvynės, kol „Gyvas Sidabras“ nepriima.

Kol žingsniavom iki Vadaktų, save vis keikiau, kad pamiršau pas kleboną Saulių internetu pasinaudoti ir aprašymą į feisbuką įkelti. Bet nėra to blogo, kas neišeitų į gera. Prisiminiau, kad mūsų šaunioji Rokiškio bibliotekos vedėja Alicija iš Vadaktų kilusi. Skambinu jai, gal kuo padės? Alicija padirbėjo išsijuosusi, apskambino pusei Vadaktų jaunystės draugių, bet nieko gero – tai interneto neturi, o jeigu turi, tai koronos privengia, o vienos, tai

geriausia, vyras svetimų pro duris neįsileidžia. Po gero pusvalandžio vėl skambina Alicija ir tokiu nusiplūkusi balsu sako: „Jeigu jau niekuo nepagelbėjau, tai bent arbatos pas mano brolių užsukite, kaip tik atvažiuo į tėviškę pasisvečiuoti. Jums pakeliui, geltonas namukas prie bažnyčios.“ Prieš pat Vadaktus oras vėl sudūko – tai lyja, tai snigga, gūsingas vėjas ant žemės verčia, sušlapom, sušalom, sakom sau: „Gal užsukam pas Alicijos brolių Mečislovą arbatos“? Duris atidarė toks linksmas vyriokas, greit pakvietė užteiti, o viduj prikūrenta, šilta, pasodino užu stalo, kuris jau vaišėmis nukrautas, arbatinį tik kaičia, kalbina, kaip su gerais pažįstamais bendrauja. Gera turėti daug draugų ir Kelyje sutikti tokių nuoširdžių žmonių. Mečislovas pasakojo, kad Vadaktuose anksčiau visi kalbėjo lenkiškai, net jo tėvai save laikė lenkais. Mokykloje pirmiausia mokytojai vaikus išmokydavo kalbėti lietuviškai, o jau po to visų kitų dalykų. Prieš kelerius metus čia buvęs bausis sujudimas, atminimo lenta prie bažnyčios sienos buvo pagerbtas žymusis lenkų rašytojas, Nobelio premijos laureatas Henrikas Sinkevičius, gyvenęs pas vietos bajorus ir rašęs čia savo romaną „Tvanas“ apie šiuose kraštuose gyvenusių Liaudos bajorų kovą su švedais. *Liaudai* – lenkų bajorai dar Vytauto laikais atkelti į Dubyos–Nevėžio–Neries trikampį kaip forpostas, ginantis vakarines Lietuvos valstybės sienas nuo kryžiuočių. Nuo tų laikų čia lenkiškai šnekėjo ne tik Vadaktų miestelis. Mūsų ir lenkų istorija smarkiai persipynusi dar nuo Abiejų Tautų Respublikos laikų, todėl priminsiu, gal kas dar nežino, kad buvusio Lenkijos prezidento Bronislovo Komorovskio seneliai – Kavoliškio dvare, šalia Rokiškio, gyvenę bajorai.

Jeigu ne Vilkų miškas, kurį priėjom, tuoj už Vadaktų ir Rūtakienio

kaimas, kur palei Liaudos upę aukšti medžiai pilnutėliai varnų lizdų ir jų garsaus triukšmo, tai apie šios dienos etapą nuo Vadaktų iki Paberžės siūlyčiau paskaityti pirmosios dienos aprašyme nuo antros pastraipos: „Aplinkui nieko daugiau, tik neseniai suarti laukai, kažkur horizonte burzgiantis traktorius, stiprus šoninis vakarų vėjas, pustantis į akis šviežiai pakeltas dulkes ir „piktas“, akmenuotas žvyrkelis po kojom.“

Ir pagaliau, o stebukle, pasimatė tarp medžių paskendusi Paberžės bažnyčia.

Septintas etapas: Sidabravas–Vadaktai–Rūtakiemis–Paberžė. Kaip nukirpta 30 kilometrų.

Aštuntas etapas. Paberžė–Kėdainiai

Vien dėl Paberžės sakralumo, ore tvyrančios paslapties ir visur kyšančių slėpinių galima kartoti ir kartoti Kelią. Dar dėl čia gyvenančių žmonių, tiksliau vieno žmogaus – ponios Reginos, beprotiškai įsimylėjusios savo darbą, gal net ne darbą, o pašaukimą. Tikrai, tai pašaukimas su tokia meile, energija ir užsidegimu taip įdomiai ir įtaigiai visiems pasakoti apie Tėvą Stanislovą – asketą, kunigą, vienuolį, sielų ganytoją, Žmogų. Žmogų, kokių gimsta kartą per šimtą metų, o gal dar rečiau, žmogų pas kurį pagalbos, patarimo, globos kreipdavosi tūkstančiai ir visiems jis padėdavo. Nepatogų, tiesų žmogų, persekiojamą visų, kas tik turėjo tam galios. Nepalaužiamą žmogų, kovotoją, du kartus tremtą, daug kartų kalintą ir gąsdintą. Į Tėvelį kreipdavosi beviltiški alkoholikai, narkomanai, „užribio žmonės“, ir visiems jis klojo baltą patalynę – „kad žmonėmis pasijustų“; visiems rasdavo darbo, kad užsimirštų – „Kas yra pragaras? Absoliuti vienatvė“; su visais kalbėdavo – „Blogos šnekos sugadina gerus įpročius“; visiems patardavo –

„Vaikščiokime išmintu keliu, o ne klaidžiokime“. Todėl tiek daug dėkingų, tiek daug sugrįžusių iš ten, iš kur paprastai nebesugrįžtama. Žmonės plūdo į Paberžę, vien 1000 krikštų per metus, o kiek santuokų? Apsiriko valdžia Tokį Žmogų išstremdami į Tokią Vietą. Čia kunigavo, bažnyčią atstatė ir iš čia būrį kovotojų prieš caro valdžią išvedė kunigas Antanas Mackevičius. Dar vienas patriotas, prikėlęs lietuvius kovai, rodos, beprasmiškai, bet tokiai šventai: „Nieko nėra šventesnio už Tėvynės laisvę“. Nepasisekė sukilimas, pralaimėjo, padėjo galvas, bet kiek žmonių prižadino, kaip aukštai iškėlė lietuvių dvasią ir savivertę. Su ta Antano Mackevičiaus sukilėlių dvasia – „lietuvių dvasios neužmuši“ – atkūrėme Nepriklausomybę, o Tėvas Stanislovas mokė: „Mūsų gyvenimas – kova su blogiu“, gal dar ne visi išmoko pamokas, bet vilties yra... Paberžėje tvyranti aura suformavo tokias asmenybes, gal čia Lietuvos dvasinis centras? O gal kelionės į Šambalą pradžia? Kai amerikiečių ir europiečių mokslininkai ieškojo ypatingos, ramiausios vietos Europoje seismologiniams tyrimams, niekur geresnės nerado kaip Paberžėje. Iškasė gilią šachtą, nuleido aparatūrą ir tyrinėja, kodėl čia visiems taip gera...

Užmigau kaip angelas pas Dievą ant krosnies – šimtametį lovoj, šalia Tėvelio celės. Nieko specialiai neskaičiau, bet taip gerai sutapo, Kelio Sargas pasistengė: rytoj sekmadienis, nesukubėdami atsikelsim, mišias Paberžės bažnyčioj išklausysim. Žadėjo Marius atvažiuoti, gal suveikė mano viešas kreipimasis? Gal pats jau sunoko pirmajam piligrimo žingsniui? Jis tikras lapinas, pradės nuo Paberžės slėpinių, o tada į Kelią žengs vienu gražiausių, jeigu ne pačiu pačiausiu etapu. Kur tu, bičiuli, buvai, kai vėjas ant menčių guldė, „pikti“ akmenys po

kojomis maišėsi, o tiesus kelelis ties horizontu lenkėsi? Marius nesiliauja stebinti – prasidėjus pamaldoms kunigas paskelbė, kad šv. Mišias aukoja už Audronę ir Algimantą ir už piligrimus, kurie ėjo ir eis šituo Keliu... Gal tai pirmoji kregždė, žiūrėk, užgims tradicija ir Kelias įgaus daug daugiau sakralumo. Paberžė tam idealiai tinka: nueita pusė kelio, kai kam jau pūslės gyventi trukdo ir sausgyslės nebe tokios kaip prieš žygį buvo, ir sąnariai paskauda, ir klubus maudžia, be vaistų užmigtį sunku. O taip norisi pradėtą darbą iki galo užbaigti – užpirkai Mišias sau, kitiems piligrimams ir, žiūrėk, lengviau pasidarė, sunkumą kaip ranka nuėmė...

Tik išėję iš Paberžės patekome į besikaitaliojančių metų laikų sukurį: pavasarį keitė žiema, o žiemą vasara, kada norėjosi išsirengti ir pasideginti saulės atokaitoj. Tuoj ir Bakainių piliakalnis. Kokių nuostabių vietų randa Lietuvoj. Jau galvoju už Kernavę nieko įspūdingesnio nepamatysiu ir še tau, kad nori – Bakainių piliakalnis. Kiekvienas lietuvis turėtų čia užlipti ir padūmoti apie savo bočių garbingą praeitį, o moksleivius čia turėtų vežti autobusais ir leisti jiems išsilakstyti po tuos piliakalnius, kad geriau prisimintų Lietuvos istorijos pamokas, gal tada ir pagarbos daugiau jaustų, ir pasididžiavimo savo valstybe daugiau išsiugdėtų, ir savivertė visai kita atsirastų. Pasiraitoję kelnes įveikėm brastą per Liaudės upelį, kuris juosia piliakalnį iš trijų pusių, ir linksmu kaimo keliuku nupėdinom iki Surviliškio. Čia vėl netikėtai užklupo žiema, kuri kiek pagadino mūsų pikniką ant šviežiai prasikalusios žolytės, teko skubiai persikraustyti ant bažnyčios šventoriaus suolų. Toliau pro miestelio kapinaites, kur neilgai paieškoję atradom, anot ponios Reginos, Tėvelio ypač vertinamo ir gerbiamo šiuose kraštuose liaudiško baroko stiliumi

kūrusio dievadirbio Vinco Svirskio kapą. Kaip neprisiminsi sudėtingo likimo, unikalaus talento, Rokiškio krašto dievadirbio Liongino Šepkos? Kurio darbai garsina Rokiškį ne ką mažiau negu Svirskio darbai Paberžę. Toliau per kabantį Nevėžio tiltą įkeliam koją į nuostabiausios gamtos prieglobsčio taką palei „tamsųjį Nevėžį“. Taip gera pasidarė. Nemoku dainuoti, bet čia taip užtraukiau, kad net mano bendrakeleiviai iš nuostabos prisėdo:

Ten susimąstęs tamsus Nevėžis

Kaip juosta juosia žaliąsias pievas;

Banguoja, vagą giliai išrėžęs;

Jo gilią mintį težino Dievas.

Toliau Šventybrastis, kur 1863 m. sukilėlių kapai, paminklas ir ažuolų giraitė jų garbei. Toliau Ignacogrado griuvėsiai, taip savo dvarą gal juokais, gal rimtai pavadino dvarininkas Ignacas Zaviša, norėdamas pasipuiuoti prieš kitus bajorus, o gal taip norėdamas pašiepti imperijos sostinę Petrogradą. Šateniai – pakeliui dar vienas ypatingos svarbos objektas. Česlovo Milošo giminė, rašytojo, kuris didžiavosi lietuviška kilme, o savo giminės grožį ir paprastų valstiečių išmintį išgarsino romane „Isos slėnis“. Artėjant prie Kėdainių, keitėsi ne tik kraštovaizdis, bet ir architektūra. Senuosius dvarus ir jų griuvėsius keitė naujoji architektūra: įspūdingų gabaritų ir formų „naujųjų kėdainiškių“ rūmai su prižiūrėtais tvenkiniais, iščiustytais teniso kortais, privačiais stadionais, ramiai aptvaruose besiganančių danielių ir muflonų kaimenėmis, milžiniškais sarginiais šunimis, aukštomis tvoromis, saugančiomis nuo pašalinio žvilgsnio ir, žinoma, milžiniškais šiltnamiais – kokie Kėdainiai be agrurinių šiltnamių? Dar paėję nutolstam nuo Nevėžio ir prieinam Apytalaukio kaimą su įspūdingiausiais Kelyje matytais rūmais – grafų Zabielių dvaru. Net širdis verkia, kai matai tokį grožį,

pasmerktą lėtai ir neišvengiamai mirčiai. Kadaisė didingas buvęs dvaras prarado viską, tik ne žavesį. Gal ir imtūsi koks Lietuvos ar užsienio turtuolis dvaro atstatymo reikalų, bet ar protinga būtų investicija, kai pašonėje pridygę sovietinio paveldo šedevrų: plytinių keturbučių, o visi buvę dvaro statiniai paversti socialiniais būstais. Ir patys rūmai tikriausiai, nemačiau, nebuvau viduj, suniokoti negrįžtamai, kai čia buvo įrengtas proto negalią turinčių ligoninių pensionatas. Pensionato kapines prieiname apžiūrėję rūmus. Šitos surrealistinės kapinės būtų vertos genijaus Salvadoro Dali teptuko, bet per anksti numirė mano mėgstamiausias dailininkas. Būtų pamatęs, nutapęs ir išgarsinęs Apytalaukio pensionato kapines, Kėdainių kraštą ir kartu Lietuvą ant viso svieto: vienodų, pašalo išklaiptytų antkapių eilės ir tankiai suaugusių aukštų tujų metamas gūdus šešėlis uraganinio vėjo fone sudarė tokį kraupų įspūdį, kad pagaugai per kūną ėjo.

Šiandien tiek daug visko buvo, gal net per daug vienai dienai. kilometrų per daug, įspūdžių per daug, net sunku viską suvirškinti ir gražiai pateikti. Jeigu viskas bus gerai, po piligriminio Kelio atskiru įrašu dar kartą sugrįšiu į Paberžę – negaliu, įsimylėjau šį kaimelį.

Aštuntas etapas: Paberžė–Surviliškis–Šeteniai–Zabielių dvaras–Kėdainiai. Net daugiau kaip 30 km susidarė.

Devintas etapas.

Kėdainiai–Gailiakaimis

Savaitgaly Kėdainiuose vyko Lietuvos fitneso čempionatas, todėl visi ir taip gana kuklūs miesto apgyvendinimo ištekliai buvo išnaudoti. Niekada iš anksto „nesiplėšydavau“ dėl nakvynių, nieko per daug neplanuodavau į priekį, visada gyvendavom ta diena – pasitikiu savo Kelio Sargu. Negailėstingai artėjo Kėdainiai, o

nakvynės vis dar neturėjom. Jau visai su vakaru suskambo telefonas mano kišenėj – skambino Mariaus Eglutė: „Gavau! Ne tik numeriuką „Novus Rex“ svečių namuose, bet ir vakarienę. Sakė, lauks, iki kol jūs atšlepsėsit. Tik paskubėkit, aš jau irgi valgyti noriu.“ Taip ramiai, be panikos sprendžiamos problemos Kelyje...

Rytą lynoja, todėl nesidraskome anksti į Kelią. Pavarčiau Camino Lituano aprašymą, šiandien laukia ekstrymas – brasta per Šušvę. Kai prieš kelias dienas viešėjome pas naujuosius draugus piligrimus Kristiną ir Igorį, jie pasakojo, kad brido per Šušvę iki pažastų. Pažiūrėjus per langą, kur lietūs maišėsi su sniegėmis, perspektyva išsimaudyti labai nežavėjo. Pasitikiu savo Kelio Sargu, kaip nors išsisuksime. Bet dėl visa ko apsidraudžiu: skambinu Kelio aprašyme nurodytu telefonu į „Garsios tylos“ kaimo sodybą, kuri įsikūrusi vos už poros kilometrų nuo brastos. Jeigu jau išsimaudysim „iki pažastų“, tai gal kaip nors ištrauksim iki civilizacijos. Atsiliepia malonus balselis: „Pas mus sąlygos, kaip čia pasakius – vasarinės. Nakvynė nešildomoje klėtyje, dušas ir kriauklė lauke, tualetas už tvarto.“ Pagalvojau, panašiom sąlygom jau gyvenom, tačiau ten šildomą antklodę turėjom. Todėl paklausiau: gal koks šildytuvas atsirastų, mums po Šusvės maudynių labai praverstų? „Jeigu norite šiltai, pasiūlysiu verandą, ten vietos nedaug, bus šilta, bet brangiau,“ – atsako malonus balselis. Čia ne laikas ir ne vieta derėtis, užtikrinu pašnekovę – imu, kad tik būtų šilta! Su nakvyne jau tvarkoj, dabar į Kelią, kad ir į lietų.

Kuo arčiau Šusvės brasta, tuo daugiau nerimo. Jaučiu, net mano Kelio Demonas su Kelio Sargu susipyko. Vienas kvailina ir liepia taksieškotis, o kitas drąsina: nebus „iki pažastų“, nepergyvenk. O tu, žmogau, nors persiplėšk. Audronė visai

su manim nebesišneka, matau, tokia išbalus kaip drobė pėdina. Galvoju, kaip čia ją padrąšinus, kad vien apie tą brastą negalvotų:

– Spėk, ką man Eglutė dovanų paliko vakar prieš atsisveikindama? – klausiu.

– Jeigu vandens bus iki pažastų, žinok, aš nelįsiu.

– Kokių dar pažastų? Kai prieisim, tada ir spręsim! O dabar spėk – dar kartą sakau.

– Ai, nesuk man pakaušio, ne tas dabar galvoj.

– Žinok, plečkelytę „Torreso“ paliko. Kaip perbrisis Šušvę, galėsiu tave ištrinti, kad sušiltum, – užtikrinau.

Pagaliau nusijuokė ir mano Audrutė, net pačiam linksčiau pasidare. Va, ir Šušvė – galinga, plati upė pavasarį, srovė stipri, nuo aukšto kranto kraupiai atrodo. Atsiminiau, kad Igoris sakė kairiau brastos upę forsuoti, ir tikrai už kokių dvidešimties–trisdešimties metrų kairiau akmenuotas dugnas matyti, o rėvos išduoda, kad sekliu čia, bet ir srovė gerokai stipresnė. Nusimoviau kelnes ir vandenin – geriau vieną kartą išbandyti, negu šimtą kartų paklausti. Perbridau upę, vandens aukščiau kelių, bet vyriško pasididžiavimo nesuslāpau. O srovė velniškai stipri, keliose vietose vos nepargriovė, mano tvirta lazdyno lazda gelbėjo. Grįžtu tuo pačiu keliu atgal, kuprinę palikęs, kojas baisiai gelia, gerai, kad saulė iš po debesio išlindo, šiek tiek atšildžiau atokaitoj ir greitai komanduoju Audrutei: kelnes žemėn ir marš upėn. Imk mano lazda, duok savo kuprinę – varom, aš pirmas, tu iš paskos. Audrutė nesiginčijo, matyt, pavyzdys įtikino, kad vanduo pažastų nesiekia, ir klusniai iš paskos nusekė. Įveikėm Šušvę pirmu bandymu, „Torresu“ kojas išsitrynėm, o kiek liko už lūpos supylėm. Ir atsitik tu man šitaip, kad iki pačių pirštų galiukų nutekėjo ir stipriai iš vidaus sušildė...

Keli žingsniai ir „Garsios tylos“ observatoriją priėjom. Ant aukšto senosios Nevėžio vagos kranto stovi senovinė sodyba. Didžiulis obelų sodas, trys baltos ožkos ir du juodi šunys iš tolo mus pasitinka. Štai ir simpatiška šeimininkė mūsų laukia. „Mano vardas Vida,“ – ištiesia ranką sveikindamasi: „Einam parodysiu jūsų verandą“. Galvojau, kad čia taip koks kambarys vadinasi, bet ne, čia normali veranda, kokių keturių kvadratinių metrų, ant žemės du čiužiniai, bet užtat šilta. Ir dar kokią vakarienę gavom: po tris lietinius blynelius su varške, mano mylimiausius, ir po trintos varškės su naminiu juodųjų serbentų džemu desertui. Kai paklausiau, gal šeimininkė netyčia alaus turi, Vida tik nusijuokė ir pasakė: „Mes tokių dalykų nepraktikuojam, svaiginkitės tyru oru ir mano pačios rinktų vaistažolių arbata.“ Ačiū, Vida, taip ir padarysim...

Devintas etapas: Kėdainiai–brasta per Šušvę–Gailiakaimis („Garsios tylos“ observatorija). Iki 25 kažin ar pritraukėm?

Dešimtas etapas. Gailiakaimis– Raudondvaris

„Garsios tylos“ observatoriją palikom nepusryčiaavę. Atsisveikinti irgi niekas neatėjo, tik trys baltos ožkos tarsi gerosios fėjos sekė mus iš paskos, kol išėjome į Kelią per didžiulį obelų sodą ir iki kol joms leido elektrinis piemuo. O su dviem juodais dideliais šunimis, mūsų angelais sargais, kurie visą naktį nesitraukė nuo verandos durų, išsiskyrėm be didesnių sentimentų.

Panevėžiukas – didelis bažnytkaimis šalia autostrados Vilnius–Klaipėda. Būtų eilinis miestelis, jeigu neturėtų vienintelės tokios Lietuvoje trikampio formos mūrinės bažnyčios, pradėtos statyti beveik prieš 300 metų. Ieškodamas senų

kryžių savo nuotraukų kolekcijai, šventoriuje radau galingą varpą tokioj menkutėj, lengvai prieinamoj varpinėj, kur užlipęs metaliniais laipteliais gali ranka prisiliesti prie trijų šimtmečių istorijos. Ne kasdien pasitaiko galimybė taip giliai į praeitį panerti. Gaila, be priežasties skambinti ir drumsti snaudžiančio senolio ramybės nevalia.

Autostradą kirtome saugiai kaip briedžiai, po apačia einančiu tuneliu, tik be reikalo nuskubėjome keliuku tolyn. Pražioptom dideliu greičiu mus nuo Panevėžiuko besivejantį juodulį. Pradžioje atrodęs kaip eilinis, per pastarąsias penkias dienas dažnai matytas kritulių pritivinęs debesis staiga tapo agresyviu siaubūnu: pabarstęs „ryžių kruopų“ ir šliūkstelėjęs lietaus, į pabaigą pradėjo svaidytis baltais žirniais ir pupomis. Stovim po egle laimingi, išnešę sveiką kailį, Audrutė net naują kalambūrą sugalvojo: džiaugiamės, kad kruša mums dantų neiškrušo...

Zacyšiaus dvarą priėjom, kai oras nurimo. Jau iš tolo pasimatė apgriuvusios raudonų plytų tvoros kolonos, keli pretenzingai į dvarą panašūs namai ir pats dvaras giliau, šalia didžiulio tvenkinio. Nors teritorija aptverta ir pakabintas įspėjantis užrašas, kad „Teritorija jūsų saugumui stebima vaizdo kameromis“, tuo patikėti sunku. Ant žemės gulintys metaliniai tvoros segmentai tiesiog kvieste kvietė užteiti. Užėjau. Ant vaizdingos pakrantės stovintis dvaras, kažkada priklausęs nebeegzistuojančiai „Drobės“ gamyklai, nusiaubtas ir išdraskytas. Už kelių kilometrų Piepalių piliakalnis. Šitas vienišas, aukštas, vaizdingas piliakalnis riogso visai šalia kelio Raudondvaris–Žemaitkiemis, tiesiai priešais kitoje Nevėžio pusėje įsikūrusį Babtų miestelį. Patogus privažiuoti, patogus užlipti, bet jau neturintis tikro piliakalnio dvasios.

Ji išėjo kartu su kraštovaizdžio darbininkais, kurie piliakalnį taip išdailino, nuskuto ir iščiustijo, kad net istorijos ir senovinės auros nepaliko.

Babtyno dvaras vos už kilometro nuo piliakalnio. Iš pagrindinio kelio tik įsukę į alėją pastebėjome kieme didelį sujudimą – vyko dvaro apželdinimo procedūros, moterys sodino medelius, vyrai karučiais joms vežė pastiprinimą. Kai priėjęs arčiau moterų paklausiau, ką galėčiau čia pamatyti, jos pirštu parodė į netoliese kažką krapštinėjantį vyruką: „Klausk šeimininko“. „Laba diena, šeimininke, ar galima pasivaikščioti po teritoriją, pafotografuoti?“ Nuo

savo reikalų akis pakėlęs vyras buvo į kažką labai panašus, net suakmenėjau norėdamas greičiau atgaivinti atmintį. Tik Audrutė išvadavo mane iš kančių: „Čia gi Mindaugas Šventoraitis, neseniai jį patį ir jo dvarą per teliką rodė.“ Nemačiau jo per televizorių, bet susibendravom greitai. Pakvietė užėiti vidun, viską aprodė, piligrimo pasą savo dvaro antspaudu papuošė, kava ir saldinais pavaišino. Labai malonus, inteligentiškas, tikras džentelmenas pasirodė. Visada laukia piligrimų, turi jiems įrengęs atskirus apartamentus nakvynei. Mindaugas – dvarų specialistas: „Dvare turi matytis istorija, jeigu jos nematyti,

tai dvaras nieko vertas. Išblizginta istorija – sugadinta istorija“ (o ką aš sakiau apie Piepalių piliakalnį?). Mindaugas save įvardija „beviltišku kolekcininku“ ir net neįsivaizduoja, iš kur tas kolekcininko genas jame tūno. Jis kolekcionuoja viską, kas sena: automobilius, motociklus, kurių turi beveik šimtą, senovinę žemės ūkio techniką, garso techniką, muzikos instrumentus, senas kasetes, vinilus, senoviškus indus ir kt. Ta pačia „išblizgintos – sugadintos istorijos“ filosofija vadovaujasi ir saugodamas savo technikos kolekciją. Jo motociklą ir kitos technikos kolekcija irgi neblizga. Viską galima apžiūrėti nemokamai, svirno durys,

kur sukrauta visa technika, atviros iki 17-tos valandos arba ir ilgiau, jeigu tik lankytojai domisi. Štai kokią įdomią patirtį dovanojo Kelias, o jau galvojau, kad diena praeis be naujų, įdomių pažinčių ir naujų įspūdžių.

Sako: „Geriau neturėk šimto pinigų, bet turėk šimtą draugų“. Kai jau mirtinai nusikalę sunkiai perstatinėjom kojas, kažkur palei Raudondvarį mus pasitiko draugų automobilis ir nusivežė tiesiai į Kulautuvą. Čia gyvena mano grupiokas Aurelijus ir Audrutės grupiokė Birutė. Taip jau atsitiko, kad Birutė, mano žemietė iš Juodupės, supažindino mus su Audrute, o aš supažindinau ją su Aurelijumi. Lygiai po metų mūsų gero pavyzdžio paskatinti ir jie sukūrė tvirtą lietuvišką šeimą. Visada ir visur metais vėluodami (dukra gimė po metų, sūnus irgi po metų), dabar begėdžiai stipriai išsiveržė į priekį ir paliko mus savo laimingo gyvenimo šešėlyje – turi keturis anūkus, o mes tik vieną. Puikus prisiminimų vakaras prabėgo akimirksniu, būtume gal kalbėjęsi iki ryto kaip visada, bet laiku susizgribom, kad mes šiuokart piligrimai esame...

Dešimtas etapas: Gailiakaimis–Panevėžiukas–Babtyno dvaras–Raudondvaris. (Kulautuva, aišku, ne į temą). Nužingsniuota maždaug 30 kilometrų.

Vienuoliktas etapas. Raudondvaris–Kaunas

Kaunas – etapas, kurio labiausiai laukiau. Kaunas – mano studentiškos jaunystės ir pirmosios meilės miestas. Mano Audrutės gimtasis miestas, mūsų pirmagimės Neringos gimtinė. Bet pirmiausia Raudondvaris. Grįžom maždaug į tą pačią vietą prieš Raudondvarį, kur ties Bernatonių piliakalniu prasideda puikus, vaizdingas dvaro pėsčiųjų takas, palei Nevėžį besidriekiantis

link Raudondvario rūmų. Rūmai suremontuoti „negrižtamai“, visko net neišvardysi, čia reikia atvykti ir tuos grandiozinius pokyčius pamatyti savo akimis. Gaila, kad dėl visiems suprantamų priežasčių niekas nedirba: suvenyrų bei tautodailininkų kioskeliai, kavinė, restoranas. Pasiūlė mums aplankyti naujausią Juozo Naujalio parodą, bet ne piligrimų darbas po parodas vaikščioti. Pažadėjau sau reikalams pasitaisius grįžti čia. Raudondvario rūmai, dvaro parkas ir pėsčiųjų takas – kažkas tokio!

Iš Raudondvario iki Kauno senamiesčio niekur daug nepamandrovosi, vienas kelias. Tiltu per Nevėžį įžengėm į Kauno miestą: Raudondvario plentu pro Kaniukus, pro Lampėdžių paplūdimį, Kulautuvos gatve palei Nemuną, Vilijampolės tiltu per Nerį tiesiai į miesto širdį prie baltosios gulbės – Kauno rotušės. Vienas pokytis buvo akivaizdus, tik iš karto nei aš, nei Audronė nesupratome, kas įvyko? Pasikeitė oras! Nuo pačio ryto saulė ritinėjosi ryškiai mėlyname danguje, be anei vieno debesėlio. Šilumos nebuvo daug, bet neliko vėjo, to stipraus, gūsingo, kepurę nuo galvos plėšiančio vėjo. Atšilęs oras į gatves išginė žmones, senamiesčio kavinių lauko terasos buvo pilnutėlės, o mus, per tas dešimt dienų nemačiusius žmonių, tai džiugino – vienur stabtelėjom alaus, kitur kavos su spurgom, kažkur papietauti prisėdom. Nors Kaunas mus pasitiko svetingai, bet tikslesnio žymėjimo Camino Lituano ženklais pasigedome. Gal buvome mažiau atidūs, kai patys puikiai orientavomės mieste? Nutarėme nebesivadovauti siūlomam maršrutui, o laikytis savojo plano – reikia aplankyti daugybę slaptų jaunystės vietų ir savo akimis įsitikinti, kaip per trisdešimt su viršum metų pasikeitė miestas. Kauno rotušėje užsidėję antspaudą į piligrimų pasus, pradėjom savo

kelionę: Vilniaus gatvė, Laisvės alėja, savo „slaptais“ takeliais pakilom į Parodos kalną, Dainų slėnis ir senas geras pažįstamas Ažuolyno stumbras, pro Zoologijos sodą, „Uošvės liežuviai“ pakilom iki studentų miestelio. Čia prabėgo penkeri gražiausi jaunystės metai, kiek daug puikių draugų sutikta, kiek daug išmokta, kiek nuotykių patirta, čia pagriebtas laimingas gyvenimo loterijos bilietas. Audronės chemijos ir mano elektrotechnikos fakultetai tebestovi, kas žino, gal tik dabar kitaip vadinasi? Mūsų studentiško gyvenimo simbolio – Valgyklos? Kavinės? Restorano? „Kolegų“ – jau neliko, kaip gaila! Bet užtat mano bendrabutis – elektrikų „barakas 04“ – tebestovi. Kiek čia visokių aibių prikrėsta, kiek zubrinta per naktis prieš egzaminus ir kiek alaus išgerta?

Miestas yra laiko žudikas piligrimui, o didelis miestas – laiko „Džekas Skerdikas“. Jau vakarėja, Pažaislio vienuolyno tikrai nespėsime aplankyti, o ką ten ir veikti vakare, kai vienuolynas atviras lankytojams tik iki 17 valandos. Suskamba telefonas, ir vėl pačiu laiku, ir vėl Marius: „Turiu jums „albergą“ Kaune. Sukit ienas prie Botanikos sodo, kai būsit netoliese, skambinkit – bus siurprizas.“ Telefonu atsiliepė Mariaus, o po pernykščio jų apsilankymo Rokišky ir mūsų draugas Valdas. Bet siurprizas Mariui pavyko, nesitikėjom, kad Valdas su žmona Zita, nuostabūs, draugiški žmonės, taipogi piligrimai, prieš gerą dešimtmetį patys įveikę prancūziškąjį Camino de Santjago, pasisiūlys mus apgyvendinti. Priėmė ne kaip piligrimus, o kaip geros valios ambasadorius. Apsilankėm Botanikos sode – kaip jis pasikeitęs. Atnaujinta oranžerija, išvalytuose tvenkiniuose gyvena gulbės ir egzotiškos išvaizdos antys, atnaujinti takeliai, neseniai atrestauruoti pagrindiniai Botanikos sodo rūmai ir

oficinos. Tiesiog akys džiaugiasi besiganydamos po dvaro parką, su ten sprogstančiais egzotiškais medžiais ir krūmais. Vakare mūsų laukė dar vienas siurprizas: labai jaukiuose, nuostabioje vietoje, ant Aleksoto kalno, stovinčiuose Zitos ir Valdo namuose mūsų laukė egzotiška vakarienė: kinų, japonų ir tajų virtuvės patiekalai. Prie lašinių prijaukintam piligrimų skrandžiui tai buvo tikra atgaiva. Ačiū, Zita! Po vakarienės žvilgsnis į vakarinį Kauną, nuo Aleksoto kalno apžvalgos aikštelės, kuri visai šalia atnaujinto Aleksoto funikulieriaus – smetoninio Kauno fenomeno, dabar saugomo valstybės. Būsit Kaune, užvažiuokit ant Aleksoto kalno vakare, kai įsižiebia visos šviesos – nepasigailėsit...

Ir kaip tu gali nesistebėti optimisto Kelio Sargo viršenybe prieš niurgzlį Kelio Demoną, kai Kelias tave suveda tik su nuostabiais žmonėmis? Dėkoju Kaunui, kadaise padovanojusiam man tokią puikią žmonių piligrimę, o šiandien tokių nuostabių, naujų, įdomių patirčių...

Vienuoliktas etapas: Raudondvaris–Kaunas–Aukštoji Freda (Kauno botanikos sodas). Kokie 25 kilometrai tikrai susidarė.

Dvyliktas etapas. Kaunas–Daukšiagirė

Per kvailą galvą kojos kenčia. Dar prieš dešimtą ryto jau trepsėjom prie Pažaislio vienuolyno pagrindinių vartų. Nors ant durų aiškiai lietuviškai buvo parašyta, kad karantino metu vienuolynas lankytojams uždarytas, niekaip tuo nepatikėjom. Vakar Kauno rotušėj TIC-o merginos aiškiai pasakė: Pažaislio vienuolyno lankymo laikas nuo 10 iki 17! Kasdien! Ir skambučiu skambinau, kur prie durų įtaisytas, ir beldžiau supykęs – niekas nei priėjo, nei ką pasakė. Uždaryta! Galėjau gi iš vakaro paskambinti nurodytais telefonais, galėjau išsiaiškinti, o dabar?

Tik pabučiavom vienuolyno šventą spyną ir ateeee, Kauno mieste. Niekada nepagalvojau, kad išeiti iš Kauno, priešingai nei vakar įeiti, bus taip sunku ir nuobodu.

Sunkiausias ir pavojingiausias Kelio ruožas – Marijampolės plentas: į vieną ir kitą pusę drebindami asfaltą lekia vilkikai, o tu kaip koks vabaliukas ropoji šalikele. Už kelių kilometrų „Viada“ degalų kolonėlė tikras išsigelbėjimas, sakyčiau, tarpinis finišas – gali vandens ar kavos atsigerti. Pagaliau ties Patamulšėliu sukam į kairę ir Kelias nuveda į tėviškės miškus bei klonius. Margininkai – eilinis pakaunės miestas: kukli medinė bažnytelė, dar sovietmečiu įtraukta į saugotinių architektūros paminklų sąrašą. Apie tai aiškiai parašyta lentoje ant bažnyčios sienos: „Lietuvos TSR architektūros paminklas,“ tik raidės TSR negrabiai kalteliu numuštos. Toliau tekstas universalus, tinka visiems laikams: „Paminklas saugomas valstybės“ ir visai nebesvarbu, kad viskas dar pakartota rusiškai. Čia ne iš skurdumo pataupyta, čia iš kvailumo palikta. O jau varpinės architektūra? Stovi bažnyčios šventoriuj toks kiborgas transformeris ir, kaip tyčia, varpu dar paskambino mums ramiai bepietaujant, net kąsnis burnoje užstrigo, vadinasi, tikrai kiborgas – gyvas ir akylai mus stebi. Reikia kuo skubiau tepti slides...

Pakuonis – miestas kaip miestas, daug tokių Lietuvoj pribarstyta. Kažkada, matyt, buvęs galingo ir turtingo sovietinio kolūkio centras. Iš ko sprendžiu? Ogi iš buvusio kultūrnamos, kuris dabar stovi toks nupešiotas ir niekam nereikalingas. Milžiniškas geltonų plytų statinys nepadarytų gėdos ir, pavyzdžiui, Rokiškiui. Ne savo architektūra, ne, bet savo kubatūra. Kokio reikėjo būti kvailumo kolūkio pirmininkui ir rajono architektui, kad tokiam kaime statytų tokio dydžio pastatą?

Pastatė, dūdų orkestras kultūrnamos atidarymo proga kokį maršą išpūtė, vietiniai saviveiklininkai vietinei valdžiai ir kviestiniams svečiams „Kepurinę“ sušoko, gal net televizija filmavo ir uždarė ant rytojaus – Nepriklausomybė atėjo, visi greitai skaičiuoti išmoko. Kai paklausiau vietinių pakuoniškių apie tą pastatą, jie su pasididžiavimu raportavo: „Jau nupirko šituos rūmus kažkas, tik dar neaišku, kas čia bus.“ Neišmuši iš žmogaus pozityvo, turbūt visi slapčia pagalvoja apie „Naujuosius Vasuokius“ – ateis geras dėdė ir padarys čia Kažką. Tik užmiršta, kad didysis kombinatorius Ostapas Suleimanovičius Benderis seniai miręs.

1,7 km iki Daukšiagirės dvaro – taip užrašyta kelio nuorodoje prie Pakuonio bažnyčios. Dvaras kaip viščiukas jau iš tolo geltonuoja savo ryškiu rūbu. Prieinam arčiau, vartai uždaryti, kieme jokios gyvybės. Skambinu nurodytu telefonu poniai Nijolei. Atsiliepia malonus balsas: „Jūs paėjėkit dar kelis žingsnius į priekį ir prie mėlynos tvoros sukut į kairę.“ Tiksliai, iš karto net nematyti, kad dvaras palei kelią aptvertas mėlyna skardine tvora. Tokia pačia, kokia „apsiuva“ pramonės pastatus, bet ir ten dar parenka spalvas, kad derintųsi prie kitų pastatų ir neiškristų iš konteksto. Panašią nesąmonę, tikrą beskonybės pavyzdį mes turime ir Rokišky, kur geltona blėka „apsiūtas“ buvęs sovietinis „univermagas“.

Kitoj pusėj kelio „Dvaro bravoro menė“, taip vadinasi iš senų plytų naujai sumūrytas dvarelis. Puikiai, skoningai įrengta kaimo sodyba, skirta visokiems baliukams ir šventėms. Ponia Nijolė papasakojo, kad šeimos versle sukasi jau daugiau kaip dešimt metų, pati su marčia gamina valgi, sūnus prižiūri aplinką, o anūkė – barmenė. Neatsimušdavę klientų metus į priekį, dabar dėl pandemijos išgyvena ne geriausius

laikus. Visada su didžiausiu malonumu priima piligrimus, tik kad jų šiemet dar labai mažai vaikšto. Pernai nuo pavasario ir visą vasarą žymiai daugiau užsukdavo. Užsisakėm vakarienę, o už atskirą kainą gavom paragauti pačios Nijolė gaminto pienuų vynu. Na, kaip čia teisingiau pasakius: vynu gamyba yra menas, o vyndarys yra menininkas. Aš tik vieną tokį tikrą menininką pažįstu, tai Raimondas – „Roksalos“ vyninės bosas, kur prie Suvainišio Taručiuose vynuogyną turi. Pasiilgstu aš Raimondo vynu ir obuolių, ir aronijų, ir puikiojo „Monikos“ vynuogių, bet labiausiai juodųjų serbentų pusiau saldaus – čia tai vynai! Nijolės pienuų vynas – tik vynelis, bet pasvajoti juk niekas nedraudžia...

Dvyliktas etapas: Pažaislio vienuolynas–Margininkai–Pakuonis–Daukšiagirė. Per kvailą galvą daugiau kaip 30 kilometrų sukorėm.

Tryliktas etapas.

Daukšiagirė–Prienai

Pusryčiais pasirinko ponias Nijolė, iškepė didžiausią keptuvę puikios kiaušininės su lašinukais. Kelias nuo Daukšiagirės – tikra katastrofa lygumų mėgėjams. Nebėra tų milžiniškų erdvių, neliko tiesių kelių, siekiančių horizontą. Tarsi burtininko lazdele kas būtų mostelėjęs: keliai keleliai vingiuoti, kalvos kalvelės žaliu rūbu puošiasi, ypač tokiu laiku žavūs beržynėliai, kai jų smaragdinis žalumas vos ne kasdien mainosi. Dirbami laukai sumažėjo kaip ir traktoriai: didžiuosius „Fendtus“, ropinėjančius Aukštaitijos lygumose, pakeitė „Belarusai“ ir „pupsikai“. Nors viskas sumažėjo, tačiau kažkieno ambicijos tik padidėjo. Eidami jau iš tolo pastebėjom pilies kuorus, remiančius dangų. Tai, matyt, svarbiausio šio kaimo ūkininko kadaise pradėtos, bet dar nebaigtos pilies mūrai, netoliese

ir milžiniškas piliakalnis supiltas. Svarbiausia, kad vieta piliai parinkta labai atsakingai, šalia žemės ūkio technikos angariai, presuotų šiaudų ritiniai ir grūdų sandėliavimo elevatorius. Labai patogiu, viskas po ranka: užlipęs ant pilies kuorų ir savo valdas erelio žvilgsniu nužvelgęs, gali žemyn akis nukreipęs savo ūkiu grožėtis. Viskas taip valdoviška ir kartu žemiška – kaip du viename...

Šios dienos „vinis“ – Nemuno kilpų regioninis parkas. Visą gyvenimą man rūpėjo, kas gi ten, tuose dideliuose žaliuose plotuose, slepiasi. Būnant Birštone, važinėjant automobiliu į Druskininkus ar iš jų, dažnai kildavo pagunda užsukti, bet, kaip visada, tokiems dalykams pritrūksta laiko, kaip visada, minutyse atsišaudai – bus dar tų progų.

Tiktai Kelias pagaliau suteikė progą. Jau Vanguose pasisveikinome su seneliu Nemunu ir draugausime su juo visą dieną. Minkštas smėliuotas Kelio pagrindas tikra atgaiva asfalto atmuštiems padams. Pradžioj nieko įdomaus – jaunuolynas, čia tikriausiai praūžusios audros padariniai, tarp jaunų medelių matyti į vieną pusę pakrypę ir jau sutrešę kelmiai. Kelias visą laiką tai priartėja, tai nutolsta nuo Nemuno, bet visada jauti jo gaivą. Įrengtos ir kelios poilsiavietės, tik neaišku, kaip prie jų privažiuoti piknikui, tikriausiai tik dviračiais ar kaip mes pėsčiomis, nes visur ženklai „Eismas draudžiamas“. Įpusėjus Keliui, prasideda sengirė, aukštos į dangų įsirėmusios pušys, šimtamečiai ažuolai, toks mielas akiai vaizdas – mūsų kraštuose

tokių miškų seniai nelikę, jausmas nepakartojamas, taip gera, kad net kojos linksta. Išėjus iš pirmosios kilpos, galima užsukti į kitą, kad vėl ją apeitum perimetru, bet ne, negalim susivėlinti, reikia laiku pasiekti Prienus – turim progą. Camino Lituano nedraudžia, bet ir nerekomenduoja apeiti dar vieną Nemuno kilpą, Kelias veda į Pociūnų aredromą. Čia dirba kavinė, galima pasistiprinti, o jeigu oras palankus, ore galima išvysti sklandytuvus ar iš dangaus byrančius parašiutininkus. Laimė mūsų neaplinkė: oras nors ir skaidrus, saulėtas buvo, bet labai vėjuotas – lėktuvai nekilo, parašiu-tai nesileido, netgi kavinė nedirbo, „visiškas pravalas“.

Bloga žinia – tik nusileidus nuo Bagrėno kalno ilgu, stačiu,

asfaltuotu keliu prie Nemuno, kur įrengta paukščių regykla, pradėjo stipriai skaudėti kairės blauzdos išilginę sausgyslę. Tuoj skambinu puikiam bičiuliui daktarui Antanui ir „užsiregistruoju“ konsultacijai. Antanukas nenudžiugino: nuo ilgalaikio raumens įtempimo prasidėjo sausgyslės makšties uždegimas. Reikia pradžioj, kiek įmanoma, ilgiau šaldyti koją, o jau po to nakčiai užsidėti degtinės kompresą per visą blauzdos priekį. Kad geriau „mačytų“, galima blauzdą apsukti polietileno maišeliu, tik reikia viską daryti saikingai. Aš pasilikau prie Nemuno blauzdos šaldyti, o Audronė išskubėjo į Prienus svečių laukti.

Šiandien mano gimtadienis. Dukra ir sesuo su vyru pasiprašė leidimo atvažiuoti mūsų aplankyti. Užsakaiu kaimo sodybą „Rasos sodyba“, kiek už Prienų, prie kelio Kaunas–Alytus. Trumpindamas kelią, pro Prienų miškų urėdiją pasiklydau miške, gal kad buvau alaus butelį išgėręs, gal kad oras apniukęs buvo, „gatavai“ dingo orientacija. Sėdžiu ant kelmo, feisbuką vartau ir tokia sveikintojų galybe džiaugiuosi. Kol visiems sveikintojams padėką išreiškiau, saulytė išlindo, man kryptį parodė. Eilinį kartą Kelio Sargas įsikišo – išėjau tiesiai ties nuoroda „Rasos sodyba“. Ateinu, svečių „pilna“ menė: ne tik maniškiai jau vietoje, dar Ilona, mūsų puiki draugė iš Druskininkų,

kur „Eglė“ reabilitacijos kursas lanko, atlėkusi. Sėdim prie stalo, šašlykai lauke kepa, tik staiga durys atsidaro ir su visų gimtadienininkų himnu lūpose „Ilgiausių metų, ilgiausių...“ įvirsta šauni rokiškėnų kompanija: Giedrė su Igoriu ir Daina su Donatu. Va, čia tai siurprizas! Ko jau nesitikėjau, tai nesitikėjau – kad iš Rokiškio į Prienus sveikintojų delegacija atvyktų. Paslapčia iš sūnaus Dainiaus nutekino informaciją ir niekam nieko nesakę atvarė – su gimtadienio tortu, su dovanom ir su dviem picom – dėl visa ko, jeigu maisto pristigtume. Ačiū, brangieji! Kaip gera turėti tokių nuostabių draugų, kurie sugeba gimtadienio proga įteikti tokį beprotišką siurprizą...

Tryliktas etapas: Daukšiagirė–Pociūnai–Prienai („Rasos sodyba“). Vaizdingi ir lengvi 25 kilometrai.

Keturioliktas etapas. Prienai–Punia

Diena po gimtadienio išaušo saulėta, lengva ir skaidri, su tokia tad puikia nuotaika išėjom į Prienus. Džiaugiausi, kad nepažeidžiau sportinio režimo, nors pagundų ir pagrindo buvo. Nuotaika kiek sugedo, kai paaiškėjo, kad Prienai – miestas be šaligatvių ir dviračių takų. Ne, nesupraskit tiesiogiai, nėra taip blogai, bet iki miesto centro teko pėdinti pagrioviais ir pievomis, miestelėnų pramintais takeliais. Net šalia puikaus sporto komplekso nėra nei dviračių tako, nei šaligatvio. Reik suprasti, kad visi darbuotojai, sportininkai ir žiūrovai suvažiuoja automobiliais? Labai „vakarykštis“ požiūris, įspūdis toks, kad visi pinigai iš miesto biudžeto ir suėjo to sporto centro statybai, kaip toj pasakoj: tam davė, tam davė ir tam davė, o infrastruktūrai neliko. Miesto centre pristatyta šiuolaikinių „bažnyčių“: kultūros rūmai, „Maxima“, „Senukai“, „Statybų duona“ ir

visos pagrindinėje aikštėje, o štai tos tikrosios, vienintelės nėra. Radau ją tik į pagalbą pasitelkęs navigaciją. Užkišta kaip pelenė užpečky, tarp penkiaaukščių sovietinių bendrabučių iš tolo nepastebima, spindi tik savo vidiniu grožiu. Viduj repetavo bažnytinis vaikų choras, savo angeliškais balsais pasodinęs kelioms giesmėms į suolus. Sugundė nuoroda: „Prienų malūnas – 0,2 km“ – tiek laisvai galima išsukti iš kelio. Senovinis vandens malūnas, kuriame ilgą laiką buvo įsikūręs viešbutis „Revuona“, jau iš tolo pasitiko tvoromis ir užrašais: „Artintis draudžiama“ – dėl avarinės būklės. Nuo malūno trumputė už europinius pinigų įrengta promenade veda link tilto per Nemuną, kur krantinėje išdidžiai stovi Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis. Čia prieniškiai pataikė – tikrai puikus paminklas, judrioje vietoje šalia tilto į Birštoną. Į kurortą galima patekti dviem keliais: šalia automobilių kelio dviračių taku arba paslaptingu Žvėrinčiaus miško taku, kurį ir kreipia Camino Lituano nuorodos.

Žvėrinčiaus miško takas ištis puikus, kiek čia šeimų su dviračiais, riedučiais ir paspirtukais išsiruosę įkvėpti pavasario ir pasidaryti sau iškylą? Kas pusė kilometro padarytos poilsinės, kur įrengtos laužavietės, suoliukai, pavėsinės, treniruokliai. Tik vieno dalyko pasigedau – malkų. Kaip netinka šalia naujų, puikiai įrengtų poilsiaviečių, laužavietėse išmėtyti apdegę pagaliai, pačių poilsiautojų surankioti iš miško sutempti žali stuobriai ir šakos. Visur tokiose poilsiavietėse tvyro lengvas chaosas, žmonės ne iš blogos valios padaro netvarką. Kiek teko seniau Latvijoje važinėti dviračiais ar plaukioti baidarėmis Gaujos upe, ten net ir sunkiai prieinamose, neprivažiuojamose poilsiavietėse prie laužaviečių visada rasdavai sausų malkų, tuo rūpinasi girininkijos. Viskas labai

paprasta: prižiūri aplinką, išveži šiukšles, atveži malkų. Lietuvoje gal kažkur ir yra stebuklų, bet iki tokių paprastų sprendimų dar niekaip neužaugame, bet nepraraskime vilties. Kažkur Žvėrinčiaus miško vidury mane aplankė nušvitimas: ko eiti į Birštono miestą, kai ten viskas šimtą kartų matyta, geriau sukti ienas link Birštono apžvalgos bokšto, ant kurio dar nebuvau kojos užkėlęs. Pasakyta padaryta – tik keletą kilometrų sukorėm papildomai, reikėjo tiesiai eiti dviračių taku, kuris šalia pagrindinio kelio. Lygiai 300 laiptelių aukštyn, ir tu vėjo gairinamo bokšto viršūnėje, iš kur atsiveria nuostabūs vaizdai į Nemuno kilpas, į Vytauto sanatoriją ir į patį Birštoną.

Nemajūnus pasiekėm vienu atskvėpimu labai vaizdingu, įsimintinu keliu. Ypač pasigėrėtini vaizdai nuo aukšto senojo Nemuno kranto į garsųjį Punios šilą, kur mėgdavo medžioti didieji Lietuvos kunigaikščiai, o labiausiai Vytautas, vasaras leisdavęs Punios miestelyje. Prieš pat Punią kelią pastoja srauni, tarsi kalnų upė Punelė. Jos aukšti skardžiai primena kanjonus. Nakvynę gavom Svečių namuose, miestelio centre, tokiam didžiuliame sovietiniame pastate, kur šiais laikais sutelpa visi miestelėnų poreikiai: seniūnija, benruomenės namai, paštas. Įsikūrėm ir bėgte ant Pilėnų piliakalnio, pagrindinio Punios traukos objekto. Buvau gal penktokas, kai su mokyklos ekskursija čia lankiausi pirmą kartą, daugiau neteko. Nuo to laiko širdy Punia – tai Pilėnai ir Margirio auka. Pagaliau praregėjo ir mūsų valdžia, skyrusi pinigų Pilėnų piliakalnio didybei įprasminti. Pagaliau čia dirba darbininkai: akmenimis grindžia takus, mūsų visų patogumui daro laiptelius, o svarbiausia – nuo piliakalnio šlaitų šalina menkaverčius krūmus, kad atsivertų tas pasakiškas vaizdas ir ta stubinama erdvė, kuri atsiveria nuo viršūnės žvelgiant į

ramiai sruvenantį tėvelį Nemuną, ar kaip į neklaužadą vaiką triukšmingai čiurlenančią ir piliakalnį juosiančią Punelę. Tikėkimės, kad darbininkai žino, ką daro, ir nepakartos tų klaidų, kurias padarė ant Gedimino kalno, kai po stiprių liūčių nuslinko piliakalnio šlaitas.

Atsisėsime saulės prikaitinto piliakalnio viršūnė, atkimšim butelį vyno ir į Punios šilą leidžiantis saulei pakelsim tostą už tuos didvyrius, kurie su kunigaikščiu Margiriu priešaky pasirinko mirtį, ne vergiją. Mirė laisvi ir išdidūs. Pilėnų auka turbūt įkvėpė ir pokario partizanus, pasirinkusius geriau neišvengiamą pralaimėjimą negu vergystę sovietiniam tironui ir Sibiro lagerius. Tik visų partizanų pasipriešinimo kovose paaukotų gyvybių sukrauto aukuro liepsna įkvėpė mus laisvės ir nepriklausomybės siekiui. Jų dėka ir mes šiandien vaikstome laisvi ir išdidūs. Vėl turim valstybę, apie kurią svajojo ir 1863–ųjų Paberžės kunigo Antano Mackevičiaus vadovaujami sukilėliai. Tokios tad istorijos ir sąsajos užkoduotos mūsų Kelyje – tik spėk gaudyti...

Keturioliktas etapas: Prienai–Birštonas–Nemajūnai–Punia. Šiek tiek nukrypę nuo kurso, 30 kilometrų nuėjom.

Penkioliktas etapas. Punia–Alytus

Puikus vakarykštis oras, deja, liko tik prisiminimuose. Jau iš ryto dangus nusidažė niūria pilka namiinių cepelinų spalva. Rodos, ranka pasiekiami pažeme slinko sunkūs lietaus pritvinkę debesys.

Pirma stotelė Raižiai – totorių kaimas šalia Punios. Tai Vytauto Didžiojo sumanymas pasikviesti ir arčiau savo vasaros rezidencijos Punios įkurdinti totorius. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės elite būta visokių rūmų intrigu, todėl Vytautas, vengdamas sąmokslų,

labiausiai pasitikėjo drąsiais ir bebaimiais totoriais. O totoriai už galimybę nors ir svetur gyventi savo gyvenimą atsidėjo ištikimybė. Raižių kaime prieš keliolika metų pastatytas paminklas Vytautui Didžiajam nuo dėkingos totorių bendruomenės, dabar išsibarsčiusios visoje Lietuvoje.

Pagaliau pasirodė ir Alytaus miestas, bet ant miesto riboženklio lietuviškai užrašyta Alytaus kaimas – suprask, žmogau, ko tie dzūkai čia išsidirbinėja? Eidami tuo kaimu, kuris visiškai nesiskiria nuo miesto, prieiname „Baltosios rožės“ pėsčiųjų ir dviratininkų tiltą per Nemuną. Prieš gerą dešimtį metų kažkam iš Alytaus miesto valdžios kilo mintis ant seno geležinkelio tilto liekanų pastatyti pėsčiųjų tiltą per Nemuną, kuris sujungtų dvi alytiškių taip mėgstamas laisvalaikio erdves abiejose upės pusėse. Kaip tarė, taip padarė – jau penkeri metai kaip miestelėnai džiaugiasi ir neatsidžiaugia grakščiu tiltu, kuris tapo neatsiejama Alytaus įvaizdžio dalimi. Po tiltu įrengtas Dainų slėnis, kur vyksta įvairūs koncertai, renginiai. Lietus jau gerokai įsismarkavo, o mums dar liko keli žingsniai iki Senamiesčio skvero, kur mūsų turėtų laukti Audrutės krikšto dukra Laura su vyru Sauliumi. Audrutė niekada ir neslėpė savo kilmės – ji dzūkė. Visa jos mamos giminė kilusi iš Dzūkijos, nuo Seirijų. Pirma mano mintis buvo: „Suplėšys mus į gabalus kaip kolorado vabalus...“, kai pasirodysim Alytuje. Bet nieko labai žiauraus neįvyko. Gausios giminės susitikimas perkeltas į vasarą. O dabar pas Laurą susėdom prie vaišėmis nukrauto stalo. Kai jau sotūs ir laimingi linksmi šnekučiavomės, Saulius dar iššovė iš sunkiosios vaišingumo patrankos – patiekė keptą „mėsos Napoleono tortą“. Prisigėm po antrą skrandį ir valgėm, ką darysi – labai skanu buvo: skardoje susluoksniuota jautienos ir

kiaulienos nugarinė, tarpuose prifarširuota rūkytų lašinukų ir viskas orkaitėj iškepta – labai skanu buvo! Nuoširdus rokiškėniškas Dėkui!!!

Penkioliktas etapas: Punia–Raižiai–Alytaus kaimas–Alytus. Sunkūs 30 kilometrų orams prieš pat Alytų gatavai subjurus.

Šešioliktas etapas. Alytus–Miroslavas

Prabudau nuo įkyraus lietaus barbenimo į lango stiklą. Atsikėliau, pažiūrėjau pro langą ir vėl atsiguliau: „vaizdzelis nekoks“ – kaip sako ajurvedos daktaras ir rašytojas Viktoras iš Kėdainių. Lietus maišėsi su šlapiomis snaigėmis, kieme telkšojo milžiniškos balos ir baltos pliuurzės lopiniai. Kai toks oras už lango, žymiai labiau įvertini šiltos lovos teikiamus malonumus. Apsiverčiau ant kito šono ir nutariau dar pasnausti – šiandien pradėsim vėliau. Per tokį orą šeimininkas ir šuns į lauką nevaro, o kad savo noru? Reikia bandyti išlaukti, etapas Alytus–Miroslavas apie 20 kilometrų, ko čia draskytis nuo pačio ryto?

Iki Senamiesčio skvero atvažiauvom taksi, buvo jau po vidurdienio, bet reikalai nesitaisė – lijo, gerai kad nebesnigo. Užėję į Alytaus TIC-ą, užsidėjom antspaudus į pasus, pašnekėjom su malonia, dzūkuojančia darbuotoja ir, žiūrėk, kokį pusvalandį pratempėm.

Senamiesčio skvero sakuros, miesto sodo pušyne stovintis Laisvės angelas, unikalios gamtos sala Vidzgiris – jautiesi jaukiam, tvarkingam miške, bet žinai – šalia miestas. Toliau Radžiūnų piliakalnis, už jo – alytiškių ir miesto svečių pamėgtas pramogų parkas „Tarzanija“. Dar toliau mielas Dzūkijos kraštovaizdis... Pavydėsiu kolegoms piligrimams, kurie šį etapą eis orams pasitaisius. Vakarykščią dieną išvadinęs katastrofa, šiandien pat atsiimu savo žodžius: vakar dar buvo „nieko tokio“;

palyginus su šiandienos šalčiu ir dargana. Pagaliau matyti Miroslavo bažnyčia ir lietus liovėsi, net saulė giliai debesų pasirodė, kai priėjom Olakalnį. Nors archeologai tvirtina, kad tai nėra piliakalnis, bet vietiniai jį laiko šventu, čia kadaise buvo pagonių alkas, būdavo aukojama Perkūnui ir kitiems dievams. Čia buvo paslėptas Napoleono lobis, o vienas skerdžius įsigudrino kas rytą čia atrasti po vieną sidabrinį pinigą. Kad ir kaip netikėtų stebuklais žmonės, jie vis dėlto egzistuoja.

Nakvynę gavom Miroslavo nakvynės namuose su valdytoju Mindaugu susisiekę telefonu. Labai maloniai nuteikė požiūris į šlapią piligrimą – žinute gavę lauko durų kodą, kambarį radome jau prišildytą, fojė garsiai grojo muzika. Nors mes taip ir nesusipažinome (pinigus už nakvynę palikome ant savo kambario palangės), bet nuomonę susidarėme puikią. Mindaugas telefonu viską sprendė tiksliai ir greitai. Eilinių kartą pajutome Kelio Sargo globą.

Šešioliktas etapas: Alytus–Miroslavas. Ačiū Dievui, kad tokiu oru tik 23 kilometrai.

Septynioliktas etapas. Miroslavas–Meteliai

Oras Kelyje kaip amerikietiški kalneliai: tik vakar kovojom su dargana ir varvančia nosimi, o šiandien jau lepinamės saulutės dėmesiu, neprošal būtų kremas nuo saulės. Galvojau, Miroslave liksiu be antspaudo pase, nors niekam jis labai nereikalingas, bet tebūnie, žaiskim pagal taisykles – užėinu į kleboniją. „Anspaudas visada po ranka, ant šventoriaus „Piligrimų bibliotekėlė“, – pradaręs duris linksmi, man vos spėjus pasisveikinti, pasakė klebonas.

– Gal arbatos? – dar paklausė.

– Ačiū, klebone, gal kitą kartą, – leptelėjau ir sau mintyse papriekaištavau: ką čia paistai, koks dar kitas kartas?

Užsidėjom antspaudą, bibliotekėlėj palikom lankstinukų apie Rokiškio kraštą (visur jų pridaliu, nemažai buvau pasiėmęs) ir tiesiai pro mažuosius šventoriaus vartus patraukėm į Kelią. Linksmi su Audrute besišnekučiuodami, geltonas rodykles akimis kontroliuodami, jau buvom nužingsniavę gal porą kilometrų, kai man parūpo išsitraukti Camino Lituano nuorodų lankstinuką. Net kakta išrasojo: taigi ne tuo keliu einame! Kaip aš užmiršau? Dar vakar abu išsinagrinėjom maršrutą ir aiškiai matėm, kad iš Miroslovo yra du piligrimių keliai: tas tikrasis Camino Lituano ir alternatyvi kelio atšaka į Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo vietą. Šita atšaka žymiai ilgesnė, nors vėliau ir įsilieja į pagrindinį Kelią, sukantį pro Metelius. Man su niekaip nesibaigiančiu blazdos sausgyslės uždegimu kiekvienas kilometras „suskaičiuotas“. Man kaip tai undinėlei iš Anderse no pasakos kiekvienas papildomas žingsnis kančia. Va, kaip buvau Kelio Sargo nubaustas – negalima taip neatsakingai „mėtytis“ žodžiais: „Ačiū, klebone, gal kitą kartą“ – ir bus tas kitas kartas, specialiai reiks atvažiuoti, kad praeičiau alternatyvią kelio atkarpą, o dabar sukam atgal...

Kiek paėję, pamatėm mažiausią iš trijų didžiųjų Dzūkijos ežerų Obeliją. Už jo – Obelninkelių kaimas, dar kiek paėjęjus – etnografinis gatvinis kaimas Obelninkai. Bet koks čia nuostabus ir išskirtinis kraštovaizdis? Lėkštos, apskritos kalvos, jų tiek daug, jos viena ant kitos, tarsi Kūrėjas būtų iš peties pasidarbavęs ir išdėliojęs čia daug naminių bandelių, o didelį duonos kepalą įtaisęs tarp jų. Tai Papėčių piliakalnis. Šiuose kraštuose kadaise gyveno mūsų broliai jotvingiai, garsėję savo karių beatodairiška narsa ir savo laisva, nepriklausoma dvasia. „Dieve, kaip gražu,“ – tik tiek išlemenau čia užlipęs. Stovėjom su

Audrute apsikabinę ir rijom akimis tą grožį: smaragdo, malachito ir berilio žalių atspalvių pavasarinėje jūroje ryškiai mėlynavo Obelijos ežeras, kitoj pusėj Metelys, o už jo galėjai įžiūrėti Dzūkų jūra pravardžiuojamos Dusios melsvą nugarą. Kaip mums pasisekė, kaip mus globoja Kelio Sargas! O jeigu šituo keliu būtume prabėgę vakar? Kai pūtė šiaurys? Lietus ir šlapios snaigės prie žemės lenkė? Ar būtų užtekę valios ir ryžto čia užlipti? O dabar? Akys ilsisi, ausyse užauja lengvas vėjelis, skruostus glosto vis labiau įsidrąsinantys saulės spindulėliai, visas vargas, visi nueiti kilometrai yra niekis prieš tokias akimirkas, kai laikas sustoja ir sielą suvirpina jos didenybės Floros simfonija...

Skambina Zigmas Karalius: „Kur jūs? Ilgiau kaip iki šešių negaliu laukti. Jeigu norit apsistoti mano kaimo sodyboj „Mėta“, turit paskubėti.“ Gerai, Zigmai, sakau, kai tik prieisim Metelius, skambinsim, o jeigu tu skubi, mus nusiveši į sodybą, viską ten parodysi, o mes įsikūrę grįšim į miestelį apsipirkti. Taip ir sutarėm. Zigmas rimtas verslininkas, turi daug reikalų ir be paliovos mala liežuvium: pats klausia, pats atsako. Bet iš jo temperamentingos kalbos ši bei tą galima suprasti: „dar studentas lankėsi Biržuose“ ir pridūrė: „kad iki Rokiškio vis neprisiruošia atvažiuoti“, kai mes šiaip ne taip įsiterpėm į jo tiradą ir pasisakėm, iš kur esam. Dar greitakalbe pridūrė, kad visokių ten „maladziakų“ nepriima, bet telefonu išgirdęs mano nebejauną balsą, ryžosi priimti, kitaip sakant, truputį užsidirbti, nes „laikai, pats žinai, kokie.“ Zigmas žodžio žmogus, žadėjo, kad bus šilta, ir tikrai – mūsų namukas prikūrentas iki negaliu. Dar parodė, kur malkos sukrautos, ir prigrasinęs, kad kokio gaisro nesukeltume, dideliu greičiu su prakasais išrovė „su reikalais“. Mes palengva įsikūrėm ir pirmą sykį per šitiek dienų į miestelį

išėjom kaip turistai, o ne piligrimai – be kuprinių. Bevaikštant po miestelį, šešis kartus suskambo bažnyčios varpas, kviečiantis vakarinių pamaldų. Čia ženklas, reikia įsiklausyti į siunčiamus ženklus. Varpas kvietė nusilenkti ir padėkoti Kelio Sargui už suteiktas malones ir globą, kurią jautėme visos kelionės metu. Kelias jau eina į pabaigą, rytoj paskutinė diena laukia...

Septynioliktas etapas: Miroslavas–Metelis. Nežymiai nukrypę nuo kurso nuėjoms 25 kilometrus.

Aštuonioliktas etapas. Meteliai–Šventežeris

Sėdim Šventežerio autobusu stotelėj laukdami autobuso namo ir geriam savojo Kelio pabaigtuvių šampaną – mūsų Kelias baigtas... „Geriausias planas – neturėti jokio plano,“ – nuo pat Kelio pradžios taip atšaudavau visiems, kurie manęs klausdavo apie artimiausius planus. Tik sėkmingai pasiekę Kelio tarpinę stotelę, pradėdavom rūpintis kitos dienos nakvyne. Pasitikėjau Kelio Sargo globa ir visą mūsų Kelio planavimą buvau atidavęs į jo rankas. Dar vakar vakare galutinis mūsų tikslas buvo Lazdijai, tačiau, kaip visada, iš vakaro ieškodamas nakvynės Lazdijuose jos negavau. Vienintelis viešbutis „Gojus“ ir svečių namai „Simona“ buvo užimti. Žinoma, galima buvo atsikėlus su saule bandyti suspėti į vienintelį po pietų iš Lazdijų išvykstantį autobusą, bet... Būtų likę neužfiksuoti vakarykštės dienos Kelio įspūdžiai, kuriuos mėgdavau rašyti rytais, Audrutei dar saldžiai miegant, būtų išlikusi ir nemaža streso rizika, kada turėtum baisiai skubėti, visą laiką žvalgantis į laikrodį. Koks tikslas verstis per galvą, jeigu viską galima išspręsti paprastai ir užtikrintai: nurėžei keletą kilometrų nuo galutinio tikslo ir savąjį Kelią užbaigė Šventežeris – miestely su tokiu šventu pavadinimu...

„Mėtos“ sodybą palikome lygiai dešimtą, iki autobuso pasilikę valandą rezervo. Pirmas objektas – Metelių apžvalgos bokštas „Nendrių pėdas“. Jis stovi prieš pat miestelį, iš rytų pusės ir iš pačių Metelių jo nematyti. Kai prie kapinių paklausėm: „Kur jūsų apžvalgos bokštas,“ – vietiniai juokdamiesi parodė: „Čia tuoj už pušelių, gal koks šimtas metrų“... „Nendrių pėdas“ neaukštas, tik 75 laipteliai (prisiminkim Birštono bokštą su 300), bet labai išvaizdus. Užlipus matyti Metelio, Dusios ežerai, pats miestelis ir jo apylinkės, tačiau tokio begalinės, beribės erdvės pojūčio kaip nuo Papėčių piliakalnio, kai išauga sparnai ir norisi skristi, jau nėra. Dusia ne be reikalo pravardžiuojama Dzūkų jūra, nes turi visus Baltijos požymius: smėlio paplūdimiai, pušynai aplink ir nemažos bangos skalauja krantus... Gražu! Iki pat regioninio parko direkcijos keliavom Dusios pakrante. Čia, suradę piligrimų bibliotekėlę, vėl savavališkai užsidėjom antspaudus į savo piligrimų pasus...

Kirtom Seirijų–Lazdijų plentą ir geltonų rodyklių vedini patraukėm Bijotų pažintiniu taku. Kiek paėjęjus, pirmasis „Stop“! Kas gi čia? – iškilo klausimas, kai pamatėm mėlyna spalva užtepliotas geltonas rodykles. Grįžtam atgal, ir tikrai už didelės žabų krūvos randam pasislėpusią naujutėlę Camino Lituano nuorodą. Po kiek laiko antroji nesėkmė – „Akligatvis“! Atėjom pas kažką į sodybą į „svečius“, tik mūsų niekas nelaukia. Stovim, žvalgomės aplink, kurgi vėl prašovėm? Tik staiga Audrutė sako: „Atsimeni, kai buvom pas Kristiną ir Igorį, kur šalia Pakruojo albergą piligrimams rengia? Kristina minėjo, kad paskutiniam etape jie irgi pasiklydo, gal paskambinam, pasiklausiam?“ „Baik juokus,“ – sakau: „To dar betrukė, kad paskutinę dieną pasiklystumė. Einam atgal ir atidžiau dairomės, vėl

rodyklė bus kur užkišta“. „Radau!“ – šaukia Audrutė. Tokia nemenka nuoroda (kaip mes ją pražioplinom?), bet pasukta į pievą... Į pievą, tai į pievą – varom į pievą! Klampojam, po užvakarykščio lietaus visur baisiai šlapia, jau ir batuose vanduo žliugsi, bet nei kelio, nei takelio, nei provėžų nematyti – paprasčiausia ganykla. Einam, einam, ganykla baigiasi, už jos krūmai, o už krūmų, matyt, žemesnės vietos būta, vandens, matyti, iki kelių. Ir čia „Stop“! O laikas tai tiks, dar iš jaunystės laikų vienas posakis, giliai į atmintį įsirėžęs, galvoj širdies ritmu pulsuoja: „Traukinys šikančių nelaukia!“, „Traukinys šikančių nelaukia!“ (mūsų atveju autobusus pasiklydusių nelaukia). Štai tau ir dilema! Šekspyro plunksnos vertas epizodas – jo garsusis egzistencinis: „Būti ar nebūti – štai kur klausimas“!?

– Brendam? – klausia Audrutė.

– Gal tau su galva negerai, man koja skauda! – spyriojuos.

– Kai per Šušvę, tai pirmas, o dabar bijai? Bailys! – drąsina mane.

– Ten buvo viskas aišku, perbrendam ir einam toliau. O čia man niekas neaišku! Perbrendam, o jeigu nuorodos nerandam, kas tada? – logiškai mąstau.

– Tada galvok pats, tu čia „glavnas“, aš tik dekabristo žmona, – nusileidžia Audrutė.

Kelio Sargas man pasufleravo grįžti į pirmąją pradžią, prie tų mėlynai užterliotų rodyklių. Orientuotis buvo galima, nes Kelio čia būta. Vingiuoja jis pro tokią išpuoselėtą sodybą. Tikriausiai kilo koks konfliktėlis su sodybos šeimnininkais ir uždraudė piligrimams jų privačią, šventą žemelę mindžioti. Camino Lituano sumanytojai turėjo iš padėties kažkaip suktis ir nukreipė piligrimus eiti pro pievą, kad jų valdas apeitų, o kai šitiek prilijo, antra Šušvė pievoj atsirado...

Laiko daug sudeginom, kol iš šito užburto rato išėjom, laiko rezervas visai subliuško, bet nuo grafiko dar neatsiliekam. Nakrūniškės kaime dar viena piligrimų bibliotekėlė. Naudinga šita iniciatyva būtų, jeigu kas kelio pradžioje tokių bibliotekėlių įrengtų. Gal ką praleidau? Mes tik tris matėm: prie Miroslovo bažnyčios, prie Metelių regioninio parko direkcijos ir čia. Visos dvidešimties kilometrų spinduliu. Jeigu atsirastų daugiau, būtų puiku, manau, miestelių ir kaimų bendruomenės laikui bėgant apie tai pagalvos. Leidžiantis nuo Stragiškės aukštumų, visą laiką mus lydėjo nuostabi Dusios ežero panorama, iš tolo matėsi ir garsioji Kryžių koplyčia. Kadaise, prieš mūsų su švedais, lietuvių kariuomenės kapelionas čia laikė mišias ir pastatė toje vietoje tris kryžius. Po kurio laiko čia prasidėjo stebuklingi išgijimai, žmonės atsidėkodami pradėjo statyti padėkos kryžius, buvo pastatyta ir pirmoji medinė koplyčia. Dabar čia išties sakrali vieta, rimties sala, kur tikinčiųjų rankomis padarytas toks *ale padzūkų* „Kryžių kalnas“ ir pastatyta dangų remianti mūrinė Kryžių koplyčia. „Belskite ir jums bus atidaryta,“ – sako Viešpats evangelisto šv. Mato lūpomis... Ir beldžiasi, ir prašo žmonės malonių, matyt, gauna, jeigu čia šitiek padėkos kryžių pastatyta...

Pasiekę Šventėžerį, nepajutom kažkokios ypatingos euforijos, neaplankė nušvitimas ir mes nepanoramom į nirvaną. Tik pasibučiavom su Audrute dėkodami vienas kitam, kad ištvėrėm, kad nugalėjom save, kad nesipykom, kad slaugėm, kad palaikėm vienas kitą, kad įveikėm, kad pabaigėm, kad finišavom... Taip, čia ne Camino de Santjago, kai tu viską užbaigi Santjago de Kompostela katedroje: praeini pro šv. Jokūbo palaikus, išgirsti širdį (gal ego?) pamaloninantį „peregrinos de lituania“, sulauki, kol aštuoni šv.

Mišių patarnautojai iki pat katedros lubų įsiūbuoja milžinišką smilkytuvę ir visas pakylėtas bei dvasiškai sklidinias išsiruoši į „pasaulio kraštu“ vadinamą Finisterrą. Čia, sėdėdamas ant uolų ir žiūrėdamas į vandenynan besileidžiančią saulę, pasižadi būti geresnis ne tik aplinkiniams, bet ir sau: dažniau pakelti akis į dangų, dažniau į rankas paimti „protingą“ knygą, daugiau laiko skirti bendravimui, dažniau apkabinti savo artimuosius, daugiau duoti negu imti, labiau mylėti ir dažniau atleisti... Nesu specialistas, bet man tai labai panašu į nušvitimą ir sielos apšvalymą. Camino Lituano to neduoda, o ir negali duoti – čia tik Kelio pradžia...

Aštuonioliktas etapas: Metelys – Šventėžeris. Paskutiniai 20 kilometrų. Bet kokie įspūdingi...

Camino Lituano. Vietoj epilogo

„Jei manote, kad galite, tai ir galite. O jei manote, kad negalite – jūs irgi esate teisūs,“ – jau nepamenu kieno tai žodžiai, bet jie labai tiksliai apibūdina tą padėtį, kurioje mes visi atsiduriame prieš pradėdami ką nors planuoti. Viskas – visi mūsų troškimai, slapčiausios svajonės, vidinės baimės – gimsta mūsų galvoje ir tik nuo mūsų valios ir įsitikinimų priklauso, ar užauginsime savo svajonę, ar ją užgniaušime. Noriu padrašinti visus – svajokite drąsiai ir leiskite savo mintims materializuotis. Kada, jei ne dabar? Tik įsileiskite Kelio idėją į savo širdį, o jau į pašąmonę ji pati suras kelius, ir tada tik laiko klausimas, kada Kelio Sargas jus pakvies. Ateis tas laikas, kai jūs neskubėdami susidėsite visą savo turtą į kuprinę (pamatysite, kiek mažai žmogui reikia), atsiveikinsite su brangiais artimaisiais (iškeliauti jau verta dėl to, kad pajaustumėte, kaip džiugu vėl juos apkabinti sugrįžus) ir išeisite į savo pirmąjį Kelią. Kai kiekviena diena bus nenusipėjama,

kai nežinosi, kas tavęs lauks rytoj... Kelias taps iššūkiu, žaidimu, naujų patirčių gurkšniu. Jus stebins nauji atradimai ir pokyčiai, nematyta gamta ir neatrastos vietos, nauji žmonės ir šypsenos – daug šypsenų, bet svarbiausia atsiras suvokimas, kiek daug dar gali būti tų pirmų kartų. Ir visai nesvarbu amžius, kiek daug jaunų, o dar daugiau gyvenimo pažinusių piligrimų išsiruošia į savo pirmąjį Kelią...

Už Kelią, pranokusį lūkesčius, už Kelią be nė vieno nesklandumo, už rūpestį, už pakantumą, už supratingumą pirmiausia dėkoju savo Kelio Sargui – Audrutei. Dėkoju Camino Lituano sumanytojams ir organizatoriams: jūs įdėjote titaniškas pastangas, kad mes galėtume džiaugtis Keliu ir savęs pažinimo kelione čia, Lietuvoje – netoli savo namų slenksčio. Šitas Kelias galbūt kai kam užaugins dar drąsesnę svajonę – troškimą nueiti Camino de Santjago Ispanijoje (kai kam gal atsitiks(o) atvirksčiai, visaip bus...). Kelias sužymėtas tobulai, naujieji žemėlapiai labai tikslūs ir informatyvūs (nuoširdus ačiū tam kažkam, kas nuolat juos atnaušina ir dirba piligrimų patogumui), kaip aš jų pasigedau keliuose paskutiniuose etapuose. Jeigu ir buvo kokių netikslumų, tai puiku, nes taisyklės išimtis tik pabrėžia pačią taisyklę. Puikiai parinktos nakvynių vietos, jų atsiranda vis daugiau ir daugiau, vadinasi, Kelias populiarėja, juo rūpinamasi, jis nepaliktas kaip našlaitis nuošaly, jis nekurtas dėl „varnelės“, „akis bado“ – jis kurtas iš Idėjos! Kuriami nauji albergai tų pačių piligrimų rankomis, vadinasi, Kelias gyvas – jis auga. Dar meteliai kiti ir bus galima apie savąjį Kelią svajoti mažiau drąsiems, savo jėgomis mažiau pasitikintiems piligrimams, kuriems 30 kilometrų tarp nakvynės vietų „kosmosas“. Atsiras daugiau nakvynių, atsiras galimybė

sutrumpinti dienos atstumus, atsiras patogesnė infrastruktūra ir Camino Lituano taps Reiškiniu. Traukos reiškiniu ne tik lietuviams, bet ir viso pasaulio piligrimams. Nenuvertinkim savęs ir nesikuklinkim (ech, tas lietuviškas nuolankumas...) – Camino Lituano turi visus šansus tapti puikia Lietuvos įvaizdžio dalimi. Pagrindas tam šito Kelio sumanytojų ir organizatorių dėka padėtas labai tvirtas, kaip sako rokiškėnai: „Padarytas ne ant juoko.“

Į Kelią išėjom dviese ir nuo pat pirmosios dienos nieko neplanavom. Kai manęs koks pasiklydęs skambutis paklausdavo, kur esu ir kiek užtruksiu, atsakydavau: „Šiandien čia, rytoj galiu būti bet kur.“ Praėjusios dienos įspūdžius ir naudingus patarimus piligrimams sudėliodavau kitos dienos anksti rytą, kai Audrutė dar saldžiai miegodavo. Mane nemenkai motyvavo gausūs ir pozityvūs komentarai: „kaip serialą seku jūsų kelionę...“, „tarsi geros knygos tekstą suryju rytais...“, „aprašymai nuostabūs, jausmas toks, jog pėdinčiau kartu su jumis...“, „ačiū už pažinimo kelią ir skleidžiamas geografines žinias...“, kurie rytais neleidavo pramiegoti ir skatindavo rašyti kasdien. Taip visai neplanuotai tie įspūdžiai sugulė į nepertraukiamą Kelio aprašymą – į Kelio gidą pradedantiesiems, į laisvalaikio skaitinius prijaučiantiesiems, į prisiminimų ir apmąstymų tekstus Kelią įveikusiems piligrimams. Kažkur feisbuko platybėse pasimetusios, „palaidos“ mintys sugulė į „Camino Lituano“ knygelę su šiek tiek patvarkytu tekstu bei tą tekstą papildančiomis nuotraukomis. Noriu visus savo skaitytojus pakviesti: „Kada keliausite mūsų kraštuose, būtinai aplankykite Rokiškį reprezentuojančius dvarus: Salų, Gačionių, Ilzenbergo... Užsukite prie Rokiškio „Akropolių“ vadinamų įspūdingųjų Onušio dvaro griu-

vėsių, kurie pakeliui į Ilzenbergą. Užlipę ant Sartų apžvalgos bokšto, pasigėrėkite nuostabia kraštovaizdžio panorama, atsiversiančia prieš jūsų akis. Ir, aišku, pabaigai, kaip desertui pasilikite Rokiškį – unikalus plano ir nepakartojamo žavesio miestą – mano Miestą. Pradėkite nuo lankomiausios dvaro sodybos, kuri jus nustebins puikiai sutvarkyta teritorija, išskirtinėmis ekspozicijomis, grafų valgomuoju, medžioklės trofėjų mene. Savo akimis būtinai pamatykite primityvisto, dievdirbio Liongino Šepkos, lietuviškojo Niko Pirosmanio, darbus ir sužinokite jo liūdną meilės istoriją. Verta užsukti ir į vienintelį Lietuvoje prakartėlių muziejų. Kviečiu pėstute praeiti Tyzenhauzų alėja, prie tvenkinių palesinti juodąsias gulbes. Už kelių

žingsnių ir Nepriklausomybės aikštė, kur galima pasigrožėti dailininkų profesionalų tapytomis langinėmis, puošiančiomis ir aikštę, ir centrinę Respublikos gatvę. Jau viskas? Ar kažką praleidau? Juokauju, žinoma, būti Rokišky ir neapžiūrėti Rokiškio bažnyčios? Kaip būti Paryžiuo ir nematyti Eifelio bokšto? Kaip lankytis svečiuose ir nepaspausti šeimininkui rankos? Jūs niekaip negalėsite praeiti pro mūsų nuostabiąją, grakščiąją, raudonąją neogotikinę bažnyčią, kurios tiesiog neįmanoma nepastebėti. Ji, beje, atvira lankytojams (atvirų bažnyčių pasigedau Camino Lituano). Visai šalia bažnyčios yra ir Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio paminklas, stebuklingai nenugriautas sovietmečiu. Atidesni visai šalia pamatys „Seno grafo“ šeimos

restoranėlių (savaitgaliais dažnai sukamės patys su Audrute). Užeikite! Su slaptažodžiu „Camino Lituano“ visada gausite 20 proc. nuolaidą, galėsite atminimui paimti ir minėtą Kelio aprašymo knygelę – pageidaujantiems būtinai su autografu...

Pabaigos pabaigai

Iš klausimų ir komentarų sudariau nuomonę, kad daugelis su nekantrumu laukia Kelią apibendrinančių nominacijų patiems pačiausiems: žmonėms, etapams, vaizdams ir vietoms. Todėl, „užbėgdamas už akių“, paskyriau Camino Lituano „Oskarus“, kuriuos pateikiu jūsų vertinimui.

Kelio žmogus – Regina iš Paberžės. Tėvelio Stanislovo atminties saugotoja. 1863 m. sukilimo muziejaus įkūrėja ir siela. Tokius žmones galima sutikti tik Kelyje...

Kelio keistuolis – Paulius iš Beinoraičių. Tokį atvirą, nuoširdų ir taip užsikrėtusį Kelio idėja žmogų retai sutiksi. Svajok drąsiai, Pauliau – tu tikrai prisiliesi prie šv. Jokūbo palaikų Santjago de Kompostela katedroje.

Kelio piligrimas – Marius, pirmas ir vienintelis mūsų Kelyje sutiktas piligrimas. Už tą tavo pirmą žingsnį, už pirmą įveiktą etapą... Prosit, Mariau!!!

Kelio „Aš irgi širdy piligrimas“ – Alicijos brolis Mečislovas iš Vadaktų. Tau, Mečy, belieka tik užsidėti kuprinę ant pečių ir kartu su Alicija leistis į Kelią. Vieną nakvynę turit garantuotą ir nemokamą...

Kelio stebuklas – Paberžė! Vietos sakralumas, šventumas ir tvyranti aura – pritenkianti.

Kelio netikėtumas – pažintis su piligrimais Kristina ir Igoriu. Jūsų geranoriškumas ir tarnystė Kelio idėjai užburia. Kas iš mūsų imtųsi rengti naują albergą piligrimams? Jau greitai Paliečių kaimo albergas priims pirmuosius piligrimus. Ačiū ir sėkmės jums, brangieji!

Kelio staigmena – piligrimų stotelė Rokonių kaime: dailus nameliukas šalia kelio stovėjo, o ten, Dievas mato, karališkos vaišės ant stalo gulėjo... Ačiū Kazimierui!

Kelio siurprizas – pačių artimiausių: dukros Neringos ir sesers Danutės *tete-a-tete* sveikinimai gimtadienio proga.

Kelio Grand siurprizas – draugų iš Rokiškio: Dainos, Giedrės, Donato ir Igorio gimtadieninis „Ilgiausių metų, ilgiausiųųųųų...“ ant „Rasos sodybos“ Prienuose slenksčio. Mane nustebinti sunku – pats esu siurprizų meistras, bet čia buvo vaaauuuuu... Ir dar tas tortas su fejerverku...

Kelio dvaras – Jakiškių dvaras. Viskas susidėjo: puiki saulėta diena, atlapoti dvaro langai ir atviros durys, slaptų užkaborių ir slėpinių paieškos, kvietimas kavos ir pažintis su dvarininke Meile.

Gražiausias Kelio etapas I – nuo Paberžės iki Šatenių. Paberžė, Užupės kaimas, darniai įsikomponavęs į Liaudės upės reljefą, įspūdingasis Bakainių piliakalnis, Šventybrastis su sukilėlių kapais ir šimtamečiais ąžuolais, Ignacogrado dvaro griuvėsiai ir, aišku, Šateniai su Česlovo Milošo romane „Isos slėnis“ išgarsintu tėviškės grožiu. Ir visą kelią lydintis susimąstęs tamsus Nevėžis.

Gražiausias Kelio etapas II – nuo Vangų iki Pociūnų. Visą gyvenimą man rūpėjo, kas gi ten slepiasi tuose dideliuose žaliuose plotuose, tarsi begalybės aštuonetu įrėmintuose mėlynos Nemuno juostos? Kelias pasotino smalsumą – tiek gryno oro ir tiek ramybės retai kur šiais laikais berasi.

Gražiausias Kelio etapas III – nuo maždaug 1,5 kilometro už Pakruojo žiedo iki Rozalimo. Vaizdingas miško keliukas iki Laičių tvenkinio ir nuo čia prasidedantis įspūdingas Rozalimo miško parkas. Pakeliui keista, legendomis apipinta mistinė vieta – Zigmantiškių akmuo su Ma-

rijos pėda ir Rozalimas, savo medine architektūra sužavėjęs miestelis.

Kelio ežeras, čia be klausimų: Dzūkų jūra – Dusia.

Kelio bažnyčia, nebuvo sunku išsirinkti – Nemajūnų šv. Petro ir Povilo bažnyčia.

Kelio varpinė – Margininkų bažnyčios varpinė, toks kiborgas transformeris. O kai varpu suskam-bėjo mums ramiai bepietaujant, net kšnis burnoje užstrigo – negi kiborgas gyvas?

Kelio bomba – Šušvės brasta. Nuo pačio labo ryto kaip laikrodinė bomba galvoje tikėjo mintis: įveiksim – neįveiksim – paimsim – nepaimsim – pereisim – nepereisim...

Kelio panorama – vaizdelis nuo Papėčių piliakalnio. Tik čia laikas sustojo ir sielą suvirpino jos didenybės Floros simfonija...

Kelio atradimas – Punios piliakalnis. Ta stulbinanti erdvė, kuri atsiveria žvelgiant nuo piliakalnio viršūnės ir pritenkiantis vaizdas į ramiai sruvenantį tėvelį Nemuną ir kaip į neklauzadą vaiką triukšmingai čiurlenančią, piliakalnį juosiančią Punelę.

Kelio nusivylimas – „pabučiuota“ Pažaislio vienuolyno spyna. Pats kaltas, galėjau paskambinti.

Kelio patiekalas – Neringos virtiniai! Dėl šitų virtinių prie Baltijos važinėsiu pro Joniškį.

Kelio maistas kasdieninis – „Dūmelio“ sūdyti lašinukai. „Raketiniai“ degalai – be jų raketos į kosmosą nekyla, ką ten piligrimai...

Nueitas Kelias – 488 kilometrai.

Pabaigos pabaigos pabaigai:

Kvietimas į „Seną grafą“ atsimti Kelio aprašymo knygelę ir su slaptažodžiu „Camino Lituano“ gauti 20 proc. nuolaidą galioja ir rokiškėnams. Piligrimystė – tai pašaukimas, o piligrimų išskirtinis bruožas – šypsena...

Kai Rokiškyje dar žydėjo apelsinai...

Citrus sinensis ir kiti XIX–XX a. I pusės
Rokiškio grafų Tyzenhauzų ir Pšezdzieckių
žiemos sodo šilumamėgiai augalai

DOROTĖJA UŽDAVINYTĖ

Rokiškio krašto muziejaus muziejininkė

Iš Pietų, Rytų
ir Vakarų – į Rokiškį!

Nieko nuostabaus, kad vaizduotę, spontaniškumą, emocionalumą bei mistinius, transcendentinius potyrius taip vertinę XIX a. romantikai nepritarė šalto racionalaus proto vienvaldystės šalininkams. Ir iš tiesų, kas galėtų prilygti intuicijai arba gaiviam nuostabos dušui? O gėlių grožį geriausia suvokti širdimi...

Emocijos, kaip ir intelektas, yra puikus pasaulio pažinimo įrankis, o nuostaba – tikra Dievo dovana bundančiai žmogaus sąmonei. Argi pasitaiko nemokančių stebėtis? Juk mes visi, vos tik gimę, prisipildome nuostabos...

Antai net išsižiojame horizonte išvydę tiek daug žadančius naujus pasaulius! Ir stulbinančius kitų kultūrų bei civilizacijų pasiekimus:

kad ir actekų valdovo Montesumos žvėryną, kuriame 1519 m. knibždėjo tūkstančiai žinduolių, paukščių ir roplių, iki tol neregėtų Meksikos pakrantėse išsilaipinusiems Ispanijos konkistadorams¹. Aikčiojome ir pirmą sykį krimstelėję pomidoro. Vaje, kokia rūgšti citrina! Negi duonmedis atstotų mums duoną? O ar gali Rokiškyje žydėti apelsinai? Kas, jei ne nuostaba, apima išsipildžius

Rokiškio dvaro daržininko Aleksandro Jono Macijausko (1878–1955) šeima prie Rokiškio dvaro oranžerijos, 1929 m. RKM 7556

Dvaro šiltnamiai, 1934 m. RKM 2832-3

svajonėms, o pasakoms ir sapnams netikėtai tapus tikrove?

Išpučiame akis išvydę atogrąžų drugelių vikšrus ant dar spalvingesnio augalo lapų. Stebimės aptikę kolibrių – dydžiu į bites panašių paukštelių... Arba skleidžiantis vos šešias valandas težydinčiai nakties karalienei (lot. *Selenicereus*), kurios stiebai primena virvę, tačiau žiedas kvepia vanile. Ji yra išplitusi nuo Pietų Teksaso, išilgai Meksikos, per Centrinę Ameriką, Antilų salas ir šiaurinę Pietų Ameriką iki pat Argentinos, o žydi... tik pamanyk, net ir XIX a. I pusės Šiaurės vakarų krašte, Dabraulėnuose!

Naujųjų laikų didiesiems geografiniams atradimams nustebinus ir sudrebinus Žemę, tolimų egzotiškų kraštų sensacijos nepaliovė rūpėti ir vėliau. XIX a. kolonijinėms imperijoms vis dar augant ir plečiantis, Šiaurės vakarų krašto gyventojus taip pat apėmė kelionių manija. Kilmingieji leidosi medžioti trofėjų ir ne veltui dar uoliau mokėsi kalbų: argi nenuostabu, kad Rokiškio grafai Tyzenhauzai laiškus iš užsienio namiškiams rašė išsyk net trimis skirtingomis kalbomis?

1875 m. balandį lenkų periodinis leidinys „Wędrowiec“, savo antraštėse dažnokai minėjęs ekspedicijas ir keliones, „Geografinių naujienų“ skiltyje ir vėl pranešė šį tą smagaus: iš kelionės po Rytų kraštus į savo namus Pakaunėje sugrįžo Raudondvario grafas Benediktas Henrikas Tiškevičius!² Tuoj pat apsisukęs jis ir vėl keliavo. 1875–1876 m. pagaliau aplankė Indiją, Japoniją ir Kiniją, kur ne tik pramoko kinų kalbos, bet ir įgijo kinų valdininko mandarino titulą. Ir netrukus dvaruose pasklido žinia, kad yra savo akimis regėjusių šelmį grafą, vilkintį kinų mandarino kostiumą. Reikia pasakyti, kad nuo to laiko naujuoju TI-ZI-KIE vardu bičiuliams žaismingai prisistatindavęs B. H. Tiškevičius šį kostiumą namuose įprato vilkėti gana dažnai. Įsitaęs Tolimųjų Rytų valdovams skirtame palankine, tarnų dar ne sykį buvo nešiojamas po savo rūmų parką, stebint abstulbusiems svečiams.

Išsilaipinus šiltose subtropikų ar tropikų pakrantėse, tapo įprasta žavėtis ir tenykšte gamta, tad į laivų triumfus patekdavo ne vien įvairiaspalviai suvenyrai, bet ir gyvi sutvėrimai; taip pat augalų sodinu-

kai arba jų sėklos, kad ne tik ilgi pasakojimai, bet ir žavus atogrąžų džunglių šešėlis nustebintų namiškius. Veikiausiai dėl įstabios Kinijos imperatoriaus dovanos – mandarino titulo – Raudondvario dvaro parke Benedikto Henriko Tiškevičiaus laikais pastebimai vyravo citrusai. Jų vazonėliai, atėjus žiemai, drauge su žemaūgėmis obelaitėmis būdavo sustatomi pietiniame rūmų fligelyje įkurtoje augalų karalystėje – žiemos sode. O milžiniškos palmės iki pat Antrojo pasaulinio karo pradžios reprezentavo už Raudondvarį neką mažiau šaunesnius Rokiškio dvaro rūmus. Šių rūmų šeimininkas Konstantinas Tyzenhauzas (1786–1853) – taip pat mėgėjas pakeliauti – ne tik Pastovių dvarą, savo pagrindines valdas Baltarusijoje, bet ir Rokiškį išpuošė iš tolimiausių pasaulio kampelių atsivežtais augalų sodinukais.

Rūpestingiems šeiminkams pageidaujant, iš sėklų sudaiginti augalai būdavo persodinami ne rądomis, bet specialiai tam skirtomis lazdelėmis, todėl įvairių laikotarpių Rokiškio dvaro parko oranžerijos ir šiltnamių prižiūrėtojai tikrai turėjo ką veikti! Iš jų paminėsime pirmąjį ir paskutinįjį gėlininkus: Pilypą Arendsą ir Aleksandrą Macijauską. Ne veltui A. Macijauskui talkino dar bent keli padėjėjai: Juozas Miševičius, Naidzinskas, Bublikas ir netgi A. Macijausko dukrelė, mažoji Sofija! Juk jau XIX a. I pusėje Rokiškio dvaro oranžerijoje ir šiltnamiuose tarpo tokia daugybė paslaptinių augalų, kilusių iš Pietų, Rytų ir Pietryčių Azijos, Amerikos ir Afrikos, iš tropikų ir subtropikų, ir netgi iš dykumų regionų. Vieninteliame išlikusiame 1825 m. oranžerijos, šiltnamių, daigynėlių bei specifinės parko dalies – botanikos sodo – inventoriuje paminėtos ir Montesumos sodų gvaizdūnės, dar vadinamos zinijomis (lot. *Zinnia*

elegans), į Europą patekusios tik XVIII a., ir 1–1,5 m aukščio jūros svogūnai (lot. *Urginea maritima*), auginami dėl ilgų gražių žiedynų, ir bananas (lot. *Banana musa paradisiaca*), pramintas atogrąžų duona, labiausiai paplitęs Afrikoje ir Azijoje, laikomas didžiausia pasaulio žole. Iš viso per 5 613 vienetų skirtingų rūšių, neskaitant tos pačios rūšies augalo gentainių! O grafų Tyzenhauzų taip dievintos Sulanžo magnolijos (lot. *Magnolia soulangeana*), vieni seniausių planetos augalų, žydintys sniego baltumo žiedais taip gausiai ir ilgai, garsėjo kaip tikra Rokiškio dvaro parko pavasarių puošmena.

Žinome, kad 1940 m. grafams Pšezdzieckiams apleidžiant Rokiškį, dvaro parko šiaurinėje pusėje dar tebestovėjo trijų dalių, vėduoklės formos šiltnamiai ir Konstantino Tyzenhauzo apie 1822 m. išplėsta ir patobulinta, XIX a. pab.–XX a. pr. Pšezdzieckių perstatyta, bet vis dėlto dar Ignoto Tyzenhauzo laikais, kaip manoma, apie 1810 m., atsiradusi oranžerija. Būtent šio raudonų plytų įstiklinto pastato viduje ir vešėjo įspūdingasis Rokiškio grafų Tyzenhauzų ir Pšezdzieckių žiemos sodas. (Beje, sąvokas „žiemos sodas“ ir „oranžerija“ šiame straipsnyje vartosime ir kaip sinonimus).

Ir nors Konstantino Tyzenhauzo botanikos mokslo tyrimams naudota parko laboratorija ir žvėrynas XX a. pr. jau buvo sunykę, pietinėje parko dalyje iki pat 1940 m. smagiai sau dūžgė sūpuoklės ir klegėjo grafų Pšezdzieckių teniso kortas. Parke kaip pašėlę švilpė ir Australijos aborigenų bumerangai, kuriuos svaidė paskutiniųjų Rokiškio dvaro šeimininkų atžalų penketukas. Ir nė vienas Tyzenhauzas ar Pšezdzieckis niekuomet nepamiršo bendro protėvio, abiejų giminių pasididžiavimo, XVIII a. LDK rūmų išdininko Antano Tyzenhauzo (1733–1785),

kuris, nors ir miręs skurde, Žano Emanuelio Žilibero talkinamas, Vakarų Baltarusijoje, Gardine, jau 1775 m. buvo įsteigęs pirmąjį botanikos sodą LDK.

Madingasis apelsinas

Žinoma, Kavoliškio, Antanašės ir kitų kaimyninių dvarų gyventojai pripažino, kad derlinga Kauno gubernijos Rokiškio grafystė, į kurią anuomet įėjo miesteliai Aknysta, Rokiškis ir Kamajai, buvo turtinga. Ir iki XIX a. pradžios tikrai pati didžiausia visame Vilkmėgės paviete! O tasai 47 tūkstančių hektarų žemės plotas, kadaise priklausęs Gardino seniūnui ir karališkųjų ekonomijų valdytojui Antanui Tyzenhauzui, o vėliau jo sūnėno Ignoto perleistas grafui Konstantinui (dar verslesniam ir sumanesniam už jį patį), garsėjo kokybiškais linais, kanapėmis ir miežiais, iš kurių Rokiškio dvaro bravoruose ir manufaktūrose gaminti ir popierius, ir perukai, ir alus.

Na, o galantiškas ir išvaizdus grafas, LDK raitosios gvardijos šefas Ignotas Tyzenhauzas (1760–1822), taip dosniai mokėjęs už ložes ir krėslus labdaros renginiuose, išties buvo mėgėjas pasipuikuoti! Jis paisė madų ir buvo įsitikinęs, kad tikrą poną pažinsi iš kostiumo. Mat anuomet ne tik pokylių debutantėms, bet ir šauniems džentelmenams, kad ir įkopusiems į penktą dešimtį, rūpėjo kuo geriausiai pasirodyti. O juk 1801 m. grafas Ignotas tebuvo vos 41-erių ir nė iš tolo nepriminė senio! Ir žinia, didžiutis galima ne vien tik gerai sukirtu fraku ar gausiu derliumi: o kodėl gi ne mūriniais vienaaukščiais klasicizmo stiliaus rūmais, 1801 m. būtent Ignoto Tyzenhauzo dėka iškilusiais senosios kunigaikščių Krošinskių dvarvietės vietoje? Juk vien tik į juos pažvelgus matyti, kad jų šeimininko pinigine kietai prikimšta aukso.

1797–1801 m. jau kilo naujosios Ignoto sodybos – Rokiškio dvaro – pastatų pamatai. O 1801 m. įvyko įkurtuvės ir grafo Ignoto žmona Mariana Pšezdzieckytė-Tyzenhauzienė (1762–1843) pirmą kartą su viešniomis išėjo pasižvalgyti naujojo vėduoklės formos parko takeliais – tiesiomis ir plačiomis, būdingoms baroko ir klasicizmo parkams spinduliškoms alėjoms. Bet ir atsitik tu man šitaip, kad kaip tik 1798–1801 m. vyko tokia sėkminga Napoleono kampanija Sirijoje ir Egipte! To ir reikėjo tikėtis, kad po jos Prancūziją užtvindys taip ilgai laukti senųjų civilizacijų artefaktai. Plačiai pasklidę po Europos dvarus, jie kėlė didžiulį susidomėjimą. Netgi kur kas didesnį nei europinio meno vertybės, kurias Ignotas Tyzenhauzas, rizikuodamas savo paties gyvybe, šlavė Didžiosios Prancūzijos revoliucijos metu ir kuriomis išpuošė Rokiškio dvaro rūmų sienas. O ir 1822 m., Ignotui Tyzenhauzui viena koja jau stovint kape, visi tik ir tekalbėjo apie patį reikšmingiausią istorijoje Senovės Egipto archeologinį radinį – dar neišplėštą faraono Tutanchamono kapą, pramintą „Aukšinio paukščio kapu“, tapusį pačia tikriausia to laikmečio sensacija.

Todėl atrodė, kad nei dailus klasicistinis portikas, taip gerai išryškinęs pagrindinį įėjimą į rūmus ir saugojęs jį nuo kritulių, nei saulės spinduliuose iš toli žėrėjęs kupolas, nei Senovės Egipto motyvais ištapytos Rokiškio dvaro rūmų valgomosios sienos – akivaizdi grafo Ignoto simpatijų Napoleonui išraiška! – pernelyg nestebino tiek daug visko girdėjusių ir mačiusių, visko pertekusių ir išrankių svečių. Be to, XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje iš Italijos, Prancūzijos, Olandijos bei Vokietijos į Šiaurės vakarų krašto dvarus jau beldėsi nauja mada: įmantri ir ne ką mažiau

spalvinga negu visų vaivorykštės spalvų kojines arba biseris (drabužių ir aksesuarų dekoravimas stikliniais karoliukais), arba iš šilko, plunksnų, vėžlio kiauto ar perlamutro pagamintos vėduoklės – tikri ledi „žaisliukai“, dažniausiai dekoruojami gėlėmis. Iš tiesų ši mada padvelkė geriau nei Lantier“, „Chiris“, „Roure Bertrand Dupont“, „Sozio“ ir kitų to meto fabrių kvėpalai...

Na ir kas galėtų patikėti, kad ne tik XVII a. ispanų vienuoliams, bet ir XIX a. Šiaurės Vakarų krašto dvarininkams atrodys, jog Pietų Amerikos džiuuglių puošmena – pasiflora (lot. *Passiflora*), kilusi iš Brazilijos, Paragvajaus ir šiaurės rytų Argentinos, yra panaši į Išganytojo erškėčių vainiką! Buvo manoma, kad penki pasifloros žiedo taurėlapiai ir penki vainiklapiai visi kartu simbolizuoja dešimtį apaštalų – neskaitant Judo ir Petro, kurių pirmasis Mokytoją išdavė, o antrasis išsižadėjo³. O juk ir uogas primenantys kiaušinio dydžio pasiflorų vaisiai neblogi: subtilaus skonio ir kvapūs. Tikras delikatesas! Netgi kietoka živelė nelaikyta trūkumu. Juk būtent dėl tamsiai raudonos živelės pasifloros buvo pramintos Dievo kančios vaisiais, todėl atrodė tik dar vertingesnės. Ir reikia pripažinti, kad ne tik jos, bet ir granatmedžiai, apelsinmedžiai, kiparisai, mimozos, hortenzijos ir kiti egzotiški medžiai, gėlės, vijokliai bei krūmai tuo metu pasidarė be galo geidžiami.

Su visa kolekcionieriams būdinga beprotiška aistra pradėjus kolekcionuoti egzotiškus augalus, entuziastų sodybose vienas po kito kilo įspūdingi statiniai, skirti šilumamėgių augalų auginimui. Iš pradžių vien tik iš plytų ar akmenų, bet paskui ir iš naujai išrastų, lengvučių stiklo bei metalo konstrukcijų – greitai surenkami ir gerai apšildomi. Pavyzdžiui, itin žavios yra 1875 m. Kretingos Tiškevičių ir 1923 m. grafių Godlevskių Aukš-

tosios Fredos oranžerijos. Būtent dėl šių konstrukcijų jos primena krinoliną: nuo 1850 iki 1890 m. moterų drabužių madoje vyravusias konstrukcijas, teikusias gražią formą ledi sijonams.

Oranžeriją įsirengti galėjo visi norintys ir turintys lėšų: ne tik itin brangiems, dideliems stiklo laktams, bet ir augalams. O juk tokie ir buvo Rokiškio Tyzenhauzai, Kretingos ir Raudondvario Tiškevičiai, Plungės Oginskiai ir visos kitos garsios LDK didikų giminės! Ir visai netrukus egzotiškų augalų kolekcijų formavimas ir smulkių egzotiškų gyvūnėlių puoselėjimas dvaruose (gyvūnai, paukščiai ir netgi žuvys taip pat laikyti žiemos soduose, oranžerijose) iš žavios pramogos virto dvarininko prestižą visuomenėje lemiančiu veiksniu, savotiškomis lenktynėmis, respektabilium ir solidžiu laisvalaikio leidimo būdu bei vienu iš svarbesnių aristokrato užsiėmimų, vykusiai nusakančiu oranžerijos savininko socialinį statusą bei finansines galimybes.

Todėl oranžerijos ir jų viduje žiemą vasarą žaliavę žiemos sodai rasdavosi bene labiausiai matomose dvarų ansamblių dalyse: dažniausiai šalia rūmų, oficinų ar reprezentacinių arklidžių, nors kartais tapdavo ir sudėtine rūmų interjero dalimi. Kad ir Rokiškio dvare, 1905 m. grafių Pšezdziekių darytos rekonstrukcijos metu iškėlus antrąjį rūmų aukštą, be pagrindinės oranžerijos, stovėjusios šiaurinėje parko dalyje statmenai rūmams, atsirado dar viena papildoma erdvė, skirta žiemos sodui, buvusi centrinėje dvaro dalyje. Greičiausiai todėl, kad Pšezdzieckiai, nors ir ištikti II pasaulinio karo negandų, kol tik galėjo, troško mėgautis gyvenimu. Beje, oranžerijos pavadinimas (pranc. *orangerie*), išvertus iš prancūzų kalbos reiškia apelsiną. Ir ne kas kitas, o Prancūzija darė didžiausią įtaką XIX a. pasau-

linės mados tendencijoms. XVI a. II pusėje prancūzai suprojektavo ir pirmąsias pasaulio oranžerijas, jau nuo XVII a. pabaigos atkakliai tobulintas olandų meistrų. Jos buvo skirtos daugiausia įvairiems citrusų medeliams, palyginus visai lengvai prižiūrimiems ir nesunkiai sudauginamiems iš sėklų.

Karštasis Napoleono gerbėjas Ignotas Tyzenhauzas, jaunystėje mokėsis įvairių kalbų, suprato, kad prancūziški pavadinimai suteikia papildomą žavesį visiems su jais susijusiems daiktams ir reiškiniams. Ir kad ištikus metus oranžerijose žaliuojančios egzotiškų medelių „giraitės“ ir žavioji pasiflora (kuri savo gimtineje yra toli gražu ne gležnas augalėlis, bet tvirtos sumedėjusios lianos), taip pat iš visų pasaulio kampelių į vieną vietą suvežtos gėlės aristokrato gyvenimą padaro kur kas spalvingesnį nei Rokiškio grafių Tyzenhauzų dvaro apartamentai su geltonuoju, rausvuuoju, melsvuuoju, žaliuoju ir apelsininiu kambariais. Todėl ir Rokiškio dvaro kompleksą, dar ir šiandien laikomą vienu vertingiausių klasicizmo-istorizmo laikotarpio sodybinių ansamblių Lietuvoje, apie 1810 m. papildė iš pirmo žvilgsnio dar gana neišvaizdus, netinkuotų plytų ir akmenų statinys. Pagaliau!

Kaktusas Jonui Pšezdziekiui

Oranžerijos atsiradimas buvo sveikintina naujovė, nes nuo to laiko Rokiškio dvare egzistavo ne vien paprastas, bet ir žiemos sodas, su nemenka išmone puoselėtas šio pastato viduje. Istorinės pasakos vaikams „Rokiškio dvaro lėlių namelis“ veikia lėlė Pakalnutė tikriausiai ne veltui yra įsitikinusi, kad grafitės Elžbietos svečiai, jaunavedžiai krokodilai, apsistoję Rokiškio dvaro oranžerijoje, tikrai turėtų ką esti!⁴ Ir tikrai. Panašu, kad vaisiai

oranžerijose derėjo ištisus metus. O Rokiškio oranžerijoje ir šiltnamiuose, be įvairiausių rūšių figmedžių, granatmedžių, migdolų ir kitų augalų, augo net 25 citrusiniai medeliai: citrinmedžiai (lot. *Citrus x limon*) ir rūtinių (*Rutaceae*) šeimos citrinmedžių (*Citrus*) genties augalų rūšis – apelsininiai citrinmedžiai (lot. *Citrus sinensis*), kurių vaisius ir yra tikrasis apelsinas!⁵ Manoma, kad *Citrus sinensis* yra kilęs iš pietinių Kinijos regionų ir europiečių pažintas jau nuo XI amžiaus. Tik gaila, kad oranžerijose tepasiekia 1–2 m aukštį, kai tuo tarpu savo tėvynėje išauga medžiais.

Nežinia, ar Rokiškio dvaro oranžerijoje būta papūgėlių, krokodilų, fontanų ir dirbtinių krioklių, tačiau išmone nepralenkiamo Benedikto Henriko Tiškevičiaus „Rojaus sode“ tikrai būtų radęs visko! Žinoma, kad prie Madeiros salos sanatorijos patogumų įpratęs keliautojas į savąjį žiemos sodą, pramintą „Rojaus sodu“, užsukdavo norėdamas atsi-gaivinti ir pamirkti vonioje. Adomo ir Ievos statulų draugijoje, apelsinmedžių ir žemaūgių obelaičių fone įrengtuose baseinėliuose drauge su juo plaukiojo vėžlys ir trys aligatoriai, kurie, B. H. Tiškevičiaus apgalvestavimui, gana greitai nusibaigė, taip ir nespėję užaugti⁶.

Tiesa, tiek 1929 m., tiek 1934 m. grafų Pšezdziekių darytose fotografijose matoma oranžerija yra jau bent keletą sykių perstatyta ir praradusi savo pirminę išvaizdą. Nuotraukose regime jau XIX a. pab.–XX a. pradžios raudonų plytų mūro, netinkuotą, dalinai dviaukštį pastatą stikliniu stogu, aprūpintą dar geresniais įrengimais ir katilinėmis negu grafų Tyzenhauzų laikais. Be to, kaip manoma, ir su vidurinės dalies pirmajame aukšte įrengtais gyvenamaisiais kambariais, skirtais 1895–1940 m. dvare dirbusio daržininko Aleksandro Macijausko šeimai.

Grafaitė Elžbieta Pšezdziekaitė su drauge Janina Rutkauskaitė iš Kazliškio dvaro.
RKM 36323

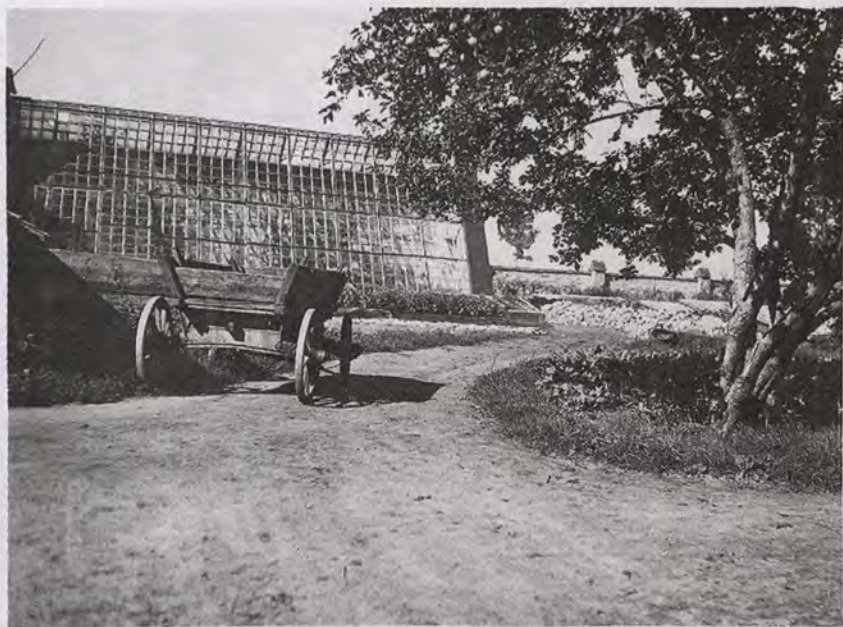
A. Macijauskas paliudytų, kad grafų Pšezdziekių laikais oranžerijoje augintos daugiausia vienmetės gėlės ir rožių sodinukai. Retesnių gėlių sėklų iš užsienio parveždavusi grafo žmona, grafienė Hermancija Sapiegaite–Pšezdziekienė, o paprastesnes rinkdavo sodininkas su savo padėjėjais. Grafienė ir jos dukterys, kaip ir dauguma moterų, dievino ciklamenus, primules ir įvairių rūšių begonijas, o paskutinis Rokiškio dvaro šeimininkas Jonas Pšezdzieckis jautė silpnybę kaktusams⁷. Botanikos sode puikavosi 7 rūšių 297 rožių krūmai, tačiau nė viena rožė negalėjo pasigirti, kad grafas pasirinko ją, nors jos taip pat buvo su spygliais.

Tik kuris iš 398 kaktusų tapo grafo Jono Pšezdzieckio numylėtinium? Gal tai buvo kaktusas *oficinalis*? O gal uodegotasis skridinaitis

(lot. *Flagelliformis*), dar vadinamas žiurkiniu kaktusu? Nežinia... Na, o moterų numylėtinis grafas Ignotas, nors ir nespėjo išvysti nei patobulėjusių savo oranžerijos formų, nei tik 1850 m. į madą atėjusių krinolinų, dėl to jau nebesuko sau galvos. Svarbiausia, jog kaip ir dera, jo oranžerija dvelkė apelsiniais.

Gėlėtai parko vėduoklei išsiskleidus...

Mišraus pobūdžio, su landšaftinio parko tipo apželdinimo elementais Rokiškio dvaro parko alėjos dar 1797 m. Ignoto Tyzenhauzo pageidavimu buvo išdėstytos vėduoklės forma. Jos yra unikalios ir, galima manyti, grafą Ignotą reprezentavo neką prasčiau negu iškilmių drabužis. O šiandien jau 225 metus gyvuojantis, iš trijų tarpusavyje sujungtų segmentų sudarytas Rokiškio dvaro

Dvaro oranžerija, 1934 m. Stiklo ir metalo konstrukcijos. Ar įžiūrėsime iš taip toli, kas jų viduje? RKM 2832-38

parkas, priskiriamas XVII–XVIII a. siekiančių, pačių seniausių parkų grupei Lietuvoje, yra įdomus ir savo planine kompozicija. Jis buvo suformuotas 4 margų (vienas margas – 0,71 ha) ir 287 prentų (prentas – 4,87 m) žemės sklype ir yra itin retas klasikinio stiliaus parkų pavyzdys: panašaus pobūdžio radialinio planavimo užuomazgų dar aptinkama XVI a. renesanso laikų Italijos bei XVII a. Prancūzijos barokiniuose parkuose ir soduose, kur, kaip ir Rokiškyje, parko takeliai susibėgdavo į vieną tašką vėduoklės spindulių principu, jų susikirtimo taškas būtinai pažymimas koku nors smagiu akcentu.

Beveik visa Rokiškio dvaro parko teritorija buvo suskirstyta geometrinės formos plotais su ryškiu kompoziciniu centru – centriniais rūmais pačiame šio parko viduryje⁸. Na, o senus grafų laikus vis dar mena galingi uosiai, ąžuolai, kanadinės tuopos: daugiausia vietinių rūšių medžiai ir krūmai. Akivaizdu, kad trapų grafienės Marianos ir jos viešnių grožį nuo saulės turėjo saugoti ne vien tik skėčiai ir skrybėlės! Grafų Tyzenhauzų laikais Rokiškio dvaro

parke būta net trylika gėlių klombų. Tikėtina, kad grafienė Mariana, kuri neilgai trukus po įkurtuvių išsiskyrė su vyru ir tikrai paliko Rokiškį, taip ir nesulaukusi oranžerijos džiaugsmų, dar suspėjo nužingsniuoti bent iki parko rožyno.

Žinoma, kad parko ir vaismedžių sodo apželdinimui skirtus augalų sodinukus grafas Ignotas rinkosi ne kur nors kitur, o Vilniaus botanikos sode, kuris jau buvo spėjęs pagarsėti išties įspūdingo dydžio augalų rinkiniais. Kurgi nebus, jei šio sodo kolekcijas kone padvigubino įžymus gamtininkas ir keliautojas, antrosios Džeimso Kuko (James Cook) ekspedicijos aplink pasaulį dalyvis J. G. A. Forsteris (Johann Georg Adam Forster), 1784 m. rudenį atvykęs į Vilnių su 650 įvairių augalų rūšių sėklų kroviniu! Daržininkystės ir gėlininkystės teritorija su šiltnamiais ir statmenai dvarui stovėjusia oranžerija užėmė visą šiaurinį Rokiškio dvaro parko pakraštį. O Tyzenhauzų ir Pšezdziekių plėtota daržininkystė taip pat siejosi su Vilniaus botanikos sodu⁹.

1897 m. drauge su parku buvo užveistas ir sodas, tad 1825 m. dvare

sirpo baltos, juodos ir raudonos vyšnios; baltos, rožinės saldžios, juodos apvalios, juodos pailgos, raudonos vėlyvosios ir gegužinės trešnės, ką jau kalbėti apie visai smulkutes trešnytes, nes ir grafo Konstantino laikais jų būta visokių!¹⁰ Jeigu ne pilvams prikimšti, tai bent jau svečių akims paganyti. Uogos būdavo skiriamos mūvint pirštines, o medžių šakelės valomos šepetėliais ir žaliuju muilu. Ar gali taip būti, kad Rokiškio dvaro sodininkų nublizgintais vaismedžiais kitados gėrėjosi net ir pats Rusijos imperatorius Aleksandras I? Iš tiesų neįtikėtina.

Apstulbino imperatorių

Ar tikrai antroji grafo Ignoto Tyzenhauzo dukrelė Sofija, toji naivi gražuolė, dar vaikystėje įsigėidusi savo pačios pramanytos Mėnulio karalystės, apie kurią netgi rašė romanus, iš tiesų galiausiai gavo Mėnulį? Žinoma! Ignoto Tyzenhauzo džiaugsmui, ne tik kaimynų dvaruose, bet ir Vilniuje, Varšuvoje, netgi Sankt Peterburge ilgai neblėso to lemtingo 1812 m. birželio 13 d. vakaro įspūdžiai. Mat, kai Vingyje, Vilniaus generalgubernatoriaus L. Benigseno rūmuose, buvo surengtas pokylis Rusijos imperatoriaus caro Aleksandro I garbei, čionai susibėgusios Vilniaus gražuolės, kaip buvo įprasta, vilkėjo daugiausia įvairių rūšių gėlių žiedais siuvinėtas suknelės. Kas šovė į galvą keistuolei Sofijai, ta proga pasidabinusiai balto šilko suknia su krepo tunika, išsiuvinėta raudonomis serbentų uogomis?¹¹ Žinia, šį apdarą grafitė Sofija specialiai pasisiūdino pagal savo pačios sukurtą piešinį. Ir nepaisant to, kad didžioji dalis jos gyvenimo dėl tėvo ir motinos skyrybų prabėgo pas giminaičius, galbūt ant suknelės buvo išsiuvinėti ne Morikonių, bet būtent Rokiškio dvaro serbentai, kuriuos dar

1797 m. užveisė jos tėvas, šaunus ir praktiškas, apie ateitį visuomet pagalvodavęs grafas Ignotas?

Aišku, Sofija pelnė daugybę komplimentų ir nustebino ne tik eilinius svečius. Net ir patį Rusijos imperatorių... O jau po to apylinkių kūmutės tikrai turėjo ką veikti! Iš dvaro į dvarą buvo nešiojami gandai, kad ištisus 13 metų Sofija ir Aleksandras I susitikinėdavo ne tik Varšuvoje, Vilniuje, bet ir Rokiškyje. Tiesą sakant, gerą šimtmetį Kavoliškio, Antanašės ir kitų kaimynų dvaruose stebėtasi ne tik Tyzenhauzų vyšniomis, jautriąja *Mimosa pudica*, *Ficus carica*, *Myrtus communis* ir *Passiflora*, bet ir tuo, kad Rokiškio grafai, 1812 m. drauge su Napoleonu išties akiplėšiškai nužygiavę į Rusiją, stebėtinai lengvai išvengė caro represijų. Nesulaukę jokių bausmių ir nepraradę puikiojo dvaro, toliau sau ramiai augino ir platino apelsinų sodinukus.

Todėl visi kraipė galvas ir vieninai pripažino, kad laimė niekuomet neaplenkė 1801 m. iškilusio Ignoto Tyzenhauzo dvaro, tikriausiai pradedant ta diena, kai 22 metų amžiaus Sofija apsuko carui galvą vilkėdama raudonomis serbentų uogomis naginagai siuvinėta suknele. Nepaisant to, grafaite 1818 m. vasario 3 d. ištekėjo už Platelių dvaro savininko, prancūzo Oktavijaus ir, savo sesers Aleksandros siaubui, visiškai nustojo paisyti madų. Netgi išmintingasis Sofijos brolis Konstantinas Tyzenhauzas nepajėgė suprasti, kas jai šovė į galvą, kai savo noru, niekieno neverčiama (netgi prieš giminės valią) tekėjo už to išverstaakio, kuris valėsi smakrą net ir į grafų Tyzenhauzų herbais siuvinėtą staltiesę! Juk visi žinojo, kad tuo metu, kai Rokiškyje žydėjo apelsinai, grafai Tyzenhauzai tuokėsi tiktai iš meilės... Intelektualioji Sofija ne tik nustebino, bet ir nuvylė visą Rokiškio grafystę. Netgi šimtmečiui praėjus, žmonės manė, kad sapnuoja.

Rokiškio dvaro rūmai, XX a. 4 deš. Matyti penki didžiuliai vazonai su palmėmis. RKM 55426

Citrusų auksas

Kilmingoms panelėms ir ponioms tapo įprasta oranžerijose piešti, megzti, siuvinėti, skaityti arba pietauti, viena akimi stebint pasiflorą arba justicijos (lot. *Justicia*) žiedus, taip primenančius krevetes. Gurkšnoti arbatą, planuoti ateitį ir svajoti apie egzotiškus kraštus. Rinktis savo mėgstamiausius augalus. Galbūt netgi klausytis patefono. Ir visai smagu būdavo čionai atsivesti svečių. Kas gi beliko vyresniajai Sofijos seseriai Aleksandrai – vien tik džiaugtis nutekėjus į Dabraulėnus, kuriuose taip pat būta oranžerijos! „Kiekvienas gražesnis žiedas, pražydes oranžerijoje ar sode, iš karto persikeldavo ant popieriaus – ten jį perkeldavo motinos teptukas. Ji buvo Norblino ir Orlovskio mokinė, puikiai liejo akvarele, tapė aliejiniais dažais. Tad šeimos rinkiniuose liko jamžinta *Yucca gloriosa* su dviejų šimtų tulpių žirandoliu, kaktusas, žydintis tik šešias valandas, tik naktį ir kvėpiantis vanile, lelijos ir t. t. Dabraulėnuose buvo daug gražių augalų, nes tėvas, dar kavalierius būdamas, labai mėgo sodininkystę. Didelį mūsų susidomėjimą kėlė mimozos lapeliai, susiriečiantys vos palietus ar tik artinant ranką, žavėjo *Bryophyllum cristallinum*, tviskantis

saulėje tarsi nubertas briliantais arba šviežiu šerkšnu“¹².

Neturime duomenų, ar ir Rokiškio dvaro oranžerijoje vykdavo kažkas panašaus į penktos valandos popiečio arbatėlę anglišku stiliumi arba pietūs, tokie kaip Zalesėje, Ašmenos apskrityje¹³. Bet tikrai aišku, kad įprotis savo namus puošti oranžerijomis, kuriose net ir žiemą skleidėsi pačių rečiausių ir nuostabiausių augalų žiedai, iš prigimties versliems Tyzenhauzams atrodė ne vien tik žavus, bet ir labai pelningas. Ir vos ne kiekvienas, pas juos užsukęs, išeidavo nešinas citrinmedžio, apelsinmedžio ar greičiausiai dar brangiau įgytu ananaso vazonėliu. Juk vien tik 1825 m. ananasų vazonėlių oranžerijoje būta net 215!¹⁴ Todėl grafo Konstantino Tyzenhauzo pinigine vis apvalėjo ir žvangėjo nuo gelsvo ir sunkaus Rokiškio oranžerijos citrusų aukso. Nes būtent citrinmedžiai ir apelsinmedžiai turėjo ypač didelę paklausą.

Nepaisant ekspedicijų ir kelionių, Konstantinas kaimynų vis tiek buvo pramintas namisėda. Tikriausiai dėl to, kad, daug ir sunkiai dirbdamas „Mokslo ir triūso“ buveine pramintame Pastovių dvare, ne itin paisė anuo metu privalomų mandatumo vizitų. Belieka tik spėlioti,

ką Rokiškio parko tėvas veikdavo savo paties įrengtoje Rokiškio dvaro parko laboratorijoje, kurioje taip pat užsisėdėdavo. Nors tikrai yra žinoma, kad joje vykdė ne tik ornitologinius, bet ir botaninius stebėjimus. Greičiausiai skiepijo citrusų medelius ir ruošė juos pardavimui. Eksperimentavo ir su kitais šiltųjų kraštų augalais. Juk pasitvirtinus eksperimentams Rokiškyje, šiltųjų kraštų augalai iškeliaudavo ir taip dar iki XIX a. vidurio paplito po įvairius Lietuvos dvarus. O gal grafas Konstantinas pro mikroskopą skaičiuodavo žiedynų kuokelius? Gali būti, nes Rokiškio dvaro oranžerija buvo visiškai unikali dėl joje pritaikytos K. Linėjaus augalų klasifikavimo sistemos, kuria remiantis augalai būdavo sodinami juos grupuojant pagal augalų kuokelių skaičių... Netgi galima manyti, kad Konstantinas tobulino ir išradinėjo naujas augalų veisles! Tikėtina, nes jis buvo Vilniaus ir Varšuvos universitetų absolventas ir gamtininko S. B. Jundzilo (1761–1847) mokinys.

Antai pomidorai, kaip ir zinijos, yra kilę iš Meksikos, ir tik XIX a. buvo užveisti Lietuvos botanikos soduose bei dvarininkų oranžerijose, bet vien tik kaip dekoratyviniai, o ne valgomieji augalai. Savo kilmės šalyje jie teužaugdavo maži, vynuogių dydžio ir yra žinoma, kad būtent Europos mokslo centruose buvo ištobulinti tiek, kad tapdavo net iki pusės kilogramo sveriančiais milžiniais! Kas žino, gal XX a. pradžioje Rokiškio grafų Pšezdziekių virtuvę pagaliau pasiekusios pomidorų veislės buvo išvestos paties Konstantino Tyzenhauzo?

Graižaziedžių (*Asteraceae*) šeimos augalas zinija šiandien jau yra gana dažnas Lietuvos gėlių darželiuose ir nieko nebestebina. Tačiau Konstantinui Tyzenhauzui veikiausiai būtų buvę apmaudu, jei tik būtų išgirdęs apie 1856 m. Prancūzijoje išvestas pirmąsias pilnavidures zinijų veisles, kurių jis jau nebesuspėjo pamatyti. Visa laimė, kad bent jau prekyba sodinukais ir daržo gėrybėmis 1853 m., jam mirus, buvo tęsiama toliau – tuo pasirūpino jo dukra Ma-

rija Tyzenhauzaitė-Pšezdzieckienė. Ir, nors moksliniai tyrimai Rokiškio parke 1853 m. baigėsi, iš Vilniaus ir Varšuvos į Rokiškį vis dar tekėjo nemenkos pajamos. Beje, Rokiškio dvaro vynuogių ir obelų sodinukai taip pat buvo vertinami ir perkami. Ir ne tik Baltijos šalyse, bet ir Lenkijoje¹⁵.

Marijos brolis, vienišius grafas Reinoldas Tyzenhauzas, garsėjo sėkmingais verslo projektais ir visiškai nesavanaudiškai sutvarkė anksti našlaičiu likusio Raudondvario grafo Benedikto Henriko Tiškevičiaus palikimo klausimus. 1858–1870 m. jis nuoširdžiai rūpinosi nepilnametį grafą lietusiomis skolomis ir kitais finansiniais reikalais. Taip pat, nors ir silpnos sveikatos, Rokiškio dvare iš paskutiniųjų rengė pačias šaunias puotas visoje Kauno gubernijoje. O 1880 m. grafystė atiteko grafų Pšezdziekių giminei, kuri taip pat mokėjo džiaugtis gyvenimu. Ir kas žino, gal Benediktui Henrikui Tiškevičiui, vėliau išties tiek daug regėjusiam pasaulio, padarė įspūdį ir Rokiškio dvaro apelsinai?

Nuorodos

¹ Savickaitė D. *Gyvūnų nelaisvės istorija*, Švenčionių kraštas, 2017 m. birželio 10 d., Nr. 42 (1671), <http://www.svencioniukrastras.lt>

² Snitkuvienė A. *Orientas Benedikto Henriko Tiškevičiaus fotografijose, Rytai–Vakarai: komparatyvistinės studijos XII*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, p. 403.

³ *Žemė ir jos gėrybės*, Vilnius: Valstybinė enciklopedijų leidykla, 1992, p. 188.

⁴ Uždavinytė D. *Rokiškio dvaro lėlių namelis*, rankraštis, p. 11.

⁵ Įdomesnių augalų, augintų Rokiškio dvaro parke, šiltnamiuose, botanikos sode, daigynėliuose 1825 m., sąrašas, RKM archyvas, byla Nr. 70.1 (D), p. 14.

⁶ Kauno rajono muziejaus virtualus turas, <http://www.krmuziejus.lt/virtualus-turas/>

⁷ Keliuotytė R. *Rokiškio dvaro parko aukso amžius: užmojų galėtų pavydėti rimčiausi botanikos sodai*, Gimtasis Rokiškis, 2018 m. balandžio 23 d., <https://www.grokiskis.lt>

⁸ *Rokiškio parkas (istoriniai-mėniniai tyrimai)*, Lietuvos TSR kultūros ministerija, Paminklų konservavimo institutas, Vilnius, 1974, RKM archyvas, byla Nr. 161/2, p. 7.

⁹ *Rokiškio parkas (istoriniai-mėniniai tyrimai)*, Lietuvos TSR kultūros ministerija, Paminklų konservavimo institutas, Vilnius, 1974, RKM archyvas, byla Nr. 161/2, p. 5.

¹⁰ Įdomesnių augalų, augintų Rokiškio dvaro parke, šiltnamiuose, botanikos sode, daigynėliuose 1825 m., sąrašas, RKM archyvas, byla Nr. 70.1 (D), p. 4, 5, 6.

¹¹ Matonienė L. *Vilnius: meilės stotelės. Romantiškasis miesto žemėlapis*, Vilnius, 2017, p. 107.

¹² Giunterytė-Puzinienė Gabrielė. *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose: 1815–1843 m. dienoraštis*, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 48.

¹³ Giunterytė-Puzinienė Gabrielė, ten pat, p. 345.

¹⁴ Įdomesnių augalų, augintų Rokiškio dvaro parke, šiltnamiuose, botanikos sode, daigynėliuose 1825 m., sąrašas, RKM archyvas, byla Nr. 70.1 (D), p. 2.

¹⁵ Keliuotytė R., *Rokiškio dvaro parko aukso amžius: užmojų galėtų pavydėti rimčiausi botanikos sodai*, Gimtasis Rokiškis, 2018 m. balandžio 23 d., <https://www.grokiskis.lt>

Atgimusių paveikslų apsuptyje

GRAŽINA MATUKIENĖ

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos Kalvių ir Verksnionių filialų
vyresn. bibliotekininkė

„Daiktai aplink mus – nuo mažų dienų. Daiktai – kaip žmonės – gimsta, sensta ir, deja, miršta... Bet daiktus, skirtingai nuo žmonių, antram gyvenimui galima prikelti net jeigu jie mirę prieš kelis tūkstantčius metų“¹. Daiktai – paveiksai, pabuvoję restauratorės Alvyros Olubienės (Rugytės) rankose, atgydavo naujomis spalvomis. Restauruojamų paveikslų apsuptyje A. Olubienė praleido 27 dailininkės restauratorės darbo metus, naujam gyvenimui prikėlė apie tūkstantį restauruotų paveikslų.

„Viena pirmųjų Lietuvos dailės muziejaus tapybos restauratorių, aliejinės tapybos dailininkė Alvyra Rugytė-Olubienė meilės gamtai, menui, grožiui, matyt, sėmėsi iš tėviškės – gimtųjų Kamajų, Dviragio ežero, o išminties – iš tėvų ir Verksnionių kaimo žmonių“². Dailininkės tėviškė – prie Dviragio ežero. Čia ji praleidžia gražiausias vasaros dienas. Su didele meile dailininkė prisimena Taraldžių, Verksnionių ir Krylių kaimų žmones. „Savas kraštas ir tėvų namai traukia begaliniai:

O, tėviške! O, tėviške!

Su ilgesiu ir ašara sidabrine

Parklupti prieš tave ant kelių

Išmokė motina mane, – nuoširdžiausius žodžius dailininkė skyrė tėviškei. Gamtos grožis, aplinka,

Alvyra Olubienė švenčia jubiliejų, 2021 m.
Nuotr. G. Matukienės

kaimo žmonės formavo A. Olubienės polinkį menui.

Giminaičių, draugų, bičiulių, kaimynų apsuptyje šiemet A. Olubienė (Rugytė) šventė gražų jubiliejų. Nesvarbu, kiek metų. Svarbu prasmingai praleisti metai... Būdama labai darbšti, dirbo kruopštumo, atidumo reikalaujantį restauratorės darbą, audė, piešė, daug energijos skyrė muziejaus įkūrimui savo tėviškėje Krylių kaime. Dailininkė šiuo metu gyvena Vilniuje. Net ir dabar ji rūpinasi 2006 m. įkurtu muziejumi,

eksponatais, puoselėja istorines bei meno vertybes. Čia sukaupta daug senovinių daiktų iš tėvelių sodybos Verksnionių kaime bei aplinkinių kaimų. O muziejaus turtai vis didėja ir didėja. Dažnai mintimis nukeliodavo į tėviškę, rašė atsiminimus apie Krylių krašto mokyklas, apie darbą Kamajų mokykloje, užrašė tai, ką prisiminė iš tėvelių pasakojimų, tai, ką pačiai teko patirti.

Alvyra Rugytė gimė 1931 m. liepos 30 d. Kamajuose. Rugių šeimoje augo trys vaikai: Jadvyga, vėliau tapusi žinoma Lietuvos agronome gėlininke, Vytautas Juozapas, vėliau tapęs jūreiviu naru, ir jauniausia Alvyra, tapusi žinoma dailininke restauratore. „Tėvai buvo pirmieji gyvenimo mokytojai. Tėvelis mus, penkiamečius, išmokė skaityti ir rašyti ir sugiedoti Lietuvos himną. Augino patriotine dvasia,“ – pasakojo dailininkė. Džiaugėsi, kai vaikystėje auklė Emiliutė padovanodavo paprastą pieštuką. Mokėsi Krylių pradinėje, vėliau Rokiškio gimnazijoje. „Mėgau piešti iš mažens. Pirmasis „rimtas“ piešinys – Basanavičiaus portretas, kurį nukopijavau nuo sąsiuvinio viršelio,“ – pasakojo A. Olubienė. Alvyros polinkį menui pastebėjo ir teigiamai įvertino dailininkas Česlovas Kontrimas, kurio šeimoje ji gyveno, kai mokėsi Kauno

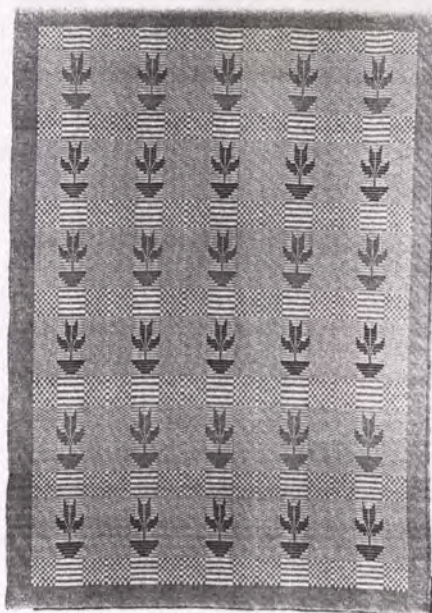

Alvyra Olubienė (Rugytė) restauruoja paveikslą, 1970 m. Nuotr. iš asm. archyvo

vidurinėje meno mokykloje. Apie tolesnį gyvenimo etapą atsiminiuose A. Olubienė (Rugytė) rašė: „Buvo 1949 metų rugsėjis. Tėvelis įvyniojo mane į skaras, atvežė arkliu į Kamajus mokytojauti. Tuo metu buvau baigusi Kauno vidurinę meno mokyklą. Nedrąsu buvo peržengti klasės slenkstį, kai man vos aštuoniolika, o kai kurie mokiniai buvo vienmečiai ir net vyresni. Dėščiau V–XI klasėse piešimą, braižybą, rusų kalbą V-ose. Buvau auklėtoja penktokų berniukų, vėliau mišrios klasės. Vadovavau visos mokyklos meno saviveiklai. Buvau mokytojų tarybos posėdžių sekretorė“³. 1949–1951 m. A. Rugytė dirbo Kamajų vidurinėje mokykloje. Prisiminimuose rašė, kaip neteko mokytojos darbo: „Rajono ir vietiniai aktyvistai 1951-ųjų rudenį Kamajų vidurinėje mokykloje suruošė akciją „Į komjaunimą“. Iškvietė mane į mokytojų kambarį. Agitavo į komjaunimą. Ir mokytojų kambarys man tapo areštine. Aš viena, jų pulkelis. Nuovargis. O naktis tokia ilga. Jie ėjo pakaitomis, parūkyti, pamiegoti. O aš sėdžiu sunėrusi pirštus ligi skausmo ir meldžiu Dievą, kad man protas nesusimaišytų. Nuostata mano buvo tvirta. Yra dalykų nepajudinamų, šventų. Kai

netekę kantrybės iškošė, – pagaliau rašaisi ar ne? Aš ištariau – niekada, Nepriveikė. Atsilaikiau. Nesutikau stoti į komjaunimą. Nepatenkinti suirzę aktyvistai išsiskirstė. Neužilgo tardymas. Ir mane atleido iš mokytojos pareigų“⁴.

Atsirado sunkumų stojant į aukštąją mokyklą, teko dirbti įvairius darbus, kol pagaliau įstojo į tuometinį Vilniaus valstybinį dailės institutą, Dailiosios tekstilės fakultetą. Mokėsi pas profesorius Antaną Gudaitį, Sofiją Veiverytę, Juozą Balčikonį, taip

A. Olubienės austas sienos „Kilimas su vazonėliais“, 1962 m.

pat pas Leoną ir Vladą Žuklius. Kartu su A. Rugyte mokėsi vėliau tapę žinomais menininkais Vincas Kisarauskas, Honorata Kėkštaitė, Mina Levitan, Kazė Zimblytė ir kiti gabūs studentai. Studijuodama A. Rugytė dirbo braižytoja dr. Reginos Kulikauskienės vadovaujamoose Punios piliakalnio tyrinėjimuose, muziejinio Vinco Žilėno vadovaujamoje etnografinėje ekspedicijoje Rumšiškių apylinkėse. Čia ji piešė margaspalvius liaudies meno dirbinius: audinius, kraičio skrynias, kurių muziejus negalėjo įsigyti. Piešė kruopščiai, tiksliai, profesionaliai. Profesionalių muziejininkų vadovaujama, A. Rugytė išmoko pažinti tikrąjį liaudies meną. Ir vėliau tai atsispindėjo jos kūrybiniuose darbuose.

1958 m., atostogų metu, A. Rugytė lankė savo tėviškės Taraldžių ir Verksnionių kaimų (Rokiškio r.) sodybas ir piešė kraičio skrynias. Alvyra dalijasi prisiminimais: „Iš trobos į trobą mane lydėjo dėdė Kazimieras (Tumonis iš Taraldžių kaimo – aut.), kaimo šviesulys, pasakotojas, visų mylimas humoristas. Jis tempė mano braižybos lentą, o aš dažus, teptukus ir kitus reikmenis. Vos praverdavome duris, visi pralinksmedavo. Patraukę

A. Olubienės austas kilimas 200x135 cm „Pasvirę gelės“, 1963 m.

A. Olubienės pieštos Taraldžių ir Verksnionių kaimų gyventojų kraičio skrynios, 1958 m.

skrynią seklyčios vidun, palikdavo mane ramybėje. Tuo metu gryčioje bruzdesys. Visa šeimyna blaškėsi dengdama stalą gėrybėmis: skilandis, ant ajerų kepta duona, vėžiai, grybai, sula. Baigus piešti visi susirinkdavo. Būdavo rimtai, oriai aptariamas piešinys. Pagaliau verdiktas: spalvos tikros, gražu. Iš seklyčios visi persikeldavome į gryčią prie stalo ir vėl tęsdavosi piešinio aptarimas. Tuomet išgirdau daug istorijų, tikrų ir išgalvotų, apie kraičio skrynias, nuotakas, papročius, išdaigas, tikras ir imituotas piršlybas. Taip vaišingai sutikdavo kiekvienoje troboje⁵. Daug sodybų melioracijos laikais buvo nušluotos nuo žemės paviršiaus. Gal tik paveikta laiko kai kur beliko vos viena kita skrynia. Liko jų piešiniai. „Tai tarsi paminklas nykstantiems kaimams ir juose buvusioms liaudies meno vertybėms“⁶. Dabar profesionaliai dailininkės nupiešti kraičio skrynių piešiniai saugomi Lietuvos nacionaliniame, Rokiškio krašto muziejuose ir Verksnionių bibliotekoje. 2005 m. balandį Vilniuje, Lietuvos dailininkų sąjungoje, buvo surengta A. Rugytės pieštų kraičio skrynių paroda „Tėviškės takais“. Pradėdama tapyti skrynias, dailininkė domėjo-

A. Olubienė prie jos pačios pieštų kraičio skrynių, 2021 m. Nuotr. G. Matukienės

si skrynių dažymo ir štapavimo technologija.

1960 m., baigusi Vilniaus valstybinį dailės institutą, pradėjo dirbti aliejinės tapybos dailininke restauratore Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno muziejinių vertybių konservavimo ir restauravimo centre. Dailininkė tobulino žinias Maskvos I. Grabario, vėliau Ermitažo restauracinėse dirbtuvėse. 1980 m. restauravimo žinias gilino Lenkijoje. Tarp daugelio restauruotų paveikslų ypač sudėtingas buvo nežinomo liaudies tapytojo XVIII a. dvipusio paveikslo „Šv. Marija Škaplierinė“, kitoje pu-

sėje „Trys šventieji“ (drobė, aliejus, 61×52 cm) restauravimas. Restauruojant buvo atskleisti svarbūs užrašai ant paveikslo. 1983 m. Alvyrai Olubienei buvo suteikta sąjunginė aukščiausios kategorijos aliejinės tapybos dailininkės restauratorės kvalifikacija. 1992 m. suteikta aukščiausia tapybos restauratorės kvalifikacija. Per visus darbo metus Lietuvos muziejams ir bažnyčioms dailininkė restauravo apie tūkstantį XVI–XX a. įvairių dailininkų tapybos kūrinių. Svarbiausi restauruoti darbai: Pietro della Vecchia (Muttoni, 1605–1678). Evangelistas Morkus. Droβė, aliejus. 98,5×73 cm;

Jubilėjinės restauruotų ir kūrybinių darbų parodos katalogas. Lietuvos dailės muziejus, 1981 m.

Paul Weimar (1855–1890). Pokalbis. Drobė, aliejus. 187×212 cm; Tommaso Salini (MAO, 1575–1625). Koncertas. Drobė, aliejus, 140×200 cm; Pozzoserrato (Lodowyk Teoput, 1550–1603/1605). Parduotuvėje. Drobė, aliejus, 75×94 cm; Balthasar Paul Omeganck (1755–1826). Peizažas su avimis. Drobė, aliejus,

RESTAURUOTŲ
MENO
KŪRINIŲ
PARODA
KATALOGAS

Restauruotų meno kūrinių paroda. Katalogas. Vilnius, 1977 m.

124×162 cm; Bartalomejus Skedone (1570–1615). Caritas. Drobė, aliejus, 209×251 cm; Michiel Angelo Palloni (1637–1711/1713). Nukryžiuotasis ir šv. Magdalena. Drobė, aliejus, 223×132 cm; Pranciškus Smuglevičius (1745–1807). Daugiafigūrė kompozicija. Drobė, aliejus, 323×160 cm; Pranciškus

Smuglevičius (1745–1807) Duonos ir žuvies padauginimas. Drobė, aliejus, 305×434,5 cm. A. Olubienės (Rugytės) restauruotų darbų įsigijo Lietuvos dailės muziejus, Kauno M. K. Čiurlionio muziejus, Kauno M. Žilinsko paveikslų galerija, A. Žmuidzinavičiaus muziejus Kaune, Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus, Šiaulių „Aušros“ muziejus, Rokiškio krašto muziejus, Kretingos kraštotyros muziejus, Vilniaus arkikatedra, Šv. Jonų bažnyčia, Šv. Rapolo bažnyčia, Pažaislio architektūrinis ansamblis ir kt.

Įgijusi dailininkės tekstilininkės specialybę, Alvyra laisvą nuo darbo laiką skyrė kūrybiniam darbui. Audė 10 metų. „Savitai interpretuodama lietuvių liaudies meno tradicijas, sukūrė darnios kompozicijos, raiškaus kolorito kilimų ir kitų tekstilės dirbinių“⁷. Audė didelių matmenų kilimus, dekoratyvinius audinius, kuriuos eksponavo ne tik respublikinėse parodose, bet ir Lenkijoje, Maskvoje, Bulgarijoje, Vokietijoje. Jos tekstilės darbų grožį, paprastumą, piešinio ir spalvų harmoniją vertino meno kri-

Nežinomo tapytojo paveikslas „Šv. Marija Škaplierinė“ prieš ir po restauravimo

tikas Stasys Pinkus: „Tradiciniuose austiniuose kilimuose profesionalų lygį pastoviai demonstruoja Alvyra Rugytė. Jos audinių grožis – paprastumas, piešinio ir spalvos harmonija, lyriška jų ritmo monotonija. Labai kuklus, jautrus ir taktiškas jos kilimo „Vingeliai“ ornamentas. Kokios subtilios čia juodų linijų horizontals! Liaudiškas, dekoratyvus ir kitas jos austinis kilimas – „Langučiai“⁸. Jos darbų išigijo Lietuvos dailės muziejus, Nacionalinis Čiurlionio dailės muziejus, Maskvos muziejus. 1962 m. dailininkė buvo priimta į Lietuvos dailininkų sąjungą.

Dailininkė grąžino į gyvenimą, išgelbėjo nuo sunykimo šimtus paveikslų. Restauratoriaus darbas reikalauja daug kruopštumo ir nepaprastos kantrybės. Nuo 1991 m. A. Olubienė – Lietuvos restauratorių sąjungos narė. Restauruoti A. Olubienės paveiksai buvo eksponuojami restauruotų darbų parodose 1968, 1977, 1986, 1997 m. Vilniuje, 1984 m. Maskvoje, 1981 m. jubiliejinėse, personalinėse restauruotų ir kūrybinių darbų parodose Vilniuje ir Rokiškyje – 1983 metais.

Be tiesioginio darbo, A. Olubienė skaitė paskaitas muziejų fondų

A. Olubienė Rugių šeimos muziejuje Krylių kaime, 2020 m. Nuotr. G. Matukienės

saugotojams apie eksponatų saugojimą, konservavimą, taip pat Liaudies universiteto Dailės fakultete apie aliejinės tapybos restauravimą.

„Tapybos restauravimas ne tik sudėtingas, bet ir ilgai trunkantis darbas. Kartais prie vieno paveikslu tenka dirbti apie metus laiko. Atgimusio paveikslu grožis – didžiausias atlygis restauratoriui,“ – teigia A. Olubienė.

Už kruopštų, atsakingą ir nepriekaištingą darbą dailininkė apdovanota padėkomis, garbės raštais, diplomais, jubiliejų proga už nuo-

pelnius Rokiškio rajono kultūrai. 1997 m. Lietuvos mokyklų 600 metų jubiliejaus proga A. Olubienės (Rugytės) pedagoginis darbas Kamajų vidurinėje mokykloje įvertintas Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerijos padėkos raštu.

„Pasaulis – tai knyga, kurią mes rašome visą savo gyvenimą. Po raidę. Po žodį. Po eilutę. Kiek sugebame“ (M. K. Čiurlionis). Alvyros Olubienės (Rugytės) gyvenimo knygos puslapiai labai prasmingi. Linkime rašyti ją dar ilgai ilgai...

Nuorodos

¹ 100 % sąžinės. Jaunimo gretos, 1970, Nr. 3.

² Mažeikienė O. Tapybos restauratorė dailininkė Elvyra Rugytė-Olubienė, Lietuvos dailės muziejaus metraštis. D. 2. – Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 459.

³ Prisiminimai. [Parengė E. Rugytė-Olubienė], Kraštiečiai pasakoja. Mūsų

specialybės: Jadvyga Rugytė, Vytautas Rugys, Elvyra Rugytė-Olubienė, 1997, p. 1.

⁴ Ten pat, p. 6.

⁵ Mažeikienė O. Paroda „Tėviškės takais“, Lietuvos aidas, 2002, balandžio 23, p. 6.

⁶ Ten pat.

⁷ Rugytė Elvyra, Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. 3, Vilnius, 1971, p. 115.

⁸ Pinkus S. Jubiliejinė taikomosios-dekoratyvinės dailės paroda, Pergalė, 1968, Nr. 9, p. 145.

Šaltiniai

Mažeikienė O. Paroda „Tėviškės takais“, Lietuvos aidas, 2002, balandžio 23, p. 6.

Mažeikienė O. Tapybos restauratorė dailininkė Elvyra Rugytė-Olubienė, Lietuvos dailės muziejus. Metraštis 2 dalis. – Vilnius, 1998, p. 459–461.

Mažeikis J. Atgimusių paveikslų paroda, Spalio vėliava, 1983, birželio 30.

Baltušytė R. Dailininkė atsiskaitė savo kraštui, Gimtasis Rokiškis, 2001, rugpjūčio 30.

Pinkus S. Jubiliejinė taikomosios-dekoratyvinės dailės paroda, Pergalė, 1968, Nr. 9.

Rugytė Elvyra, Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 3, Vilnius, 1971, p. 115.

Olubienė-Rugytė Elvyra, Kas yra kas Lietuvoje, Vilnius, 2000 p. 504.

Prisiminimai. [Parengė E. Rugytė-Olubienė], Kraštiečiai pasakoja. Mūsų specialybės: Jadvyga Rugytė, Vytautas Rugys, Elvyra Rugytė-Olubienė, 1997, p. 1–28.

Elenos Mezginaitės

80-osioms gimimo metinėms

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
literatūrinio konkurso „Baltu poetės Elenos Mezginaitės taku“
(35 darbai iš Alytaus, Joniškio, Kauno, Kelmės, Klaipėdos, Kupiškio, Radviliškio,
Rokiškio, Pakruojo, Panevėžio, Plungės, Šiaulių, Vilniaus miestų ir rajonų)
nugalėtojų kūriniai.

I-osios vietos laureatė
poezijos kategorijoje
Vida Papaurėlienė,
Rokiškis

TRIPTIKAS

Elenai Mezginaitei atminti

DANGUS ŽĖRUOJA

*Kai sielos aimanoj pabyra
tie žodžiai – geliantys, karšti...
Atodūsis erdvėj suklūsta –
tu jau to žvilgsnio nerandi...
Bet jis yra, jis šviečia iš tolybės...
Ten, kur aukšti, aukšti kalnai...
Kur jūs nuskridote dangaus platybėj?
Ką, žvaigžde, šviesti žodžiui palikai?
Taip krinta žvaigždės... O gal gėlės?
O gal žmonių gyvenimai? Aš nežinau.
Dangus žėruoja, skliautas žydi...
Ir lyja, lyja žvaigždės iš dangaus...*

BALTI KELIAI

*Baltų kelių balti ir vingiai...
Ir kelkraščiai. Net ir takeliai,
kuriais ėjai, kuriuos sušildei
širdies liepsna prie savo kelio.*

*Ieškojai meilės ir tikrumo...
Baltais keliais nuskrido vėjas...
Nors rūko šydas išsisklaidė,
tu visad tą kelių ilgėjais.*

*Per ilgesio ažūrą šviesų,
per cigaretės dūmų alsą
baltų kelių pašvaistės tiesės,
dalindamos vakarę skalsą.*

*Buvai, likai, esi ir būsi
baltų kelių ori keleivė...
Kas tau, bičiule mūsų krašto,
būties tavos erdves išsklaidė?*

*Kad šviestų baltuma, vilioty,
kad būtum ilgesy ir meilėj,
kad ir eilėraščiai alsuotų
baltų kelių aistros buveinėj...*

NORĖJAI, TIKĖJAI, ŽINOJAI

*Svajonės verkė išnešiotu ryto ūkanoj,
nes juk norėjai valandas tik ašarom nuprausti.
o saulės židinio juk taip ir neradai, mieloji...
Siūravo rudenio šermukšnio skraistė...*

*Norėjai glostyti gyvenimo akis,
kai slėpėsi dar žemės uogos tyliai...
Tikėjai, jog per žemę tos pakopos ves...
Žinojai visa tai... Kodėl nebyliai?*

*Lemties gal balsas dar melodijų girdės,
kai kraujas purpuru kalbės ant laiptų...
Raudonos uogos po beržais šnibždės:
„Ak, juk gyventi buvo verta“.*

I-osios vietos laureatė
prozos kategorijoje
Sučylaitė Jūratė,
Klaipėda

LAIŠKAS ELENAI

Elena,

Panevėžyje būnu retai, bet praeidama Basanavičiaus gatvės 66-ąjį namą, kuriame kadaise Tu gyvenai, pagalvoju apie Tave, o dar toliau paėjęjusi pažvelgiu į atsiveriančius laukus. Jau nebežinau, kur tas neasfaltuotas keliukas, vedantis užmiesčio sodybų link, kuriuo ėjome ne vieną kartą. Ėjome be jokio konkretaus reikalo, ėjome pajauti tikrą gyvenimą, kur žmogus sveikinasis su sutiktuoju žmogumi, o Tu mokėjai kiekvienam pasakyti kažkokį mielą, suprantamą žodį. Ėjome pajauti kaimo, o gal žemės dvasią.

Mus skiria aštuoniolika metų. Tada, kai mes eidavome į netolimą kaimą ir ratą apsukusios grįždavome į miestą, dar buvau vaikas, gal aštuonerių metų, gal devynerių. Mėta dar buvo vežimėlyje vežiojamas kūdikis. Buvo gera eiti kartu ir gerti lauku kvėpiantį orą. Ėjome ankstyvą pavasarį ir obelims pradendant žydėti.

Dabar, kai nuo tų pasivaikščiųjų prabėgo daugiau kaip pusė amžiaus, mūsų ėjimą keliuku pro užmiesčio sodybas vadinu ėjimu į baltumą, į nepaneigiamų tiesų suvokimą, į būsimus eilėraščius ir tolesnio gyvenimo nuojautą, į žydinčių obelių baltumą.

Aš iki šiol tebemėgstu vaikščioti, susiliesti su taku, pušimis, smilgomis. Ilgai einu pajūriu, klausydama bangų mūšos, kol vėl pajuntu, kad aš esu aš, kad mano pačios gyvenimo dar liko ir man, kad ne viską pasiglemžė abejonės atliekamų darbų verte ir prasme. Tu taip pat mėgai jūrą, baltai putojančias Baltijos bangas. Mano mama niekaip negalėjo susitaikyti su Tavo išėjimu

iš žemiškojo gyvenimo, iš pajūrio ji atvežė balto smėlio saują ir išpylė ant Tavo kapo, lyg norėdama praturtinti amžinybę smiltele, sugėrusia Tavo žingsnių pajūriais atmintį ir išliekančia, visada išliekančia.

Dabar pavasariai šalti, pilni žvarbaus vėjo, o atšyla labai greitai, per vieną kitą dieną įsivyrauja vasaros kaitra. Šį pavasarį, nebežinau, koks mėnuo buvo, gal balandis, popietėje aprimo vėjas, ir staiga pajutau, kaip stipriai vibruoja kas akimirka didėjantys liepų, kaštonų pumpurai ir traukia mane prie savęs lyg magnetas geležėles. Pajutau, kad neturiu jėgų grįžti namo ir sėsti prie rutininių darbų. Buvau valdoma augimo, brendimo jėgų ir neklausianti savęs, ar dar galiu sukurti kažką visiškai naują. Buvau apsvaiginta pavasario ir nenorinti blaivėti. Mano siela keliavo visais jau pragyventais pavasariais, priartėdama prie šiapusybės ir anapusybės sąlyčio ir vėl toldama nuo slėpiningosios ribos. Ilgėjausi anų, lėtesnių pavasarių, išgyventų prieš klimato pokyčius, kai skambėdami lašėjo varvekliai ir palengva tirpo sniegas po kojomis, kai saulė, pasiraičiojusi stogais ir pabėgiojusi gatvėmis, nulipdavo nuo medžių viršūnių, palikdama horizontą ir dangų tirštėjančioms garuojančios žemės migloms. Jos leisdavosi ant pečių lyg didžiulė skara, bet šildė tik prisilietimo akimirka, o vėliau tamsėjo ir nė kiek negynė nuo į kaulus besismelkiančios vėsos. Vėstanti migla paliesdavo akis, veidą, lyg prašydama, lyg drąsindama neužsimerkti, neneigti tų žinių, kurias mums paliko tirpdamas sniegas ir buvusią gyvenimų istorijos.

Tavo eilėraščiai mane vedžioja ne svaigaus pavasario, o vasarų vieškeliais: ten vaikščioja „naktį po baltą lauką mergaitė pelenų spalvos plaukais“, ten „nušienautų pievų šviesa“, „ten eina vaikai per žalius rugius“, ten kiekviena akimirka atspindi

sudėtingus gyvenimus, o kartais sukrečia neįprastumu ir leidžia persikelti į ypatingąjį laiką: „Ta diena, kai nebėra pavėsio. / Ta naktis, kai nebėra tamsos.“ Tu sakei, kad kiekvienas žmogus turi savo laiką, kada jo jautrumas didesnis, kada jis yra labiau įkvėptas kūrybai ir talentingesnis. Mano jautrumas didžiausias ankstyvojo pavasario metą. Kažkurią pavasario dieną mums einant taku savastimi tapo šie Tavo žodžiai: „Tas kažkas – lyg iš karų negrįžęs, / nei tuščia, nei užimta vieta. / Tam kažkam nepastatytas kryžius, / Bet ir nuodėmė neatleista, // Tas kažkas – gyvenimo prakeiktas, / aplenkta mirties – su tavimi.“ Tik praėjus daugeliui metų, tik pamėginusi suvokti daugelio tragiškų gyvenimo įvykių priežastis ir jas pagrįsti psichologijos, sociologijos mokslų žiniomis, atradau dieną, „kai nebebūna keista, / kad gesina gaisrą ugnimi.“

Mes einame į baltumą. Tavęs nebėra, bet aš sakau *einame*, nes kelias į baltą lauką, į amžinumą yra amžinumo dalis. Šiame kelyje nėra praeities, tik esatis.

Per rugius brenda baltapūkiai vaikai, baltos jų sielos, dar jų nelaimė kaip mažosios miegančios Mėtos kurčia ir negimus. Užaugę mes nebebūname tik balti, nes esame susisieję su žeme, su joje gyvenančiais ir kadaise gyvenusiais žmonėmis, su jų kančia, lūkesčiais, viltimis. „Kur tu dėsies, žmogau / šlapia miline, / kur velki / ant pakaustytų batų / viso pasaulio / nuodėmės?“ – klausei „Gaisrų atošvaistėj“. Viso pasaulio nuodėmės, neabejoju, gulėjo ir ant Tavo kojų, nes mes negalime nei vizijose, nei realiame gyvenime pamatyti tų, kurių būsenai mūsų vidus abejingas. „Kur tu dėsies, žmogau / baltais apdaraais, / kur neši ant jaunų / ir laimingų pečių / viso seno pasaulio / žydėjimą?“ – klausei toje pačioje „Gaisrų atošvaistėj“ ir pati žydėjai.

*Stogastulpis poetei Elenai Mezginaitei
Laibgalių k., Rokiškio r. Autorius Vidmantas
Zakarka. Nuotr. Rimanto Abromo*

Žydėjai, mylėjai, aistringai mylėjai, bet matei ir gaisrų atošvaistę, Tau niekada nebuvo vis vien, ar praėjo pro šalį žmogus „šlapia miline ir pakaustytais batais“ ir ką žmogus su pliušo lėle supils „iš smėlio: miestą ar kapą.“ Gaisrų atošvaistė nuo revoliucijų, karų ir pokario. Man atrodo, šių dienų jaunuoliai, daug laiko praleidžiantys virtualiajame pasaulyje, nebejaučia metafizinės kaltės, nebemėgina pakelti to, kas nepakeliama, mes savo krūtinėse jautėme vieškelio dulkinos širdies skausmą, kai nueidavome vienas nuo kito. Žinojome, kad žemės riksmas, kurio mėginame neišgirsti, grįžta kaip bumerangas. „Tavo valia – klevą sodinti / ir nesodintas žemuoges skinti, / ir nežinoti, kad žemė grįžta / kaip bumerangas – į vieną riksmą. // Kaip bumerangas – į vieną žodį. / Į vieną tašką. Į baltą – juoda.“

Mes gėrėme kavą ir norėjome laimingo, ilgo gyvenimo. „Rytmetinis kavos gėrimas / prieš laimingai nelygų kelią“, – rašei ir neabejojai: „Mano tikėjimas, mano žinojimas – / kylanti, smenganti žemė po kojomis – / degantys vieškeliai“. Dega saulėlydžiais vieškeliai, vėjyje plaikstosi liepsnos. Mes gyvenome ir norėjome gyventi, laukų giedrumos išsilgusios ir atstumtuosiuose ieškojome švento baltumo, Tavo tostas: „Už briedį girioj, / už varną baltą“ ir „Už tai, kas leista, / už tai, ko stinga, / už mus – prakeikus, / šventus, laimingus.“ Tu spinduliavai meilę, nesigėdijai savo silpnybių, nemenkinai savęs.

„Aš nenorėjau kito – man geras šitas laukas / kaip tilusi nutilusi ir užmiršta skriauda,“ – rašei, bet tame lauke buvo nukirstas vienas medis,

ir buvo: „tokia balta skiedra“. Baltumas ir mirtis yra šalia. Baltumas yra šviesa, kurios negali sunaikinti mirtis. Baltumas ten, kur baltapūkiai vaikai ir nukirsto medžio skiedra. Baltumas ten, kur augimas ir susitaikymas su mirtimi, nekaltumas, amžinumas.

Jau žinau, kad eiti į baltumą – tai pasirinkti gyvenimą svarstant: būti ar nebūti. Eiti į baltumą, tai pamatyti amžinąjį vasarojų. Tu rašei: „Tėvo pasėtą lauką / tūkstantį kartų pjovė, / bet amžinai išplaukia / amžinas vasarojus.“ Tu atradai vasarojų, o kai aš pamėginau prakalbinti tą kažką, kuris „lyg iš karų negrįžęs, / nei tuščia, nei užimta vieta“, kuris yra „gyvenimo prakeiktas, / aplenkta mirties“, mano kalba suledėjo ir daug dešimtmečių apie tai niekam negalėjau nieko pasakyti. Nepasakiau ir Tau, o vasarojus man, kaip ir Tau, yra šventas. Aš mačiau ne tik amžiną vasarojų, bet ir piene, pralaužusią asfaltą, jos geltonumas man teikė ir teikia jėgų gyventi.

Ėjimas į baltumą, į mūsų sielų baltą lauką gražus, bet sunkus ir skaudus. Jis veda į gelmes. Tu rašei: „Geliantis ir amžinas ėjimas / prie nežinomiausio – prie žmogaus.“ O kelias veda valandomis, kurių prasmės nežvelgiame, veda per nelengvą tamsą, atimančią dalį jėgų, tikėjimo, įkvėpimo. „Tamsa į mane – / be prasmės ir be turinio / kaip dangaus dykuma, / kai nematantis žiūri“, – prisipažinai, kalbėjai: „Tamsa į mane. / Į tave, mano broli“, „Tamsa iš manęs, / iš tavęs, mano broli.“ Sakei, kad nuvarei save kaip kuiną.

Iš tuštumos nepakyla viltis ir neužgriūva kaip vanduo, viltis ateina iš laukų ir pievų, prie kurių mes priaugusios. Aš buvau Tavo gimtuosiuose laukuose, Tavo kaime, į kurį ėjome iš Rokiškio geležinkelio stoties. Neatsimenu, kokioje pamiškėje Tu man parodei, kaip atrodo

žydintys čiobreliai. Mes skynėme juos arbatai. Retai geriu čiobrelių arbatą, bet kai geriu, prisimenu Tavo laukus. Neaukštas skardis su čiobreliais prie skubančios upės yra Tavo poezijos lauke. Čiobreliai, raudonai žydintys dobiliukai Tavo gimtinėje, iš ten Tavoji galia gyventi. Tėvynė visada Tau brangi, ji neatskiriama nuo Tavęs. Gimtajame lauke tebegyvena išėjusieji. Ir Tu jau tarp jų. Jūs esate. Patį rašei: „Mūsų vardai ir mintys – / tai tik žolės paminklai / ant tavo balto lauko – / amžino, nebeatšaukiamo.“

Dar jaunystėje viską žinojome, tiesa įeina į mus iš laukų, iš motinų akių, iš to esančio šalia – nematomo, lyg iš karo negrįžusio, lyg aplenkto mirties, bet savo gyvenimu paliudyti nesenstančių tiesų šventumą dažnai nepakeliamai sunku. Į gelmę vedantis kelias yra tikras, bet kaip juo einant neprarasti tikėjimo ėjimo krypties teisingumu, kai šitas kelias negražina „nė vieno žvilgsnio ar vilties, / kad gilumoj – tarsi gimtinėj – / kiekvieną rytą saulė švies.“ Iš čia nuovargis, iš čia liūdesys: „Ir nerasi liūdnesnio už save / jau temstančią vėlyvo triumfo dieną, / kai aušta polėkio karšta kava, / o tu lieki nuniokotas ir vienas.“ Nekalbėjome šiandien apie gyvenimą be gyvenimo, nors būna ir šitokios būsenos, geriau paieškokime, į ką atsiremti.

Tu norėjai prikelti ir suvienyti „iš visko, kas buvo, / vienintelę dieną, / lemtingą kaip šūvis“; geidei išgyvenimų pilnatvės, kurioje liūde-

sio valandą atsiremtum „į tėviškės slenkstį, / dar galintį būti.“ Mano darbas padėti žmonėms ieškoti sielos ramybės, dažnai keliauju jų gyvenimų takais ir stengiuosi atpažinti jų būsenas, kad vėliau kartu su jais ieškočiau jų gyvenimo pilnatvės, o joje atsiveriančių durų, slenkščio, nuo kurio matyti miškas ir tekanti saulė. Vis sunkiau jungti, vienyti, vis dažniau mes esame narcizai, žiūrintys į savo atspindį balutėje.

Mes turtingos. Mes turime Tėvynę, ne tik šios akimirkos būseną, bet ir amžinuosius namus. „Ir dobilas minkštas / tau apriša kojas / tam tūkstančiui žingsnių / namo. Atsistoja // ir ošia beržynas, / seniai iškapotas.“ Aš pritariu Tavo žodžiams, kuriuos parašei Bernardui Brazdžioniui dedikuotame eilėraštyje „Laukas“: „Mes visi amžini, tiktai retkarčiais šito / nežinom./ Kai išgrūna giria, kai dangus nuo tėvynės / nuplaukia, / pasilieka ir saugoja mus nepražudomas laukas.“

Gimstame ir turime augti, eiti savosios laimės ieškoti. Mes norėjome gyventi patogiau, norėjome būti reikalingos, kitų branginamos. Tuėjai ir ašėjau, einu, eina minios. Kartais ne ten, kartais aplinkkeliais, kartais nupuolame. Trumpas tas mūsų gyvenimas, trumpas kaip lino žydėjimas po vidudienio vėjų, bet linai amžinai mėlynuoja. Tai, kas amžina, ir bejėgiškumo, ir visiškos ramybės valandą įkvepia gyventi. Apie savo ar kito žmogaus gyvenimo trumpumą skaudu kalbėti, geriau savojo laiko trapumą pajauti įsiklausant į

Tavo ir Alvydo Jegelevičiaus sukurtos dainos žodžius: „Trumpas tavo žydėjimas / Po vidudienio vėjų.“ Žodžiai apie trumpą lino gyvenimą įkvepia įsižiūrėti į tai, kas gera, kas spindi trumpuose mūsų žmogiškuosiuose gyvenimuose, ko negalima lengva ranka nubraukti, sumindžioti. Laikinumo ir amžinumo dermės pojūtis yra sakralus, jis kreipia mus į gelmę, į gimtojo lauko ir žmogaus vienovę. Gelmė mus kaip medžius augina.

Kiek daug kartų mačiau, kaip ašaroja žmonių akys klausant šios dainos. O aš ne kartą jos klausydamasi jaučiausi taip, lyg solistų balsais melsčiausi ir girdėčiau raminantį Dievo atsiliepinimą – bežodį, bet juntamą, palaikantį ir didinantį galias gyventi. Apie šiuos savo pojūčius Tau nepasakojau. Tuo metu gyvenome ne viename mieste, tik, kai susitikome, pasakiau, kad tai labai gera daina.

Elena, Tu seniai žinojai, kad daina „Baltas lino gyvenimas“ sulaukė ypatingos sėkmės. Į ją telpa visas Tavo gyvenimo ir kūrybos laukas. Laimingi linai, supantys dangų, bet ir kenčia jie lyg prakeiktieji, kol atsigula ant stalo kaip balta ar raštais išmarginta drobė. Tu gi žinai ir lino, ir savo kančias. Tu jau buvusi, trumpai žydėjai po vidudienio vėjų, bet niekur Tu neišėjai iš gimto lauko, iš Tėvynės. Poezijos žodžiai ateina iš amžino laiko ir sujungia visus, kurie buvome, esame, būsimė čia, kur „amžinai, amžinai mėlynuoja linai“.

Rožės dygliai

IRENA JUODELYTĖ-VARNIENĖ

Vieno veiksmo,
dviejų scenų pjesė

Veikėjai
PARAPIJIEČIAI:
vyrai ir moterys, jaunimas
KUNIGAS ANTANAS
VIENAŽINDYS
ŽMOGUS (visuomenės nuomonė)
POETAS

PIRMA SCENA

*Skamba varpai, paskui pamažu tyla.
Šventorius. Čia daug vyrų ir moterų.*

PIRMAS VYRAS (*šalia stovinčiam*). Sveikas, brolau. Seniai bemačiau. Ir tu atėjai kunigo žodžio pasiklausyti?

ANTRAS VYRAS. Žinai, ūkyje darbas lipa ant darbo, bet palikau pradalgėse džiūti šieną ir atskubėjau. Juk sekmadienis – Viešpaties diena. Gal ilgai šventos Mišios neužtruks? Rūpėjo išgirsti, ką šikart Vienažindys pasakys.

PIRMAS VYRAS. Gerai kunigėlis šneka.

ANTRAS VYRAS. Taigi, taigi.

PIRMAS VYRAS. Pataiko kaip pirštu į akį.

ANTRAS VYRAS. Ir į širdį.

PIRMAS VYRAS. Bet vis apie meilę...

Scenos gilumoje ant pakylės apšviečiamas kunigas Vienažindys. Minia tyla, atsisukusi klauso.

KUNIGAS VIENAŽINDYS. Broliai ir seserys, su Dievu čia susirinkę. Pasiklausykite ištraukos iš Pirmojo laiško korintiečiams:

Aš trokštu nurodyti Jums dar prakilnesnį kelią. Jei kalbėčiau žmonių ir angelų kalbomis, bet neturėčiau meilės, aš tebūčiau žvangantis varis ir skambantys cimbolai. Ir jei turėčiau pranašystės dovaną ir pažinčiau visus slėpinius ir visą mokslą; jei turėčiau visą tikėjimą, kad galėčiau net kalnus kilnoti,

tačiau neturėčiau meilės, aš būčiau niekas.

Ir jei išdalyčiau vargšams visa, ką turiu, jeigu atiduočiau savo kūną sudeginti, bet neturėčiau meilės, nieko nelaimėčiau.

Meilė kantri, meilė maloninga, ji nepavydi; meilė nesididžiuoja ir neišpuiksta.

Ji nesieltgia netinkamai, neieško sau naudos, nepasiduoda piktumui, pamiršta, kas buvo bloga, nesidžiaugia neteisybe, su džiaugsmu pritaria tiesai.

Ji visa pakelia, visa tiki, viskuo viliasi ir visa ištveria.

Meilė niekada nesibaigia.

Todėl aš jums sakau – mylėkite vienas kitą. Mylėkite ir savo artimuosius, ir net savo priešus, darykite jiems gera ir nieko negailėkite. Tik mylėdami jūs būsite Aukščiausiojo vaikai ir rasite sielai ramybę... Nors Dievas maloningas ir mylintiems, ir nedėkingiesiems, ir piktiesiems... (*Balsas tyla, scena temsta*).

ANTRA SCENA

JAUNIMAS. Būrys jaunimo dainuoja (*keli šoka*)
„Pasakyki, panytėle“:

Pasakyki, panytėle,
Ar tu mane myli?
Kiek jau kartų tave klausiu,
O tujen vis tyli!..

Pasakyk, nevalgink manęs,
Regi – baigiu džiūti.
Kuriądien nematau tavęs,
Tikrai reik pražūti.

Oi, laimingas, kaip laimingas,
Kas gal apsakyti? –
Kurią dieną savo meilę
Gaunu pamatyti.

Nemainyč tos valandėlės
Ant turtų didžiausių,
Kada, imdams už rankelės,
Savo meilę klausiu:

– Ar tu sveika, ar tu linksma,
Mano aniuolėlis?
Ar neilgu tau be manes,
Tu mano kvietkelis?..

Oi, kaip aš tavęs pasilgau,
Baltoji gulbele!
Seniai, seniai jau skambėjo
Tarp mūsų dainelė.

Tegul skamba, garsiai skamba
Tarp mūsų dainelės.

Oi, kaip linksma yr dainuoti
Prie savo panelės!

Oi tu meile – širdis mano
Ir turtai ant svieta!
Pasakyk, ar širdy tavo
Bus dėl manęs vieta?..

„Linksminkimos, linksminkimos“

Linksminkimos, linksminkimos,
Pakol jauni esma –
Nebus laiko mums linksmintis,
Kada pasenėsma.

Kada savo žilą galvą
Jau žemyn nulenkisma
Ir, eidami pasirėmę,
Grabui vietą rinkisma.

Siaudžia griaudžia paukštužėliai,
Gražiai čiulbėdami,
Taip linksminkimos, jaunėliai,
Dainas dainuodami...

Dabar mūsų aukso dienos,
Kaklo nieks negraužia.
Daug nerūpi, pakol vienas,
Ir vargai nespaudžia.

Prieš mums visa ši pasaulė
Atverta ant svieta.
Kur nukaksmu, ten atrasma
Mes dėl savęs vietą.

Kožnas vienas mumis myli,
Ant rankų nešioja.
Visur kvietkus ir grožybes
Mums po kojų kloja.

O jei cnatlyvai gyvensma,
Kaip liep mūsų stotas,
Mylės mumis ponas Dievas
Ir kunigs klebonas.

Dešinėje scenos pusėje Žmogus, kairėje – Poetas

ŽMOGUS. Girdi? Tavo dainas jaunimas dainuoja. Gal ir nežino, kad tu jas parašei jau besimokydamas antrame Varnių kunigų seminarijos kurse. Vis skųsdavaisi: „Niekam tikę tie Varniai – baisus užkampis, nuobodžio dienos.“ Bet, žiūrėk, kokie šedevrai gimė Varniuose. Jaunimui, aišku, patinka. Cha cha, kunigas, o apie meilę dainas eiluoja... Ar ne labiau tiktų apie Švenčiausiąją Mergelę Mariją giedoti?

POETAS. Tai ji, Rožė Stauskaitė, pažadino mano jausmus, uždegė mano jauną širdį. Kai pamačiau ją Dusetų bažnyčios šventoriuje per švento Jono atlaidus, pamečiau protą. Vaizduotėje vis regėjau, kaip jos lengvą rūbą plaiksto vėjas, šviesūs plaukai buvo supinti į kasas, akys mėlynos kaip Sartų ežero bangos, daili, liekna ir pašėlusiai linksma. Girdėjau ją giedančią bažnyčios chore, klausiausi iš tolo, bet balsą jos lengvai skyriau iš kitų. Smagiausia buvo prie Joninių laužo vakare, jaunimo būryje. Tada dainavome visi kartu. Užkalbinau – mandagi, švelni, bet drąsi mergaitė. Ji Jaskoniškių vienkiamyje gyvena. Tik trys kilometrai nuo mano senelio Justino Vienažindžio namų. Per šias 1862 metų vasaros atostogas buvau dar kelis kartus ją sutikęs. Su broliu Norbertu net į svečius buvome užsukę. Įkrito tą vasarą ji į mano akį ir širdį. Grįžau į seminariją sutrikęs, lyg ir išsigandęs, vis maudė paširdžius, dieną naktį galvojau apie ją...

ŽMOGUS. Apsuko ji tau galvą, gerai, kad nemetei seminarijos kaip Norbertas. Visgi dveji metai... Norbertas, matai, įsigeidė tapti matematikos mokytoju. Vis tiek caro valdžia neleis dirbti Lietuvoje. Na, žinoma, geriau būti mokytoju, kad ir svetur negu į rekrutus. Juk ir tave jau buvo įtraukę į būsimų rekrutininkų sąrašą. Dėkok patėviui, kad susimylėjo ir atsiuntė 50 sidabro rublių kyšiui carinės valdžios kanceliarijai. Ačiū Dievui, kad tokios išpirkos pakako. Dar gali padėkoti seminarijos rektoriui, kad jus ten kaip Dievo Avinėlius suguldė ilgame seminarijos koridoriuje ant grindų ir įsakė melstis... O tai būtų patrankos ištaškūsios smegenis.

POETAS. O tu manai... mums buvo lengva prievarta uždarytiems kaip išgamoms slėptis ir laukti, kas bus. Juk mes ruošėmės į atvirą kovą stoti su caro žandais, akis į akį. Net sukilėlių drabužius, net kepures su emblemomis buvome pasisiuvę. Norėjom parodyti, kokie mes drąsūs ir stiprūs. Mes būtume išviję caro žandus, sugrąžinę Lietuvai laisvę. Įgriso tas rusinimas.

ŽMOGUS. Išvyti... (*Juokiasi.*) Tu matei, kad pusė Varnių miestelio buvo sudeginta? Matei, kiek sukilėlių tabalavo kartuvėse? Girdėjai, kiek tūkstančių žmonių buvo išsiųsti priverčiamųjų darbų į Rusiją be teisės sugrįžti į Tėvynę. Jie mat plikomis rankomis išvys caro žandus. Džiaukis, kad nekludė kulka ir neparagavai tremties.

POETAS. Kai tik gavau leidimą išvykti neplanuotų atostogų, skubėjau į gimtąjį Anapolį. Rūpėjo sužinoti, kaip ten mano brangiausi žmonės, kaip mano ROŽĖ. Ir pakliuvau kaip į šermenis: ir ten jau siautėjo Muravjovas. Išgirdau žiaurias naujienas: vieni sukilėliai jau buvo pakarti, kiti sušaudyti, tretį išgrūsti iš Lietuvos. Stauskų vienkiamyje jau šeiminkavo svetimi. Sužinojau, kad mano mylimąją ROŽĘ su tėvais ir broliais ištrėmė prie

Volgos upės į Samaros guberniją kaip ir kitus 200 to krašto žmonių. Laisčiau ašaromis takus, neradau niekur ramybės, pykau. Nei gyvas, nei miręs su geležine nuoskaudų kupra grįžau vėl į Varnius.

JAUNIMAS dainuoja „Oi tu sakal sakalėli“:

Oi tu sakal sakalėli,
Svietą vendravoji...
Oi tu sakal paukštužėli,
Tu toli lekioji...

Nulėk per plačius laukelius –
Už aukštų kalnelių,
Kur pilni keliai keleliai
Kryžių, koplytėlių.

Ten rasi tarp ežerėlių,
Tarp žalių girelių,
Surūkytas, prastas gryčias
Mūsų vargdienėlių.

Ten gyven mūsų tėveliai,
Senos motinėlės.
Ten gyven mūsų broleliai,
Meilios sesutėlės.

Pirmaisiais savo žodeliais
Pasveikink tėvelius.
Pasveikink brolius, seseles,
Visus susiedėlius.

Ir jiems visiems su ašaroms,
Mielas sakalėli,
Apsakyk mūsų nelaimės
Norint tu, paukšteli.

Sakyk, sakyk, kaip mums liūdna
Sveturmi gyventi,
Kaip mums ilgu, kaip mums nūdna –
Pats savęs nebkenti.

<...> Oi Lietuva, tu mieliausia
Mūsų motinėlė!
Norint gyvenam toliausia –
Pas tave širdelė.

Ar mes gulam, ar mes keliam,
Vis mislės pas tave.
Neduok pražūt našlaitėliams,
Priglausk mus pas save!

Gardesnė tavo duonelė,
Norint biralinė,
Ne kaip ašarom maišyta
Samaros kvietinė.

Pas tave linksmi paukšteliai
Mums gražiau pagieda,
Ir sukraun tavo kvietkeliai
Daug gražesnį žiedą.

Pas tave kvėp ir vėjelis,
Saulėlė skaistesnė.
Galbūt ant tavo rankelių
Ir smertis lengvesnė.

Oi Dievuliau, našlaitėliams
Laimę neblaimėti!
Mums tik, biedniems vargdienėliams,
Per dienas kentėti!..

POETAS. Varniuose kaip perkūnas iš giedro dangaus mane pasitiko žinia, kad seminarija perkeliama į Kauną, o mes esą kuo skubiau turime priimti šventimus. Aš buvau tik trečiakursis, bet skubiai su ketvirtakursiais buvau palaimintas stoti prie altoriaus.

ŽMOGUS. Na, ir prasidėjo tavo odisėja: Šiaulėnai, palei vingrią Šušvės upę, Krinčinas prie sraunaus Viešmens – dešiniojo Mūšos intako. Tik ar ne per daug tu sau leidai: vis su jaunimu, vis būryje, vis įvairūs suėjimai, susirinkimai, vis su dainomis, armonika, šokiais, juokais, žaidimais. O tu visur pirmas. Armonikierius... Ar neviršijai savo įgaliojimų, kunige?

POETAS. Krinčinas – mano aukso amžius. Pamilau tą vietovę, gražią gamtą, gausią piliakalnių ir mineralinių šaltinių, senovės pylimų ir, svarbiausia, geraširdžių žmonių, linksmo jaunimo. Į krinčiniečių širdis raktą suradau lengvai, jie man išpažino savo slapčiausias mintis ir jausmus, aš jų sielas gydžiau Biblijos žodžiais, giesmėmis ir dainomis, iš Tilžės knygnešių parneštų draudžiamų politinių ir literatūrinių žurnalų „Aušra“ ir „Varpas“ ištraukomis, religine literatūra. Arkleliu važiuodamas kalėdoti ar ligonio lankyti, ir pats knygų nuveždavau. Iš Prūsijos pargabentas knygeles slėpiau kur tik įmanydamas: už šventųjų paveikslų, vargonuose, po grindimis ir kitur. Ne ūkinė veikla, o sielovada man rūpėjo... Su krinčiniečiais mane siejo pasitikėjimas. Jie noriai giedojo mano suburtame bažnyčios chore, o vakaruškose mėgo užtraukti ir mano dainų. Visur mus jungė daina ir geras ūpas.

ŽMOGUS. Bet ne tau, Martynai, mėlynas dangus. Neišsipildė svajonė tapti Krinčino klebonu. Vyskupo Valančiaus įsakymu čia iš Paberžės buvo atkeltas lenkas Li-

chodziejevskis. Jis tol skundė ir ėdė tave, kol netekai Krinčino bažnyčioje kunigo vietos. Piktų liežuvių apmestas, ataustas ir išardytas, pažemintas už nuoširdų bendravimą su miestelio jaunimu, kunige Antanai Vienažindy, turėjai kuo skubiau išsibėsti iš Krinčino ir priprasti tolimiausiuose užkampiuose: Vainute, o po metų – Breslaujoje.

POETAS. Ir ten žmonės gyvena. Mane Vainute atlapa širdimi sutiko būsimojo poeto aušrininko Miglovaros šeima, bičiuliu tapo knygnešys Vincas Čižauskas, gabenęs lietuviškus raštus Šilalės, Varnių, Kražių, Rietavo, Plungės knygnešiams. Aš ir ten buvau savas ir reikalingas. Tik Breslaujoj teko konfliktuoti su cerkvės popu. Tamsi ten buvo parapija, kitakalbė, iš 54 mano sutuoktų porų tik šeši asmenys tebuvo raštingi.

ŽMOGUS. Tai gal atsigavai perkeltas į Latvijos pasienio miestelį – Laižuvą – paskutinę savo stotelę? Ar labai džiaugeisi, kai šįkart gavai išsvajotą klebono vietą? Tik kodėl nebeskambėjo tavo naujos eilės? Gal pametei įkvėpimą? Išgaravo jaunystės karštis? Pamiršai savo Rožę? Ūkininku, nebe ganytoju pasidarei?

POETAS. Juk žinai, kiek darbų mane užgriuvo. Po kovų, gaisrų turėjau iš pelenų prikelti bažnyčią, pastatyti prieglaudą, kleboniją, ūkinius pastatus. Turėjau prie savęs prišlieti būrį padegėlių, benamių, varguolių, juos visus privalėjau pamaitinti, užtarti, pamokyti, iš nuodėmės, iš tamsos vaduoti. Tam ir reikėjo arti, sėti, sodinti. Reikėjo dar su caro administracija grumtis, nes šiai tik cerkvės rūpėjo. Tai kainavo daug energijos ir ištvermės. O kiek dar galvos sopės dėl teismų, tos iškeltos bylos, kad iš Prūsijos parsisiųsdinu 1889 metais pradėtą leisti katalikiškos krypties žurnalą „Apžvalga“, kuris padėjo man ginti tautiečius nuo rusinimo ir lenkinimo politikos, nuo visokių bedievių. Bylą numarinau tik nemažu kyšiu.

ŽMOGUS. Ir vėl sakysi, kad dėl meilės taip darei, kad meilė svarbiausia, kad ir Dievas yra meilė. O kiek tu pats patyrei tos meilės? Net ir Dievas čia nususuko nuo tavęs? Šitiek gaisrų, šitiek nelaimių. Gal tai atpildas už tavo klidesį apie meilę? Dar vis už jaunystės Rožę? O gal bausmė už degtinę?

POETAS. Dievas žino, ką daro. Aš buvau jo pašauktas į Laižuvą. Ten manęs žmonės laukė. Ir pats jaučiau pareigą gydyti laižuviškių sielas, mokyti juos mylėti kiekvieną šalia esantį kaip patį save. Aš privalėjau padėti jiems atsitiesti, išgyventi, atsikratyti ydų. Todėl ryžausi statyti mūrinę bažnyčią tokią, kuri nušviestų visą Laižuvą, kad jie turėtų kur melstis ir keltų galvas ir širdis į Viešpatį... Dievas gailėstingas ir teisingas. Jis man padėjo gauti iš caro valdžios leidimus bažnyčiai statyti, padėjo iškelti sienas, apdengti ją čerpių stogu, nupirkti didžiajam altoriui Stanislovo Budzinskio pieštą Švenčiausiosios Trejybės paveikslą ir dvylika spalvotų

vitražų bažnyčios langams. Net pašventinti ją padėjo...
Net „Apžvalgą“ parapijoje platinti gelbėjo, jis saugojo
mane. Jis yra meilė... Ir Rožę ne kartą atsimindavau...
Ne vienas jos dyglis dar pūliuoja mano širdyje...

ŽMOGUS. Rožė... rožė... Kas ji, ta tavo rožė? Viso
labo tik gėlė, trumpai žydinti, krūmas puošniais žiedais.
Per tiek metų galėjai pamiršti jos vardą. Sakai, ir rūpes-
čių turėjai. Atmink, kad jos puikus žiedas ir dygliuotas
kotas reiškia Dievo bausmę už kūno geidulius ar minti-
jimą vien tik apie ją. Ji tikrai galvos nelaužė dėl tavęs ir
laiminga gyveno su tuo lenku, už kurio nutekėjo...

POETAS. Kam beri druską ant žaizdos? Kai buvau iš-
važiavęs gydytis į Varšuvą gerų žmonių padedamas, aš Rožę
susiradau. Mačiau ją bažnyčioje. Tąkart vieną... Stebėjau iš
šalies. Ne tas jau stotas, kasos nukirptos, tačiau veidas, akys
ir lūpos tos pačios. Rodos, raukšlių atsiradę... Norėjau už-
kalbinti, pasakyti, kad visą gyvenimą jos paveikslą saugojau
širdyje, bet... nediršau... Kas iš manęs beliko... Subliuškau,
sumenkau, suakijo mano oda. Pats jaučiu artėjančią mirtį,
nuolatinį skausmą viduriuose, štai ir plaukai nuslinko... Ar
aš galėjau savo Rožei toks pasirodyti?

ŽMOGUS. Dievo valia, kunige. O tavo statytą
naująją mūrinę bažnyčią, beje, pašventino kaimyninių
parapijų kunigai. Tiesa, planavai tą veiksma atlikti pats,
norėjai dar vieną ugningą pamokslą pasakyti. Pakilęs
iš patalo ropojai, šliaužei į šventovės apeigas, bet, su-
kniubęs po didžiąja liepa, iškeliavai į Amžinybę. Palikai
savąją šventovę įrengti kitiems. Turtą giminėms išdalijai
testamentu, bet apie dainų ir eilių likimą nepagalvojai.
Buvo rastas tik vienas sąsiuvinis „Dainos lietuvininko
žemaičiuose. Parašė Vienužis, pakuršėj prisigūžęs“. Die-
vas žino, kokią dalį tavo raštų visagalei ugniai paaukojo
giminės, vis gelbėdami kunigo gerą vardą.

JAUNIMAS. *Dainuoja*

<...> Dainos mano, dūšia mano, žodžius megzkit,
pinkit!

Kregždūnėlės lakūnėlės sparnus pasiimkit!

Skriskit, lékit – vėju bėkit, gavę sau sparnelius,

Jūs nuneškite meilei mano patiekos žodelius!..

Jūs paklauskite ir išklauskite, ko svyruoj kvietkelis?

Ko burkuoja, ko vaitoja nekaltas balandėlis?

Dainos mano, sparnai mano, lékit, bet neklauskite,

Gan jau smūtkai spaudž jos širdį, nors jūs

nebespauskite.

Dainos mano, ašaros mano, jūs skalsiai riedėkit,

Dūsaujančiai, vaitojančiai – kentėti padėkit!..

EPILOGAS

PIRMAS PARAPIJĖTIS. 1894 metais Jungtinėse
Amerikos Valstijose pirmą kartą buvo išspausdinti išlikę
Antano Vienažindžio eilėraščiai rinkinyje „Dainos“.

ANTRAS PARAPIJĖTIS. 1898 metais Jono Šliūpo
rūpesčiu Tilžėje išspausdintas Antano Vienažindžio
rinkinys „Lietuvos Tėvynės dainos“.

KETVIRTAS PARAPIJĖTIS. 1912 metais Rygoje
spaustuvė „Lietuva“ išleidžia Antano Vienožinskio eilių
rinkinį „Lietuvos Tėvynės Dainos“.

TREČIAS PARAPIJĖTIS. 1916 metais Jungtinėse
Amerikos Valstijose, Bruklina, pietrytiniame Niujorko
miesto rajone, išleidžiama Antano Vienažindžio poe-
zijos knyga „Dainos“.

PENKTAS PARAPIJĖTIS.

Lūžta kryžiai, gura iki smilčių...

Iš bažnyčių lieka pelenai...

Ir žmogus iš dulkės vėl į dulkę –

Tik gyvi bus amžiams veikalai,

Jei jų žodis kaip žibintas šviečia,

Jei švarus jis, jei spindi... tiesa,

Jei neprėskas, jei skalsus kaip duona,

Nepraeina šitoks žodis niekada.

Trumpa pauzė.

ŠEŠTAS PARAPIJĖTIS. 1944 metų spalį, kai dan-
gus maišėsi su žeme, vokiečiai, traukdamiesi iš Lietu-
vos, susprogdino kunigo Antano Vienažindžio statytą
Laižuvos bažnyčią. Į dangų tebežiūri tik akmeninė
šventoriaus tvora.

SEPTINTAS PARAPIJĖTIS. Bet jo žodis gyvas...
Du šimtmečius gyvas... ir skambantis dainose. Jo žodis
gyvas bardo Vytauto Kernagio ir kitų lūpose, melodi-
jose, dainose.

*Skamba Vytauto Kernagio dainuojamos A. Viena-
žindžio dainos „Linksminkimos, linksminkimos“ pirmo
posmo įrašas. Scena temsta.*

2021 metais išleisti rokiškėnų leidiniai

Sudarė RITA VISKAITIENĖ

Rokiškio J. Keliuočio viešosios bibliotekos Informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja

Baltu poetės Elenos Mezginaitės taku : Literatūrinio konkurso, skirto poetės 80-osioms gimimo metinėms, dalyvių kūryba / sudarė Daiva Vilkickienė. – Rokiškis : Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka, 2021. – 64 p. – ISBN 978-609-8311-02-0.

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorės pavaduotojos Daivos Vilkickienės parengtas leidinukas, kuriame apžvelgiami projekto, skirto poetės Elenos Mezginaitės 80-osioms gimimo metinėms, renginiai Panevėžio, Kupiškio bei Rokiškio bibliotekose. Čia publikuojami ir visi 35 literatūrinio konkurso „Baltu poetės Elenos Mezginaitės taku“ dalyvių darbai, kuriuos visus sieja konkurso raktiniai žodžiai „Baltas kelias“ ir/ar „Laiptai“. Konkurso dalyviai iš Alytaus, Joniškio, Kauno, Kelmės, Klaipėdos, Kupiškio, Radviliškio, Rokiškio, Pakruojo, Panevėžio, Plungės, Šiaulių ir Vilniaus miestų bei rajonų. Išskirtos dvi poezijos ir prozos kategorijos.

Barišauskienė, Jurgita

Po lietaus mus surado Torė : [šuo, parvedęs mus namo ir pakeitęs gyvenimus] / Jurgita Barišauskienė. – Vilnius : Alma littera, 2021. – 219, [4] p. – ISBN 978-609-01-4618-7.

Tai jau antroji meniškos prigimties kraštiečių, piešiančios, mylinčios gamtą ir gyvūnus, knyga. Jos knygoje vienas iš personažų – šuo. Tai jaudinantis, šiltas ir ašarą išspaudžiantis pasakojimas apie moterį, vyrą ir... šunį, pažadinantį svajones.

Camino Lituano arba carantino nuotykių / [Algimantas Šablinskas]. – [Rokiškis], 2021. – [78 p.].

Rokiškėnų verslininkų Audronės ir Algimanto Šablinskų įspūdžiai ir pamąstymai iš 18 dienų trukusio žygio pėsčiomis piligrimų keliu po Lietuvą, viso įveikta 488 kilometrai. Pateikiamos ir nuotraukos iš aplankyto vietų. Per 18 etapų praeita daugybė vietovių. Tai: Žagarė, Buivydžiai, Skaistgirys, Kalnelis, Joniškis, Lygumai, Pakruojis, Rozalimas, Burbiškis, Rokoniai, Sidabravas, Vadaktai, Paberžė, Surviliškis, Kėdainiai, Panevėžiukas, Raudondvaris, Kaunas, Pakuonis, Prienai, Birštonas, Nemajūnai, Punia, Raižiai, Alytus, Miroslavas, Meteliai, Šventėžeris.

Daraškevičius, Marius

Rokiškio dvaro rūmų valgomojo interjeras: nuo Egipto iki Zakopanės : skirta Rokiškio dvaro mūrinių rūmų 220 jubiliejui / Marius Daraškevičius. – Rokiškis : Rokiškio krašto muziejus, 2021. – 152 p. – ISBN 978-609-8189-12-4.

2021-ieji Rokiškio dvaro rūmams – neeiliniai. Ant cokolinio dvaro aukšto sienos tarp langų yra įmūrytas akmuo su data „1801“ ir Ignoto Tyzenhauzo inicialais „IT“. Ši data laikoma Rokiškio mūrinių rūmų pastatymo data. Šiam įvykiui paminėti dr. Marius Daraškevičius parengė išsamią studiją, skirtą Rokiškio dvaro rūmų raidai. Autorius savo knygoje analizuoja Rokiškio dvaro valgomojo architektūros raidą, atspirties tašku pasirinkdamas skirtingų valdytojų vykdytas pirmųjų rūmų statybą ir jų rekonstrukciją beveik po šimto metų – taip antraštėse atsiranda Tyzenhauzų ir Pšezdziekių rūmai, bet iš esmės kalbama apie tą patį Rokiškio dvarą, statytą 1801 m. ir iš pagrindų rekonstruotą 1905 metais. Autoriaus

atliktas darbas yra nuoseklus ir išsamus, paremtas nuodugniu archyvinių ir ikonografinių šaltinių tyrimu, jų interpretavimu, kontekstine analize. Tekstas papildytas paties M. Daraškevičiaus atliktais valgomojo planais, gausiomis iliustracijomis. Tyrimų laukas platus, apima XVIII a. pab. – XX a. pr. vietas ir europinei dvarų kultūrai būdingų tendencijų analizę. Platus naudotos literatūros ir šaltinių spektras parodo sveikintiną autoriaus siekį nuosekliai ir išsamiai ištyrinėti objektą, suvokti jį bendrame europinės dvarų kultūros kontekste.

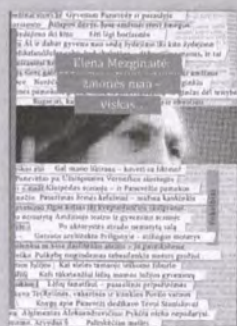
Gausiai iliustruota knyga parengta dviem kalbomis – lietuvių ir anglų.

Degutytė-Pitrėnienė, Gražina

Jazminų vakaras : miniatiūros / Gražina Pitrenienė. – Kaunas : Termorenovacija, 2021. – 84 p. – Tiražas 150 egz. – ISBN 978-609-489-155-7.

Tai trečioji Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos, Rokiškio literatų klubo „Vaivorykštė“ narės Gražinos Pitrenienės knyga, sutalpinanti miniatiūras ir fotonuotraukas. Tai lyg mažytė kelionė per autorės šviesų pasaulį mintimis, žodžiais ir nufotografuotais vaizdais.

Elena Mezginaitė: Žmonės man – viskas... : pokalbiai / Panevėžio Elenos Mezginaitės viešoji biblioteka. – Panevėžys : Panevėžio Elenos Mezginaitės viešoji biblioteka, 2021. – 183, [1] p. – ISBN 978-9986-9286-1-4.

Panevėžio Elenos Mezginaitės viešosios bibliotekos parengtas leidinys, skirtas kraštiečių poetės ir žurnalistės Elenos Mezginaitės 80-mečiui. Leidiniu siekiama išsaugoti, aktualizuoti ir skleisti plačiąjai visuomenei poetės Elenos Mezginaitės publicistinį palikimą. Čia surinkti 32 Panevėžio regiono periodinėje spaudoje 1989–2005 m. publikuoti jos interviu su žymiais Lietuvos kūrėjais, kultūros ir meno žmonėmis. Pateikiama ir kiekvieno asmens nuotrauka. Juose Elena Mezginaitė, kalbindama savo herojus, sugebėjo išklausti ir skaitytojui perteikti pašnekovų gyvenimo vertybes, jų požiūrį į savo profesiją. Todėl šie interviu yra aktualūs ir šiandien.

Gasiūnas, Vytautas (1937-)

Istorijos ir meno parkas / Vytautas Gasiūnas. – Utena : Utenos spaustuvė, 2020. – 61 p. : iliustr.

Istorikas, kraštotyrininkas ir literatas Vytautas Gasiūnas šioje knygoje aprašo, kaip pats savo sodyboje sukūrė istorijos ir meno parką. Čia iškilo 30 paminklų, kurtų iš ažuolo ir granito, pasodinta daug dekoratyvinių medelių, gėlių. Savitas, primenantis viduramžių parką išplanavimas. Pateikiami ir lankytojų atsiliepimai apie parką. Leidinys iliustruotas Dianos Klimkienės ir Gabijos Korevaitės nuotraukomis.

Graži gimtinė mano! : Atmintinos, lankytinos ir įdomios Aleksandravėlės parapijos vietos / Parengė Ignė Jurevičiūtė. – [Rokiškis] : Rokiškio rajono savivaldybė, 2021. – 17 p.

Informaciją šiam leidiniui rinko jaunimo iniciatyvų projekto „Graži gimtinė mano“ ekspedicijos dalyviai, o parengė Ignė Jurevičiūtė, Benas Kundelis, Genovaitė Šajaukienė, Marius Tavoras. Čia naudoti gyvi pasakojimai, užrašyti ekspedicijos metu, Facebook grupės Aleksandravėlės parapijos e-muziejaus įrašai ir fotografijos, Rokiškio ir Zarasų turizmo informavimo centrų informacija, Mildos Abariūtės ir Gintaro Streikaus leidinio „Mūsų kraštas“ informacija, www.krastotyra.zvb.lt informacija ir kt. šaltiniai. Nuotraukos Beno Kundelio ir iš internetinių šaltinių.

Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatai / sudarė Alicija Matiukienė, Rita Viskaitienė, Audronė Tupalskienė. – Vilnius : Margi raštai, 2021. – 504 p. – ISBN 978-9986-09-518-7.

Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centro išleistas informacinis leidinys, pristantis 15 literatūrinės Juozo Keliuočio premijos, teikiamos už reikšmingus poezijos, prozos, literatūros kritikos, vertimų, publicistikos, Juozo Keliuočio kūrybos nagrinėjimo ir kitus

originalius, prasmingus kūrybinius darbus, tęsiančius Juozo Keliuočio diegtų kultūrinių vertybių ir tradicijų aktualizavimą bei sklaidą, laureatų. Jais tapo iškilios asmenybės – Lietuvos kultūros veikėjai, visuomenininkai, kurių veikla ir kūryba atliepia Juozo Keliuočio diegtų vertybių kultūroje tęstinumą. Leidinyje pristatomi rašytojai Vanda Juknaitė, Vaidotas Daunys, Vytautas Girdzijauskas, Arvydas Juozaitis, fotomenininkai Rimantas Dichavičius, Albinas Kuliešis, filosofas Andrius Konickis, kraštotyrininkas Venantas Mačiekus, literatūrologas Vitas Areška, vertėja Diana Bučiūtė, teatro režisieriai Gytis Padegimas, Jonas Buziliauskas, aktoriai Virginija Kochanskytė ir Ferdinandas Jakšys ir kultūros veikėja Dalia Poškienė. Šis leidinys – tai pažintis su skirtingas meno sritis atstovaujančių Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatų biografijomis bei kūrybinės veiklos bibliografijomis. Leidinys iliustruojamas laureatų bei jiems įteiktų diplomų nuotraukomis. Leidinio rėmėjai – kultūros mecenatas, Rokiškio krašto garbės pilietis, fotomenininkas Jonas Dovydenas ir Rokiškio rajono savivaldybė.

Kavaliauskas, Algirdas (1941–)

Išlikti savimi : publicistika, bibliografija / Algirdas Kavaliauskas. – Vilnius : [InSpe], 2020. – 222 p. – ISBN 978-9955-710-18-9

Šioje kraštiečio Algirdo Kavaliausko knygoje nagrinėjamos šalies, Rytų Lietuvos, Visagino gyvenimo aktualijos ir problemos. Kai kurie rašiniai buvo išspausdinti periodinėje spaudoje, paskelbti konkrečiose internetinėse svetainėse. Gale pateikiama jo kūrinių bibliografija bei draugų ir pažįstamų mintys apie patį autorių ir jo knygas.

Levandavičiūtė, Ona

Širdies įstatymų kodeksas : [kaimo bobutės pamokymai sau ir kitiems malonumų vartotojams] / Onutė Levandavičiūtė-Balkevičienė ; [ilustracijų autorius Žilvinas Balkevičius]. – Vilnius : Kriventa, 2021. – 94, [1] p. : iliustr. – Tiražas 150 egz. – ISBN 978-609-462-160-4

Tai žymios Panemunėlio krašto šviesuolės, kraštotyrininkės Onos Levandavičiūtės-Balkevičienės surinktas aforizmų rinkinys, kurį sudaro 16 atskirų skyrelių, suskirstytų pagal temas.

Linkėjimai iš Rokiškio : [atvirukų rinkinys] / Fotografija – Darius Baltakys. – 11 atv. – Atvirukuose literatų klubo „Vaivorykštė“ poetų eilėraščių posmai. – Tiražas 300 egz.

Rokiškio turizmo ir tradicinių amatų informacijos ir koordinavimo centro, Rokiškio rajono savivaldybės ir Rokiškio krašto muziejaus išleistas 11 atvirukų rinkinys, kur muziejaus rinkinių eksponatai bei Rokiškio literatų klubo „Vaivorykštė“ poetų eilėraščių posmai. Greito atsakymo koduose (QR) – skaitmeniniai paveikslėliai mobiliojo telefono ekranui.

Lipskis, Stasys (1941–)

„Didžiuliu sopuliu pavirto mano ilgesys...“ : biografinė knyga apie rašytojos Alės Rūtos gyvenimo dramą / Stasys Lipskis. – Vilnius : Žuvėdra, 2021 (Vilnius : Ciklonas). – 319, [1] p. : faks. – Tiražas [200] egz. – ISBN 978-609-8219-46-3

Pirmuosius 50 šios biografinės knygos puslapių rašytojas S. Lipskis skiria rašytojos biografijai nušviesti, o toliau pristato visas Alės Rūtos knygas, išleistas Amerikoje, Kanadoje, Vokietijoje. Leidėjas pasirūpino, kad skaitytojas įvertintų ir susipažintų su visų pristatomų knygų viršeliais. Šiame leidinyje pristatomose 30 knygų – ne tik Alės Rūtos „visas gyvenimas“, bet ir viso išeivijos gyvenimo panorama po Antrojo pasaulinio karo.

Parulskis, Sigitas (1965–)

Laiko nusikaltimai : avantiūrinis romanas / Sigitas Parulskis. – Vilnius : Alma littera, 2021 (Gargždai : ScandBook). – 238, [2] p. – Tiražas 1800 egz. – ISBN 978-609-01-4440-4 (jr.)

Šis kraštiečio Sigitos Parulskio romanas tarsi tęsia geriausių Europos siurrealistinių romanų tradiciją. Jau nuo pirmų puslapių autorius žaidžia skaitytojo sąmone, sukurdamas

apgaulingą iliuziją, kad tai realistinis romanas. Tačiau kuo toliau, tuo labiau skaitytojo neapleidžia įspūdis, kad S. Parulskis nutrina visas realistinio pasakojimo ribas, žaidžia sukurdamas absurdiškus siužeto vingius ar realiame gyvenime lengvai atpažįstamų iškilių asmenybių šaržus. Jis sukuria dinamišką pasakojimą, estetiškai pagavią fikciją, tobulą literatūrinį džiazą, kurio pulsacijai skaitytojas nepajėgus atsispirti.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006– .

2020, nr. 2 (45). – 128 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

Šis žurnalo numeris išskirtinį dėmesį skiria profesoriaus Mykolo Rōmerio 140-osioms gimimo metinėms: čia publikuojami konferencijos „Rokiškio krašto atminties kultūros akiračiai: Mykolas Rōmeris ir Rōmerių giminė“ pranešimai. Tai dr. prof. Rimanto Miknio „Mykolas Rōmeris – praeities metraštininkas ir analitikas“, Dr. Jolantos Širkaitės „Rōmeriai ir Bagdoniško dvaras“, doc. Gintaro Šapokos „Mykolas Rōmeris kaip teisėjas“, doktoranto Tado Valančiaus „Mykolas Rōmeris Lietuvos Nepriklausomybės Akto parašėse“. Rokiškio krašto muziejininkė Vilė Sarulienė pristato Steigiamojo Seimo narį Antaną Tumėną, o dr. Vilma Bukaitė – signatarą ir ministrą pirmininką Vladą Mironą, kurių 140-osios gimimo metinės taip pat minėtos 2020 metais. Dar viena jubiliejinė publikacija – pokalbis su 95-ąjį jubiliejų mininčia operos primadona Irena Jasiūnaite. Reda Kiselytė tradiciškai kalbina paskutiniosios Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatą, režisierių Joną Buziliauską. Žurnalo puslapiuose pristatoma ir ką tik Ramunės Korenkienės parengta ir išleista knyga „Jonas Korenka. Teatro gyvybės ratas“. Pristatomi Rokiškio krašto vėjo malūnai, Rokiškio savivaldos istorija, Rokiškio miesto raida bei urbanistikos paveldas, tęsiamas pasakojimas apie Kariūnų kaimą. Pristatomi ir du skirtingų laikotarpių dailininkai: Petras Kalpokas bei Asta Keraitienė, kurios darbai puošia ir žurnalo puslapius. Apie išskirtinius Obelių muziejaus eksponatus byloja Rimvydo Užukukio publikacija „Seno drožinėto herbo pėdsakais“. Prisimenamas Rokiškio Rudolfo Lymano vargonų muzikos festivalis, o literatūriniuose puslapiuose – Uršulės Tervidytės eilėraščiai bei Redos Kiselytės esė. Žurnalo pabaigoje, kaip jau įprasta, apžvelgiami 2020 metais išleisti rokiškėnų leidiniai.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006– .

2021, nr. 1 (46). – 112 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

Šio numerio jubiliejinės publikacijos skirtos kunigo, švietėjo Jono Katelės 190-osioms, pedagogo, vertėjo Stasio Naginsko 130-osioms, poeto Vytauto Mačernio 100-osioms, poeto, kunigo Antano Vienažindžio 180-osioms, dailininko Justino Vienožinskio 135-osioms gimimo metinėms. Archyvų metams skiriama publikacija apie žymų Pandėlio krašto kraštotyrininką Alfonsą Gašką. „Kultūros erdvėse“ pristatoma Rokiškio dvaro meno kolekcija. Istorine tematika būta dviejų publikacijų: apie archeologinius radinius Rokiškio bažnyčios teritorijoje bei žemesniąją policijos mokyklą Rokiškyje. Reda Kiselytė kalbina entomologą, biomedicinos mokslų daktarą Algimantą Jakimavičių. Žurnalo svečias – etninės kultūros specialistas, bardas, poetas, kraštotyrininkas Algirdas Svidinskas, kurį pristato folkloro ansamblio „Gastauta“ vadovė Nida Lungienė. Pirmą kartą publikuojami ir bibliotekininkų užrašyti A. Svidinsko atsiminimai. Pristatoma ir Virgaudo Lissausko fotomontažų paroda, skirta aktoriui Ferdinandui Jakšiui, veikusi Viešosios bibliotekos parodų galerijoje „Autografas“. Literatūriniuose puslapiuose publikuojami literatūrinių konkursų, skirtų Antanui Strazdui bei Pauliui Širviui, nugalėtojų darbai.

Rokiškio krašto muziejus : 2022 m. kalendorius. – Rokiškis : Rokiškio krašto muziejus, 2021. – [16] p.: iliustr.

Rokiškio krašto muziejaus išleistas kalendorius, iliustruotas nuotraukomis.

Rudokaitė-Raudonikienė, Danguolė

My diary from 1949 : Sibiro dienoraštis / Danguolė Rudokaitė-Raudonikienė. – New York : Austin macauley publishers, 2020. – 88 p. : iliustr. – ISBN 978-1-6418296-9-4

Tai žinomos Lietuvos dailininkės, kurios parodos buvo surengtos ir Rokiškio krašto muziejuje, kraštiečių Danguolės Rudokaitės-Raudonikienės „Sibiro dienoraštis“. Jos gyvenimo kelias nebuvo lengvas: 1949 m. Danguolės šeima buvo tarp tų nelaimingųjų, kurie buvo ištremti iš Lietuvos į atokias Sovietų Sąjungos gyvenvietes. Jos dienoraštis 11-metės mergaitės akimis vaizduoja kelionę iš mylimos tėvynės į nepažįstamą vietą Rytų Sibire. Rašoma apie siaubingą kelionę gyvuliniais vagonais, kuriuose gyvenimo sąlygos buvo nežmoniškos ir antisanitarinės. D. Rudokaitė-Raudonikienė savo kelionę vaizduoja su daugybe emocijų. Ji metus rašė dienoraštį, pasakodama įvykius, savo jausmus ir Rytų Sibiro žmonių gyvenimą. Knyga išleista Niujorke anglų kalba.

Sirvydis, Vytautas (1935-)

Širdies operacijos : įgimtos širdies ydos : žvilgsnis į istoriją / Vytautas Sirvydis ; iliustracijų autorė Ona Barisaitė. – Vilnius : Tyto alba, 2021 (Vilnius : BALTO print). – 327, [1] p. : iliustr. – Bibliogr. sk. gale. – Tiražas 500 egz. – ISBN 978-609-466-549-3 (jr.)

Kraštiečio, Vilniaus universiteto profesoriaus emerito, Rokiškio krašto garbės piliečio Vytauto Jono Sirvydžio parengta knyga, kurioje aprašyta dauguma šiandien atliekamų įgimtų širdies ydų ištaisymo operacijų ir pateikti jų piešiniai – schemas. Čia išdėstyta įgimtų širdies ydų patologija, patofiziologija ir indikacijos operacijoms, taip pat jų artimieji ir atokieji rezultatai. Iliustracijų autorė Ona Barisaitė, nupiešusi beveik visų Vilniuje darytų širdies operacijų schemas.

Širvys, Paulius (1920–1979)

Palik tik dainą man : eilėraščiai, atsiminimai, dienoraščiai, laiškai / Paulius Širvys ; [sudarytojas Alfonsas Pakėnas]. – Kaunas : Naujasis lankas, 2020 (Kaunas : Morkūnas ir Ko). – 527, [1] p. : iliustr., faks., portr. – Turinyje aut.: Kęstutis Arlauskas, Julius Baikštys, Vladas Baltuškevičius, Vincas Giedra, Algirdas Gineitis, Gediminas Griškevičius, Teresė Jankauskaitė, Mykolas Karčiauskas, Alfonsas Krasauskas, Jonas Laurinavičius, Jolanta Matkevičienė, Alfonsas Pakėnas, Pranas Ramockevičius, Augustinas Savickas, Mykolas Sluckis, Jonas Strielkūnas, Birutė Širvienė, Vladas Vaitkevičius, Vytautas Valionis, Alfonsa Žegliūnaitė-Liolienė, Adelė Žičkuvienė. – Turinyje verstų eil. aut.: Christa Alten, Robertas Bernsas, Vagnas Davtianas, Sergejus Jeseninas, Li Bo, Aleksejus Kolcovas, Vladimiras Majakovskis, Vera Šubladzė. – Tiražas 1000 egz. – ISBN 978-609-474-235-4

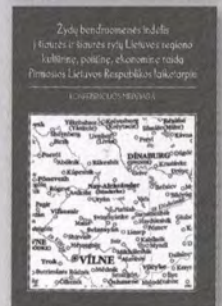
Jubiliejinėje poeto Pauliaus Širvio 100-osioms gimimo metinėms skirtoje rinktinėje pateikiama visa jo poetinė kūryba, išskyrus eilėraščius vaikams ir poemą „Pelkė“. Skyriuje „Vėjuotas poeto gyvenimas“ spausdinami Paulių pažinojusių žurnalistų, rašytojų, bendradarbių atsiminimai, kuriuose spalvingai ir su ypatinga meile pasakojama apie poetą, pažeriama įsimenančių detalių apie ano meto Vilnių, jo gatves, kavines ir nelengvą poeto buitį bei dvasinį gyvenimą. Labai įdomūs ir tėviškės žmonių atsiminimai, surinkti Vilniaus universiteto studentų 1980 m. literatūrinėje ekspedicijoje. Skaitytojui pateikiami poeto dienoraščiai, užrašai, gauti iš žmonos Birutės Širvienės. Taip pat visi išlikę Širvio laiškai Alfonsai Žegliūnaitėi bei keletas kitų tautų poetų poezijos vertimų iš rusų kalbos.

Tarutienė, Vitalija

Noriu namo : pasakos, tikri įvykiai ir dar kai kas / Vitalija Tarutienė. – Kaunas : Naujasis lankas, 2020. – 31, [1] p. – ISBN 978-609-474-185-2

Ši kraštiečių knygelė skiriama jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokiniams. Joje trumpi pasakojimai, po kuriais pateikiami klausimai bei užduotys. Knygelė iliustruota Joanos Tėvelytės piešiniais.

Uždavinytė, Dorotėja

Rokiškio dvaro lėlių namelis: Istorinė pasaka / Dorotėja Uždavinytė. – Rokiškis : Rokiškio krašto muziejus, 2022. – 44 p.

Rokiškio krašto muziejaus parengta ir išleista knygelė. Iliustracijų ir teksto autorė Dorotėja Uždavinytė.

Uždavinytė, Dorotėja

Rokiškio dvaro lėlių namelis: Užduočių knygelė / Dorotėja Uždavinytė. – Rokiškis : Rokiškio krašto muziejus, 2022. – 24 p.

Rokiškio krašto muziejaus parengta ir išleista knygelė. Iliustracijų ir teksto autorė Dorotėja Uždavinytė.

Varnienė, Irena (1953-)

Rozės dygliai : vieno veiksmo, dviejų scenų pjesė Antano Vienažindžio 180-osioms gimimo metinėms / Irena Juodelytė-Varnienė. – Kaunas : Naujasis lankas, 2021. – 55, [1] p. – ISBN 978-609-474-274-3.

Tai trečioji pedagogės ir literatės Irenos Juodelytės-Varnienės knyga, kurioje pateikiama pjesė „Rozės dygliai“, esė „Laiškas Dainiui“ bei „Kiek turtingas ir laimingas buvo Vieniūžis“; dedikacija „Antanui Vienažindžiui-Vieniūžiui“ bei Jono Laurinavičiaus straipsnis „Nevystanti rožė Antanui Vienažindžiui atminti“. Leidinys iliustruotas nuotraukomis iš autorės asmeninių albumų.

Vilemaitė-Zamalienė, Virginija

Būk reikalingas pasauliui : [Brakauskų-Bacionių giminė, Vilimų-Kviliūnų giminė] / Virginija Vilemaitė-Zamalienė. – Kaunas : Pasaulio lietuvių centras, 2020. – 518 [8] p.

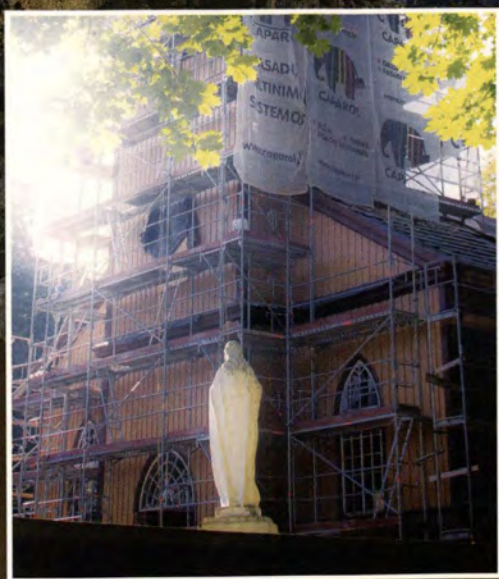
Kraštietės V. Vilemaitės-Zamalienės parengtas albumas, pristatantis savo giminės istoriją per keturias šeimas: Brakauskų, Bacionų, Kviliūnų ir Vilimų. Šeimos istorijos glaudžiai siejamos ir su visa Lietuvos istorija. Leidinys gausiai iliustruotas spalvotomis nuotraukomis, pridedami ir minėtų giminių genealoginiai medžiai.

Žydų bendruomenės indėlis į šiaurės ir šiaurės rytų Lietuvos regiono kultūrinę bendruomenę, politinę, ekonominę raidą Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu : Konferencijos medžiaga, 2020 m. / sud. G. Kujelis. – Rokiškis : Rokiškio krašto muziejus, 2020 (Kaunas : UAB „Taurapolis“). – 48 p. : iliustr.

Rokiškio krašto muziejaus išleista konferencijos, vykusios šiame muziejuje 2020 m., medžiaga, kur pateikiami 4 pranešimai apie Rokiškio, Kupiškio, Pasvalio ir Zarasų krašto žydų bendruomenes. Leidinys iliustruotas nuotraukomis iš muziejų archyvų.

Žmonėms ir Lietuvai : [medžio piešiniai-raižiniai ir poezija] / Elena Zalogaite ; sudarė Neringa Vaikutė ir Violeta Kazlauskienė. – Panevėžys : Amalkera ; Obeliai, Rokiškio r. : Jaunimo bendrija „Sėlos Ramuva“, 2021. – 100 p. : iliustr. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-609-8311-03-7

Pedagogės, liaudies menininkės, Obelių krašto garbės pilietės Elenos Zalogaite's poezijos knygelė, iliustruota jos pačios medžio piešiniais-raižiniais. Šis poezijos rinkinys atskleidžia visus autorės gyvenimo etapus. Atvirai ir nuoširdžiai pasakojama apie tėvėlius, apie darbą vaikų globos namuose. Savo eilėmis autorė išreiškia savo jausmus: meilę Dievui, Lietuvai, artimiesiems ir visiems žmonėms ir pan. Jos kūryboje daug istorinių faktų, pvz., Dariaus ir Girėno skrydis per Atlantą, Lietuvos kunigaikščių valdymo laikotarpis. Knygą parengė jaunimo bendrija „Sėlos Ramuva“.

*"Ežero saloj – miestelis,
bažnyčioj jo – šviesos sala".*

Tekstas ir nuotraukos Albino Kuliešio.

445 Eu

K 008(474.5)
Pz 95

63